

ΕΙΔΙΚΟΝ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1967

ΡΩΣΙΑ : 50 ΕΤΗ ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Ο ΑΡΤΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΣ ΣΤΕΠΠΑΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία» ἀφιερώνει τὸ τεῦχος τοῦ αὐτοῦ εἰς ἓνα ἱστορικὸν σταθμὸν, εἰς τὴν συμπλήρωσιν μιᾶς πεντηκονταετίας ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ὀκτωβριανῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ρωσίαν.

Ὁ ἑορτασμὸς μας μετὰ τὴν ἀφιέρωσιν τῶν σελίδων, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν, ἔχει μίαν ἰδιω-
τυπίαν. Δὲν ἐπιδιώκει νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν σκέψιν τὸ χρονικὸν τῆς βίας καὶ τοῦ διωγμοῦ καὶ νὰ ἱστορήσῃ διὰ μίαν ἀκόμη φοράν εἰς τὴν σύγχρονον γενεάν τὴν μαρτυρίαν καὶ τὸ μαρτύριον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Βα-
σικὴ ἐπιδιώξις τοῦ εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ δέους καὶ τῆς δοξολογητικῆς διαθέσεως, διὰ τὸ γε-
γονὸς ὅτι, μέσα εἰς τὰς στέππας τῆς πνευματι-
κῆς ἐρημίας καὶ μέσα εἰς τὸν διωγμὸν καὶ τὸ μαρτύριον, ἡ Θεολογία, ἴως ζωντανῆ πί-
στις, ὑπῆρξεν ὁ ἄρτος, ὁ ὁποῖος ἔθρεψε τὸν
πεινασμένον λαόν, καὶ τὸν ἐστήριξε, καὶ τὸν
ἐζωογόνησε πνευματικῶς.

Εἰς τὸν ρωσικὸν χῶρον ὑπάρχει ἓνα θαῦ-
μα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχομεν ἴσως ἐπαρκῶς προσ-
έξει. Προτοῦ ἔλθῃ ὁ λίβας τοῦ ἀθεϊσμοῦ, διὰ
νὰ σαρώσῃ τὸν πνευματικὸν χῶρον καὶ νὰ φέ-
ρῃ τὴν πνευματικὴν ἐρήμωσιν, ἐπραγματοποι-
ήθη μία ἀνθησις τοῦ Θεολογικοῦ λόγου καὶ,
κατ' ἐπέκτασιν, τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Καὶ αὐ-
τὴ ἡ ἀνθησις ἔδωκεν ἐφόδια εἰς τὸν λαόν καὶ
τὸν προητοίμασε πνευματικῶς, ὥστε νὰ ἀντι-
μετωπίσῃ μετὰ καρτερίαν καὶ μετὰ ἀδούλωτον
φρόνημα τὴν σκληρὰν δοκιμασίαν.

Ἡ ἀναγέννησις τῆς ρωσικῆς Θεολογίας
καὶ ἡ ἐπίδρασίς της εἰς ὀλόκληρον τὴν Ὀρθό-

δον σκέψιν, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς
τοὺς δύο στοχαστὰς τοῦ περασμένου αἰῶνος,
τὸν Κιριέγεφσκυ καὶ τὸν Χομιάκωφ. «Ὁ Κι-
ριέγεφσκυ ἠντλησε τὰς πρώτας τοῦ ἐμπνεύ-
σεις ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ
ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἐμπειρίαν τῆς ὄντολο-
γικῆς μεταμορφώσεως τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς
θείας Χάριτος, ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἀνθρώ-
που, ὁ ὁποῖος μετεμορφώθη καὶ ἔγινε καινὴ
κτίσις ἐν Χριστῷ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὡς
πνευματικὸς τοῦ διδασκάλου θεωρεῖ τὸν
Ἰσαὰκ τὸν Σῦρον καὶ τὸν Μακάριον Αἰγύ-
πτου καὶ τὸν Ἀββᾶ Δωρόθεον καὶ τὸν Ἰωάν-
νην τῆς Κλίμακος καὶ τοὺς ἄλλους ἀσκητὰς
καὶ ἐκπροσώπους τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολι-
κῆς πνευματικότητος». Οὕτως, ἐνσωματώνε-
ται εἰς τὸ μέγα ἀναγεννητικὸν ρεῦμα τῶν
νεωτέρων χρόνων, τὸ ὁποῖον τροφοδοτεῖ ἡ
Φιλοκαλία καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἀρχὴν του
εἰς τὸν Νικόδημον τὸν Ἁγιορείτην καὶ τὴν
συνοδείαν του.

Ἐξ ἄλλου, ὁ Χομιάκωφ μετὰ τὸ ὄξυ καὶ
δυσωπτικὸν τοῦ πνεῦμα ἀγκαλιάζει καὶ ἀφο-
μοιώνει τὴν πληρότητα τῆς μυστικῆς, λει-
τουργικῆς καὶ Πατερικῆς γνώσεως τῆς Ἐκ-
κλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἀκολουθῶν τοὺς Πα-
τέρας, διακρίνει νὰ ἀνοίγωνται ἐνώπιόν του
αἱ προοπτικαὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπίνης
σκέψεως καὶ νὰ ἀφίεται ἐλεύθερος ὁ δρόμος,
διὰ τοῦ ὁποῖου τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀνέρ-
χεται καὶ ἐνοῦται μετὰ τὸν Θεόν.

Μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῶν καθαρῶς Πα-
τερικῶν προοπτικῶν, οἱ δύο αὐτοὶ κολοσσοὶ

συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Θεολογίας, ὑπογραμμίζοντες ὅτι δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ ἔλθῃ κανεὶς εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰς οὐρανίους πραγματικότητας, παρὰ διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας» (1).

Εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν, συναντῶμεν μεταγενεστέρως ἀξιολόγους θεολόγους, ὡς τὸν Φιλάρετον Μόσχας, τὸν Σέργιον Μπουλγάκωφ κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι εἰργάσθησαν μέσα εἰς τὸν θεολογικὸν χώρον μὲ δέος καὶ μὲ αἴσθησιν εὐθύνης καὶ ἔφεραν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τὸν δυναμικὸν σπόρον τῆς θείας Ἀποκαλύψεως καὶ τὸν ἀνεκτίμητον πατερικὸν πλοῦτον.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Θεολογίας, ἀρχίζει νὰ διαγράφεται, ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἓνα ἀναγεννητικὸν κίνημα εἰς τὸν μοναστικὸν βίον. Πρωτεργάτης αὐτοῦ τοῦ κινήματος εἶναι ἓνας φλογερὸς ἀσκητής, ὁ Παΐσιος Βελιτσκόφσκυ, ὁ ὁποῖος ἔφυγεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴν Οὐκρανίαν καὶ ἦλθεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τὸν ἀγιορειτικὸν μοναχισμὸν καὶ ἔζησε μέσα εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων ἀσκητῶν καὶ τῶν μεγάλων Πατέρων. Ἀκόμη, ἐπληροφόρηθη ἀπὸ πρώτης χειρὸς τὰ διὰ τὴν ἡσυχαστικὴν παράδοσιν καὶ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν σύγχρονόν του, τὸν Ἅγιον Νικόδημον τὸν Ἄγιορείτην. Μετέφρασε μάλιστα καὶ τὴν Φιλοκαλίαν εἰς τὴν Σλαυονικὴν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1793 εἰς τὴν Πετρούπολιν.

Ὁ Παΐσιος, μετὰ ἀπὸ πολυετῆ ἄσκησιν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, μετέβη εἰς τὴν Ρουμανίαν καὶ ἐκεῖ ἤρχισε νὰ δημιουργῆ εὐρύτατον κύκλον μαθητῶν. Εἰς τὴν Ρωσίαν δὲν ἐπέστρεψεν. Ὅμως οἱ μαθηταὶ του διέδωκαν τὰς ιδέας του καὶ ἐδημιούργησαν μικροτέρας ἢ μεγαλυτέρας ἐστίας μοναστικῆς ζωῆς. Ὁ ἐνθουσιασμὸς συνεχῶς ἠῦξανε. Καὶ οὕτως, ἐνῶ κατὰ τὸ 1810 ὑπῆρχον 452 Μοναστήρια εἰς τὴν Ρωσίαν, κατὰ τὸ 1914, δηλαδὴ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Μπολσεβικικῆς Ἐπαναστάσεως ὑπῆρχον 1.025 (2). Ἡ μοναστικὴ αὐτὴ κίνησις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν παρουσίαν τῶν ἀσκητικῶν ἐκείνων μορφῶν, οἱ ὁποῖοι, ζῶντες οἱ ἴδιοι εἰς αὐστηρο-

τάτην ἄσκησιν καὶ εἰς «θεωρίαν» καὶ εἰς συνεχῆ προσευχὴν, εἰσῆρχοντο εἰς μίαν κατάστασιν χαρισματικὴν καὶ ἔζων ἐν πληρότητι τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὕτω δέ, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ζῶντες, εἶχον τὴν ἰκανότητα καὶ τὸ χάρισμα νὰ καθοδηγοῦν ἐν ἀληθείᾳ τὰ πιστὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπέδρασε βαθύτατα εἰς τὸ φρόνημα καὶ εἰς τὰ βιώματα τοῦ λαοῦ.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ κανεὶς τὸ πόσον οἱ ἅγιοι αὐτοὶ τῆς ρωσικῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως ἐπηρέασαν τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ καὶ πόσον τὸν ἐβοήθησαν εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ γνήσια Ὁρθόδοξα βιώματα. Ἀπὸ τὸν ὄσιον Δημήτριον τοῦ Ροστόβ καὶ τὸν Τύχωνα μέχρι τὸν καταπληκτικὸν Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ, καὶ μέχρι τὸν Ἰωάννην τῆς Κροστάνδης, ἡ ρωσικὴ πνευματικότης ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ μίαν χορείαν ὁσίων ἀσκητῶν, τῶν στάρετς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔτρεχαν τὰ διψασμένα πλήθη τοῦ λαοῦ καὶ ἐξωμολογοῦντο καὶ ἔπαιρναν καθοδήγησιν.

Οὕτως, ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἰς τὴν ρωσικὴν Ἐκκλησίαν γίνεται περισσότερον λειτουργικὴ καὶ θεολογικὴ. Ὁ λαός, τὸ πλήρωμα ζῆ τὸ Μυστήριον τῆς Ἐνανθρωπήσεως καὶ μέσα εἰς αὐτὸ τὸ Μυστήριον ἀγιάζει τὸν χρόνον καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἡ ζωὴ διὰ τὸν ρωσικὸν λαὸν δὲν ἠμπορεῖ νὰ νοηθῆ ἐκτὸς τῆς Λειτουργίας καὶ τῆς Θυσίας. Ἀκόμα καὶ ἡ ἄσκησις λαμβάνει καὶ αὐτὴ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν ζωὴν τῆς συνόλου Ἐκκλησίας. Αἱ μακρὰ ἀκολουθίαι τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία ἀναμένει τὸν Κύριόν της, ἐνσωματώνονται εἰς τὴν νοοτροπίαν τοῦ λαοῦ καὶ ἡ Ὁρθόδοξος ἀσκητικὴ πνευματικότης τὸν τροφοδοτεῖ εἰς τὸν ἀγῶνα του.

Αὐτό, εἰς τὸ σύνολόν του, συνθέτει ἓνα θαῦμα διὰ τὴν ρωσικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐνα θαῦμα, τὸ ὁποῖον ἐπραγματοποίησεν ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς μεγάλης δοκιμασίας.

Τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὸ τεῦχος αὐτὸ τῆς «Ἐκκλησίας», ἀποτελοῦν μίαν ἀδρομερῆ παρουσίαν αὐτῆς τῆς ἀναγεννήσεως. Προέρχονται, τὰ περισσότερα, ἀπὸ τοὺς κορυφαίους συντελεστὰς τῆς κινήσεως. Καὶ ὅσα ἔχουν προέλθει ἀπὸ τὴν γραφίδα μεταγενεστέ-

1. M. J. le Guillou, L' esprit de l' Orthodoxie grecque et russe, σελ. 104 ἐξ.

2. Timothy Ware: The Orthodox Church, σελ. 106 ἐξ.

ΠΡΟ ΠΑΝΤΟΣ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

«Ἀπὸ προσώπου βορρᾶ ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Γῆν» (Ἱερεμίας).

Ὁ κομμουνισμός, ὡς κοσμοθεωρία, εἶναι τὸ ἔσχατον καὶ μοιραῖον κατάντημα τοῦ Οὐμανισμοῦ, πὸν ἐγεννήθη καὶ ἤρθησεν ὡς ὁδὸς ἐλευθερίας ἀποκαλυπτική τῆς ἀνθρωπίνης αὐταρκειᾶς! Καὶ ὡς μία ψευδῆς καὶ ἐγωκεντρικῆς συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου· ὁ ὁποῖος, ἐν ἀποσπάσει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, δοκιμάζει τὰς δημιουργικὰς του δυνάμεις, καὶ βεβαιοῖ τὸ πᾶν διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐμπειρίας. Καὶ ἀποπτύων τελικῶς τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν τῆς θεανδρικῆς του ὑποστάσεως, θεωρεῖ ἑαυτὸν δημιουργητὴ ἀποκλειστικῶς τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Ὡς σύστημα δὲ πολιτικὸν ἀνεβλάστησεν, ὡς μύκης μετὰ τὴν βρογχίτην, ἀπὸ τὴν κατάρρευσιν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ταυτίζων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν πρὸς ἑαυτὸν, στηρίζεται εἰς τὴν βίαν καὶ εἰς τὸν μυστικὸν τυραννικὸν του μηχανισμόν, διὰ νὰ βεβαιώσῃ καὶ νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν οὐτοπίαν του!

★

Ἀρνεῖται δηλαδὴ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Δὲν βλέπει πλέον τὸν ἄνθρωπον ὡς τὸ σημεῖον διασταυρώσεως καὶ συνταντίσεως

ρων ἢ καὶ συγχρόνων, παρουσιάζουν τὴν ἱστορίαν ἢ καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἰδεῶν τῶν πρωτεργατῶν τοῦ κινήματος. Οἱ σύγχρονοι αὐτοὶ ἐργάται τοῦ πνεύματος ζοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν διασποράν, ἐξόριστοι ἀπὸ τὴν ἀγαπημένην των πατρίδα καὶ ἀναπολοῦν μὲ νοσταλγίαν τὰς ἡμέρας τῆς πνευματικῆς κμῆς καὶ τῶν ἐξάρσεων τοῦ λαοῦ των.

Ἐπιθυμοῦμεν, ἵνα τὸ παρὸν τεῦχος τῆς «Ἐκκλησίας» ἀποβῆ εὐλαβικὸν μνημόσυνον τῶν μεγάλων μορφῶν τῆς Ρωσικῆς Ὁρθοδόξιας καὶ ἔκφρασις τοῦ βαθυτάτου σεβασμοῦ, ἔναντι τοῦ πόνου καὶ τῆς δοκιμασίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβλήθη τὸ ἐκλεκτὸν αὐτὸ μέρος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἄρχιμ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΓΚΑΤΖΙΡΟΥΛΗΣ

τῶν δύο κόσμων, τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ. Ἀλλὰ τοποθετεῖ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρασίμην του ἀποκλειστικῶς ἐντὸς τοῦ ὄρατοῦ, ἀπτοῦ καὶ φυσικοῦ τοιοῦτου· καὶ ὑποτάσσεται εἰς τὰ κυμαινόμενα καὶ φθαρτὰ στοιχεῖά του. Συνεπῆς δὲ εἰς τὴν ἀπατηλήν του αὐτὴν βεβαιοσιν, καὶ ἐν τῇ πτωχαλαζονείᾳ του, ὀδηγεῖται εἰς πλήρη ρῆξιν πρὸς τὸν θεῖον κόσμον. Χαράσσει ἰταμῶς πορείαν ζωῆς ἄνευ Θεοῦ. Παραθεωρεῖ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ καμινεθῆ καὶ νὰ ὑψωθῆ εἰς φλόγα, θέλει νὰ πνέῃ ἄνεμος ἐλευθερίας. Καὶ ζητεῖ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν Χριστιανισμόν. Καὶ πρὸς τοῦτο, ἐπιδιώκει νὰ ὀργανώσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείον δικαιοσύνης καὶ ἁρμοονίας καὶ τάξεως, διὰ τοῦ λογικοῦ, τοῦ νομικοῦ καὶ παντοειδοῦς ἄλλου ἐξαναγκασμοῦ, ἐκμηδενίζων οὕτω τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα. Διότι ἀρνεῖται πᾶσαν γόνιμον συζήτησιν καὶ πᾶσαν γνησίαν συμμετοχὴν τοῦ πολίτου εἰς τὴν διοίκησιν. Ζημιώνει, ἐπομένως, ὄχι μόνον τὸ τέρμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τῆς στοιχειωδευστερας ἀξιοπρεπείας του.

★

Καὶ εἶναι ἀληθῶς ἀπορίας ἄξιον, ὅτι ἐπὶ ἡμῖν ἤδη αἰῶνος τρομακτικὸν εἶναι τὸ τίμημα τοῦ κόσμου εἰς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καὶ εἰς ἀνηκέστους συμφοράς, πὸν ἤγγισαν τὰ ἀκρότατα ὄρια τῆς δοκιμασίας· καὶ ἐνῶ πασίδηλον εἶναι, ὅτι ἡ ἀντιπνευματικὴ αὐτὴ αἵρεσις τῆς νέας ἱστορικῆς ζωῆς ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἔχθραν, τὸν φθόνον, τὴν ἐκδίκησιν, τὴν ἐγωπαθῆ ματαιοδοξίαν, τὴν ἀπληστίαν καὶ κάθε κακὸν πάθος, πὸν ἐκμηδενίζει τὴν ζωὴν πὸν διατελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος του, συνεχίζει νὰ ἐξαπατᾷ εἰσέτι τόσοις πολλοῖς.

★

Ἴσως, διότι ζῶμεν εἰς μίαν μεταβατικὴν ἐποχὴν πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς κρίσεως καὶ

ἐκμανλιστικά καὶ καρδιάλωτα εἶναι τὰ θέλητρα τοῦ κόσμου. Ἴσως, διότι παρέχει μίαν ἐπιφανειακὴν καὶ ἀπατηλὴν ἐντελῶς ὄψιν τῆς ζωῆς ποῦ ρέπει — ἰδίᾳ σήμερον — πρὸς πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀξίαν ὑλικὴν καὶ παρέχει ἄμεσα ἀποτελέσματα. Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει, πικραί, πικρότατα εἶναι αἱ βιωθεῖσαι μέχρι σήμερον ἐμπειρίαι καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν. Καὶ θὰ ἔδει νὰ ἔχουν ὑπερβληθῆ πλέον ὀριστικῶς αἱ ἀποπλανήσεις του καὶ οἱ πειρασμοὶ του. Διότι «ἐκαστον δένδρον ἐκ τῶν καρπῶν αὐτοῦ γινώσκειται· οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσι σῦκα, οὐδὲ ἐκ βάτου τρυγῶσι σταφυλὴν» (Λουκ. στ', 44). Δὲν ὑπάρχουν δὲ ὁδοὶ κακαί, σκοτειναὶ καὶ βαραθρόεις ὁδηγοῦσαι πρὸς τὸ ἀγαθόν. Καὶ οὔτε, μὲ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀπληστίαν πηδαλιούχου, θὰ προσορμισθῆ ποτε ἡ ἀνθρωπότης εἰς εὐδιδιον λιμένα· καὶ εἰς τὸ βασίλειον τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἀδελφωσύνης, ποῦ ὁ κομμουνισμὸς ἐπαγγέλλεται. Διότι βεβαίως τῆς ζωῆς εἶναι, ὄχι τὸ μῖσος, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐκονσία θυσία ὑπὲρ τοῦ ἀγαπωμένου, ὅπως μᾶς διδάσκει ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ.

★

Τὰ δὲ πολιτικὰ συστήματα τότε μόνον εἶναι ὑγιᾶ, ὅταν παρέχουν ζωτικὸν χυμὸν, ποῦ ἀναγεννοῦν ἠθικῶς, πνευματικῶς καὶ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς τὴν ζωὴν. Καὶ ὅπου ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποβαίνει πνευματικώτερος, καὶ αἱ ἐφέσεις τῶν ψυχῶν δὲν κατατείνουν συνεχῶς πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν ἀγιότητα — διότι δὲν τὰς διαπερᾶ καὶ δὲν τὰς ἀναπλάττει τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως — ἐκεῖ, εἶναι προφανῶς ψευδῆ καὶ παραπλανητικὰ τὰ ἐπικρατοῦντα πολιτικὰ συστήματα. Καὶ ἐν τῷ τοῦ ἀθέου κομμουνισμοῦ, ὅπου ἡ ἐλευθερία ἐκμηδενίζεται, ἡ ἀλήθεια πιέζεται καὶ διώκεται καὶ πᾶν ὅ,τι ἔχει καθιερωθῆ ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας ἀπροσμετρήτων γενεῶν ὡς ἅγιον καὶ ἱερὸν παραθεωρεῖται καὶ καταφρονεῖται, ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν πραγματοποιεῖται. Διότι δὲν οἰκοδομεῖται διὰ τῆς βίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» ἡ κατάκτησις τῶν ἀγαθῶν τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ ἀνώτατος στόχος τοῦ κομμουνισμοῦ. Καὶ ἡ ἀπληστία διὰ τὰ ὑλικά ἀγαθά, δουλαγωγεῖ τὰς

ψυχὰς, καὶ παραμορφώνει εἰς δαιμονικὴν τὴν ἠθικὴν συνείδησιν.

★

Ὁ κομμουνισμὸς οὐδέποτε ἀδρανεῖ. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη ἐμφανίζεται ἀδρανῶν, κινεῖται δραστηριῶς. Καὶ ὁμοιάζει πρὸς τοὺς ποταμοὺς ἐκείνους, ποῦ ἀνακόπτουν τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ροὴν των, κυλοῦν ὁμως ὑποχθονίως, διὰ νὰ ἐμφανισθοῦν πορρωτέρω ὀρητικώτεροι. Γνωρίζει μάλιστα καλῶς, ὅτι εἰς περιόδους μεταβατικὰς, ὅπως ἡ ἰδική μας, ὁ φανατισμὸς ἀποβαίνει δύναμις ἀποτελεσματικῆ. Εἶναι ὁμως καὶ εἰς τυφλοὺς δῆλον, ὅτι ὁ φανατισμὸς του εἰς τὴν χώραν μας ὑπερέβη πᾶν θεμιτὸν ὄριον· καὶ ἀποβαίνει δύναμις κακοποιῶς καὶ καταστροφικῆς. Καὶ διὰ τοῦτο, ἀπολύτως ὀρθῆ εἶναι ἡ μὲ ἀνάλογον φανατισμὸν καὶ πίστιν ἀντιμετώπισις του. Καὶ τρεῖς εἶναι αἱ δυνάμεις, διὰ τῶν ὁποίων ἀποβαίνει αὕτη ἀποτελεσματικῆ. Ἡ Ἐκπαίδευσις, ἡ Δικαιοσύνη καὶ ἡ Ἐκκλησία.

★

Ἐκπαίδευσις ὑγιᾶς, καλλιεργοῦσα παραλλήλως καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ὅπως ἐδίδασκεν ὁ Κοραῆς, καὶ ἡ ὁποία νὰ παρέχῃ εἰς τὴν νεότητα ἀνωτέρους ὀραματισμοὺς τῆς ζωῆς καὶ νὰ οἰκοδομῇ μίαν ἀνταξίαν πρὸς τὴν προγονικὴν τῆς εὐκλείαν Ἑλλάδα. Δικαιοσύνη, ἀποδίδουσα ἐκάστῳ τὸ δίκαιον. Καὶ ἄς μὴ λησμονῶμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἕως σήμερον παράδειγμα δικαστοῦ εἰς τὰς ὑπὸ κομμουνισμὸν χώρας, ὁ ὁποῖος ν' ἀντετάχθη ποτὲ ἀποφασιστικῶς εἰς τὰς ἄνωθεν διδομένας ἐντολάς. Πρὸ παντὸς ὁμως ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀποφασιστικὴ καὶ καταλυτικὴ τῶν παραπλανητικῶν τοῦ ψευδῶν ἀντίμαχος. Διότι ἡ διδασκαλία τῆς συντρίβει τὸν καταθλιπτικὸν ζυγὸν τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀναγκαιότητος. Πτερώνει τὴν ψυχὴν. Πνευματοποιεῖ τὴν ζωὴν. Καὶ ἀνασύρουσα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ βάθη τῆς σκοτεινῆς ὕλης, τὸν τοποθετεῖ—ὡς «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ πλασθέντα—εἰς τοὺς ὑπερκοσμίους καὶ παμφῶτους χώρους τοῦ πνεύματος. Καὶ ἀποστολὴν τῆς ἔχει, νὰ προφυλάττῃ τοὺς πιστοὺς ἀπὸ πάσης διολισθήσεως εἰς πλάνας καὶ πνευματικὰς ἀγυρτείας· ν' ἀφυπνίσῃ τὰς ὑπνωτού-

ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΣΧΑΣ

Ὁ Μητροπολίτης καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Μόσχας Φιλάρετος ἐγεννήθη τὸ 1782 καὶ ἀπέθανε τὸ 1867. Μορφῇ ἰδιαίτερος ἐξέχουσα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ρωσικῆς Ἐκκλησίας, διεκρίνετο διὰ τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ βάθος καὶ διὰ τῶν ἐντόνων προσευχῶν. Ἐπὶ 46 ἔτη ἐβάστασε τὸ βαρύτερον χρέος τοῦ μητροπολίτου καὶ ἀρχιεπισκόπου (1821—1867). Ἡ ἐνεργητικότης καὶ σοβαρὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας συνήντα ἡ Ἐκκλησία, κυρίως ἐπὶ τῆς βασιλείας Νικολάου τοῦ Α'. Ἐπὶ πλέον, ὁ Φιλάρετος κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν τοῦ θεολόγου μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τοῦ ἸΘ' αἰῶνος. Ἡ θεολογία του διεπνέετο ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐμποδίων, ἐργάσθη δραστηρίως διὰ τὴν μετάφρασιν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν Πατέρων εἰς τὴν ρωσικὴν. Τεραστίας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς θεολογίας προσέφερον ἐπίσης ὡς πρῦτανις τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Πετρούπολεως, καὶ ἀργότερον, ὡς προστάτης καὶ ἐμπνευστῆς τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας.

ΛΟΓΟΣ Α'

Ἐκφωνηθεὶς τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ κατὰ τῷ 1864 ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νέβσκου.

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

«Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον». (Ἰωάν. γ' 16).

Ἀρμόζει σήμερον, ἴσως εἰπωσὶ τινες, ἀρμόζει σήμερον νὰ λαλῶμεν περὶ ἀγάπης; Σήμερον, ὅτε τῆς ἐχθρας ὁ καρπὸς εὐρίσκεται ὄριμος ἐν τῇ ἀμπέλῳ τοῦ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ, ὅτε ἡ γῆ τρέμει, κυριευμένη ὑπὸ τοῦ φόβου, ὅτε αἱ πέτραι διαρρήγγυνται, ἐν τῇ στιγμῇ καθ' ἣν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἥλιος σκοτιάζεται, κρυπτόμενος ὑπὸ ἀγανακτῆσεως;... Ἀρμόζει νὰ κηρύξωμεν τὴν πρὸς τοῦτον τὸν κόσμον ἀγάπην, ἐν τῇ ὥρᾳ καθ' ἣν πάσχω τῇ σαρκὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ στερεῖται πάσης παραμυθίας, καθ' ἣν ἡ φωνὴ τῆς ἀρ-

* Ἀποσπάσματα τοῦ βιβλίου «Λόγοι τοῦ περιδόξου Φιλάρετου, Μητροπολίτου Μόσχας», μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ Ἰ. Χατζηδάκη, Ἀθήνησι 1864, σελ. 1 - 16.

σας συνειδήσεις· καὶ νὰ πραγματοποιῆ τὸν «καινὸν οὐρανὸν καὶ τὴν καινὴν γῆν».

★

Καὶ καιρὸς ἦτο νὰ παύσωμεν «ποτιζόμενοι γάλα»· καὶ νὰ σιτιζώμεθα μὲ τὸ ζωοπάροχον τῆς Ἐδαγγελικῆς ἀληθείας «βρῶμα», ὅπως ἔγραφεν ὁ θεῖος Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους. Καὶ εἶναι ἀληθῶς μέγα εὐτύχημα, ὅτι πνοὴ ἀναμορφωτικοῦ ἔαρος πνέει προσφάτως περὶ ἡμᾶς. Καὶ ὅτι ἡ ἀγία μας Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἐφροῦρησεν ἀγρόπνως καὶ διεφύλαξεν ἀσινῆ τὴν πνευματικὴν μας παράδοσιν, ἐτοιμάζεται νὰ κατέλθῃ πάνοπλος εἰς τὸν ἀγωνιστικὸν πνευματικὸν στίβον.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ρήτου συνοχῆς αὐτοῦ «Θεέ μου! Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;...» οὐδεμίαν λαμβάνει ἀπόκρισιν ἐκ τῆς πατρικῆς καρδίας;...

Ναὶ Χριστιανοί! ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι ἡμέρα τῆς ἐχθρας, ἡμέρα τοῦ τρόμου, τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἀνταποδόσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτως ἔχει, τί νὰ γίνωμεν ἡμεῖς, ὡς ἀμαρτωλοί, ἐνῶ ἡ μὲν γῆ κλονεῖται ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, ὁ δὲ οὐρανὸς σκοτιάζεται ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν; Ποῦ νὰ φύγωμεν μακρὰν ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης, ἥτις σείεται, ποῦ νὰ κρυφθῶμεν μακρὰν ἀπὸ τοῦτου τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις ἀπειλεῖ;—Στρέψατε καὶ προσηλώσατε τὰ βλέμματά σας ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ. Ἐκεῖ μόνον, ἐν τῇ ἐστία πασῶν τῶν ὀδυνῶν, εὐρήσετε καταφύγιον. Ὅταν κατὰ τὸν λόγον τοῦ προφήτου ἡ «γῆ ἐτρόμαξε καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὀρέων ἐταράχθησαν, ὅτι ὠργίσθη αὐτοῖς ὁ Θεός» δὲν βλέπετε, ἀγαπητοί, τὸν σταυρὸν ὅτι καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ἴσταται ἀκλόνητος; Ἐνῶ οἱ νεκροὶ ἐξεγείρονται ἐκ τοῦ ὕπνου τῶν μνημάτων αὐτῶν, θεωρεῖτε τὸν ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν κοιμώμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὕπνον τῆς εἰρήνης, καὶ τοῦτο, ἀπέναντι τῶν ἀγωνιζομένων νὰ γυμνώσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς δόξης τῆς σωτηρίας: «ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι»· ἀπέναντι τῶν προσπαθειῶν ἐκείνων, οἵτινες ἀφῆρουν ἀπ' αὐτοῦ τὸ πλεονέκτημα καὶ προνόμιον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ «εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ», καὶ ἤθελον ἐπιθυμήσει καὶ ἀφαρπάσωσιν ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸ δῶρον τῆς πίστεως, ἣν ἔκαμε νὰ βλαστήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς, «Καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ πιστεύσωμεν αὐτῷ!». Σπεύσωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί, νὰ ἐγκαλοῦμεν καὶ νὰ ἐντυπώσωμεν εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν ταύτην τὴν ἀλήθειαν, τὴν οὕτω παράδοξον καὶ οὕτω τρομερὰν εἰς τὸν κόσμον. Ὅτι καθ' ὅλον τὸ σύμπαν οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει οὕτω σταθερόν, ὅσον ὁ σταυρός, οὐδεὶς τοσοῦτον ἀρωγὸς καὶ ἐπικουρός, ὅσον ἐκεῖνος, ὅστις ἠδύδοκῃσε νὰ ὑποστῇ τὸ ὄνειδος τοῦ σταυροῦ. Ἐὰν οἱ τρόμοι τοῦ Γολγοθᾶ διαδιδῶνται μακρὰν εἰς ὅλον τὸ πᾶν, τοῦτο γίνεται ἵνα, μηδαμοῦ εὐρίσκοιτες ἀσφάλειαν, τρέχωμεν κατ' εὐθείαν εἰς τὸν τόπον τοῦ Κρανίου, καὶ προσπίπτωμεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ καὶ παρατηρῶμεν τὰς αἱματηρὰς πληγὰς αὐτοῦ, καὶ βυθίζώμεθα εἰς τὰ βάθη τῶν ἀχράντων αὐτοῦ Παθῶν!... Ἄστρον τῆς ἡμέρας, ἥλιε, διατί καλύπτεις τὸν ἀκτινοβόλον δίσκον σου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δρόμου σου, ὅτε τὸ ἔργον τοῦ σκότους προτρέχον τῆς δύσεώς σου, ἐφθασεν ἤδη τὸ ἔσχατον αὐτοῦ

ὄριον ; Οὐδὲν δυνήσεται ἀποκρύψαι ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Ὑψίστου, τὸ ἐπονείδιστον θέαμα τῆς θεοκτονίας ! Ὁ γίγας λοιπὸν τοῦ φωτός διὰ τοῦτο μόνον ἀμαυροῦται καὶ ἀφανίζεται, ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς. Σπεύδων συντέμνει τὴν ἡμέραν τῆς ἔχθρας καὶ τῆς ὀργῆς, ἵνα ἀνυψώσῃ ἡμᾶς εἰς τὴν θεωρίαν τῆς αἰωνίου ἡμέρας τῆς εὐσπλαγγίας, ἡμέρας ἀνεσπέρου, ἣν γεννᾷ ἡ τριττὴ ἀκτίς τῆς Παναγίας Τριάδος.

Χριστιανὲ ἀδελφέ ! Ἄς καλύπτῃ τὴν γῆν ἡ νύξ· ἄς σκεπάσῃ τὰ ἔθνη τὸ σκότος ! ἀδιάφορον ἀνάστα ! ἀποτίναξον τὴν πλάνην, καὶ τὸ σκότος τοῦ δισταγμοῦ, ἄς λάμπωσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σου ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς, ἐπειδὴ ἐκ μέσου τοῦ σκότους σοὶ ἐπέρχεται τὸ φῶς !

Προχώρει, ἀκολουθῶν τὴν ὁδόν, ἣν σοὶ ἀνοίγει τὸ καταπέτασμα τῶν σεβαστῶν μυστηρίων διασχιζόμενον, διάβηθι, εἰσελθε εἰς τὸ ἁγιαστήριον τῶν προσκυνητῶν παθημάτων τοῦ Ἰησοῦ, ἄφες μακρὰν ὄπισθέν σου τὸ ἐξωτερικὸν ἔδαφος τοῦ ναοῦ, τὸ παρητημένον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἐθνικῶν, καὶ πατούμενον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν. Εἰσαγόμενος δὲ ὑπὸ τῆς πίστεως εἰς τὸν ἅγιον τόπον, τί βλέπω ἐν αὐτῷ ; Οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν ἀγάπην τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκχυνομένην εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, τὸ εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀθλιότητα βεβυθισμένον.

Ἀγάπην τοῦ Πατρὸς, ὅστις παραδίδει τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν σταυρὸν ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἀγάπην τοῦ Υἱοῦ, ὅστις σταυροῦται ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἀγάπην τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπερ θριαμβεῦει διὰ τῆς δραστηρίου δυνάμεως τῆς σταυρώσεως ὑπὲρ ἡμῶν.

Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον.

Χριστιανοί ! Τοιαύτη εἶναι ἡ θεία ἀγάπη, περὶ ἧς θέλομεν τομῆσαι νὰ σᾶς λαλήσωμεν, ἀλλὰ βεβαίως, τοῦτο οὐ δύναται ἄλλως γενέσθαι, εἰμὴ ψελλίζοντες ἀσθενεῖς τινὰς λόγους. Ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξηγηθῇ σαφῶς τὸ ἀνέκφραστον τοῦτο μυστήριον, διότι καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἵνα δηλώσῃ αὐτὸ εἰς ἡμᾶς ἀξιοπρεπῶς, ἐσιώπησεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ! Ὡ ! εἶθε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, παράσχοι ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ νὰ ἀπαγγείλωμεν συλλέξαντες τοὺς ὀλίγους τούτους λόγους, καθὼς τὰ τέκνα τῆς αὐτῆς μητρὸς ἀναπαυόμενα εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς, ψελλίζουσι τὴν τερπνὴν αὐτῆς γλῶσσαν, καὶ συνεννοοῦνται ἀμοιβαίως διὰ τινων ἀμοιβαίων θεληγῶν.

Σκεψώμεθα. Τίς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις σταυρώνει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ; ἄραγε οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶται ; Ἄλλ' οὐτοὶ εἰσι ὄργανα ἀπλᾶ τῆς βασιάνου, ὄργανα σχεδὸν παθητικὰ τοσοῦτον, ὅσον ὁ σταυρὸς καὶ οἱ ἥλοι, οἱ χρησιμοῦντες εἰς τὴν τελείωσιν τῆς σταυρώσεως. Ἄραγε ὁ Πιλάτος ; Ἄλλ' αὐτὸς φαίνεται ὅτι κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν νὰ ποστατεύσῃ τὸν δίκαιον, εἰπὼν παρηρησία ὅτι οὐ συγκατατίθεται εἰς τὴν χύσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ αἵματος. «Λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου, λέγων· ἄθῳός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου» (Ματθ. ιστ' 24).

Ἄλλὰ μήπως ὁ λαὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ; Ἄλλὰ πῶς

ἠδύνατο νὰ μελετήσῃ τὸν θάνατον ἐκεῖνου, ὃν πρὸ ὀλίγου ἐζήτησε νὰ ἀναγορεύσῃ βασιλεία ; Τελευταῖον, μήπως οἱ ἱερεῖς, οἱ πρεσβύτεροι, οἱ Φαρισαῖοι, οἱ Γραμματεῖς ; Καὶ ἡμῶς, πάντες ὁμολογοῦσιν ὅτι οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῆς ζωῆς οὐδενὸς ἀνθρώπου. «Ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα» (Ἰωάν. ιστ' 13). Ἄραγε ὁ προδότης Ἰούδας ; Ἄλλὰ δὲν ὁμολόγησεν ἤδη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ὅτι ἐπρόδωσεν αἷμα ἄθῳον ; Μήπως ὁ ἄρχων τοῦ σκότους ; Ἄλλ' αὐτὸς δὲν ἠδυνήθη ἄλλοτε ποτε νὰ βλάψῃ οὐδὲ τοῦ Ἰῶβ τὴν ζωὴν, καὶ ἦδη αὐτὸς οὗτος εἶναι ὁ κατακρινόμενος καὶ προγραφόμενος. Ἄλλὰ τίς κάλλιον τοῦ Σωτῆρος γινώσκει τίνες σταυρώνουσιν αὐτόν ; Καὶ τί λέγει ὁ Σωτῆρ ; «Οὐκ οἶδασι τί ποιῶσιν» (Λουκ. κγ' 34). Ἐπ' ἀληθείας ὁ Καϊάφας εὔρε καλῶς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τοῦ γεγονότος τούτου, ὅτε εἶπε : «Συμφέρι ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν, ἀλλ' ἄρχιερέως ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκεῖνου προεφήτευσεν». (Ἰωάν. ια' 50). «Ὁμοίως μὲ κύμβαλον ἀλαλάζον εὐηγγελίσαστο κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐν μέσῳ τῆς γεννωμένης καὶ συνισταμένης Ἐκκλησίας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ καταλάβῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐαγγελίου του. Καὶ τοιουτοτρόπως, χριστιανοί, ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου, ἀπέναντι τῆς ἀδυναμίας τῶν μὲν, τῆς ἀγνοίας τῶν δέ, καὶ τῶν διαφόρων σκοπῶν αὐτῶν ἐτελέσθη τὸ ἔργον τῆς σταυρώσεως, διὰ τῆς ὑπουργείας ἐκεῖνων, οἵτινες οὔτε ἠδύνατο, οὔτε ἤθελον, οὔτε ἐγίνωσκον τί ἐποίουν.

Πλὴν ἡμῶς, πάντα ταῦτα οὐδαμῶς σημαίνουν, ὅτι δὲν ὑπῆρξαν ἔνοχοι εἰς τὰ βασανιστήρια τοῦ δικαίου. Ὅχι, ὄχι, ὅς ἂν ἠθέλησεν, ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐξεληθούσαν ἐκ τῆς φωνῆς τῆς ἀπελπισίας τοῦ Ἰούδα, φωνάζοντος «ἡμαρτον παραδούς αἷμα ἄθῳον». Ἄλλ' εἰ ἐγνώσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.

Ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα μετὰ κατανύξεως, εἶναι τὸ ἄθλιον καὶ ἀραχνιαῖον ὕφασμα, εἰς ὃ καταντῶσιν αἱ φαινόμενα αἰτίαι τῆς ἐπὶ τὸν τόπον τοῦ Κρανίου τελεσθεισῆς μεγάλης παγνοσμίου Θυσίας. Πῶς ἄρα δὲν διεσπασθησαν τὰ πρῶτα νήματα τοῦ ἀσθενοῦς τούτου ὑφάσματος ὑπὸ τῆς πνοῆς τῆς Θείας ὀργῆς, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῆς πρώτης προσβολῆς τοῦ ἀνέμου τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος ; Τίς ἴσχυσε λοιπὸν νὰ δεσμεύσῃ τὸν λέοντα τοῦτον τοῦ Ἰούδα ; Διὰ ποίας δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς ἠπάτησε τὸ γεγονός τοῦτο πάσας τὰς ἀνθρωπίνους θελήσεις, ἂν καὶ ἦτο τόσον εὐκόλον νὰ γνωρίσωσι τὸ νῆμα, τὴν ὑφὴν αὐτοῦ καὶ νὰ τὸ μηδενίσωσιν ; Ὅχι ἀγαπητοί ! οἱ βλασφημοῦντες τὸ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ γεγονός οὐκ οἶδασιν τί λέγουσιν, ἀπαραλλάκτως καθὼς οἱ σταυρώσαντες τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἤδεσαν τί ἐποίουν. Ὅντως δὲν ἐξυβρίζουσιν ἐνταῦθα εἰς τὴν θεῖαν μεγαλοσύνην οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐμπαίζει τὴν μαριάν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀναγκάζει αὐτούς, χωρὶς νὰ βιάξῃ τὸ αὐτεξούσιον, νὰ ὑπηρετήσωσιν εἰς αὐτὴν ὡς ὄργανα. Οὐχὶ δοῦλοι πονηροὶ κατισχύουσιν διὰ τοῦ δόλου κατὰ τοῦ ὑπερτάτου αὐτῶν Κυρίου, ἀλλ' ὁ Πατήρ, ὅστις ἐν τῇ ἀπειρῷ αὐτοῦ ἀγαθότητι, οὐκ ἐφέισατο τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ ἀφήσῃ τοὺς κακοὺς δούλους

νά ἀπολεσθῶσιν. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἔχθρα γῆτην, ἐπιβουλεωμένη τὴν θείαν ἀγάπην, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας, ἡ θεία ἀγάπη κατισχύει τῆς γῆτινης ἔχθρας, ἵνα θανατώσῃ αὐτὴν διὰ μιᾶς μόνης θυσίας, καὶ διαχύσῃ τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν σκιάν τοῦ θανάτου. «Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε ἔδωκε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἵνα πᾶς ὁ πιστευὼν εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. 3, 16)

Ὅταν δοκιμάζωμεν νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ μυστήριον τῆς σταυρώσεως, ἵνα ἀνακαλύψωμεν ἐν αὐτῷ, ἐν τοῖς πάθεσι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὑπερτάτην θέλησιν τοῦ Πατρὸς, φαίνεται ὅτι αἰσθανόμεθα πολλῶ πλείονα φρίκην διὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ἢ ἡδονὴν γλυκεῖαν διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως, ἀντὶ νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς παρουσίας ταύτης τῆς ἀγάπης, ἄς σπουδάσωμεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἰδίαν ἡμῶν ἀνικανότητα εἰς τὸ δέξασθαι τὴν εὐεργεσίαν τῶν θείων ἐμπνεύσεων. «Ὁ φοβούμενος οὐ τετελείεται ἐν τῇ ἀγάπῃ» (Α' Ἰωάν. 8' 18). Οὕτω λέγει ὁ μαθητῆς τῆς ἀγάπης. Καθαρίσωμεν καὶ διαστείλωμεν τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ πνεύματος ἡμῶν διὰ τῆς ἀγάπης, καὶ παρευθὺς ὁ ὀφθαλμὸς οὗτος ὁ κεκαλυμμένος ἐκ τοῦ τρόμου τῶν θείων κριμάτων, θέλει ἰδεῖ μετ' εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιᾶσεως τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», φωνάζει ὁ μαθητῆς καὶ θεωρὸς τῆς θείας ἀγάπης. Τῶ ὄντι, ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη κατ' οὐσίαν, καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἀγάπης. Πάντα ταῦτα τὰ προσόντα εἰσὶ τοιαῦτα καλύμματα τῆς ἀγάπης, καὶ ἕκαστον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι ἔκφρασις ταύτης. Ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ ἀγάπη αὐτοῦ εἶναι ἀλήθεια, ὅταν ἀπονέμη τὴν ὑπαρξίν εἰς ὅ,τι ἀγαπᾷ. Εἶναι ἡ ἀπειροσ σοφία, ὅταν συγκροτῇ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κατὰ τὸν νόμον τῆς υπερτάτης ἀληθείας. Ἡ ἀγάπη ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἀγαθότης, ὅταν διανέμη τὰ δῶρα αὐτὰ μετὰ σοφίας. Τελευταῖον ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι δικαιοσύνη, ὡσάκις συμμετρεῖ τὴν διανομὴν ἢ τὴν ἐλάττωσιν τῶν δῶρων αὐτοῦ, κατὰ τὸν κανόνα τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγαθότητός του, πρὸς μείζονα εὐδαιμονίαν τῶν κτισμάτων αὐτοῦ. Πλησιάσατε ἀγαπητοί! καὶ θεωρήσατε πλησιέστερον τὴν τρομερὰν ὄψιν τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ ταχέως θέλετε διακρίνει ἐν αὐτῇ τὸ γλυκὺ βλέμμα τῆς εὐσπλαγγνίας. Ἡ ἁμαρτία ἤλθε νὰ μονώσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ τῆς ἀνεξάντλητου πηγῆς τῆς θείας ἀγάπης· καὶ ἰδοὺ ὀπλίζεται αὕτη ἡ ἀγάπη μετὰ τὴν αὐστηρότητα τῆς κρίσεως, ἵνα καταστρέψῃ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ εὐθραυστος ὑπαρξὶς τοῦ ἁμαρτωλοῦ δὲν ἠδύνατο ἀπὸ τὰς πληγὰς τῆς υπερτάτης δικαιοσύνης ν' ἀντιστῇ, ἀλλ' ἤθελε συντριφθῆ καὶ ἐξοντωθῆ ἀνεπιστρεπτεῖ, ἰδοὺ ἐκεῖνος, ὅστις ἀγαπᾷ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, ἀποστέλλει εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὴν ὁμοούσιον αὐτοῦ ἀγάπην, δηλ. τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἵνα ἐκεῖνος, ὅστις φέρει τὰ πάντα τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, γενόμενος σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, πλὴν ἁμαρτίας, βαστάσῃ ὑπὲρ ἡμῶν τὸ διπλοῦν φορτίον τῆς τε ἀθλιότητος ἡμῶν καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ὀπλισμένης δικαιοσύνης, ἵνα αὐτὸς

μόνος ὑποστῇ πάντα τὰ βέλη τῆς θείας ὀργῆς, τὸ ἠκονημένα κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ἵνα ἀνοίγων πάλιν ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ σταυροῦ νέας πηγὰς τῆς εὐσπλαγγνίας καὶ τοῦ ἐλέους, πλημμυρῆσῃ ἐξ αὐτῶν ταύτην τὴν γῆν, τὴν κατηραμένην πρότερόν ποτε, ἐπανεληθοῦσαν δὲ τοῦ λοιποῦ εἰς ζωὴν καὶ εἰς μακαριότητα. Ναί! Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ οὐράνιος Πατὴρ ἐκ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸν κόσμον παραδίδωσι καὶ θυσιάζῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἐκ τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπης ὡσαύτως παραδίδει ἑαυτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ καθὼς ἡ θεία ἀγάπη σταυρώνει, οὕτω καὶ σταυ-

Ὁ ἐν Μόσχᾳ ἱερός ναὸς τῆς Θεομήτορος.

ρῶνεται ἡ ἀγάπη. «Εἰ καὶ ὁ υἱὸς οὐ δύναται ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ οὐδὲν δύναται ποιεῖν ἐναντίον τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ θελήσεως. Δὲν ζητεῖ, ἀληθῶς, τὸ ἴδιον αὐτοῦ θέλημα» (Ἰωάν. 5', 30). Ἄλλ' ὅμως αὐτὸς εἶναι ὁ αἰώνιος κληρονόμος καὶ ὁ θεματοφύλαξ τοῦ θελήματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Αὐτὸς μένει ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἐξαντλεῖ τὴν προτίμησιν πάντων, ὅσα εἶναι ἀγαπητὰ εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα, ὡς ὁ ἴδιος κηρύττει αὐτό. «Καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατὴρ, καὶ γὰρ ἠγάπησα ἡμᾶς» (Ἰωάν. 15' 9). Καὶ οὕτως, ἀγαπητοί, ἡ ἀγάπη τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως περιέλαβε διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τὸν κόσμον

ἄλλον, ἐνῶ ἡ ἀγάπη τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅς ἐστιν ὁμοούσιος τῷ Πατρί, ἀνυψοῦται ταυτοχρόνως πρὸς τὸν αἰώνιον αὐτοῦ Πατέρα, καὶ πάλιν καταβαίνει εἰς τὸν κόσμον. Ἐνταῦθα, ὁ ἔχων ὀφθαλμοὺς τοῦ βλέπειν, θεωρησάτω θρησκευτικῶς τὴν βαθεῖαν βάσιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἀρχικὴν κατασκευὴν τοῦ σταυροῦ, ὅστις σύγκειται ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν αἰώνιον αὐτοῦ Πατέρα, καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀμαρτωλὸν ἀνθρωπότητα, διασταυρουμένων πρὸς ἀλλήλας καὶ διερχομένων δι' ἀλλήλων ἀμοιβαίως. Ἀγάπαι ἀνεκφραστοί, αἵτινες φαίνονται ὅτι διαιροῦσιν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν, ἀλλὰ πραγματικῶς ἐπανάγουσι πᾶσαν διαίρεσιν εἰς τὴν ἐνότητα. Ἡ μὲν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ἐκκαίεται ὑπὸ τοῦ ζήλου τῆς θείας δόξης, ἡ δὲ πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἀγάπη ἐξαπλοῦται καὶ διαχέεται εἰς συμπάθειαν πρὸς αὐτὸν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ζητεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ νόμου τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἀγάπη διὰ τὸν ἀνθρώπον ἀντίκειται εἰς τὸ νὰ ἀπολεσθῇ ὁ παραβάτης ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ὁρμᾷ εἰς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, ἡ πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἀγάπη σαρκώνει τὴν Θεότητα, ἵνα ἀποδώσῃ τὴν ἀξίαν αὐτῆς εἰς τὸν ἀνθρώπον διὰ τῆς ἑλξέως τῆς θείας ἀγάπης. Καὶ ὅταν μάλιστα ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ἀψώφῃ ὑπεράνω τῆς γῆς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου» (Ἰωάν. ιβ' 32 - 34), καὶ ἡ ἀγάπη τῆς ἀνθρωπότητος ἀνοίγει τὰς ἀγκάλας τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀποκλίνοντος πρὸς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, αἱ δύο αὗται ἀντίθετοι κλίσεις τῆς ἀγάπης συνάπτονται, συγχέονται, καὶ τίθενται εἰς ἀρμονίαν, καὶ συνιστῶσι, τελευταῖον, τὴν ἀκήρατον ἐκεῖνο σημεῖον τοῦ σταυροῦ, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποῖου συναντῶνται ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ συγχωροῦσα, καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ κρίνουσα. Τοῦτο τὸ ἀκτινοβόλον κέντρον, ἐν ᾧ ἐναγκαλιζονται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ εἰρήνη τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὸ Δαυϊτικὸν «Δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν, κέντρον δημιουργόν, δι' οὗ ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀπέτειλε, καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε μετὰ βλέμματος πρῶτου καὶ γαληνιαίου», τότε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀγαπητοί, «ὁ Κύριος δώσει χρηστότητα, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς» (Ψαλμ. πδ' 12, 13, 14).

Ὁ σταυρὸς τοῦ Ἰησοῦ, ἔργον τοῦ μίσους τῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς παραφροσύνης τῶν ἐθνικῶν, δὲν εἶναι τι πλέον ἢ ψηλαφητὴ καὶ γηῖνη εἰκὼν τοῦ οὐρανοῦ σταυροῦ τῆς ἀγάπης. Χωρὶς αὐτῆς, τὸ ὄργανον τῆς τιμωρίας τοῦ Ἰησοῦ ποτὲ δὲν ἤθελε δυνηθῆναι νὰ κρατήσῃ Ἐκεῖνον, ὅστις κατέχει, ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὴν ζωὴν πάντων, ὅσα πνεύουσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Τί λέγω; Οὗτος ὁ σταυρὸς δὲν ἤθελε ποτε δυνηθῆναι ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν συνάφειαν τοῦ σώματος Ἐκεῖνου, ὅστις δὲν εἶχεν ἀνάγκη ἐμὴ ἐνὸς σημείου, ἵνα ἔλθωσιν εἰς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνες ἀγγέλων. Μάτην ὀπλιζέται στρατὸς βέβηλος, ἵνα τὸν συλλάβῃ καὶ τὸν δεσμεύσῃ. Οὗτοι οἱ δορυφόροι τοῦ μίσους, φέροντες φανούς καὶ λαμπάδας, ἵνα φωτίσωσιν τὴν ἐσκοτισμένην ὁδὸν αὐτῶν, δὲν βλέπουσιν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἤδη αἰχμάλωτος ὑπὸ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐκ τῆς

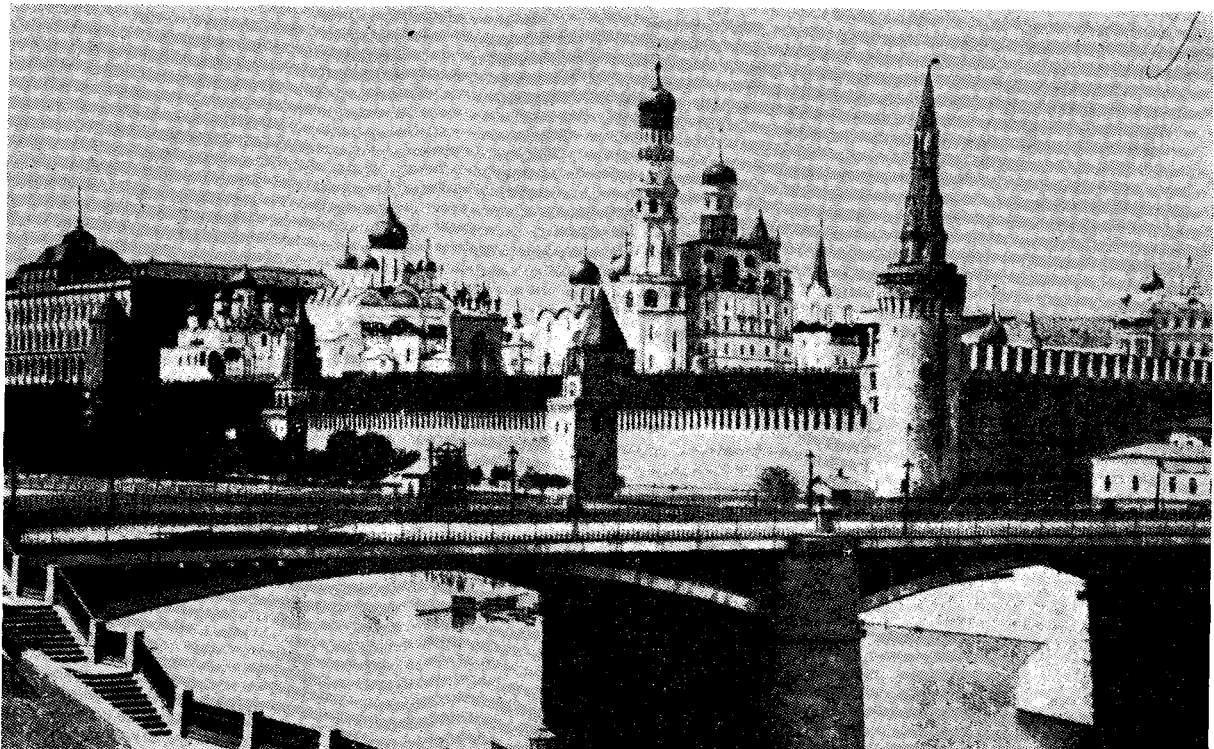
ἀγάπης ἐκεῖνης, ἥτις τοσοῦτον ἐστὶν ἰσχυρά, ὅσον καὶ ὁ θάνατος. «Κραταῖα ὡς θάνατος ἀγάπη» (Ἄσμ. ἄσμ. Η', 6). Μάτην κραυγάζει τὸ ἄδικον συνέδριον («ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν»). Ναί, ἀποθανεῖται, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν νόμον, ὃν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀνεκέρυξε· «μερίζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἢ ἵνα θῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰωάν. ιε' 12). Μάτην οἱ βλάσφημοι ἐπαναλαμβάνουσιν «εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ». Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ θέλει κάμει ἑαυτὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ, μὴ καταβαίνων ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, εἰμὴ ἀφ' οὗ ἐκκενωθῇ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐν τῇ διττῇ καὶ ὑψηλῇ ὁρμῇ τῆς ἀγάπης, ἥτις ἀρπάζει αὐτὸν πρὸς τὸν Πατέρα του, εἰς ὃν παραδίδει τελευταῖον τὸ πνεῦμά του, καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιδαφιλεύει ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ σταυροῦ του τὸ ὕδωρ τῆς ἀναγεννήσεως, διὰ τῆς μετανοίας, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὡς πηγὴν τῆς ζωῆς. «Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε» (Ἄ' Ἰωάν. γ' 16). Προχωρεῖτε, βυθίσθητε, χριστιανοί, εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ μεγάλου τούτου μυστηρίου, καὶ τοῦτο οὐ μόνον διὰ τοῦ λόγου, ὅστις εἶναι τροφὴ τῆς ἀγόνου περιεργείας, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης θέλετε φθάσει τελευταῖον, εἰ δυνατόν, εἰς βαθμὸν οικειότητος μετὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου, ὅστις θέλει σᾶς κάμει νὰ εὐρίσκητε τὴν ἡδίστην χαρὰν, ἐπαναλαμβάνοντες ἐν πνεύματι συντριβῆς μετὰ τοῦ ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου : «Ἡ ἀγάπη μου ἐσταυρώθη».

[...]

Ἄς ἐνθυμώμεθα δὲ ὅτι, ἐὰν μὴ εἴμεθα χριστιανοὶ μόνον κατ' ὄνομα, ἀλλ' εἴμεθα πραγματικῶς καὶ ἀληθῶς, ἢ ἐὰν τοῦλάχιστον ἐπιθυμῶμεν νὰ γίνωμεν ἀληθῶς μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς τοιοῦτοι ἔχομεν καὶ ἡμεῖς τὸν σταυρὸν ἡμῶν κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ : «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι» (Ματθ. 16, 24). Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς ἡμῶν πρέπει νὰ παρομοιάζῃ μετὰ τὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶναι παραμυθητικὸν νὰ ἡξεύρωμεν ὅτι ὁ σταυρὸς ἡμῶν, κατὰ τὸ πρωτότυπον τοῦ ἰδικοῦ του, πρέπει ὡσαύτως νὰ σύγκειται μόνον ἀπὸ ἔλεος καὶ ἀγάπης; Ναί, ἀγαπητοί, οὗτος ὁ σταυρὸς, τὸν ὁποῖον φεύγουσιν οἱ φιλόσοφοι, ὡς ὄργανον τιμωρίας, καὶ ὁ ὁποῖος ἀποσπᾷ ἤδη φλογεροὺς στεναγμοὺς καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐκείνων, οἵτινες τὸν βαστάζουσι μετ' ἀφοσιώσεως, πρὸ πάντων διότι ἐπιβαρύνουσιν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸ ἐλαφρὸν φορτίον τοῦ Ἰησοῦ, ἐξ ἀπειρίας ἢ ἐκ μικροψυχίας προστιθέντες εἰς αὐτὸ τὰ ἴδια αὐτῶν φορτία, αὐτὸς ὁ τρομερὸς σταυρὸς, λέγομεν, εἶναι ὅλος τῆς ἀγάπης· τοῦλάχιστον πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτος. Τί ἄλλο παρηγορητικώτερον ἐν αὐτῷ; Οὕτως ἄς φέρῃ ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἐνταῦθα τὸν πενιχρὸν αὐτοῦ σταυρὸν, καὶ ἄς τὸν ἐφαρμύσῃ εἰς τὸν μέγαν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα βεβαιωθῇ ἂν εἶναι ὁμοῖος μετὰ τὸ ἀρχέτυπον αὐτοῦ, ἐπειδὴ συμφέρει νὰ τὸ γνωρίζωμεν. Πᾶς σταυρὸς, ὅστις δὲν θέλει εἶσθαι παρόμοιος μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου, ἀντὶ νὰ μᾶς ἀνυψώσῃ ἀπὸ τῆς γῆς, θέλει μᾶς παρασύρει εἰς τὴν πτώσιν του, καὶ ὑπὸ τὸ βάρος ἡμῶν συντριβόμενος,

χρησιμεύσει ὡς τροφή τοῦ αἰωνίου πυρός. Ἀτενίσωμεν, λοιπόν, πάλιν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν εἰς τὸν σταυρὸν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντος Σωτῆρος, δι' αὐτοῦ θυσιάζει ἡ ἀγάπη τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ καὶ ἀγαπητόν· πῶς συμμορφοῦται ἡ ἡμετέρα ἀγάπη πρὸς τοῦτο τὸ θεῖον ἀρχέτυπον; Εἴμεθα ἔτοιμοι ἡμεῖς νὰ τελειώσωμεν τὸ ἔργον τοῦ Ἀβραάμ, θυσιάζοντες πᾶν ὅ,τι ἔχομεν πολύτιμον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο χωρὶς δισταγμοῦ, χωρὶς ἐπιστροφῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ἐναντίον πάσης ἐλπίδος; Ἴδου ἡ ἀγάπη τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅστις παραδίδεται ὁ ἴδιος εἰς τὴν σταύρωσιν, οὐ μόνον εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀφινόμενος ἐντελῶς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀδικίαν τῶν ἀμαρτωλῶν. Μᾶς ἐδίδαξεν ἡ ἡμετέρα ἀγάπη τὸ μυστήριον ταύτης τῆς ἀπεριορίστου ἀφοσιώσεως εἰς τὰ κρίματα καὶ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, ἀφοσιώσεως, ὡς ἐκείνη τοῦ Ἰσαάκ, καὶ πάντοτε ἔτοιμος νὰ θυσιασθῇ εἴτε ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἢ πρὸς καθαρισμόν ἡμῶν αὐτῶν, ἢ διὰ τὸ καλόν, τὸ ὁποῖον δύναται ἐκ τῆς θυσίας ταύτης νὰ πηγᾶσῃ εἰς τὸν πλησίον; Τελευταῖον, ἰδοὺ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐκχέεται διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἀπὸ τοῦ ὕψους

τοῦ σταυροῦ, ἣτις καλύπτει τὰ ὄρη καὶ πληροῖ τὰς κοιλάδας, ἣτις περιλαμβάνει τὸν χρόνον καὶ τὴν αἰωνιότητα, ἵνα μαλακώσῃ καὶ ἐμψυχώσῃ τὸ σκληρὸν καὶ τὸ νεκρὸν διὰ τῆς ἔχθρας, ἵνα ἀναπλάσῃ καὶ στομώσῃ τὰ πάντα διὰ τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως τῆς ἀγάπης. Τάχα δύναται καὶ ἡ ἀγάπη ἡμῶν νὰ νικᾷ ὡσαύτως τὸ κακὸν διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, νὰ εὐλογῇ τοὺς καταρωμένους, νὰ προσεύχηται ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμᾶς καὶ ἀδικούντων, νὰ μὴ γνωρίζῃ κανένα ἐχθρὸν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ κόσμος οὗτος δὲν μᾶς ἔδωκέ ποτε οὐδένα φίλον; Τίποτε πλέον δὲν θέλομεν προσθέσει εἰς τὰς τρομερὰς ταύτας ἐρωτήσεις. Εἰς τὴν συνειδήσιν ἐνὸς ἐκάστου ἐξ ἡμῶν ἀνήκει νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐρωταπόκρισιν ταύτην. Διότι αὐτὴ ἡ συνειδήσις ἡμῶν θέλει μᾶς ἀποκαλύψει ταχέως ἢ βραδέως, ἀλλ' ἀδυσωπῆτως, ἢ τὴν θλιψὴν καὶ ἀπελπισίαν, ἣτις προσμένει τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ, ἢ τὸν θρίαμβον, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν δόξαν, τὴν ἀποκειμένην εἰς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν, κατὰ τὴν τελευταίαν κρίσιν τοῦ ἄμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ θυσιασθέντος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον μόνον ἀνήκει, παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, ἡ εὐλογία καὶ ἡ τιμὴ καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. (Ἀποκ. ε', 13) .

Μερικὴ ἀποψὶς τῶν ἐν Μόσχᾳ ἱερῶν Ναῶν.

I. ΚΙΡΙΕΓΙΕΒΣΚΥ, Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΟΤΗΤΟΣ*

Ὁ Ἰωάννης (Ἰβάν) Κιριέγιεβσκυ ἐγεννήθη εἰς Μόσχαν τὴν 20ὴν Μαρτίου τοῦ 1806 καὶ ἀπέθανεν εἰς Πετρούπολιν τὴν 11ην Ἰουνίου τοῦ 1856. Κάτοχος τῆς γερμανικῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ρωσικῆς καὶ γαλλικῆς λογοτεχνίας, ἠντλησεν ἰδιαιτέρως τὰς ἰδέας του ἐκ τοῦ πλούτου τῆς μυστικῆς παραδόσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἐκ τῶν κειμένων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Θεωρεῖται ὡς μία τῶν διαπρεπεστέρων μορφῶν τῆς ρωσικῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας, ἣ δὲ θεωρία του περὶ τῆς θρησκευτικῆς γνώσεως ἀποτελεῖ ταυτοχρόνως μεταφυσικὴν καὶ ἀσκητικὴν διδασκαλίαν. Ὁ Κιριέγιεβσκυ ἐγράψεν ἐλάχιστα κείμενα, προσέφερον ὁμῶς πολυτιμωτάτην μαρτυρίαν καὶ διακομίαν εἰς τὴν ρωσικὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ Κιριέγιεβσκυ καὶ ὁ Χομιάκωφ ἐκπροσωποῦν τὴν πλέον σοβαρὰν καὶ πρωτότυπον προσπάθειαν θεμελιώσεως μιᾶς φιλοσοφίας καὶ μιᾶς θεολογίας, καθαρῶς ὀρθοδόξου. Ἔχουν δὲ ἐπιτύχει εἰς τὴν προσπάθειαν τῶν αὐτῶν, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, ἐφ' ὅσον τὰ πλέον οὐσιώδη θέματα τῆς ρωσικῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας ἔχουν σκιαγραφηθῆ ἀπὸ αὐτοῦς.

«Πνευματικὴ συμμετοχὴ ἐκάστου χριστιανοῦ εἰς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας». Αὐτὴ ἡ φράσις ἀνακεφαλαιώνει τὸν σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κιριέγιεβσκυ. Ἀναζητῶν μίαν ζῶσαν συμμετοχὴν εἰς τὸ πλήρωμα τῆς ἀληθείας, προσπαθεῖ πράγματι νὰ δείξῃ, ἀφ' ἑνὸς μὲν πῶς ἡ κάθε ψυχὴ ζῆ ἐκ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας, προσοικειωμένη τὴν Λύτρωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου πῶς, ὑπὸ τὸ φῶς αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως, ἡμπορεῖ νὰ δοθῇ μία αὐθεντικὴ ἐρμηνεία ὁλοκλήρου τῆς ἱστορίας καὶ ἰδίως τῆς ἱστορίας τῆς Δύσεως.

I. ΤΟ ΠΛΗΡΩΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

A) Ἡ ἔμπνευσις.

Ὁ Κιριέγιεβσκυ εὔρε τὴν πρώτην πηγὴν τῆς ἐμπνεύσεώς του εἰς τὴν πίστιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν πείραν τῆς ὄντολογικῆς μεταμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῆς θείας Χάριτος εἰς τὴν πείραν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος μετεμορφώθη καὶ ἔγινε καινὴ κτίσις ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Θεωρεῖ πράγματι ὡς διδασκάλους του τὸν Ἰσαὰκ τὸν Σύρον, ὁ ὁποῖος ἐγράψεν ἕνα ἐκ τῶν βαθυτέρων καὶ δέξυδερκεστέρων συγγραμμάτων, τὸν Μακάριον τὸν Αἰγύπτιον, τὸν Ἀββᾶ Δωρόθεον, τὸν Ἰωάννην τῆς Κλίμακος, τὸν Βαρσανούφιον καὶ Ἰωάννην, τοὺς στάρτου τῆς Ὀπτινα Πουστὺν καὶ ἰδίως τὸν π. Μακάριον. Κατατάσσεται οὕτω εἰς τὴν μεγάλην φιλοκαλικὴν ἀνανέωσιν, ἣ ὁποία ἤρχισε περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος διὰ τοῦ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου καὶ ἐκεῖθεν συνδέεται μετὰ τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως, ἣ ὁποία ἀνεπτύχθη τὸν 14ον αἰῶνα διὰ τοῦ Παλαμικοῦ κινήματος.

Ὁ Κιριέγιεβσκυ ἐπιδιώκει νὰ ἀναπτύξῃ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων καὶ τὴν ἀνατολικὴν πνευματικὴν

παράδοσιν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ ἀπαντοῦν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ εἰς τὰ ἐρωτήματα τοῦ συγχρόνου πνεύματος, διὰ μιᾶς ὑπερβάσεως τῶν θανασιμῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ λογικῆς καὶ πίστεως, μεταξὺ τῶν ἐσωτερικῶν πεποιθήσεων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Ἐπιχειρεῖ μίαν «συμφιλίωσιν πίστεως καὶ λογικῆς», δυναμένην νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν πνευματικὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν φανεράν ὑπεροχὴν τῆς ἐναντι τῆς φυσικῆς ἀληθείας, νὰ ἀνυψώσῃ τὴν φυσικὴν ἀλήθειαν ἕως τὴν ἀκριβῆ τῆς σχέσιν μετὰ τῆς πνευματικῆς ἀληθείας καὶ τέλος νὰ ἐνώσῃ τὰς δύο ἀληθείας εἰς μίαν καὶ μόνην ζῶσαν σκέψιν.

B) Ἡ ὀρθόδοξος σκέψις — Τὰ χαρακτηριστικά της.

«Ἡ ὀρθόδοξος σκέψις, γράφει ὁ Κιριέγιεβσκυ, διακρίνεται ἀπὸ τὰς ἄλλας, κυρίως διότι δὲν ἐπιδιώκει νὰ συμβιβάσῃ ἀντιθέτους ἀντιλήψεις μετὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς πίστεως. Ἀντιθέτως, ἐπιδιώκει νὰ ἀνυψώσῃ τὴν ἰδίαν τὴν λογικὴν ὑπεράνω τοῦ συνήθους ἐπιπέδου, νὰ ἀνυψώσῃ αὐτὴν ταύτην τὴν πηγὴν τῆς σκέψεως εἰς μίαν ἐσωτερικὴν συμφωνίαν μετὰ τῆς πίστεως. Πᾶς ὀρθόδοξος παραδέχεται εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ὅτι ἡ θεία ἀλήθεια διαφεύγει τῶν ἐνεργειῶν τῆς συνήθους λογικῆς, διότι ἀπαιτεῖ, διὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ, μίαν ὑψηλὴν πνευματικὴν θεώρησιν, ἣ ὁποία δὲν ἀποκτᾶται παρὰ μόνον διὰ τῆς ἐσωτερικῆς πληρότητος τῆς ζωῆς καὶ ὄχι διὰ μιᾶς ἐξωτερικῆς πολυμαθείας. Διὰ τοῦτο ὁ Κιριέγιεβσκυ ἀναζητεῖ τὴν αὐθεντικὴν ἐπιστήμην τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ὅπου πιστεύει ὅτι δύναται νὰ εὔρῃ συγχρόνως καὶ μίαν ἀγνήν καὶ πλήρη ζωὴν, ἣ ὁποία τοῦ ἐγγυᾶται τὴν ἀκεραιότητα τῆς διανοίας, καὶ ὄχι ἐκεῖ ὅπου ὀρθοῦται μόνον ἡ σχολικὴ διδασκαλία. Διὰ τὸν ἀληθῆ πιστόν, δὲν ὑπάρχει γόνιμος σκέψις κεχωρισμένη ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πληρότητα τῆς διανοίας καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς συνειδήσεως, διότι μόνον ἐκεῖ ἀποκαλύπτεται ἡ υπερτάτη ἀλήθεια καὶ αἱ ἠνωμένοι δυνάμεις τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς—καὶ ὄχι μόνον ἡ ἀφηρημένη λογικὴ—ἐπισφραγίζουσι διὰ τῆς κοινῆς των σφραγίδος τὴν σκέψιν, ἣ ὁποία παρουσιάζεται εἰς τὴν διάνοιαν».

Τὸ κείμενον τοῦτο φανερώει τὴν στενὴν ἀρμονίαν, ἣ ὁποία βασιλεύει μετὰξὺ τῶν σημαντικωτέρων θεμά-

* Ἄρθρον δημοσιευθὲν εἰς τὸ περιοδικὸν ISTINA, 1961—1962, Νο 3, σελ. 263—277.

των τῆς σκέψεως τοῦ Κιριέγιεβσκυ. Σημασίαν ἔχει νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πληρότητα τῆς διανοίας, ἡ ὁποία εἶναι συγχρόνως καὶ πληρότης τῆς ζωῆς, δι' ἀνυψώσεως τῆς λογικῆς μέχρι μιᾶς ἀρμονικῆς συγκαταθέσεως εἰς τὰ δεδομένα τῆς πίστεως ἢ διὰ συγκεντρώσεως τῆς συνειδήσεως εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς. Ἡ πληρότης τῆς γνώσεως προϋποθέτει τὴν ὄντολογικὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ἀποκατεστημένου ἀνθρώπου, χάρις εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς γνώσεως παρεχομένης ὑπὸ τῆς χάριτος, ἐντὸς τοῦ ἀρχικοῦ ἀδιαίρετου τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ.

α) Πληρότης τῆς διανοίας καὶ πληρότης ζωῆς.

Ὁ Κιριέγιεβσκυ ἀποβλέπει πρὸς αὐτὸ τὸ ὅποιον ὀνομάζει πληρότητα τῆς ζωῆς ἐπιστήμης. «Ἀντιθέτως, λέγει, πρὸς τὴν μόρφωσιν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν λογικὴν καὶ τὰς αἰσθήσεις ἢ γενικῶς πρὸς μίαν μόρφωσιν βασιζομένην ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν διεσπασμένων δυνάμεων τοῦ νοῦ, ἡ πνευματικὴ μόρφωσις εἶναι ἡ ζῶσα ἐπιστήμη. Ἀποκτᾶται δὲ ἀναλόγως τῆς ἐσωτερικῆς προσπάθειας διὰ τὴν ἠθικὴν ἐξύψωσιν καὶ πληρότητα καὶ ἐξαφανίζεται μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφήνουσα ἐντὸς τῆς διανοίας παρὰ μόνον τὸ ἐξωτερικὸν τῆς μορφῆς τῆς. Δύναται νὰ ἀποσβεσθῇ, ἐλλείψει τροφοδοτήσεως τοῦ πυρὸς, τὸ ὅποιον τὴν ἤναψε.

Διὰ νὰ δυναθῶμεν νὰ πραγματοποιήσωμεν τὸ ἀντικειμενικὸν τοῦτο ἄνοιγμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ προνομιούχος μαρτυρία τῶν Πατέρων, διότι μόνον αὐτοὶ δύναται νὰ μᾶς ὁμιλήσουν ἀληθῶς ἐκ τῆς μυστηριακῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς πείρας τῆς ζωῆς των.

«Αἱ ζῶσαι ἀλήθειαι δὲν εἶναι αἱ ἀλήθειαι, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸ νεκρὸν κεφάλαιον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, αἱ ὁποῖαι παραμένουν εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτῆς καὶ αἱ ὁποῖαι δύναται νὰ ἀποκτηθοῦν διὰ τῆς ἐξωτερικῆς μελέτης. Ὅχι· αἱ ζῶσαι ἀλήθειαι εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι μεταδίδουν τὴν φλόγα εἰς τὴν ψυχὴν, αἱ ὁποῖαι δύναται νὰ καίουν καὶ κατόπιν νὰ σβεσθοῦν. Δίδουν τὴν ζωὴν εἰς τὴν ζωὴν, καὶ διατηροῦνται εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας. Ἐκ τῆς ἰδίας τῆς φύσεώς των δὲν δύναται νὰ εἶναι φανεραὶ ἢ κοιναὶ εἰς ὅλους. Ἐκφραζόμεναι διὰ λέξεων, δὲν διακρίνονται. Ἐκφραζόμεναι δι' ἔργων, δὲν γίνονται ἐπίσης ἀντιληπταὶ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν αἰσθάνονται τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν των. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὅποιον τὰ κείμενα τῶν Πατέρων εἶναι τόσον πολῦτιμα διὰ τὸν χριστιανόν : τοῦ ὁμιλοῦν διὰ τὴν χώραν εἰς τὴν ὁποίαν ἔζησαν».

Ἀληθεῖς πνευματικοὶ διδάσκαλοι, οἱ Πατέρες ἤνοιξαν δι' ἡμᾶς διὰ τρόπον παραδειγματικὸν τὴν ζωὴν τῆς μετὰ πάθους ἀναζητήσεως, τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς ἀληθείας εἰς τὴν πληρότητά της. Μᾶς διδάσκουν, ὅτι μόνον διὰ μιᾶς ἀδιακόπως ἀνανεουμένης προσπάθειας καλλιέργειας τῆς προσωπικότητος, διὰ μιᾶς ἀδιακόπου πάλης πρὸς ἀπόκτησιν ὁλονὲν μεγαλύτερας πνευματικῆς ἐλευθερίας, δυνάμεθα νὰ ἰστάμεθα ἐμπροσθεν τῆς Ἀληθείας. Μᾶς καλοῦν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν συγκέντρωσιν καὶ ἐνότητα. Καὶ τοῦτο, διότι διὰ τῆς

ἀμαρτίας ἔχομεν ἀπωθήσει ὅλας τὰς πνευματικὰς μας δυνατότητας εἰς τὰ βάθη τοῦ εἶναι μας καὶ ὀφείλομεν νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ κέντρον τῆς ψυχῆς μας, διὰ νὰ ἐπανεύρωμεν τὴν ἐσωτερικὴν ἐστίαν μας εἰς τὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε ἀμέτοχος τῆς ἀμαρτίας. Εἶναι δὲ ἀναγκαῖον νὰ ἐργασθῶμεν, διὰ νὰ ἐνώσωμεν αὐτὸ τὸ κέντρον μετὰ τοῦ ἐμπειρικοῦ τμήματος τῆς ψυχῆς μας.

«Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς σκέψεως, ἡ ὁποία πιστεύει, εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ συγκεντρώσῃ εἰς μίαν μοναδικὴν δύναμιν τὰ διάφορα τμήματα τῆς ψυχῆς, νὰ ἀνακαλύψῃ αὐτὸ τὸ ζωτικὸν κέντρον, ὅπου ἡ λογικὴ καὶ ἡ θέλησις, τὸ αἶσθημα καὶ ἡ συνείδησις, τὸ ὄραϊον, τὸ ἀληθές, τὸ θαυμαστόν, τὸ ποθητόν, τὸ δίκαιον, τὸ φιλόανθρωπον, ἐν ὀλίγοις ἢ διάνοια εἰς ὅλην τῆς τὴν ἔκτασιν, συρρέουν εἰς μίαν ζῶσαν ἐνότητα, ὅπου ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης ἀποκαθίσταται εἰς τὴν πρώτην τῆς κατάστασιν τοῦ ἀδιαίρετου».

Ἡ συγκέντρωσις αὕτη ὑπονοεῖ ἓνα ἄγωνα, μίαν ἐντασιν, μίαν ἀναζήτησιν, μίαν προσπάθειαν. Καὶ πράγματι, ὅλαι αὗται αἱ λέξεις ἐπανερχοῦνται συνεχῶς εἰς τὴν πένναν τοῦ Κιριέγιεβσκυ. Ἐρμηνεύουν τὸν δυναμισμὸν τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως τῆς Ἀληθείας, ἡ ὁποία εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ αὐτῆν, τὸν δυναμισμὸν μιᾶς ζώσης γνώσεως, ἀδιακόπως γονιμοποιουμένης διὰ τῆς ἐπαφῆς τῆς μετὰ τῆς θείας πραγματικότητος καὶ προσανατολιζομένης πρὸς τὴν πληρότητα καὶ αὐθεντικότητα τῆς πνευματικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς πείρας.

β) Ἡ ἀκεραιότης τῆς γνώσεως.

Αὕτη ἡ ἀναζήτησις μιᾶς γνησίας πραγματοποίησεως τῆς προσωπικότητος ὑπογραμμίζει ἰσχυρῶς, ὅτι ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς γνώσεως εἶναι δυνατὴ μόνον ἐντὸς τῆς ἀκεραιότητος τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία εἶναι καρπὸς τῆς συνεχῆς καὶ μεταμορφωτικῆς παρουσίας τῆς πίστεως εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν γνωστικῶν δυνάμεων. Αὕτη ἡ ἀκεραιότης εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς συναντήσεως τοῦ ὅλου τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ ὅλου τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Ὀρθόδοξος ἠξεύρει, ὅτι «διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν ὀλοκληρωμένην ἀλήθειαν, εἶναι ἀνάγκη νὰ κατέχη τὴν ἀκεραιότητα τῆς λογικῆς καὶ ἡ ἀναζήτησις αὐτῆς τῆς ἀκεραιότητος ἀποτελεῖ τὸν διαρκῆ σκοπὸν τῆς σκέψεώς του».

Καθὼς ἐπίσης καὶ ὅτι «ἡ τάσις διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς διανοίας, θεωρουμένη ὡς ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ὑπερτάτης ἀληθείας, ὑπῆρξε πάντοτε ἀπαραίτητον γνώρισμα τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας».

Ἡ πλήρης κοινωνία μετὰ τῆς προσωπικῆς Ἀληθείας, συγκεκριμένης καὶ ζώσης, δηλ. ἡ κοινωνία μετὰ τοῦ Θεοῦ, προϋποθέτει τὴν ἀκεραιότητα τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία συγκροτεῖται ἀπὸ τὴν συνένωσιν ὅλων τῶν γνωστικῶν δυνάμεων εἰς μίαν μόνην δύναμιν.

«Ὁ πρῶτος ὅρος διὰ μίαν τοιαύτην ἀνύψωσιν τῆς λογικῆς εἶναι ἡ τάσις νὰ συνενωθοῦν εἰς ἓν ἀδιαίρετον σύνολον ὅλαι αἱ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν συνήθη

κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκονται διεσκορπισμένοι καὶ ἀντιτίθενται ἢ μίᾳ εἰς τὴν ἄλλην. Ἡ πεποίθησις ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐν σημεῖον συγκεντρώσεως ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς λογικῆς... ὑψώνει συνεχῶς τὸν τρόπον σκέψεως τοῦ ἀνθρώπου, κυριαρχεῖ ἐπὶ τῶν τάσεών του πρὸς τὸν ὀρθολογισμόν, ἀλλὰ οὐδόλως ἐμποδίζει τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς λογικῆς, τούναντίον ἐνισχύει τὸν ιδιαίτερον τρόπον ὑπάρξεώς της καὶ συγχρόνως τὴν ὑποτάσσει ἐλευθέρως εἰς τὴν πίστιν».

Ἄλλα κείμενα ἐξηγοῦν αὐτὴν τὴν πνευματικὴν κίνησιν διὰ περισσοτέρας διαυγείας: «Εἶναι ἀνάγκη τὸ λογικὸν νὰ ἀναζητῆ συνεχῶς εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνην ρίζαν τῆς κατανοήσεως, ὅπου ὅλαι αἱ δυνάμεις συγχωνεύονται εἰς μίαν φανεράν δύναμιν τῆς διανοίας, ζωτικὴν καὶ ὠλοκληρωμένην».

«Διὰ τὴν γνώριση τὴν ἀλήθειαν, μέσῳ αὐτῆς τῆς ἐνόητος ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, τὸ λογικὸν δὲν θὰ ὑποβάλλῃ ἐκάστην σκέψιν διαδοχικῶς εἰς τὴν κρίσιν ἐκάστης ψυχικῆς λειτουργίας, διὰ τὴν συνθέσῃ κατόπιν ὅλας αὐτὰς τὰς κρίσεις εἰς μίαν μόνην ἀπόφασιν. Ὅχι, ἀλλ' ἐντὸς τῆς ὠλοκληρωμένης σκέψεως, εἰς ἐκάστην κίνησιν τῆς ψυχῆς, ὅλα τὰ νήματα αὐτῆς θὰ συνεννοῦνται εἰς μίαν πλήρη συμφωνίαν, εἰς ἓνα ἄρμονικὸν ἦχον».

Μία τοιαύτη γνώσις, στηριζομένη ἐπὶ τῆς πλήρους ἐνόητος τῶν πνευματικῶν δυνάμεων (σκέψις, αἰσθημα, αἰσθητικὴ θεώρησις, ἀγάπη τῆς καρδίας, συνειδήσις καὶ ἀφιλοκερδὴς πόθος τῆς ἀληθείας), διαφέρει βαθύτατα μιᾶς λογικῆς καὶ ἀφηρημένης γνώσεως κεχωρισμένης ἀπὸ τὴν θέλησιν. Καὶ αὕτη βεβαίως δὲν εἶναι περιφρονητέα, ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἓνα σταθμὸν. «Ἡ γνώσις εἶναι ὑπερλογικὴ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίπεδον τὸ φῶς δὲν εἶναι ἓνα κηρίον, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Ἡ θέλησις πιστεύει μετὰ τῆς σκέψεως».

Ἡ πίστις εἶναι τὸ ὄργανον αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ὀλοκληρώσεως. Πράγματι, ὑπερβαίνει τὴν συνήθη κατάσταση τῆς λογικῆς καὶ τῆς δεικνύει πόσον ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν τῆς ἀκεραιότητα καὶ ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν ἀνυψώνει μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀνωτέρας δράσεως. Δὲν πρόκειται διὰ μίαν ὑποταγὴν τῆς λογικῆς εἰς τὴν πίστιν καὶ δι' ἓνα περιορισμὸν τῆς πνευματικῆς θεωρήσεως αὐτῆς, ἀλλὰ τούναντίον διὰ μίαν ἐλευθέραν ἀνύψωσιν τῆς λογικῆς εἰς τὸ πνευματικὸν ἐπίπεδον, εἰς τὸ ὅποιον τὰ πράγματα ἐμφανίζονται ἐντὸς τῆς ἀρχικῆς των πληρότητος, κάτωθεν τοῦ βλέμματος τοῦ Θεοῦ».

«Ἡ πίστις δὲν εἶναι μίᾳ κατηγορίᾳ τοῦ νοῦ ἢ τῆς καρδίας, δὲν δύναται νὰ συμπεριληφθῇ εἰς οὐδεμίαν γνωστικὴν ιδιότητα λαμβανομένην κεχωρισμένως, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν λογικὴν ἢ εἰς τὸ αἰσθημα ἢ εἰς τὴν πεποίθησιν τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἀγκαλιάζει ὀλόκληρον τὴν λογικὴν καὶ εἶναι σύμμετρος τῆς πληρότητος αὐτῆς».

Ζῶσα καὶ ὀλοκληρωτικὴ θεώρησις τοῦ πνεύματος, ἡ πίστις εἶναι ἐν δημιουργικὸν στοιχεῖον, τὸ ὅποιον μεταμορφώνει τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ συνόλω του, ἐν γεγονὸς τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς θέτον τὸν ἄνθρωπον εἰς οὐσιώδη ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ἄνω κόσμου, μετὰ τοῦ

οὐρανοῦ, μετὰ τῆς Θεότητος. «Αὐθεντία ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ, ἀνωτάτη διανόησις ζωοποιούσα τὸ πνεῦμα» εἶναι «ἡ συνειδήσις τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ θείου ζῶντος Προσώπου εἰς τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον».

γ) Ἡ ὀλοκληρώσις τῆς γνώσεως καὶ τὸ πρόσωπον.

Ἡ ἀνάλυσις αὕτη τῆς σκέψεως τοῦ Κιριέγιεβσκυ τονίζει τὸν βαθμὸν, εἰς τὸν ὅποιον αἱ κατηγορίαι τῶν προσωπικῶν σχέσεων διευθύνουν τὴν σκέψιν του, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον κείμενον, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν ὀρισμὸν τῆς πίστεως, φανερῶναι περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα ὅτι ἡ πίστις μᾶς εἰσάγει εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ προσώπων.

«Διὰ τὴν ἀφηρημένην σκέψιν τὸ οὐσιώδες εἶναι ἀνέφικτον. Μόνον ἡ essentialité ἤμπορεῖ νὰ ἐγγίση τὸ οὐσιώδες. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον θεμελιώνει τὴν πίστιν εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῆς σχέσεως, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ζώσης προσωπικότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος».

Παραδόξως ἡ λέξις οὐσιώδες ὑπεθυμίζει εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Κιριέγιεβσκυ τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν προσώπων μεταξὺ των καὶ ἰδιαίτερος τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. «Ἐντὸς τοῦ κόσμου μόνον ἡ ἐλευθέρα καὶ λογικὴ προσωπικότης κατέχει ἓνα χαρακτῆρα οὐσιώδη».

Ἡ στενὴ σχέση μετὰ τοῦ Ἀπολύτου χαρακτηρίζει τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν. «Ἡ δυνατότης γνώσεως τῶν θεμελιωδῶν σχέσεων μετὰ τοῦ Θεοῦ εὐρίσκεται εἰς τὸ πνευματικὸν βάθος τῆς ἀνθρωπίνης λογικῆς, ἐντὸς τῆς ἰδίας τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου». Ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῆς πραγματικότητος εἶναι μίᾳ λειτουργίᾳ τοῦ προσώπου καὶ ἡ γνώσις τῆς ἀληθείας φαίνεται ὡς μίᾳ παρουσίᾳ ἐντὸς τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία ἀγκαλιάζει ὀλόκληρον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ ἐμφανίζεται ὡς τὸ τελευταῖον θεμέλιον τῆς γνώσεως τοῦ κόσμου. Ἡ πίστις, καθὼς καὶ ἡ προσωπικὴ σχέση μετὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν προποῦθετε, εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς ὅλης γνωστικῆς λειτουργίας.

Ἡ essentialité τῆς γνώσεως διαγράφει, λοιπόν, τὸν ἐνεργητικὸν, ζωτικὸν καὶ ὑπεύθυνον χαρακτῆρα αὐτῆς, τὴν ἀναζήτησιν τῆς πνευματικῆς ὀλοκληρώσεως, ἡ ὁποία συνίσταται κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς σφαίρας τῆς ἀφηρημένης σκέψεως εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ζώσης καὶ ὑπευθύνου δράσεως».

Ἡ ἐλευθέρα θέλησις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία οἰκοδομεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς προσωπικότητα, εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς οὐσιώδους γνωστικῆς δραστηριότητος αὐτοῦ.

δ) Ἡ πνευματικὴ ὀλοκληρώσις καὶ ἡ συλλογικότης.

Ἡ πνευματικὴ ὀλοκληρώσις δὲν πραγματοποιεῖται παρὰ μόνον ἐντὸς τῆς συλλογικότητος τῆς Ἐκκλησίας, διότι πᾶν ὅ,τι εἶναι θεμελιώδες διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀναπτύσσεται κοινωνικῶς ἐντὸς αὐτῆς. «Ἡ ἔνωσις ὅλων τῶν ἱκανοτήτων εἰς μίαν μόνην δύναμιν καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὀλοκληρώσις τῆς διανοίας,

ή όποία είναι αναγκαία διά τήν γνώσιν τῆς ολοκληρωτικῆς ἀλήθειας, δέν δύνανται νά ἐπιτευχθοῦν ὑπό ἐνός ἐκάστου ἀτόμου ἰδιαιτέρως».

Πράγματι, λόγω τοῦ ζωτικοῦ καί ὑπαρξιακοῦ χαρακτήρος τῆς ολοκληρωμένης γνώσεως, τοῦ πάντοτε ἀτελοῦς δυναμισμοῦ αὐτῆς, ὁ ὁποῖος συνδέεται μετὰ τῆς ἐξελίξεως τοῦ προσώπου, λόγω ἀκόμη τῆς φύσεως τοῦ θεοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον ὑπερβαίνει ἅπαντα τὰ δημιουργηθέντα πνεύματα, ἡ πνευματική ολοκλήρωσις δέν δύναται νά πραγματοποιηθῇ παρά μόνον ἐντός μιᾶς συλλογικῆς ἀναζητήσεως. Ἡ ὁμόφωνος συμφωνία τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁρατῆς καί ἀοράτου, ὅλων τῶν αἰώνων καί ὅλων τῶν λαῶν, ἡ συμφωνία ἡ ἐκφραζομένη ἐντός τῆς «παγκοσμίου παραδόσεως» εἶναι τὸ ὄργανον τῆς γνώσεως τῶν θεῶν ἀληθειῶν.

Κατὰ τὸν Κιριέγιεβσκυ, ἡ πνευματική ἐνότης εἶναι ἐν ἕμῃσιν δεδομένον τοῦ δημιουργηθέντος πνευματικοῦ κόσμου. Ἐκάστη προσωπικότης περιλαμβάνει ὅλους τοὺς ἄλλους, εἰς τρόπον ὥστε κάθε ὃν ζῆ ἐκ τῆς ζωῆς ὅλων τῶν ἄλλων».

Ἡ συνείδησις αὐτῆ τοῦ «χριστιανοῦ ὅτι εἶναι ἐντός τῆς Ἐκκλησίας» ἐκφράζεται κατὰ τρόπον θαυμαστόν εἰς ὠρισμένα κείμενα :

«Ὅσον στοιχειώδης καί ἂν εἶναι ἡ συνείδησίς του, ὁ χριστιανὸς γνωρίζει, ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ψυχῆς του δέν ἐνεργεῖ οὔτε μόνος οὔτε μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι ἐκτελεῖ τὸ ἔργον ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας, ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τοῦ ὁποῖου δέν εἶναι παρά ἐν τμημα καὶ χάριν τοῦ ὁποῖου ἔχει συντελεσθῆ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας. Δέν δύναται δὲ νά σωθῇ παρά μόνον μετ' ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας καί ἐν κοινωνίᾳ μετ' αὐτῆς».

Πρόκειται διὰ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς sobornost, τὴν ὁποίαν θά συναντήσωμεν ἐπίσης εἰς τὸν Χομιιάκωφ. «Ἐκάστη ἠθικὴ νίκη εἰς τὰ βάρη τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς εἶναι πνευματικὸς θρίαμβος ὀλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἐκάστη πνευματικὴ δύναμις, ἡ ὁποία οἰκοδομεῖται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου, προσελκύει ἀοράτως καί προωθεῖ τὰς δυνάμεις ὀλοκλήρου τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Ἐκαστον πνευματικὸν πρόσωπον, ἀκόμη καί ἄνευ ὁρατῆς δράσεως, μόνον ἐκ τοῦ ἀπλοῦ γεγονότος ὅτι ἴσταται εἰς ἐν ἠθικὸν ὕψος, ἀνυψώνει καί προσελκύει πλησίον αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι τοῦ ὁμοιάζει ἐντός τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν».

ε) Πνευματικὴ συλλογικότης, τριαδολογία καί πασχάλιον μυστήριον.

Αὐτὸς ὁ ἄμεσος χαρακτήρ ἐνότητος τοῦ πνευματικοῦ κόσμου φαίνεται νά συνδέεται μετὰ τοῦ τριαδικοῦ μυστηρίου καί μετὰ τοῦ ὁμοουσίου, τὸ ὁποῖον τὸ ἐκφράζει. Ὁ Κιριέγιεβσκυ σημειώνει : «Ὁ προσανατολισμὸς τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν πρωταρχικὴν τῆς ἀρχῆν ἐξαορτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀντιλαμβάνομεθα τὴν Ἁγίαν Τριάδα».

Μολοντί, δυστυχῶς, δέν ἔχομεν κείμενα, ἐκφράζοντα σαφῶς αὐτὸ τὸ θέμα, ἔχομεν, ἐν τούτοις, τὴν τύχην νά κατέχωμεν ἐν κείμενον, τὸ ὁποῖον λέγει καθαρώς ὅτι ἡ πνευματικὴ ὀλοκλήρωσις εὐρίσκει τὴν

ὑπερτάτην ἔκφρασιν αὐτῆς εἰς τὴν ὁμολογίαν τοῦ πασχάλιου μυστηρίου. «Αὐτὸ τὸ θέμα ὀδηγεῖ τὴν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς περὶ τοῦ κόσμου, ἐκεῖ ὅπου πρέπει νά γίνῃ ἡ συνάντησις τῆς πίστεως μετὰ τῆς λογικῆς, ἐντός τῆς ἀντιθέσεώς των, καί, κατὰ συνέπειαν, ἐντός τῆς ὀλοκληρωμένης ἐκφράσεώς των. Ἡ ἀνάγκη μιᾶς τοιαύτης ὁμολογίας πίστεως εἶναι συμφυῆς πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ θέμα. Δέν θά ἡδύνατο νά ἐνεργῇ διαφοροτρόπως, ἔστω καί ἂν τὸ ἐπεθύμει».

Ἐκεῖνος ὅστις γνωρίζει τὴν πατερικὴν καί ἀνατολικὴν πνευματικότητα, δέν θά ἐκπλαγῆ ἐξ αὐτῆς τῆς στενῆς συσχετίσεως. Τούναντίον, θά τὴν θεωρήσῃ ἐντελῶς φυσικὴν.

Ἡ σύντομος αὐτῆ μελέτη ἀποκαλύπτει τὴν εὐρύτητα καί τὴν ὀργανικότητα τῆς ἀνθρωπολογίας τοῦ Κιριέγιεβσκυ, ἡ ὁποία περιλαμβάνει μίαν τριαδολογίαν, μίαν σωτηριολογίαν καί μίαν ἐκκλησιολογίαν, ἐκ τῶν ὁποίων δέν διαχωρίζεται. Τὸ μυστήριον τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, μεταμορφουμένη ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ἐντός τῆς Ἐκκλησίας, αὐοῦ τοῦ Πνεύματος, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον αὐτῆς. Ἡ ἀναπόδειξις τῆς εὐρύτητος ταύτης τῆς ἀνθρωπολογίας, μᾶς δίδεται διὰ τῆς ἀναλύσεως τῆς φιλοσοφίας του, ἢ, ἂν προτιμᾶτε, τῆς θεολογίας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἱστορίας.

II. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΠΛΗΡΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗ ΔΙΑΣΠΑΣΙΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ πληρότης ὑπάρχει εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ διαχωρισμοῦ αὐτῆς ἐκ τῆς Λατινικῆς Δύσεως ἡ τάσις διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς διανοίας ἔγινε «τὸ προνόμιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Χωρὶς νά ἀμφισβητοῦν τὴν νομιμότητα αὐτῆς τῆς τάσεως, αἱ ἄλλαι χριστ. ὁμολογίαι δέν τὴν θεωροῦν ἀπαραίτητον ὄρον τῆς γνώσεως τῆς θείας ἀληθείας».

Ἐν σχέσει πρὸς αὐτὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν πληρότητα, ὁ Κιριέγιεβσκυ ἐκφράζει τὴν κριτικὴν του περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς δυτικῆς σκέψεως, ἀνακεφαλαιουμένην εἰς τὴν κατωτέρω σκέψιν, τὴν ὁποίαν καί θά ἀναλύσωμεν λεπτομερῶς. «Ἐκ τῆς προτιμήσεως, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ λατινικὸς κόσμος πρὸς τὴν λογικὴν σκέψιν, προῆλθεν ἡ διάσπασις. Αὐτὴ προεκάλεσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σχολαστικισμοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς πίστεως, κατόπιν τὴν μεταρρύθμισιν ἐντός τοῦ ἰδίου ἐδάφους καί τέλος τὴν φιλοσοφίαν ἐκτός τῆς πίστεως».

Α) Ἡ διάσπασις.

Ἡ πνευματικὴ πεῖρα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, χαρακτηριζομένη ὑπὸ τῆς «ἐσωτερικῆς καί ἡρέμου πληρότητος τοῦ πνεύματος», ὑπὸ τῆς ὀλοκληρώσεως καί τῆς διανοητικότητος, εἶναι δι' ἕκαστον ἄνθρωπον καί δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐντός τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων αὐτῶν ἡ ἀρχὴ καί βᾶσις ἐνότητος.

Ἡ Δύσις, τῆς ὁποίας ἡ προτίμησις διὰ τὴν ἐξωτερικότητα τῆς ἀφρημένης λογικῆς διαχωρισθεῖσης τῶν ἄλλων ἰδιοτήτων, δέν προβαίνει παρά εἰς ἐρημη-

νείαν «τῆς φυσιολογικῆς καταστάσεως τῆς διανοίας, ἡ ὁποία ἔχει ἀπολέσει τὴν ἀκεραιότητά της», χαρακτηρίζεται ἀντιθέτως ἀπὸ τὸν δυϊσμὸν καὶ τὸν ὀρθολογισμόν, καὶ συνεχίζει τὴν κατάστασιν διασπάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποσύνθεσις τῆς ἐνότητος τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ εἰς πλῆθος τάσεων πρὸς διάφορα ἐπὶ μέρους ἀγαθὰ καὶ εἰς πλῆθος κριτηρίων, (τὰ ὅποια ἀπηγοῦν κακῶς ἐπὶ μέρους ἀληθείας). Ἡ διάσπασις τῆς δυτικῆς σκέψεως προέρχεται ἀφ' ἐνὸς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, (ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν μιᾶς ἀναμισθρητικῆς καταπτώσεως ἐντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου), καὶ ἀφ' ἑτέρου, (αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποφασιστικόν, καθὸ ἠθικὸν στοιχεῖον) ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῆς κυριαρχίας τῶν Παπῶν, ἡ ὁποία τοὺς ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀπόσπασίν των ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος κατὰ τρόπον ἔνοχον.

α) Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ρωμαϊκοῦ καὶ εἰδωλολατρικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ λογικὴ διαύγεια τῶν ρωμαϊκῶν νόμων παρεμόρφωσε τὰς ἀνθρωπίνους σχέσεις, τόσο ἐντὸς τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, ὅσον καὶ ἐντὸς τῆς κοινωνίας. Αὕτη ἀπέδιδε θεμελιώδη ἀξίαν «εἰς τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου» καὶ ἔλησμονει τὴν «ἐσωτερικὴν κατεργασίαν τῆς συνειδήσεως, ἐντὸς τῆς ἀκεραιότητος τῆς καρδίας καὶ τὴν σγκέντρωσιν τοῦ νοός».

Ὁ μέγας υπεύθυνος διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην διάσπασιν εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ ὁποῖος κατὰ κάποιον τρόπον υπέσκαψεν ὅλας τὰς ἀνωτέρας ἐννοίας καὶ τὰς υπέταξεν εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, καταστρέφων μετ' αὐτῶν πάντα τὰ κίνητρα, τὰ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνυψώσουν τὸν ἀνθρώπον υπεράνω τῶν ἀτομικῶν τῶν συμφερόντων. Ἐγκατέστησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἓνα κλειστὸν κόσμον «φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνάσεως» καὶ προσέφερον εἰς αὐτοὺς τὰς μετρίους ἀπολαύσεις ἐνὸς κόσμου, τοῦ ὁποῦ αἱ ἀντιθέσεις, ἀπαραίτητοι διὰ τὴν αἰωνίαν καὶ ἀμετάβλητον πληρότητά του, χάνονται ἐντὸς τῆς ἁρμονίας ἐνὸς ἀπροσώπου συνόλου. Ἐξήφρηνσεν, οὕτω, πᾶσαν ἔλξιν δι' ἀνωτέραν ζωὴν, ἰδρῶν μίαν φιλοσοφίαν περὶ ἀρετῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀρνησις τῆς οὐσιαστικότητος.

«Ἡ ἀρετὴ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, δὲν ἀπαιτεῖ οὐδεμίαν ἀνωτέραν σφαῖραν υπάρξεως, ἀλλὰ συνίσταται εἰς τὴν τέχνην νὰ εὐρίσκη ὀρθὸν μέτρον μεταξὺ τῶν ἄκρων πού ἦσαν αἱ κακίαι. Προέρχεται ἀπὸ δύο πηγὰς, ἀπὸ ἐν ἀφηρημένον συμπέρασμα τῆς λογικῆς—αὕτη, καθὸ ἀφηρημένη, δὲν δίδει οὐδεμίαν δύναμιν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ δὲν ἔχει οὐδεμίαν essentialité ἱκανὴν νὰ ὠθήσῃ—καὶ ἀπὸ τὴν συνήθειαν, ἡ ὁποία σχηματίζεται ἐν μέρει ἐκ τῆς ἀορίστου ἐπιθυμίας, νὰ συμφωνήσῃ ἢ θέλησῃ μετὰ τὰ συμπέρασμα τῆς λογικῆς, καὶ ἐν μέρει ἐκ τῆς τυχαίας συμπτώσεως τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν».

Οὕτως, ἡ ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ πλέον ἀποφασιστικοῦ ὀρθολογισμοῦ, καταστροφεὺς τοῦ κόσμου τῶν προσωπικῶν σχέσεων.

Ἐπὶ τὸ σύστημα τοῦ Ἀριστοτέλους διέσπασε τὴν ἐνότητα τῆς πνευματικῆς συνειδήσεως καὶ μετεφύτευ-

σε τὴν ρίζαν τῶν ἐσωτερικῶν πεποιθήσεων τοῦ ἀνθρώπου ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς καὶ αἰσθητικῆς ἐννοίας, εἰς τὴν ἀφηρημένην συνειδήσιν τῆς καθαρᾶς λογικῆς. Τὰ μέσα ἐρεύνης τῆς ἀληθείας περιορίσθησαν ἐκτοτε εἰς τὴν λογικὴν ἐνέργειαν τῆς διανοίας καὶ τὴν ἀδιάφορον παρατήρησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἡ ἐξωτερικὴ ὑπαρξις καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς σκέψεως, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐκφρασθῇ διὰ λόγων, εἶναι τὰ μόνον δεδομένα ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλεῖται ὅ,τι ἡμπορεῖ νὰ ἀντληθῇ μέσῳ τοῦ λογικοῦ συνειρμοῦ τῶν ἰδεῶν. Ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, εἶναι ἡ τελεία ἐνσάρκωσις τῆς υπεράτης λογικότητος.

Ἐκτοτε ὁ ἀνθρώπος μένει κλεισμένος εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἐφ' ὅσον ἡ τελειότης τῆς συλλογικῆς μορφῆς δὲν ἐνδιαφέρεται παρὰ μόνον διὰ τὸν συνειρμὸν τῶν ἐννοιῶν καὶ περιορίζεται εἰς τὴν ἐκφραζομένην πλευρὰν τῆς σκέψεως, λησμονῶν τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν, τὴν μόνον ἡ ὁποία δίδει εἰς τὴν λογικὴν τὴν ἀπαιτουμένην essentialité πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀληθοῦς γνώσεως».

β) Ὁ σχολαστικισμὸς εἰς τὴν πίστιν.

Ὁ χριστιανικὸς πολιτισμὸς τῆς Δύσεως ἀφέθη δυστυχῶς νὰ παρασυρθῇ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀνθυγιεινὸν ρεῦμα καὶ υπετάχθη εἰς τὸν ἐξωτερικευμένον καὶ αὐταρχικὸν ὀρθολογισμόν. Ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς οὐσίας καὶ ἔλαβε τὴν ἀφηρημένην λογικὴν ὡς κριτήριον εἰς ἐν ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἦτο καθαρῶς ζήτημα πίστεως, εἰς τὸ Filioque. «Εἰς τὰ ζητήματα τῆς πίστεως ἡ Ρώμη προετίμησε τὸν ἀφηρημένον συλλογισμόν ἀπὸ τὴν ἱεράν παράδοσιν, ἡ ὁποία διατηρεῖ τὴν κοινήν συνειδήσιν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εἰς μίαν ἀδιάσπαστον ἐνότητα». Ἡθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν πίστιν διδασκαλίαν ἀγνώστου εἰς τὴν παράδοσιν, ἐξαρτωμένας ἐξ ἐνὸς συμπτωματικοῦ συμπεράσματος τῆς λογικῆς τῶν λαῶν τῆς Δύσεως». Ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἀπεσπάσθη, λοιπόν, ἐκ τῆς παγκοσμίου Ἐκκλησίας ἐξ αἰτίας ἐνὸς συμπεράσματος τῆς τυπικῆς λογικῆς, ἡ ὁποία ἀνεζήτει τὴν ἐξωτερικὴν σχέσιν τῶν ἰδεῶν, διὰ νὰ ἐξαγάγῃ τὰ συμπέρασμα αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων.

Στηριζόμενος εἰς τὴν λογικὴν καὶ προτιμῶν τὴν κρίσιν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ὁμόφωνον κατάφασιν ὅλης τῆς χριστιανωσύνης, ὁ δυτικὸς χριστιανικὸς πολιτισμὸς ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῆς ἐξελιξέως τῶν διεσπασμένων λογικῶν δυνάμεων καὶ δὲν εἶχε πλέον οὐδένα οὐσιώδη δεσμὸν μετὰ τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἦτο, ἄρα, φυσικόν, ἡ Δύσις νὰ τονίσῃ ἰδιαιτέρως τὴν ἐξωτερικὴν αὐθεντίαν, «τὴν ἐξωτερικὴν ἐνότητα τῆς ἐπισκοπῆς» καὶ τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα. Καὶ ἡ προσπάθεια τῆς θεολογίας ἐστράφη συντόμως πρὸς τὴν ἐπίτευξιν μιᾶς ἀνεφίτου συμφιλώσεως μεταξὺ τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας τῆς ἀνθρωπίνης λογικῆς καὶ τῆς σκέψεως τῆς ἱεραρχίας. «Ἐκάστη κίνησις τῆς διανοίας μὴ συμφωνοῦσα μετ' αὐτῶν τῶν προκατεσκευασμένων ἀντιλήψεων, εἶναι ἤδη ἀίρεσις, διότι αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἐσφραγισμέναι διὰ τοῦ κύρους τῆς ἱεραρχίας, εἰσέδυσαν εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς».

γ) Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν πίστιν.

Ἡ ρῆξις μεταξύ τῆς ἀτομικῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐθεντίας ὑπῆρξεν ἔκτοτε ἀναπόφευκτος. Ἡ προτεσταντικὴ μεταρρύθμισις δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ μεταφέρῃ τὴν αὐθεντίαν τῆς ἱεραρχίας εἰς ἕκαστον χριστιανόν. Δὲν ὑπάρχει πλέον ἄλλη ἐξωτερικὴ αὐθεντία ἀπὸ τὴν Βίβλον. Ἀπορρίπτουσα τελικῶς, δι' ἑνὸς βήματος ἐντελῶς ἀντιληπτοῦ, αὐτὴν τὴν αὐθεντίαν, ἡ ἀνθρωπίνη λογικὴ ἐθεώρησε τὸν ἑαυτὸν τῆς ὑποχρεωμένον νὰ ἀναζητήσῃ ἐν κριτήριον τῆς ἀληθείας ἐκτὸς τῆς ἀποκαλύψεως, τὸ ὅποιον δὲν ἠδύνατο νὰ εὑρῇ παρὰ μόνον ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἰδίας.

«Διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τὰς ἀπαιτήσεις ἐκάστης ἀτομικῆς συνειδήσεως, ἦτο ἀναγκαῖον νὰ εὑρῇ τὸ τελευταῖον θεμέλιον τῆς ἀληθείας ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα ἐντὸς ἐκείνου τοῦ τμήματος τῆς λογικῆς, τὸ ὅποιον εἶναι προσιτὸν εἰς ἕκαστον μεμονωμένον ἄνθρωπον. Ἡ φιλοσοφία, ἡ ὁποία θὰ προήρξοτο ἐκ τοῦ προτεσταντισμοῦ, θὰ ἔπρεπε νὰ περιορίζεται εἰς τὴν σφαῖραν ἐκείνην τῆς λογικῆς, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐξ ἴσου εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ ἐσωτερικὸν μεγαλεῖον αὐτῶν καὶ οἰαδῆποτε ἡ ἐσωτερικὴ τῶν ὀργάνωσις. Ἡ ἐνότης ὅλων τῶν γνωστικῶν ἱκανοτήτων εἰς μίαν μόνην δύναμιν, ἡ ἐσωτερικὴ ὀλοκλήρωσις τοῦ νοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ὀλοκληρωμένης ἀληθείας, δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι τὸ ἐπιτεῦγμα ἑνὸς ἀνθρώπου. Μόνον ἡ λογικὴ τῶν σχέσεων, μία λογικὴ ψυχρὴ, ἀρνητικὴ, ἠδύνατο νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς κοινὴ δι' ὅλους αὐθεντία. Μόνον αὐτὴ ἡ λογικὴ ἠδύνατο νὰ ἀπαιτήσῃ ἐκ μέρους ἐκάστου μεμονωμένου προσώπου μίαν ἄνευ ὄρων ὑποταγὴν εἰς τὰ συμπεράσματα τῆς».

Εἰς τὸν Προτεσταντισμόν, λοιπόν, ἀνήκει ὁ θρίμβος τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἀφρημένης λογικῆς ὡς πλήρους λογικῆς. Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ σημειώνει μίαν ἀποφασιστικὴν καμπὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Μία νέα ἐποχὴ κυοφορεῖται διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν τῆς Δύσεως.

δ) Ἡ φιλοσοφία τῆς ἀφρημένης λογικῆς.

Ἡ φιλοσοφία αὐτὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὴν συναφῆ ἀποψιν τοῦ Κιριέγιεβσκου περὶ τῆς ἐξέλιξεως τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρτεσιου μέχρι σήμερον. Κατὰ τὴν γνώμην του, ὁ Καρτέσιος ἐγκαινιάζει μίαν φιλοσοφίαν ἐπὶ ἑνὸς ἐξαιρετικῶς σοβαροῦ καὶ σημαντικοῦ λάθους. Εἶχε μίαν τοιαύτην «τύφλωσιν» ὡς πρὸς τὰς ζώσας πραγματικότητας, ὥστε νὰ μὴ θεωρῇ ὡς πειστικὴν τὴν ἄμεσον ἐσωτερικὴν συνειδήσιν τῆς ἰδίας του ὑπάρξεως, πρὸ τῆς λεπτομεροῦς ἐκθέσεώς της δι' ἑνὸς ἀφρημένου συλλογισμοῦ. Εἰς τὸ ἰδικόν του σύστημα, τὸ ὅποιον τὸν ἐκύκλωνεν ὡς ἄλυτος συλλογισμῶν, ὁ Σπινόζα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν «Ζῶντα Δημιουργόν», οὔτε τὴν «ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν». Ἰδρυτὴς ἑνὸς συστήματος σχέσεων μεταξύ ἀφρημένων ἰδεῶν, ὁ Λάϊμπνιτς ἐκλείσθη ἐντὸς τῆς ἀφρημένης θεωρίας τῆς προϋπαρχούσης ἁρμονίας.

Ἡ γερμανικὴ φιλοσοφία καὶ ἰδιαίτερος ὁ Χέγκελ ὠδήγησε, τέλος, τὸ ὀρθολογιστικὸν σύστημα εἰς τὴν τελειότητά του. «Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀπορρίψῃ κάθε αὐθεντίαν πλὴν τῆς ἀφρημένης σκέψεώς του, δύναται νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς πεποιθήσεως, συμφῶνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ὑπαρξις τοῦ κόσμου τοῦ ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφήν μιᾶς διαφανοῦς διαλεκτικῆς τῆς ἰδίας του λογικῆς καὶ συμφῶνως μὲ τὴν ὁποίαν, ἐπίσης, αὐτὴ αὐτὴ ἡ λογικὴ του ἐμφανίζεται ὡς ἡ αὐτοσυνειδήσις τοῦ παγκοσμίου ὄντος ;».

Οὕτως, ὁ Χέγκελ συμπληρῶναι τὸν Ἀριστοτέλην διὰ τῆς «τελείας πληρότητος τῆς ἀναπτύξεως, τὴν ὁποίαν ἔδωσε εἰς τὸ σύστημά του καὶ διὰ τοῦ πλούτου τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ νοῦ, τὰ ὁποῖα ἠμπόρεσε νὰ τοῦ προσφέρῃ ἡ ἀνθρωπίνη περιέργεια κατόπιν ἐρευνῶν 2 χιλ. ἐτῶν». «Ἄν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι, διὰ τὸν Κιριέγιεβσκου, ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι ὁ μέγας ὑπεύθυνος τῆς ἀποτυχίας τοῦ εἰδωλολατρικοῦ καὶ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ἀντιλαμβανόμεθα ἀκόπως, ὅτι ὁ Χέγκελ ἀντιπροσωπεύει δι' αὐτὸν τόσον τὴν κορυφὴν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὅσον καὶ τὴν τελευταίαν μαρτυρίαν τοῦ φιλοσοφικοῦ ἀδιεξόδου, τὸ ὅποιον ὀδηγεῖ εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ ζῶντος δεσμοῦ μετὰ τῆς πραγματικότητος».

Ὁ Σέλλιγκ, ἐπίσης, καὶ ἀναμφιβόλως εἰς μεγαλύτερον βαθμόν, ἀντελήφθη τὴν περιωρισμένην φύσιν τῆς λογικῆς σκέψεως καὶ ἴδρυσεν ἐν σύστημα, τὸ ὅποιον ἦν ὡνε τὰς δύο ἀντιθέτους ἀντιλήψεις : τὴν συνειδήσιν τῆς ἀποτυχίας τῆς ὀρθολογιστικῆς σκέψεως καὶ τὴν στροφὴν πρὸς κάτι, τὸ ὅποιον ὑπερβαίνει τὸ λογικόν. Δὲν ἔφθασε, μολαταῦτα, εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς τοιοῦτον στοιχεῖον τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. «Προσεπάθει νὰ ἀποκτήσῃ μέσῳ συγκεχυμένων χριστιανικῶν παραδόσεων, ἐκείνην ἡ ὁποία ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν του ἀντίληψιν περὶ χριστιανικῆς ἀληθείας. Εἶναι θλιβερὰ ἡ προσπάθεια νὰ ἐφεύρη τις τὴν ἰδίαν του πίστιν. Ὁ Σέλλιγκ δὲν ἠμπόρεσε νὰ διακρίνῃ τὸ ἰδιαιτέρον εἶδος τῆς ἐσωτερικῆς δραστηριότητος τοῦ νοῦ, τὸ ὅποιον εἶναι βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ πιστοῦ. Διότι τὸ εἶδος τῆς διανοητικῆς δραστηριότητος ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἔχει ἐπιτύχει νὰ ἀνέλθῃ ἢ διάνοιαν».

Παραμένουσα ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τὴν ἀφρημένην λογικὴν, ἡ δυτικὴ φιλοσοφία ἐπέτυχε τὴν πληρότητα τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς, χωρὶς νὰ φθάσῃ, δυστυχῶς, πέραν ἀπὸ ἕνα σχεδὸν παγκόσμιον αἰσθημα ἀνικανοποίητου καὶ μὴ πραγματοποιηθείσης προσδοκίας. Ἀκόμη καὶ ὅταν ἐμφανίζεται πολὺ σοβαρὰ, δημιουργεῖ ἐκ φύσεως τὴν ἐλαφρότητα. «Ἡ σκέψις, ὅταν ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν ὄρμην τῆς καρδίας, δηλ. ἀπὸ τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ πνεύματος, εἶναι μία διασκέδασις διὰ τὴν ψυχὴν : ὅσον βαθυτέρα εἶναι μία τοιαύτη σκέψις, τόσον σημαντικώτερα ἐμφανίζεται καὶ τόσον περισσότερο καθιστᾷ ἐπιπόλαιον εἰς τὴν πραγματικότητα τὸν ἄνθρωπον».

Ἐπῆρξε, μολαταῦτα, κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα μία προνομιακὴ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν χάρις εἰς τὸν Πασκάλ καὶ τὸν Φενελὸν ἢ Γαλλία παρ' ὀλίγον θὰ

ΟΙ ΣΤΑΡΕΤΣ

Ὁ ὅρος «Στάρετς» σημαίνει τὸν παλαιὸ ἢ τὸν γέροντα. Στὴ ρωσικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα σημαίνει εἰδικώτερα τὸν ἱερέα ποὺ ἔχοντας φθάσει στὴν πνευματικὴ ὠριμότητα, ἔχοντας δοκιμασθῆ ὁ ἴδιος στὴν ἀσκητικὴ τέχνη) καὶ στὴν προσευχὴ, εἶναι ἰκανὸς νὰ ὀδηγήσῃ καὶ ἄλλους στὸν δρόμο τῆς χριστιανικῆς τελειότητος, εἰδικώτερα μέσα στὸν μοναχισμό. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοια, μὲ τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖται πάντοτε στὸν ἀνατολικὸ μοναχισμό ὁ ὅρος γέροντας, ἢ καθοδηγός. Ἡ διεύρυνσις ὅμως τῆς ἰδέας τῆς «πνευματικῆς πατρότητος», ποὺ ἀπὸ ἓνα καθαρὰ μοναστικὸ λειτουργήμα γίνεται μιὰ ἐξυπηρέτησις σὲ ἓνα πλῆθος χριστιανῶν ποὺ ζοῦν μέσα στὸν κόσμον, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπολύτως καινούργια στὴν ὀρθοδοξία, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἰδιαίτερας ρωσικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ρόλου τοῦ γέροντος. Ἐπὶ πλέον, ἡ «πνευματικὴ πατρότης» ἐμφανίζεται στὴν ρωσικὴ ἀγιογραφία ὄχι πλέον σὰν βοηθητικὸ θέμα, ἀλλὰ σὰν τὸ βασικὸ θέμα τῆς εἰκόνας τοῦ ἀγίου μοναχοῦ ἱερέως». Αἱ ἱστορικαὶ ἀφηγήσεις ποὺ δὲν μᾶς μαθαίνουν παρά λίγα μόνο πράγματα γιὰ τὴν προσωπικὴ πνευματικὴ ζωὴ ἐνὸς ἀγίου Θεοδοσίου Πετσέρσκου, ἐνὸς ἀγίου Σεργίου τοῦ Radonije ἢ τῶν στάρετς τοῦ XIX αἰῶνος, μᾶς

ἐπρόκειξε τὸν κόσμον μὲ μιὰν φιλοσοφίαν «θετικὴν», ὁμοίαν εἰς τὸ βάθος τῆς μὲ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Κιριέγιεφσκου. Αἱ ἀρχαὶ τῆς θὰ ἦσαν ὅτι κοινὸν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν πεποιθήσεων τοῦ Port Royal καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Φενελόν.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πασκάλ «ὄχι μόνον ἀπεκάλυπτε νέας δυνατότητας διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἠθικῆς τάξεως τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ζωτικῆς σχέσεως μεταξὺ θείας Προνοίας καὶ ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, ἀλλ' ἐπὶ πλέον περιεῖχεν ἰδέας δυναμῆνας νὰ ὀδηγήσουν εἰς ἓνα τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι ἐξ ἴσου διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν Ρωμαιο—σχολαστικὸν καὶ φιλοσοφικο—ὀρθολογιστικὸν τρόπον.

Ὁ Πασκάλ, καὶ περισσότερον ἴσως ὁ Φενελόν, ὁ ὁποῖος καὶ εἶχε μελετήσει τὰ διδάγματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περὶ πνευματικῆς ζωῆς, ἀπροσεπάθουν νὰ ἀναπτύξουν τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς ἀνεζήτουν ἓνα ζωτικὸν δεσμόν μεταξὺ πίστεως καὶ διανοίας, πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὴν σφαῖραν τοῦ ἐξωτερικοῦ συνδέσμου τῶν ἰδεῶν».

Δυστυχῶς, διὰ τῆς ψυχρᾶς λογικῆς των οἱ Ἰησοῦται ἀφ' ἐνός, καὶ ὁ Μποσσυέ, ἀφ' ἑτέρου, κατέστρεψαν αὐτὴν τὴν ὠραίαν προσπάθειαν. Κατέφυγον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐθεντίαν τοῦ Πάπα, διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τὸν Φενελόν νὰ ἀρνηθῆ τὰς ἱεράς του πεποιθήσεις ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸ ἀλάθητον αὐτοῦ».

Αὐτὴ εἶναι εἰς τὰς γενικὰς τῆς γραμμᾶς ἡ ἱστοριοσοφία τοῦ Κιριέγιεφσκου.

Μετάφρ. Τούλας Γεωργίτσα

M.—J. LE GUILLOU

δίδουν, ἀντίθετα, πολλὰς λεπτομέρειες γιὰ τὸν ρόλο τους ὡς σοφῶν καθοδηγῶν, γιὰ τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ χαρισματικὴ σοφία τους, ποὺ συνωδεύετο ἀπὸ σημεῖα καὶ θαύματα.

Τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ στάρετς εἶναι ἡ ἔνωσις στὴν ἴδια προσωπικότητα, τῆς ἐνεργοῦ ἀγάπης ποὺ τὸν θέτει στὴν ὑπηρεσία τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ μιᾶς ἐντόνου ἐσωτερικῆς ζωῆς, τῆς ὁποίας ὅμως τὸ μυστικὸ βάθος μένει πάντοτε κρυμμένο ἀπ' τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων.

Ἄν θεωρήσωμε τὸ δεύτερο ἀπ' τὰ δυὸ στοιχεῖα, τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν, τὴν ἀσκησὶν καὶ τὴν μελέτη, παρατηροῦμε ὅτι ὁ ρωσικὸς μοναχισμὸς παρέλαβε τὴν κληρονομία τῆς μεγάλης μυστικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Αὐτὸ ἔγινε κυρίως κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Κιέβου, μέσῳ τοῦ Βυζαντίου, ἀργότερα δὲ μέσῳ τοῦ ἀθωνικοῦ Ἠσυχασμοῦ.

Αὐτὴ ἡ μυστικὴ θεολογία, ποὺ εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ πηγὴ ἀπ' ἧς ἐφοδιάζονται ὅλα τὰ ποτάμια καὶ τὰ ρυάκια τῆς πνευματικότητός της, εἶναι στὴν οὐσία τῆς μία καὶ μοναδικῆς. Ἐν τούτοις ἐκφράζεται μὲ διαφορετικὰς γλῶσσας καὶ μὲ διαφορετικὰ σύμβολα. Ἀξιοσημεῖο εἶναι, ὅτι στὸν ρῶσο στάρετς ἡ μυστικὴ ἐμπειρία παρουσιάζεται στὴν πιὸ ἀγνή της κατάστασι, ἀπηλλαγμένη σχεδὸν τελείως ἀπὸ τὸ φιλοσοφικὸ στοιχεῖο ποὺ βρίσκουμε στὸν καλλιεργημένον ἑλληνικὸ ἀνατολικὸ μοναχισμό. Χωρὶς ἀμφιβολία, οἱ στάρετς ἐτρέφοντο μὲ τὴν μελέτη τῶν Πατέρων. Μὴ γνωρίζοντας ὅμως τὸν τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρονται καθόλου γιὰ προβλήματα καθαρῶς φιλοσοφικά, μελετοῦσαν τοὺς Πατέρες γιὰ νὰ βροῦν κυρίως πληροφορίας γιὰ τὴν «πρακτικὴ τοῦ ἀσκητισμοῦ», ἀφίνοντας κατὰ μέρος κάθε ἀνθρωπολογικὴ καὶ κοσμολογικὴ θεώρησι. Ἀπ' αὐτό, χωρὶς ἀμφιβολία, προέρχεται καὶ ὁ εὐαγγελικὸς τόνος τῆς ὁμιλίας των. Ὁ Νεῖλος Sorskij τὸν XVI αἰῶνα, ἐκφράζει τὶς ἐμπειρίες του μὲ τὴν βοήθειαν λέξεων ποὺ δανείζεται ἀπὸ τὸν ἅγιον Συμεῶν τὸν Νέο Θεολόγο. Ἀργότερα, ὅμως οἱ στάρετς θὰ τολμήσουν νὰ ὁμιλήσουν μὲ τὴν δική τους γλῶσσα, μιὰ γλῶσσα ἀπλῆ καὶ λαϊκὴ. Ἀκούοντας τὸν ἅγιον Σεραφεῖμ τοῦ Sarov νὰ μιλάει γιὰ τὴν χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μὲ τὴν ἡρεμὴ βεβαιότητα τοῦ χριστιανοῦ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, νοιώθουμε σὰν νὰ μεταφερόμεθα πέρα ἀπὸ τὸν ἑλληνίζοντα χριστιανισμό τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ, ἐνὸς ἀγίου Βασιλείου ἢ ἐνὸς ἀγίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, στὴν ἀτμόσφαιρα τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.

Μέσα στὸ βόρειο ἐρημητήριό του, ἀκτινοβολῶντας μ' ἓνα ὑπερφυσικὸ φῶς, ποὺ μεταμορφώνει τὸ σκοτεινὸ τοπίο ποὺ τὸν περιτριγυρίζει, παρουσιάζεται σὰν πνευματικὸς ἀδελφός τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν πρώτων ὁμολογητῶν τῆς χριστιανικῆς πί-

Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ.

στεως, πού πεπληρωμένοι Πνεύματος Ἁγίου, ἀπελάμβανον τὴν δόξα τοῦ Κυρίου.

Ἄλλη μιὰ φορά τονίζουμε, ὅτι δὲν ὑπάρχει βασικὴ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν πνευματικότητα τῶν ἁγίων ρώσων μοναχῶν καὶ στὸν ἑλληνοανατολικὸ μοναχισμό. Καὶ οἱ δύο ξεπηδοῦν ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ καὶ τρέφονται ἀπὸ τὴν ἴδια παράδοσι. Παρατηροῦμε μόνο, ὅτι μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς γλώσσης των, τὴν ἀπουσία κάθε φιλοσοφικῆς σκέψεως, τὸν χαρούμενο καὶ φωτεινὸ χαρακτήρα τῆς μυστικῆς των ἐμπειρίας, οἱ στάρετς εἶναι πολὺ πιὸ κοντὰ στοὺς χριστιανούς τῶν πρώτων χριστιανικῶν κοινοτήτων καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Σημειώνουμε ἀκόμη, ὅτι «ἡ ἀσκητικὴ τέχνη» τῶν στάρετς διακρίνεται γιὰ τὴν ἰσορροπία, τὴν σύνεσι καὶ τὴν ἀποστροφή τῆς γιὰ κάθε ὑπερβολή, πού γιὰ τοὺς στάρετς εἶναι πάντα ἐνδεικτικὸ μιᾶς νοσηρᾶς διανοητικότητος. Οἱ πολὺ μεγάλες σωματικὲς ἀσκήσεις ἀπορρίπτονται. Οἱ ἀλυσίδες, οἱ μαστιγώσεις, ὁ ἐγκλεισμός σὲ ὑπόγειες κατοικίες πού παίζουν ἀκόμη κάποιον ρόλο στὸν μοναχισμό τοῦ Κιέβου, ὅπου μαζὶ μὲ τὴν παράδοσι τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου, ἐπέζησε γιὰ καιρὸ ὁ σκληρὸς καὶ σκοτεινὸς ἀσκητισμός τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Πετσέρσκου, ἐξαφανίζονται σχεδὸν τελείως ἀπὸ τίς μεταγενέστερες ἀγιολογικὲς ἐξιστορήσεις. Παραμένουν μόνο, σὰν μέσα ἀσκήσεως, ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία καὶ ἡ σιωπὴ. Περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ πάλῃ ἐναντίον τῆς σαρκός, δίδεται σημασία στὴν ἀσκησι τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν στὰ πλαίσια τῆς μοναστικῆς κοινότητος, κυρίως στὴν ἀδελφικὴ ἀγάπη, πού ἐκδηλώνεται μὲ τὸ «ἅπαντα κοινὰ», τὴν ταπεινώσι τῶν νέων μπροστὰ στοὺς ἡλικιωμένους, τὴν γλυκύτητα τῶν ἡλικιωμένων ἐναντι τῶν νεωτέρων ἀδελφῶν, τὴν συγχωρητικότητα τῶν σφαλμάτων.

Ἐν τούτοις, ἀσκήσις καὶ πρακτικὴ τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν, παρουσιάζονται στὸν στάρετς σὰν μέσον ἢ σὰν ἐκδήλωσις αὐτοῦ πού στὴν πραγματικότητα εἶναι τὸ καταστάλαγμα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς, κι' αὐτὸ τὸ καταστάλαγμα εἶναι ἡ προσευχὴ καὶ κυρίως ἡ ἀδιάλειπτη σύντομη προσευχὴ: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν», πού σ' αὐτὴν ἐκφράζεται συγχρόνως ἡ ταπεινώσις τοῦ στάρετς καὶ ὁ πόθος του νὰ ἐνωθῆ ὀλοκληρωτικὰ μὲ τὸν Χριστό, διὰ τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀτέρμων προσευχὴ, πού ταυτίζεται μὲ τοὺς κτύπους τῆς καρδιάς του, φωτεινὰ ὄραματα πού πλημμυρίζουν ἀπὸ χαρὰ καὶ γαλήνη τὴν καρδιά του καὶ ἀπαλλάσσουν τὸ ἴδιο τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ βάρος του, συναντήσεις μὲ τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς ἁγίους, μὲ πλήρη διαύγεια τῆς συνειδήσεως καὶ μὲ τὴν ἀπλότητα τῶν συναντήσεων τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο τῶν βιβλικῶν περιγραφῶν, αὐτὰ εἶναι τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ στάρετς.

Ὅσο γιὰ τὸν δεύτερο πόλο τῆς ὑπάρξεως τοῦ στάρετς, τὴν ἐνεργητικὴ ὑπηρεσία τῶν ἀνθρώπων, αὐτὴ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν «πνευματικὴ πατρότητα», τὸ starchestvo. Τὰ ἔχνη αὐτῆς τῆς πατρότητος βρῖσκονται ἤδη στὰ πιὸ ἀρχαῖα ἀγιολογικὰ κείμενα τῆς Ρωσίας. Μιλήσαμε ἀλλοῦ γιὰ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου

τοῦ Πετσέρσκου, πού συμβουλεύει τοὺς νέους «νὰ ἀκούουν τοὺς μεγαλύτερους των» καὶ στοὺς μεγαλύτερους «νὰ διδάσκουν καὶ νὰ παροτρύνουν τοὺς νεωτέρους». Ὁ ἅγιος Σέργιος τοῦ Radonieje, προτοῦ ἀποτραβηχθῆ στὴν ἀπομόνωσί του, παίρνει τὴν εὐλογία ἐνὸς «ἡλικιωμένου» πού τοῦ μεταδίδει τὴν δωρεὰ τῆς «ἐπιστήμης τοῦ πνεύματος». Ὁ Νεῖλος Sorskiy στὸν Κανόνα του, οἰκτεῖρει τὴν ἔλλειψι «καλῶν γερόντων», ἱκανῶν νὰ γίνουν ὁδηγοί, «ὄχι διαφθορεῖς», στὴ ὁδὸν τῆς προσευχῆς. Ἀλλὰ κυρίως στὶς βιογραφίες τῶν νεωτέρων στάρετς ἀναφέρεται ἡ πραγματικὴ φύσις τῆς πνευματικῆς πατρότητος.

Συνίσταται, ἐν πρώτοις, σὲ ἓνα δεσμὸ πολὺ οἰκεῖο καὶ πολὺ προσωπικὸ πού ἐνώνει τὸν στάρετς μ' ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ νεωτέρων στὴν ἡλικία μαθητῶν του. Συνήθως οἱ μαθηταὶ αὐτοὶ εἶναι νεαροὶ κληρικοί, καμμιά φορά λαϊκοί, πού ἔχουν μιὰ εἰδικὴ πνευματικὴ κληῖσι, ζώντας ὅμως μέσα στὸν κόσμον. Ἔτσι ἀναφέρεται ἡ καθοδήγησις ἐνὸς στάρετς στὴ ζωὴ τοῦ λαϊκοῦ Προκοπίου τοῦ Oustioug, ἀκόμη ἡ Πελαγία πού ἦταν «πνευματικὴ κόρη» τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ. Ὁ ἴδιος Ἅγιος Σεραφεῖμ ἦταν πνευματικὸς πατέρας καὶ ἄλλου λαϊκοῦ, τοῦ Νικολάου Μοτοβίλωφ, πού ἔμεινε καιρὸ στὸ περιβάλλον τοῦ ἁγίου. Ἐνα εἶδος ἐλευθέρως καὶ ἀμοιβαίως ἐκλογῆς, χαρακτηρίζει τίς σχέσεις τοῦ «πνευματικοῦ πατρὸς» καὶ τοῦ τέκνου του. Παρουσιάζονται σὰν κάτι τελείως διαφορετικὸ ἀπὸ τίς σχέσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχικῆς κλίμακος. Δὲν διαλέγει κανεὶς τὸν ἐπίσκοπό του, διαλέγει ὅμως τὸν στάρετς του καὶ διαλέγεται ἀπ' αὐτόν. Ὁ Paisij Velitchkovski γράφει ὅτι «ἔψαξε πολὺ γιὰ νὰ βρῆ ἓνα στάρετς τῆς καρδιάς του» κι' Νεῖλος Sorskiy συνιστᾷ στοὺς μοναχοὺς του νὰ διαλέξουν προσεχτικὰ ἐκεῖνον πού θὰ τοὺς εἶναι ὁ στάρετς τους. Τὸ ἴδιο καὶ ἐκ μέρους τοῦ γέροντος, ὑπάρχει ἐλευθέρως ἐκλογὴ καὶ ἀνάγκη ἐσωτερικῆς κλήσεως. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες ἐκλιπαρεῖ ὁ νέος κληρικὸς Βησσαρίων τὸν Paisij Velitchkovski νὰ τὸν δεχθῆ σὰν μαθητὴ του καὶ νὰ γίνῃ ὁ στάρετς του. Ἐκεῖνος ἀρνεῖται ἀπὸ φόβο, γιὰ τὴν τεράστια εὐθύνη πού ἐπιβάλλει ἡ «πνευματικὴ πατρότης». Τελικὰ, ὕστερα ἀπὸ ἡμέρες προσευχῆς καὶ σκέψεως, ὑποκύπτει νικημένος ἀπὸ τὰ δάκρυα τοῦ ἐφήβου πού πέφτει στὰ πόδια του καὶ τὸν θερμοπαρακαλεῖ, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, νὰ τὸν κρατήσῃ κοντὰ του. Ἡ συνετὴ αὐτῆ ἐκλογὴ, ἡ δύσκολη ἀπόφασις ἐξηγοῦνται ἀπόλυτα, ὅταν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν του τὴν φύσι τῶν δεσμῶν πού δημιουργεῖ ἡ πνευματικὴ πατρότης. Ἐκ μέρους τοῦ τέκνου, ἀπαιτεῖ μιὰ τελεία ἀπάρνησι τῆς προσωπικῆς θελήσεως, μιὰ ἀπόλυτη ὑπακοὴ στὸν «γέροντα», πού δὲν μπορεῖ νὰ λυθῆ οὔτε καὶ μὲ τὴν ἀνώτερη ἱεραρχικὴ θέσι πού ἴσως ἀργότερα λάβῃ τὸ τέκνο καὶ πού σταματᾷ μόνο μὲ τὸν θάνατο τοῦ στάρετς. Δὲν μπορεῖ νὰ πάρῃ καμμιά σπουδαία ἀπόφασι γιὰ τὴν πνευματικὴ του ζωὴ χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ «πατρὸς» του καὶ πρέπει νὰ ἐκτελῆ μὲ ἐμπιστοσύνη τίς ἐντολές του. Ἔτσι, βλέπουμε τὸν μοναχὸ Ἰσαὰκ νὰ ζητᾷ ἀπὸ τὸν ἅγιο Σέργιο τὴν εὐλογία του γιὰ τὴν ἀσκησι τῆς σιωπῆς. Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ ἀρχίζει τὴν μοναχικὴ ζωὴ του μὲ τὴν ἐγκρισί τοῦ πνευ-

ματικοῦ του πατρός, κι' ὁ ἴδιος θὰ φτάσῃ μέχρι τοῦ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ μιὰ «πνευματικὴ του κόρη», μιὰ μοναχὴ τῆς μονῆς τοῦ Δινέέν, νὰ εἶναι ἔτοιμη νὰ πεθάνῃ γιὰ τὸν ἀδελφὸ τῆς. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἀσκητικὴ ὑπακοὴ καρποφορεῖ μόνο, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν στάρετς, ὅταν γίνεται ἐλεύθερα ἀποδεκτὴ, μὲ ἐμπιστοσύνη, ἀγάπη καὶ τὴν ἀπόλυτη βεβαιότητα ὅτι στὴν τέλεια ἐμπιστοσύνη τοῦ «τέκνου» ἀντιστοιχεῖ μιὰ ἴση ἀγάπη τοῦ «πατρός». Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ τονίζει ὅτι «ἡ πρώτη ἀρετὴ ἐνὸς πνευματικοῦ καθοδηγητοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀγάπη γι' αὐτοὺς ποὺ καθοδηγεῖ» κι' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, θὰ τὴν ὀνομάσῃ «μητρικὴ». «Νὰ εἶσαι γιὰ τοὺς ἄλλους ὅχι μόνο σὰν πατέρας, ἀλλὰ σὰν μητέρα», συμβουλεύει κάποιον ἐρημίτη. Τὴν μητρικὴ αὐτὴ ἀγάπη γιὰ τὰ «πνευματικὰ του παιδιὰ», τὴν βρίσκουμε καὶ στὸν ἅγιο Θεοδόσιο Πετσέρσκυ, ὁ ὁποῖος ἐπεριποιεῖτο μέρα καὶ νύχτα τὸν ἀδελφὸ Ἰσαὰκ «σὰν μητέρα». Τὴν διαισθανόμεθα ἐπίσης στὴν κάπως παθολογικὴ ἀγάπη ποὺ εἶχε γιὰ τοὺς μαθητὰς του ὁ Νεῖλος Sorskiy καὶ ποὺ φαίνεται ἔντονα στὶς «ἐπιστολές» του στὸν μοναχὸ Κάσσιο. Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ μᾶς παρουσιάζεται νὰ φροντίζει καὶ γιὰ τὶς παραμικρὲς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς τῶν γυναικῶν τῆς μονῆς τοῦ Δινέέν, χαρίζοντας μάλιστα σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὰς τὸν χιτῶνα του σὰν σύμβολο τοῦ ὅτι μνήθηκε ἀπ' αὐτὸν στὰ ὕψιστα μυστήρια τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Μαζὶ μὲ τὴν ἀγάπη ὑπάρχει ἔντονα στὸν «πνευματικὸ πατέρα» τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης ποὺ ἔχει ἀπέναντι στὸν Θεὸ γιὰ τὰ παιδιὰ του. Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ παρουσιάζεται νὰ δίνει ἀληθινὲς μάχες προσευχῆς γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων θεωρεῖται ὑπεύθυνος. Δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τὴν ἀπλὴ εὐθύνη τοῦ μεγαλυτέρου ἢ τοῦ ἀρχηγοῦ. Ὁ στάρετς ἔνωσε τὴν πνευματικὴ του τύχη μὲ τὴν τύχη ἐκείνων ποὺ τοῦ ἐνεπιστεύθη ὁ Θεός. «Νοιώθω ἕναν βαθὺ πόνο καὶ μιὰ ἀρρώστια τῆς ψυχῆς, ὅταν σκέπτομαι μὲ τὴν πρόσωπο θὰ παρουσιασθῶ στὴν φοβερὴ Κρίσι τοῦ Θεοῦ, καὶ τί λόγος θὰ πρέπει νὰ δώσω γιὰ τὶς ψυχές ποὺ μοῦ ἐδόθησαν διὰ τῆς ὑπακοῆς», γράφει ὁ Paisij Velitchkovski. Ἐν τὸ «πνευματικὸ τέκνον» πρέπει νὰ ἐγκαταληφθῇ ὀλοκληρωτικὰ στὸν «πατέρα» του, ἐκεῖνος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δοθῇ στὸν Θεὸ γιὰ χάρι τοῦ τέκνου. Πρέπει νὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ χάσῃ, ἐξ αἰτίας του, ἀκόμη καὶ τὴν αἰώνια εὐτυχία. Ἔτσι ὁ στάρετς Paisij βεβαιώνει ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ τιμωρηθῇ μὲ αἰώνιες τιμωρίες ἐξ αἰτίας τῶν «πνευματικῶν του παιδιῶν» ζητῶντας ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τοῦ ἐπιτρέπη μόνο νὰ βλέπῃ ἀπὸ μακριά, ὅπως ὁ πλούσιος ἔβλεπε τὸν Λάζαρο, τὴν εὐτυχία τῶν δικῶν του μέσα στὴν Οὐράνια Βασιλεία.

Στὴν καθημερινὴ ζωὴ, ἡ πνευματικὴ πατρότης ἐκδηλώνεται μὲ συμβουλές, διδασχὲς καὶ πνευματικούς παραμυθητικούς λόγους ποὺ δίδει ὁ στάρετς στὸ παιδί του. Ἐκεῖνος κανονίζει τὶς πνευματικῆς ἀσκήσεις τοῦ τέκνου μου καὶ τὸ μνεῖ στοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς μυστικῆς προσευχῆς. Ἐνα παράδειγμα αὐτῆς τῆς μυστικῆς βρισκόμε στὶς «Ἀληθινὲς διηγήσεις ἐνὸς προσκυνητοῦ στὸν πνευματικὸ του Πατέρα». Ὁ στάρετς εἶναι ὁ φρόνιμος σύμβουλος ποὺ ξέρει νὰ διακρίνῃ

τὸν βαθμὸ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ «τέκνου του» καὶ νὰ τοῦ δίδῃ τὴν ἀνάλογη πνευματικὴ τροφή. Ἔχει τὸ χάρισμα «νὰ διακρίνῃ τὰ πνεύματα» καὶ ξέρει νὰ ἀναγνωρίσῃ σ' ἕνα παιδί ἢ σ' ἕναν ἔφηβο ἐκεῖνον ποὺ ἐδέχθη τὴν κλήσι τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς. Τὸν ἀποτρέπει ἀπὸ τὶς ὑπερβολές τοῦ ἀσκητισμοῦ, ἀπομακρύνει ἀπ' αὐτὸν τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὸν προειδοποιεῖ γιὰ τὸν κίνδυνο μιᾶς ὑπερβολικῆς βίας ποὺ θὰ τὸν σπρώξῃ νὰ θελήσῃ πολὺ γρήγορα νὰ διεισδύσῃ στὰ θεῖα μυστήρια. Ἐκεῖνος καὶ μόνο ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ μύησῃ τοὺς μαθητὰς του στοὺς ἀνωτέρους βαθμοὺς τῆς μυστικῆς προσευχῆς, καὶ τὸ «τέκνον» ποὺ κάνει κάτι χωρὶς τὴν ἔγκρισιν τοῦ πνευματικοῦ του «πατρός» γίνεται ἀσφαλῶς λεία τῶν δαιμόνων. Αὐτὴ ἡ μύησις ἐξ ἄλλου δὲν περιορίζεται μόνο σὲ συμβουλές καὶ σὲ

Ὁ ἰ. ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς Σολομενογὼρσκ πλησίον τῆς Μόσχας.

μιὰ πνευματικὴ διδασκαλία, εἶναι μιὰ ἀληθινὴ μεταβίβασιν πνευματικῶν δυνάμεων. Μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν εὐλογία τοῦ στάρετς, ὁ ὑποτακτικὸς δέχεται τὴν δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στὴν ρωσικὴ ἐξιστόρησι βίων ἁγίων περιγράφεται αὐτὴ ἡ δωρεὰ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων σὰν κάτι ὀφθαλμοφανές. Ὁταν ὁ ἅγιος Σέργιος εὐλογῆ τὸν μοναχὸ Ἰσαὰκ γιὰ τὴν ἀσκησιν τῆς σιωπῆς, ἐκεῖνος βλέπει νὰ βγαίῃ ἀπὸ τὰ δάκτυλα ποὺ τὸν εὐλογοῦν, μιὰ λάμψιν ποὺ τὴν νοιώθει νὰ τὸν τυλίγῃ καὶ νὰ τὸν κατακυριεύῃ. Πιὸ συχνὰ γίνεται λόγος γιὰ μιὰ χαρὰ καὶ μιὰ γαλήνη ποὺ περνᾷ κατὰ μυστηριώδη τρόπο ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ στάρετς στὴν ψυχὴ τοῦ «πνευματικοῦ του παιδιοῦ». Ἔτσι στὰ «Χρονικὰ τοῦ Δινέέν» γίνεται λόγος γιὰ μιὰ συν-

άντησι τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ μ' ἓνα ἀπὸ τὰ πνευματικά του παιδιὰ, ἓναν νέο κληρικὸ πὺν κατέχεται ἀπὸ μιὰ βαθειὰ θλίψι. Ὁ στάρετς τὸν παρηγορεῖ ψάλλοντάς του ἓναν ὕμνο ἀπὸ τὴν Παράκλησι στὴν Παναγία, τοῦ ὁποῖου τὰ λόγια εἶναι μιὰ ἱκεσία γιὰ πνευματικὴ χαρὰ. «Γέμισε τὴν καρδιά μου με χαρὰ, Παναγία Παρθένα, διότι Σὺ ἔλαβες τὴν χαρὰ καὶ μπορεῖς νὰ διαλύσης τὴν θλίψι τῆς καρδιάς μας». Καὶ προσθέτει : «ἢ κατάστασις τῆς ψυχῆς τοῦ στάρετς ἔμοιαζε σὰν νὰ πέρασε στὴν ψυχὴ τοῦ θλιβομένου κι' ἐκεῖνος γύρισε στὴ μονή, εἰρηνευμένος καὶ με τὴν καρδιά γεμάτη χαρὰ».

Ἀκόμη περισσότερο μυστηριώδης φαίνεται ἡ συμμετοχὴ τοῦ τέκνου στὶς προσωπικὲς μυστικὲς δωρεές, στὰ «δράματα», ἀκόμη καὶ στὶς μεταμορφώσεις πὺν ὁ «πνευματικὸς πατήρ» μπορεῖ κάποτε νὰ προσφέρῃ στὰ «τέκνα του». Στὴν βιογραφία τοῦ ἁγίου Σεργίου γίνεται λόγος γιὰ δράματα, στὰ ὁποῖα συμμετέχουν οἱ μαθηταὶ τοῦ ἁγίου. Περισσότερο ὅμως χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀφήγησις τοῦ Νικολάου Μοτοβίλωφ, πὺν ἀναφέραμε ἀνωτέρω. Ἐκεῖνος διηγεῖται πὺς κι' ὁ ἴδιος ἐφωτίσθη μαζί με τὸν ἅγιο Σεραφεῖμ, διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὕστερα ἀπὸ τὴν προσευχὴ πὺν ἔκανε ὁ στάρετς «νὰ ἰδῇ ὁ μαθητῆς με τὰ σαρκικὰ μάτια τὴν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Μιλῆσαμε ὡς τώρα γιὰ τοὺς δεσμοὺς πὺν ὑπῆρχαν ἀνάμεσα στὸν στάρετς καὶ στὰ πνευματικά του παιδιὰ μόνον. Κι' ὅμως, στοὺς «Βίους» τῶν παλαιότερων ρώσων ἁγίων, γίνεται λόγος γιὰ ἓναν εὐρύτερο κύκλο πιστῶν, ἀπλῶν χριστιανῶν πὺν ζοῦν μέσα στὸν κόσμον, καὶ στοὺς ὁποῖους ἐκτείνεται ἡ ποιμαντικὴ φροντίς τῶν στάρετς. Ἡ πρωτοτυπία τῆς μορφῆς τοῦ στάρετς συνίσταται ἀκριβῶς στὸ γεγονός ὅτι δὲν μένει κλεισμένος στὸ κελλί του, δὲν περιορίζεται στὸ νὰ μῆναι στὴν μυστικὴ ζωὴ μερικὸς μόνον ἱερεὺς, ἀλλὰ βγαίνει στὸν κόσμον, ἢ μᾶλλον ἀφήνει τὸν κόσμον νὰ τὸν πλησιάσῃ, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ ὑπηρετήσῃ αὐτὸν τὸν κόσμον με τὸ νὰ γίνεται σύμβουλος πολλῶν ἀνθρώπων. Ἐξω ἀπὸ τὸν στενὸ κύκλο τῶν πνευματικῶν του παιδιῶν ὁ στάρετς καὶ ἰδιαίτερα ὁ παλαιότερος στάρετς ἀνοίγει διὰπλάτα τὴν πόρτα του σ' ἓνα πλήθος ἀγνώστων, προσκνητῶν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς ἀχανοῦς Ρωσίας, πὺν ἐναποθέτουν σ' αὐτὸν τὶς ἐγνοιες τους, τὶς πὺν μυστικὲς τους θλίψεις κι' ἔρχονται νὰ ζητήσουν συμβουλὴ ἢ παρηγοριά, ἀπελευθέρωσι ἀπὸ ἓνα πνευματικὸ φορτίο πὺν βαρὺ.

Ἡ μοναστικὴ παράδοσις τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Παλαιστίνης, τὴν ὁποῖαν ἐκληρονόμησε καὶ ἡ Ρωσία, περιλαμβάνει ἓνα στοιχεῖο κοινωνικῆς προνοίας με τὸ νὰ ἔχη νοσοκομεῖα, ξενώνες καὶ βιβλιοθῆκες κοντὰ στὴ μονή. Αὐτὸ ὅμως εἶναι μιὰ ἐντελῶς ἐξωτερικὴ συμμετοχὴ στὴν κοσμικὴ ζωὴ. Πνευματικὰ ὁ βυζαντινὸς ἢ παλαιστίνιος μοναχὸς ἔμενε ἐξ ἴσου ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸν κόσμον ὅσο καὶ ὁ αἰγύπτιος. Δὲν γίνεται ὅμως τὸ ἴδιο καὶ με τὸν Ρῶσο. Ἦδη ἀπὸ τὴν βιογραφία τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ Πετσερσκι, μανθάνομε πὺς ἡ ἐπιρροή του στὸν κόσμον συνίστατο λιγώτερο σὲ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα τῆς μονῆς του καὶ

περισσότερο στὴν ὑπηρεσία «πνευματικῆς πατρότητος» πὺν ἐξασκοῦσε στοὺς λαϊκοὺς. Ἀπ' ὅλη τὴν Ρωσία ἔρχονταν νὰ τὸν ἰδοῦν, ἀναφέρουν τὰ χρονικά τὰ ὁποῖα στὴ συνέχεια τὸν περιγράφουν νὰ λαμβάνη μέρος σὲ γεύματα τοῦ πρίγκιπος καὶ νὰ μπαίνει στὸ σπῆτι τῶν πνευματικῶν του παιδιῶν, τοῦ Γιάννη καὶ τῆς Μαρίας, γιὰ νὰ κουβεντιάσῃ μαζί τους φιλικὰ, εἴτε θρησκευτικὰ θέματα εἴτε ἄλλα. Ἀκόμη καὶ ἡ φυγὴ στὴν ἔρημο δὲν σπάζει τοὺς δεσμοὺς τοῦ ρώσου στάρετς με τὸν κόσμον. Ὁ κόσμος πηγαίνει κοντὰ του καὶ τοῦ ταράζει τὴν μοναξιά. Γιὰ τὸν πλῆον ἀγαπητὸ ἀπ' τοὺς «ἁγίους ἐρημίτας», τὸν ἅγιο Σέργιο τοῦ Radonieje, λέγεται, ὅτι ἦταν φίλος καὶ τῶν ἀπλῶν χωρικῶν καὶ τῶν πριγκίπων τῆς Μόσχας, πὺν τοὺς εὐλογοῦσε γιὰ τὸ πολιτικὸ τους ἔργο.

Στὸν Νεῖλο Sorskiij ἡ θεραπεία τῆς ψυχῆς γίνεται σ' ἓνα πὺν στενὸ κύκλο φίλων. Καὶ γιὰ κείνον ὅμως ἀκόμη, γίνεται λόγος γιὰ ἐπισκέπτας, γιὰ κοσμικοὺς ἀνθρώπους πὺν ταράζουν τὴν σιωπὴ τοῦ ἐρημητηρίου τοῦ Σῶρ.

Μὲ τὸν Paisij Velitchkovski ὁ κύκλος εὐρύνεται πάλι. Ἐκατοντάδες ἱερέων καὶ λαϊκῶν ἔρχονται νὰ ζητήσουν τὴν πνευματικὴ του βοήθεια, με τοὺς ὁποῖους διατηρεῖ σχέσεις δι' ἀλληλογραφίας. Τέλος, με τοὺς στάρετς τοῦ XIX αἰῶνος ἡ ἀκτίνα θρησκευτικῆς δράσεως τοῦ ρώσου μοναχοῦ ἐκτείνεται πὺν πὺν μακρὰ ἀπὸ τοὺς τοίχους τοῦ μοναστηρίου, περιλαμβάνει χιλιάδες ἀνθρώπους ἀπὸ ὅλες τὶς σφαῖρες, ἀπὸ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις, πὺν ἀνήκουν σὲ μεγάλη ποικιλία πνευματικῶν τύπων.

Δὲν μποροῦμε νὰ καταλάβωμε τὸ μυστικὸ τῆς παγκοσμίου «πνευματικῆς πατρότητος» πὺν ἀσκοῦν οἱ παλαιοὶ στάρετς καὶ οἱ στάρετς τοῦ XIX αἰῶνος, ἂν δοῦμε μόνον τὶς σχέσεις πὺν ὑπάρχουν συνήθως ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, δηλαδὴ μιὰ ἀνταλλαγὴ λέξεων, σκέψεων, μιὰ κάποια συμπάθεια ἢ ἓναν οἶκτο ἀρκετὰ ἐπιφανειακὸ. Στὴν πραγματικότητα, τὸ μυστικὸν αὐτὸ εἶναι μιὰ ἐπέκτασις σ' ἓνα ἀπείρως μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀνθρώπων τῆς μυστικῆς πατρότητος πὺν ἀναφέραμε ἀνωτέρω. Δὲν μπορεῖ, φυσικὰ, ὁ στάρετς νὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὶς χιλιάδες πὺν τὸν ἐπισκέπτονται καθημερινὰ, τὴν ἴδια ὑπακοὴ πὺν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὰ «πνευματικά του παιδιὰ». Δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς παρακολουθῇ στὴν πνευματικὴ οὐλόκληρη τῆς ζωῆς των. Τὸ βασικὸ εἶναι ἡ πνευματικὴ δωρεὰ τοῦ ἑαυτοῦ του πὺν κάνει στὸν καθένα τὴν στιγμὴ πὺν τοῦ μιλά, καὶ πὺν ἐκφράζεται συμβολικὰ με τὴν ὡς τὴν γῆ μετάνοια πὺν κάνει ὑποδεχόμενος τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἐπισκέπτας του. Αὐτὸ πὺν λέγαμε γιὰ τὸν Ἀμβρόσιο τῆς μονῆς τοῦ Ὀπτινο, ταιριάζει ἀπόλυτα νὰ λεχθῇ γιὰ τοὺς στάρετς γενικῶς. Ὁ πραγματικὸς στάρετς πρέπει νὰ καταργῆσῃ τὸν ἑαυτὸ του, νὰ τὸν θυσιάσῃ γιὰ χάρι τῶν χιλιάδων ἀνθρώπων πὺν ἔρχονται νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειά του.

Ἔτσι ὁ ἀσκητισμὸς τοῦ ρώσου μοναχοῦ παρουσιάζεται ὄχι μόνον σὰν προετοιμασία γιὰ τὴν μυστικὴ ἔνωση με τὸν Χριστὸ, ἀλλὰ καὶ σὰν προϋπόθεσις τῆς μυστηριώδους ἐνώσεως με τὴν ψυχὴ τοῦ «πλησίον», με τὴν ψυχὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου πὺν τὸν πλησιάζει

για να του ζητήσει βοήθεια. Μέσα στην μοναξιά και στην κατάνυξι ο στάρετς έτοιμάζεται για τον προορισμό του. Ἀποτραβιέται από τους ανθρώπους, απομακρύνεται από τὸν θόρυβό τους, ἀπὸ τις ὀμιλίες τους, ἀπὸ τὴν κριτική τους και τὸς ἐπαίνους τους. Δέχεται τὸν ἀσκητικό θάνατο για τὸς ἀνθρώπους, σταυρώνοντας τὴν σάρκα του και ἐκμηδενίζοντας τὴν προσωπική ἐγωϊστική του θέλησι με τὴν ὑπακοή. Ἡ προσευχή και ἡ σκέψις τοῦ Θεοῦ ἐτοιμάζουν τὴν ψυχὴ του να δεχθῆ τὴ χάρι. Σιωπᾶ για πολὺν καιρό. Ἐρχεται ὅμως μιὰ μέρα που αἰσθάνεται τὴν ἐσωτερική ἀνάγκη να μιλήσῃ, (να ἐργασθῆ φανερά για τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ).

Ἐξωτερικά, ἡ δωρεὰ τῆς «ἐπαφῆς» με τὴν ψυχὴ τοῦ πλησίον ἐκφράζεται με τὴν ὀξυδέρκεια τοῦ στάρετς, που μαντεύει τις μυστικές σκέψεις τῶν ἀνθρώπων, ἀκόμη και τὸ παρελθόν τους, τὴν κοινωνική τους τάξι, τὴν ἐσωτερική πνευματική τους ζωή, χωρίς να τοῦ τὰ ποῦν. Σάν μόνο παράδειγμα ἀναφέρουμε τὴν περίπτωση τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωβ, που μαντεύει τὴν πνευματική ἀνησυχία τοῦ Ν. Μοτοβίλωφ, τὴν ἀπορία που τὸν ἀπασχολεῖ ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία παρ' ὅλο που ἐκεῖνος δὲν τὰ εἶχε ποτὲ πῆ σὲ κανένα, και που ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ φτωχή χωρική που συναντᾶ στὸ δάσος, εἶναι μιὰ «παλαιοπιστῆ» και προσπαθῆ να ὑπερνικήσῃ τις ἀνησυχίες τῆς συνειδησεώς της. Χάρις στὴν διορατικότητα αὐτῆ τῶν πνευματικῶν καταστάσεων, ὁ στάρετς ξέρεῖ να πῆ στὸν καθένα αὐτὸ που ἔχει ἀνάγκη ἢ ψυχὴ του, και να φωτίσῃ ὅλες τις καταστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ὁ στάρετς ἔχει τὴν ἰδιαίτερη δωρεὰ να διακρίνῃ τὴν πνευματική κλήσι ἐκείνων που ἔρχονται κοντά του. Διηγούνται ὅτι σὲ πολλὲς περιπτώσεις ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωβ συνεβούλευσε πολλοὺς που νόμιζαν ὅτι εἶχαν κληθῆ να ἀκολουθήσουν τὴν μοναστική ζωή, να ἐπιστρέψουν στὸν κόσμο. Κάποτε ὅμως διέκρινε σ' ἕνα παιδί δεκατριῶν ἐτῶν τὴν κλήσι που τοῦ εἶχε κάνει ὁ Θεὸς να ζῆσῃ τὴν μοναστική ζωή.

Ἡ μεταβίβασις πνευματικῆς δυνάμεως, χαρακτηριστικό τῆς στενῆς «πνευματικῆς πατρότητος», εἶναι χαρακτηριστικό και τῆς γενικῆς «πνευματικῆς πατρότητος». Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ εἶπε: «Ἀπόκτησε τὴν πνευματική εἰρήνη και χίλιες ψυχές ὀλόγυρά σου θὰ βροῦν τὴν λύτρωσι». Ὁ ἴδιος, στὰ χρονικά τοῦ Δινιέν, παρουσιάζεται σάν «συλλυτρωτῆς» με τὸν Χριστὸ για τις ψυχές ἐκείνων που ἐνεπιστεύθη σ' αὐτόν. Ἡ ἐπίδρασις του ὅμως συνίσταται λιγώτερο

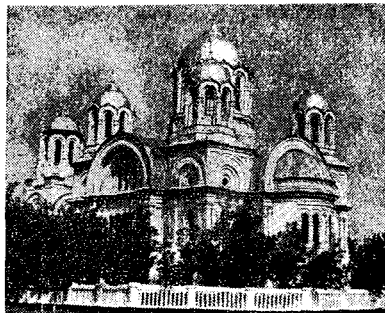
σὲ λόγια, συχνά ἀρκεῖται να προσευχηθῆ με τὸς ἐπισκέπτας του ἢ να τὸς εὐλογήσῃ με τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ, και περισσότερο σὲ μιὰ μυστηριώδη δύναμι που διαθέτει, τὴν εἰρήνη και τὴν χαρὰ που πηγάζουν ἀπὸ μέσα του. «Ὅποιοσδήποτε ἐρχόταν στὸν π. Σεραφεῖμ, ἐνοιωθε να τὸν ἐγγίξῃ ἢ θεία φλόγα που ὑπῆρχε στὸν ἅγιο και να ἀγκαλιάζῃ τὴν ψυχὴ του».

Τὸ αἶσθημα εὐθύνης για τις ψυχές γενικεύεται ἐξ Ἰσου και στοὺς στάρετς τοῦ XIX αἰῶνος. Δὲν εἶναι μόνο ὑπεύθυνοι για μερικούς, ἀλλὰ για χιλιάδες ἀνθρώπους που ἔρχονται ἢ που δὲν ἔρχονται να τὸς ἐπισκεφθοῦν. Σάν σύμβολο αὐτοῦ τοῦ αἰσθηματος εἶναι οἱ χιλιάδες τὰ κεράκια που καῖνε μπροστά στις εἰκόνες, στὸ κελλί τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ και που θυμίζουν τὸς ἐπισκέπτες, στοὺς ὁποίους ὑπεσχέθη τὴν μεσολάβησι του.

Ὅπως στὸν διὰ Χριστὸν «πάσχοντα» ἅγιον ἐνσαρκώνεται ἡ ρωσική ἰδέα τοῦ μάρτυρος, ἔτσι και στὸν στάρετς ἐνσαρκώνεται ἡ ρωσική ἰδέα τῆς ἐξυπηρετήσεως, που ὁ μοναχὸς ἔχει κληθῆ να προσφέρῃ στὴν Ἐκκλησία και στὸν κόσμο. Ὁ στάρετς δὲν εἶναι μεγάλος διοργανωτῆς, δὲν ἰδρύει κοινωνικά ἐκπαιδευτήρια, ἔν δημιουργεῖ ἰσχυρά θρησκευτικά τάγματα, ὅπως κάνει συχνά ὁ ἅγιος μοναχὸς τῆς Δύσεως. Ἀκόμη λιγώτερο εἶναι θρησκευτικός ἢ κοινωνικός ἀναδιοργανωτῆς. Ἄν κατατρέχεται ἀπὸ τις ἐκκλησιαστικές ἢ τις πολιτικές ἀρχές, ὑποτάσσεται ἢ ἀποχωρεῖ. Οἱ βιογράφοι του τὸν περιγράφουν σάν ἕνα ἀπλὸ ἄνθρωπο, τὸν ταπεινότερο τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ, μιῶντας για τὸν ἑαυτό του, αὐτονομάζεται «ὁ κατώτατος» ἢ «ὁ ἁμαρτωλὸς Σεραφεῖμ». Ὁ στάρετς δὲν ἐπιζητεῖ να ἀλλάξῃ ἐκ τῶν ἐξω τὴν δομὴ τῆς κοινωνίας ἢ τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἄρχισε ἐκεῖνος να πηγαίνῃ στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται κοντά του, διότι διαισθάνονται ὅτι ἔχει μιὰ μεγάλη πνευματική δύναμι. Δὲν θέλει να κυριαρχήσῃ ἐπάνω τους, ἐκεῖνοι ὅμως τῶν ἱκατεύουν να τὸς ὀδηγήσῃ. Ἀγαπῶντας τους και θυσιαζόμενος πρὸς χάριν τους πνευματικά, ἀποκτᾶ τὴν τεράστια ἐπιρροή του στις ψυχές τους. Με τὴν ἀκτινοβολία, που πηγάζει ἀπὸ μέσα του, τὸς μεταμορφώνει, ἐμπνέοντάς τους πράξεις και σκέψεις καλές. Δὲν ἀσκεῖ τὴν δρᾶσι του στὸν κόσμο οὔτε σάν ὀργανωτῆς οὔτε σάν ἀναμορφωτῆς, ἀλλὰ σάν ἐμπνευστῆς τῆς ὑπερφυσικῆς και θείας ζωῆς.

Μετὰφρασις Σόνιας Κοιόρδου

E. BEHR-SIGEL

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

Ὁ π. Σέργιος Μπουλγκάκωφ ἐγεννήθη εἰς Λίβνυ τὸ 1871. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Μόσχας καὶ τὸ 1901 ἐξελέγη καθηγητῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς τὸ Πολυτεχνικὸν Ἰνστιτούτον τοῦ Κιέβου. Τὸ 1906 ἔλαβε θέσιν καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μόσχας.

Κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν ὁ Μπουλγκάκωφ ἦτο μαρξιστής. Ἀργότερον, ἐστράφη πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, ἐμελέτησε τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀπολύτους ἀξίας τοῦ Ἁγαθοῦ, τῆς Ἀληθείας καὶ τοῦ Ὁραίου, καὶ ἐγκατέλειπεν ὀριστικῶς τὸν μαρξισμόν. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις τοῦ Σολοβιέφ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸν ρεαλισμὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Μπουλγκάκωφ ἤρχισε νὰ διδασκαλῆται τὸν φιλοσοφικο-θεολογικὸν σύστημα. Τὸ 1918 ἐχειροτονήθη ἱερεὺς. Τὸ 1922 ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ρωσίαν. Ἀπὸ τοῦ 1925 μέχρι τοῦ θανάτου του (12 Ἰουλίου 1944) κατεῖχε τὴν ἔδραν τῆς Δογματικῆς εἰς τὸ Ἰνστιτούτον Ὁρθοδόξου Θεολογίας τῶν Παρισίων.

Ἐπὶ ἐικοσιπενταετίαν περίπου ὁ πατήρ Σέργιος Μπουλγκάκωφ κατεῖχεν ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν Ρώσων θεολόγων καὶ φιλοσόφων. Τὸ συγγραφικὸν του ἔργον εἶναι τεράστιον καὶ ὡς πρὸς τὴν ποσότητα καὶ ὡς πρὸς τὴν ποιότητα καὶ ὡς πρὸς τὴν πρωτοτυπίαν τῶν θεμάτων. Ἡσχολήθη ἰδιαίτερος μὲ δυσκολώτατα προβλήματα τῆς χριστιανικῆς μεταφυσικῆς. Ἡ σοφιολογία του καὶ τινὰ ἄλλα σημεῖα τῆς διδασκαλίας του, ἐθεωρήθησαν «ξένα πρὸς τὴν Ἁγίαν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ». Παρὰ τὰς ἀρνητικὰς ταύτας πλευρὰς τῆς διδασκαλίας του, ὁ πατήρ Σέργιος Μπουλγκάκωφ θεωρεῖται ὡς εἰς τῶν πλέον δημιουργικῶν καὶ ἀφωσιωμένων Ρώσων διακόνων τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τῆς θεολογίας.

Μετὰ τὴν θείαν ἐνσάρκωσιν, ὅλη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καθίσταται κτῆμα τοῦ Χριστοῦ καὶ πᾶν τὸ καλὸν ἐντὸς αὐτῆς ἀνήκει εἰς τὸν Χριστόν. Ὁ Χριστὸς ἐνεργεῖ ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ προσώπου Αὐτοῦ, διὰ τῆς ἀρετῆς τῆς πειθοῦς, ἀλλ' ἐνεργεῖ καὶ διὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Ἐαυτοῦ του, διὰ τῆς ἀμέσου δυνάμεώς Του, διὰ μιᾶς ἐκ τῶν ἔνδον κατακτήσεως. Διότι, ὅστις εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθη, Χριστὸν ἐνεδύθη (Γαλ. γ', 27) καὶ ὁ Χριστὸς ζῆ ἐν αὐτῷ (β', 20), «εἶ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις» (Β' Κορ. ε', 17—Γαλ. στ', 15). Ὁ Χριστὸς ζῆ ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς Του, ἡ ἔλευσις Του ἔγιγεν ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς, ἐν τῷ βασιλικῷ Του ἀξιώματι. Λόγω δὲ τῆς ἐλευσεως τῆς βασιλείας αὐτῆς, ἡ Ἀνάληψις ὑπερνοκιάται, καθ' ὃ μέρος ἔχει τὴν ἔννοιαν ἀ π ο μ α κ ρ ὐ ν σ ε ω ς τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ κόσμου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, ἐν τούτοις, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν Αὐτοῦ, παραμένει «ἄν καὶ ἀεί». Ὑπερνοκιάται, ἀφ' ἑνός, διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου ἐν τῷ αἵματι καὶ τῷ ὕδατι Αὐτοῦ τῶν ἐκχυθέντων, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς παρουσίας Του ἐντὸς τῆς Θείας Ἐὐχαριστίας, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Χριστὸς κοιωνεῖται.

Εἰς αὐτὴν τὴν μυστικὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἀντιστοιχεῖ ἡ μυστικὴ ἐνότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς Του μετὰ τῆς ἰδικῆς μας, ἡ ὁποία θεμελιούται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέλαβε τὴν ἀνθρωπίνην οὐσίαν ὄχι ἐντὸς ἐνὸς ἰδιαίτερου τμήματος αὐτῆς, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὴν καθολικότητά της, ὡς Νέος Ἀδάμ. Διὰ τοῦτο, ὄχι μόνον ὅσοι Τὸν γνωρίζουν εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι δὲν Τὸν γνωρίζουν οὐδόλως, καθὼς ἐπίσης καὶ ὅσοι—παράδοξον νὰ λέγεται—Τὸν ἀρνοῦνται, εὐρίσκονται εἰς κοινωνίαν μετ' Αὐτοῦ, καὶ εἶναι ὑποτεταγμένοι εἰς Αὐτόν. Ἡ ἱστορία τῆς

ἀνθρωπότητος μετὰ Χριστὸν δὲν εἶναι μόνον ἱστορία τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ, ἐνεργουμένη διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συνδέει εἰς ἐνιαῖον ὄλον τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν καὶ τὴν καθιστᾷ ἀποκάλυψιν, δηλαδὴ φανέρωσιν τοῦ Χριστοῦ. Τὰ δὲ ἔργα τῆς ἀνθρωπότητος αὐτῆς, δυσανάλογα καὶ ἀντιφατικά, περικλείονται συνθετικῶς ἐντὸς τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Συμφώνως πρὸς τὴν παραβολὴν τῆς Μελλούσης Κρίσεως, ὁ Χριστὸς ζῆ μεθ' ἑκάστου ἀνθρώπου καὶ μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος ὁλοκλήρου, ἡ ὁποία θὰ κριθῆ ὡς ἐν ὄλον («πάντα τὰ ἔθνη»), διὰ τὸ κοινὸν ἔργον αὐτῆς, ἀναλόγως τοῦ ῥόλου ἐκάστου. Αὐτὴ ἡ συν—ὑπαρξις μετὰ τοῦ Χριστοῦ (διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον Τὸν καλύπτει διὰ τῆς σιζίας του) οὐδόλως καταργεῖ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε τὸν καθιστᾷ ὄργανον τυφλόν. Ἐν τούτοις, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς τῆς δυνάμεως, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ ἐνθέτει τὰ ἔργα αὐτῆς ἐντὸς τοῦ κοινῶ ἔργου, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ κόσμου ἢ τοῦ τέλους τοῦ παρόντος αἰῶνος. Αὐτὴ ἡ ἐνθεσις ἐντὸς ἐνός ὄλου, ἐντὸς τῆς ἱ σ τ ο ρ ί α ς, ἀνθρωπίνων ἔργων ὑποκειμενικῶν καὶ κατὰ τινὰ τρόπον αὐτονόμων, εἶναι γενικῶς καὶ πάντοτε ἀποτέλεσμα τῆς Θείας Π ρ ο ν ο ί α ς. Ἐν τούτοις, μετὰ τὴν ἐνσάρκωσιν ἀλλάζει αἰσθητῶς, διότι δὲν ἐπιτελεῖται πλέον μόνον ἐκ τῶν ἔξω, κατὰ τρόπον ὑπερβατικόν, ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου,—ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἔνδον, δι' ὑπαρξιακοῦ τρόπου, ἐντὸς τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ζῶντος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον συνενώνει ὁ λ ό κ η ρ ο ν τὴν ἀνθρωπότητα—κατὰ τρόπον γνωστόν ἢ ἄγνωστον καί, κατὰ κανόνα, ἐντελῶς ἀκατάληπτον—δὲν εἶναι πλέον ἐδῶ μόνον ἡ φ υ σ ι κ ῆ ἐνότης ἐν τῷ Ἀδάμ, ἡ ὁποία ἀφ' ἑαυτῆς ἤδη ἀποτελεῖ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἐνότητος τῆς ἱστορίας της, διὰ τῆς νομοτελείας καὶ τῆς τελολογίας της, ἀλλ' εἶναι καὶ ἡ θεανδρική ἐνότης αὐτῆς ἐν τῷ Νέῳ Ἀδάμ, ἐν τῷ Χριστῷ. Δίδει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐν εἶδος νέας

* Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Serge Boulgakof: «Du Verbe incarné» (Μετάφρ. ἐκ τῆς ρωσικῆς εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ Constantin Andronikoff), Ἐκδ. Aubier, Παρίσι 1943, σελ. 367-374.

φύσεως («καινή κτίσις»). Ἡ ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐξαντλεῖται ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς προσωπικῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου ἐν Χριστῷ, ἀλλὰ περιλαμβάνει καὶ τὴν φυσικὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Αὕτη ἔχει μεταμορφωθῆ ὁλόκληρος ὡς πρὸς τὰ πεπωμένα αὐτῆς, ἐγίνεν ἐντελῶς διαφοροτικὴ τοῦ ἰδίου τῆς ἑαυτοῦ κατόπιν τῆς θείας Ἐνσαρκώσεως. Διότι ὁ Χριστὸς εἶναι βασιλεὺς ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ὁποῖαν πρόκειται νὰ κρίνῃ κατὰ τὰ ἔργα τῆς. Ἡ ἀκριβεστάτη ὁμιλία περὶ τῆς Ἐσχάτης Κρίσεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Κριτὴς διαβεβαίωσι, ὅτι ὁ Χριστὸς ζῆ ἐντὸς ἐκαστοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι δύνανται, κατὰ τινα τρόπον, νὰ γίνῃ γνωστοὶ καὶ προσεῖτες εἰς πάντα ἄνθρωπον, κρινόμενοι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, αὕτη ἡ ὁμιλία ἀποτελεῖ ἐπικύρωσιν ἐν τῷ συνόλω τῆς τῆς γενικῆς ταύτης ιδέας ὅτι, δηλαδή, ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης ἱστορία μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, μετὰ τῆς περιέργου καὶ τεθλασμένης διαλεκτικῆς τῆς, εἶναι κατὰ βάσιν ἡ χριστιανικὴ ἱστορία, συνδεδεμένη μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὡσάν μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς τελικοῦ προορισμοῦ. Τοῦτο ἀκριβῶς μαρτυρεῖ ἡ Ἀποκάλυψις, ἡ ὁποία παρουσιάζει τὰ πεπωμένα τῶν Ἐθνῶν ὡς σῶμα μοναδικόν καὶ συναφές (ὅπως τὸ ἔκαμιν ἐπίσης καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ ἰδίως εἰς τοὺς προφήτας Ἡσαΐαν, Ἰερεμίαν, Δανιὴλ καὶ τοὺς λοιποὺς).

Ἄλλ' οὕτω δὲν μετατρέπομεν τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ εἰς φυσικὴν δύναμιν: Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ ὀλίγος νατουραλισμὸς: Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀμφιβολία, ἡ δικαία ἀπορία, ἡ ὁποία γεννᾶται. Τί ἐκπροσωπεῖ, ἡ ἀπορία, πραγματικῶς αὐτὴ ἡ «φυσικὴ» δύναμις; Φυσικὸν ἢ μεταφυσικὸν στοιχεῖον; Δύναμιν ἐγκλεισμένην ἐντὸς τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ κόσμου, ἢ νέαν ἐνέργειαν ζωῆς, ἔχουσαν εἰδικῶς προσδιωρισμένην ποιότητα, ἔστω καὶ ἂν αὕτη ἐκδηλοῦται διὰ τῆς δράσεως τῶν φυσικῶν δυνάμεων; Τί ἐκπροσωπεῖ, ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐννοίαν, ἡ δύναμις τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως, παραδείγματος χάριν, ἡ ὁποία στηρίζεται κατ' ἐθέλειαν, συμφάνως πρὸς τὸν Θεῖον Λόγον, ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ («ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθῆσονται» (Α' Κορ. ιε', 22); Ἡ ἀνάστασις ἐκτείνεται εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἀνεξαρτήτως τῆς προσωπικῆς σχέσεως ἐκάστου ἐξ αὐτῶν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, — καὶ εἰς ὅσους τὸν γνωρίζουν καὶ εἰς ὅσους δὲν τὸν γνωρίζουν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιγείου ζωῆς, καὶ εἰς ὅσους πιστεύουν καὶ εἰς ὅσους δὲν πιστεύουν εἰς Αὐτόν. Ἄπαντες οὗτοι, συμφάνως πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως, θὰ ἀναστηθῶν ὄχι διὰ τῆς δυνάμεως μιᾶς νέας δημιουργικῆς ἐνεργείας τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἐσωτερικῆς σχέσεως αὐτῶν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀπαρχῆς τῶν κεκοιμημένων. Ἐν τούτοις, ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ σχέσις ἔχει εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ὄχι προσωπικόν, ἀλλὰ φυσικὸν χαρακτῆρα. Διότι

ἄπαντες θὰ ἀναστηθῶν (ἀπλῶς) χάρις εἰς τὸ δεδομένον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αὐτῶν, ἡ ὁποία, γενομένη φύσις τοῦ Χριστοῦ, ἔλαβεν ἐξ Αὐτοῦ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως. Ἄλλ' ἐὰν ὁλόκληρος ἡ φυσικὴ ἀνθρωπότης ἀναστηθῆ ἐν τῷ Χριστῷ—πράγμα τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν δημιουργεῖ ὡς πρὸς τὸν νατουραλισμόν, τὸν ὁποῖον ἐκ μιᾶς ἀπόψεως περιέχει αὐτὴ ἡ ἐννοία ἐπίσης—διατὶ δὲν δύναται αὕτη νὰ εἶναι συνδεδεμένη μετ' Αὐτοῦ καὶ ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς τῆς ζωῆς; Διότι καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις συνδέονται μετὰ τῶν καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξαιρεθῆ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐνιαιίας ἀλυσίδος μόνῃ ἢ ἀνάστασις ὡς νὰ ἦτο μία ἐξωτερικὴ πράξις, μὴ ἔχουσα οὐδὲν ἐσωτερικὸν θεμέλιον ἐντὸς ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τῆς συνδεδεμένης μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐμφανιζομένη ὡς ἀπόμνησιν ἢ θεός καὶ ὑπερβάλλουσα συνειδητῶς τὴν ἀνθρωπίνην οὐσίαν. Βεβαίως, ἡ ἀνάστασις συντελεῖται ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως ἐνεργούσης ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, «ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ» (Α' Θεσ. δ', 16). Ἄλλ' ἐνεργεῖ διὰ τὴν φανερώσιν καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὸ τὸ στοιχεῖον τῆς ἀθανασίας, τὸ ὁποῖον ζῆ ἢ δὲ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, χάρις εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ κοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐνσαρκωμένου Χριστοῦ. Ἴδον διατὶ ἡ ἀθανασία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐκ μιᾶς ἀπόψεως νόμος διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῇ ἀναστάσει αὐτῶν, καὶ, μέχρις ἐνός βαθμοῦ ὀφείλομεν νὰ ἐπεκτείνωμεν τὴν ιδέαν αὐτὴν εἰς ὁλόκληρον τὴν φυσικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐλευσις καὶ ἀνάληψις.

Ἐὰν θέσῃ τις τὸ ἐρώτημα τῆς σχέσεως τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ βασιλικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος, μετὰ τοῦ δόγματος τῆς Ἀναλήψεως, φαίνεται, ἐκ μιᾶς νέας ἀπόψεως, ὅτι ἡ Ἀνάληψις, τελευταῖον στάδιον ὀριστικοῦ ἐνδοξασμοῦ τοῦ Θεανθρώπου, οὐδόλως σημαίνει ὅτι Οὗτος ἀπομακρύνεται ἐκ τοῦ κόσμου, ὅτε ὅτι διακόπτει πᾶσαν σχέσιν μετ' αὐτοῦ. Ἀκριβῶς εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ, δεδομένον ὅτι τοῦτο συνεχίζεται καὶ μετὰ τὴν Ἀνάληψιν, ἡ ἀνέκκλητος αὕτη σχέσις μετὰ τοῦ κόσμου ἐκδηλοῦται δι' ἰδίον τρόπον ὑπὸ διαφόρων ὄψεων. Κατ' ἀρχὴν, εἶναι ἡ πνευματικὴ δύναμις, ὡς συνεχιζομένη ἐνέργεια τοῦ προφητικοῦ ἀξιώματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ μέσον τῆς διδασκαλίας Του, καὶ πρὸ παντὸς διὰ μέσον τῆς ἀγίας εἰκόνης Του, ἡ ὁποία ἐντυπῶται εἰς τὰς καρδίας καὶ καλεῖ νὰ τὴν ἀκολουθήσωμεν. Κατόπιν, εἶναι ἡ δύναμις τῆς Ἐδξαριστίας, μυστηριακοῦ δεσμοῦ τοῦ δοξασθέντος Χριστοῦ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀδιακόπου φωτισμοῦ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, χάρις εἰς τὴν παρουσίαν ἐντὸς αὐτοῦ τῶν Ἁγίων Μυστηρίων τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Τρίτον, αὐτὸς ὁ δεσμὸς εἶναι φυσικὸς καὶ ἀνθρώπινος, πραγματωθεὶς διὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου, ἐντὸς τῆς γῆνης καταστάσεώς Του, παραμένει ἀοράτως μετὰ τῆς ἀνθρωπίν-

νης φύσεώς Του, συμπάσχει μετ' αὐτῆς καὶ δὲν τὴν ἐγκαταλείπει εἰς οὐδὲν σημεῖον τῆς πορείας αὐτῆς. Τέλος, εἶναι δεσμὸς ἐνεργητικός. Ἐχὼν λάβει ἐξ ὀλοκλήρου ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς Του τὸν Παλαιὸν Ἀδάμ, ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἐνυπάρχων νόμος του, ὄχι μόνον εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἐλευθέρως χάριτος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ φυσικὸν πεδῖον. Ὁ Χριστὸς ὁ δ ἡ γ ε ἰ τὴν ἀνθρωπότητά Του, παρ' ὄλην τὴν ἀντίθεσιν καὶ ἐχθρότητα αὐτῆς, ἢ ὅποια εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ἐλευθερίας τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου. Αὐτὴ ἢ δ υ ν α μ ι κ ἢ ἢ παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τῆς ἀνθρωπότητος ἐκτείνει τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς πέραν τῶν ὁρίων τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος, εἰς ὁ λ ὁ κ λ η ρ ο ν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ εἰς ἐκείνην ἢ ὅποια Τὸν γνωρίζει καὶ εἰς ἐκείνην ἢ ὅποια δὲν τὸν γνωρίζει καθόλου. «Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῆ ἅπαντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ» (Α' Κορινθ. ιε', 25). Ἡ ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου, ὡς ἐλέγηθαι, συγχέεται ἐδῶ μετὰ τῆς γενικῆς ἐνεργείας τῆς Θείας Προνοίας, ἢ ὅποια καθοδηγεῖ καὶ φυλάσσει τὸν κόσμον. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀναγκαῖον βασικὸν ἀξίωμα τῆς Χριστολογίας.

Γενικὸν ἔργον τῆς ἀνθρωπότητος.

Τοιοῦτοτρόπως τὸ προσωπικὸν ἔργον τῆς σωτηρίας ἐντίθεται ἐντὸς τοῦ γενικοῦ ἔργου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὰ νήματα ταῦτα τῆς ὑποκειμενικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ παραγότος σχηματίζουσιν τὸ ποιητικὸν καὶ κατειογασμένον ὑφάδι τῆς ἱστορίας. Ὑπερβαίνουν πάσας τὰς ἀνθρωπίνως δυνατότητας ἢ ἐκτίμησις καὶ ἢ ἄθροισις, ἢ ἔνταξις καὶ ἢ σύνδεσις ὄλων τῶν πράξεων τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας ἢ τῆς ἀτομικότητος, αἱ ὅποια ὑπάρχουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν, μετὰ τῶν ὑπερκοσμίων πηγῶν των, εἰς τὰ πέπρατα τοῦ χρόνου καὶ τὰ ἐμπειρικά των πεπρωμένα: αὐτὸ εἶναι ἔργον τῆς Θείας Προνοίας. Ἐν τούτοις, οἱ βασικοὶ συντελεσταὶ αὐτοῦ τοῦ processus, καθὼς καὶ ἢ τελολογία του, ἢ ἐσωτερικὴ του σκοπιότης, μᾶς εἶναι γνωστά. Διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἀνθρωπίνῃ ἱστορία κατευθύνεται πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι ἢ γενικὴ ἀνάστασις καὶ ἢ μεταμόρφωσις τῆς δημιουργίας. Καὶ ἢ ὁδὸς ἢ ὅποια ὁδηγεῖ εἰς αὐτὸ πραγματοποιεῖται ἐντὸς τῆς ἱστορίας. Ἐντὸς τοῦ κόσμου τοῦ ἐντεῦθεν, γίνεται πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἐπέκεινα. Τὸ γενικὸν ἔργον τῆς ἱστορικῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἢ ἐγκαθίδρουσις τῆς Βασιλείας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον, κατόπιν τῆς ὁποίας ὁ Υἱὸς θὰ παραδώσῃ τὸ Βασιλεῖόν Του εἰς τὸν Πατέρα. Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει τὸ γενικὸν ἐσχατολογικὸν συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τὸν χρόνον τῆς δευτέρας ἐλευσεως. Ὁ ἴδιος ὁ Θεάνθρωπος ὁμολογεῖ τὴν ἀγνωσίαν Του ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος, ἐν ᾧ μέτρῳ, λόγῳ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς Του, Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐγκλείεται ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς πορείας (processus), τῆς ὁποίας ὁ ροῦς ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ ἢ ὅποια προετοιμάζει τὴν ὀρίμανσιν τῆς παγκοσμίου σωτῆς διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ τέλους. Ἡ δευτέρα

ἔλευσις τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι πράξις μονομερῆς, ἀλλὰ πολυμερῆς, ὅπως ἦτο καὶ ἢ πρώτη ἔλευσις Αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον. Ὁ ἐγκόσμιος χρόνος του πρέπει νὰ ἔλθῃ καὶ διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ κόσμου. Καὶ αὐτὸς ὁ χρόνος προσδιορίζεται, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Ἀναλόγως αὐτῆς δύναται νὰ ἐλαττωθῇ ἢ νὰ ἀξηθῇ, παρ' ὄλον ὅτι ἔρχεται διὰ τῆς θελήσεως τοῦ Οὐρανοῦ Πατρὸς, ὁ ὁποῖος προσδιορίζει τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς τῶν ἐκπληρώσεων. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἢ δευτέρα ἔλευσις δὲν εἶναι μόνον ἔργον θεῖον, ἀλλ' εἶναι καὶ ἔργον ἀνθρώπινον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ὀλοκληρωθῇ ἐντὸς τῶν ὁδῶν τῆς ἱστορίας. Τοιαύτη εἶναι ἢ βαρύτης, ἢ σημασία καὶ ἢ ἔννοια τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας μετὰ Χριστόν, ἐπὶ τῶν ὁδῶν τῆς ἀποκαταστάσεώς Του, ἢ ὅποια πραγματοποιεῖται ἐν ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι κενὸς διάδρομος, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ διασχίσωμεν κατὰ κάποιον τρόπον διὰ νὰ διέλθωμεν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἰς τὸν κόσμον τοῦ ἐπέκεινα. Ἐχει ἀφετηρίαν, ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τῆς Ἐνσαρκώσεώς Του, εἶναι ἢ ἀποκάλυψις, ἢ ὅποια τείνει πρὸς τὴν ἐσχατολογικὴν πλήρωσιν, εἶναι τὸ Θεανδρικὸν ἔργον ἐπὶ τῆς γῆς.

Αὕτη εἶναι ἢ βᾶσις διὰ τὴν ἐκτίμησιν, τὴν θρησκευτικὴν, τὴν ἀποκαλυπτικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν, τὴν ἐγκόσμιον καὶ ὑπερβατικὴν, τοῦ γενικοῦ ἔργου τῆς ἀνθρωπότητος ἐντὸς τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ εἶναι κατ' οὐσίαν ἔργον τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἱστορικὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλει νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ φανερώσῃ ὄλον τὸ βάθος καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὀφείλει νὰ δεῖξῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ὀμοιότητα αὐτῆς μετὰ τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ συνέπειαν, ὄλη ἢ ἀξία δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ἢ «κουλούρα», ἔχει κληθῆ νὰ μεταμορφωθῇ ἐντὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἢ αὐτοαποκάλυψις τῆς πραγματικῆς ἀνθρωπότητος, μολονότι θὰ εἶχε «διαφυλαχθῇ διὰ τὸ πῦρ», εἰς τὴν ἄμεσον μορφὴν τῆς. Καὶ ὁ ἐξανθρωπισμὸς τοῦ κόσμου, ἢ κνωρία τῆς ἀνθρώπου, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, — εἰς τὴν ὁποῖαν ἔχει κληθῆ ἢ ἀπὸ τὴν στιγμὴν τῆς δημιουργίας—ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ βασιλικῆς ἀξιώματος τοῦ ἀνθρώπου, χάρις εἰς τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον τείνουσιν αἱ φιλοδοξίαι τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τοποθετημένου εἰς αὐτὴν τὴν ὁδόν, ἔστω μέχρις ὅτου συμμετάσχη εἰς τὴν παγκόσμιον ἀνάστασιν, συμφῶνως πρὸς τὸ «σχέδιον» τοῦ Μ. Th. Fedorof. Πρέπει μόνον νὰ ἀποκρούσωμεν πολὺ ἀποφασιστικῶς τὴν γνώμην, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ εἶναι τελείως μακρὰν αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης ἀναστάσεως, ὅτι ἢ ἱστορία καταργεῖ καὶ ἀπορροφᾷ τὴν ἐσχατολογίαν καὶ ἐπὶ πλέον, ἢ ἀνάστασις δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἀνάστασις, ἀλλὰ παραγωγὴ ἀνθρωπίνων ὀμοιωμάτων, «ιθόβητων». Διότι διὰ τὸν ἀνθρώπον, ἢ ἔνωσις τοῦ πνεύματος τοῦ πρ ο σ ὶ π ο υ μετὰ τοῦ ζωοποιηθέντος σώματος εἶναι οὐσιώδης, — αὐτὸ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον οἱ μηχανολογικοὶ ἀναστήται ἐτοιμάζονται νὰ τὸ ἀναστήσουν μόνον, ἐνῶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, μετὰ θάνατον, θὰ μένη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ. Ἴδου διατὶ μία ἀνά-

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΥ ΤΟΥ Π. ALEXIS METCHEV

Τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον κείμενον εἶναι ἀπόσπασμα ἀνεκδότου κειμένου τοῦ π. Paul Florensky, διακεκριμένου Ρώσου θεολόγου, τὸ ὁποῖον μεταφρασθὲν εἰς τὴν Γαλλικὴν ἀπὸ τὸν πρίγκιπα C. Andronikoff (θεολόγου), ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν τῶν Ὁρθοδόξων Γάλλων Contacts No 56/4e trim. 1966.

Τὸ κείμενον σχολιάζει ἀνευρεθὲν χειρόγραφον περιέχον ἐπικήδειον λόγον, περὶ τοῦ προσώπου ἑνὸς ἐκλεκτοῦ πνευματικοῦ τοῦ π. Ἀλεξίου Metchev, συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου κατὰ τὸν Paul Florensky.

«Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ἡμῖν, ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα». Δὲν λαμβάνομεν γενικῶς ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην τοῦ Σωτῆρος εἴτε διότι τὴν ἐννοοῦμεν κατ' ἄλλον τρόπον εἴτε διότι τὴν διαλύομεν μέσα εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ἀκόμη καὶ διότι ἡ πίστις εἰς τὸν Σωτῆρα δὲν εἶναι διόλου μία προϋπόθεσις αὐτῆς.

Ἐάν εἶπεν ὅτι «θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ», τοῦτο σημαίνει, ἐν πρώτοις, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν τὸν θάνατον. Κατόπιν, ὅτι εἶναι αὐτὸ πού συμβαίνει εἰς τοὺς ἀπίστους. Ἡ γενικὴ σημασία τῆς ἐννοίας θεωρήσειν τὸν θάνατον εἶναι ἀσφαλῶς καθαρὰ. Πρόκειται διὰ μίαν ἰδιαίτεραν ἐμπειρίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὴν παροῦσαν ζωὴν ἔχει συνείδησιν τῆς ἀναχωρήσεώς του. Ἡ ἐμπειρία αὕτη εἶναι ὅλως διάφορος τῶν συνήθων ἐμπειριῶν. Ἀλλὰ διατὶ εἶπεν («οὐ μὴ θεωρήσῃ») καὶ ὄχι δὲν θὰ αἰσθανθῆ ἢ δὲν θὰ ἔξῃ συνείδησιν αὐτοῦ; Καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἕρος θεωρήσει, ἐφαρμοζόμενος εἰς τὸν θάνατον, φέρει

ἓνα χαρακτῆρα πλέον συγκεκριμένον, πού δὲν ἦτο ἀπαραίτητος προκειμένου διὰ μίαν γενικὴν ἔνδειξιν τοῦ ἐνδομύχου συναισθήματος τοῦ ἀποθνήσκοντος. Ἡ συναίσθησις τοῦ θανάτου θὰ ἔχῃ ἓνα πολὺ ὑπακειμενικὸν τόνον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ θανάτου ὡς ἀντικειμένου, ὡς γεγονότος θεωρουμένου ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας. Μὲ ἄλλους λόγους, ὁ θάνατος ἔχει παρουσιασθῆ ἔδῶ ὄχι ὡς μία κατάστασις τοῦ ὄργανισμοῦ μας, ἀλλὰ ὡς ἐν ὄν τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν κατάστασιν ταύτην. Ἡ Ἀποκάλυψις ἐμφανίζει κατὰ τὸν σαφέστερον τρόπον τὴν ἐννοίαν ταύτην τοῦ θανάτου: τὸ τελευταῖον γεγονός τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου ἀμαρτήματος εἶναι ὅτι ἐρρίφθη εἰς τὸν θάνατον, εἰς τὴν λίμνην τοῦ θείου. Ἐξ ἄλλου, ἡ προσευχὴ μας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐλκυσθῆ ἀπὸ μίαν εἰκόνα, ἡ ὁποία συναντᾶται εἰς ὅλας τὰς θρησκείας, τῶν εἰδωλολατρῶν, τοῦ Ἰνδουισμού, τοῦ Ἰσλαμισμού καὶ τοῦ Χριστιανισμού. Ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγγέλου τοῦ θανάτου, ἡ τοῦ πνεύματος τοῦ θανάτου, ὄντος πνευματικῆς ὑποστάσεως, πού κόπτει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς καὶ παραλαμβάνει τὴν ψυχὴν ἡ ὁποία γενᾶται εἰς ἓνα ἄλλον κόσμον. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ φυσιογνωμία αὕτη συνοδεύεται πάντοτε ἀπὸ ἓν κοπτερόν ὄργανον. Ὅ,τι καὶ ἂν εἶναι, ἀποκόπτει τὸν ἠμφάλιον λῶρον, ὁ ὁποῖος συνδέει τὴν ψυχὴν μὲ τὸ σῶμα. Δρέπανον, μάχαιρα, ρομφαία, ψαλίδι κλπ. ὄργανα τοῦ θανάτου πού δύναται νὰ διαφέρουν, πλὴν ὅμως ἔχουν τὴν αὐτὴν χρῆσιν. Ἡ μυθολογικὴ εἰκὼν δὲν εἶναι οὔτε θὰ ἠμποροῦσε ποτὲ νὰ ἦτο τὸ ἐπὶ τούτῳ τεκμήριον ἀφηρημένον ἐννοιῶν ἢ συναισθημάτων. Ὅποιαδῆποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ ἐρμηγεῖαι, τὰς ὁποίας δίδομεν εἰς τὴν ψυχολογικὴν γενετικὴν πορείαν ἢ ὁποία τὰς διεγείρει, παραμένει γεγονός ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ εἰκὼν εὐρίσκεται ἀκριβῶς ἐνώπιόν μας, ὅτι εἶναι εὐκίνητος, ὅτι εἶναι ἐν ὄραμα καὶ ὄχι ἀπλῶς μία ἰδέα. Ἡ εἰκὼν αὕτη, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι μᾶς εἶναι ἐσωτερικῶς συγγενῆς, ἔχει ἓνα χαρακτῆρα ἀντικειμενικῶν. Ἐπίσης, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐννοηθῆ ὁ ἄγγελος τοῦ θανάτου ὡς μία λεκτικὴ μεταφορὰ τῆς ἰδέας, ὡς καὶ τῆς ἐντυπώσεως τοῦ θανάτου. Ὁ θνήσκων τὸν βλέπει πράγματι καὶ συχνότατα μὲ τρόπον καὶ ἀγωνίαν.

Σπανίως οἱ ἀποθνήσκοντες ὁμιλοῦν διὰ τὸ ὄραμα των, ὄχι ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο, ἀλλὰ διότι πρόκειται περὶ μυστηρίου. Εἶναι ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς νὰ μεταδώσιν εἰς τοὺς ζῶντας ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐπισκέπτην τοῦ ἄλλου κόσμου. Συνήθως, ὅταν ὁ θνήσκων, μὲ τὸν μέγιστον τρόπον πού δοκιμάζει, δὲν δύναται πλέον νὰ ἀποκρύψῃ τὰ συναισθηματά του καὶ τὸ καρφωμένον

στασις ἀποκλειστικῶς ἐνδοκόσμιος εἶναι ἀδύνατος, ἀποτελεῖ θρησκευτικὴν ἀνοησίαν. Ἀνάστασις δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῆ, ἄνευ μιᾶς θείας πράξεως: τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ἐν τούτοις, τοῦτο δὲν σημαίνει ὀρθόλως ὅτι, εἰς τὴν ἀνάστασιν τὰ πάντα, ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὀφείλουσαν νὰ εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἄνευ οὐδεμιᾶς συμμετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντιθέτως, αὐτὴ δύναται νὰ γίνῃ ἐξ ἴσου ἔργον θεανθρωπικόν, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότης, καὶ αὐτὴ ἐπίσης ζωῶσα ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, θὰ πραγματοποιήσῃ ἐν τῷ ὀνόματι του πᾶν ὅ,τι εἶναι προσιτὸν εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως. Καὶ αὐτὸ θὰ ἐπισφραγίσῃ τὸ γήϊνον ἔργον τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅμως, μία τοιαύτη σκέψις δὲν ἔχει οὐδόλως ἐσχατολογικὴν ἀναγκαιότητα. Ἐκφράζει μίαν ἐκ τῶν ἱστορικῶν δυνατοτήτων εἰς τὴν πορείαν (processus) τῆς ὀριμάνσεως τοῦ ἀνθρώπου γένους, τὸ ὁποῖον κατευθύνεται πρὸς τὸ εὐρισκόμενον ἐπέκεινα τῆς ἱστορίας, μαχόμενον πρὸς τὸν ἔσχατον ἐχθρόν: τὸν θάνατον. Ἀλλ' αἱ δυνατότητες αὗται οὐδόλως εἶναι δεδομένα εἰς τὸν ἀνθρώπον. Ἀπλῶς τοῦ προτείνονται, ἔχουν τεθῆ εἰς τὴν δημιουργικὴν του ἐλευθερίαν. Δὲν δυνάμεθα ἐπίσης νὰ δογματίσωμεν ἐν σχέσει πρὸς αὐτάς, τὰς προβλέπομεν μόνον θεωρητικῶς, σημειώνοντες τὴν θέσιν των ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ τέλους.

Μετὰφρ. Κ. Κ.

Σ. ΜΠΟΥΛΓΚΑΚΩΦ

εἰς μίαν ὀρισμένην διεύθυνσιν βλέμμα του, τὰ διακεκομμένα ἐπιφωνήματά του καὶ ἡ ἀκουσία χειρονομία του πρὸς ὑπεράσπισιν προδίδουν εἰς τοὺς παρευρισκομένους ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην δοκιμάζει τι τὸ ἔκτακτον, δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρωτήσεις των ἢ προσπαθεῖ νὰ ἐξαπατήσῃ τὴν παρατηρητικότητά των δι' ἀοριστιῶν. Ἐκεῖνο ποῦ ὁ θνήσκων ὑφίσταται, ἡ γλῶσσα τῶν μυστηρίων τὸ ὠνόμαζεν *arnit* ἢ *apport*.

Τοῦτο τὸ ἄρρητον, «τοῦτο ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φανερώσῃ ὁ ἄνθρωπος» καὶ ὅχι ἐκεῖνο ποῦ εἶναι «ἀδύνατον νὰ ἐκφρασθῇ», ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ «δὲν πρέπει νὰ εἴπῃ». Ἴσως διότι ὅποιοσδήποτε περὶ αὐτοῦ λόγος θὰ ἦτο «ψευδής», κατὰ τὸ *Tioutchev*, θὰ ὠμίλει δι' αὐτὸ καὶ παρὰ ταῦτα οὐδόλως δι' αὐτό. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοιούτων ὁραμάτων ἔχει τις τὴν ἰσχυρὰν αἴσθησιν τοῦ ἀπηγορευμένου: Ἐὰν ὠμίλει θὰ ἐδημιουργεῖτο τι τὸ ἀπείρως τρομερόν. Καὶ ἂν εἰς μίαν συζήτησιν ὠδηγήθῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους νὰ ἐνθυμηθῇ τὸ ὄραμα καὶ τὸν ἔχουν καταφέρει νὰ ὀμιλήσῃ ἐπὶ τέλους δι' αὐτό, παρουσιάζεται τότε ἐν ἐμπόδιον αἰφνιδίως καὶ σπάζει ἡ ὀρμὴ του μὲ τρόμον, ὡς νὰ ἔφθασεν ἐμπρὸς εἰς βάραθρον. Ὑπάρχει μία τοιαύτη αἴσθησις, ἀλλ' ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέρα, ἡ ὁποία σφραγίζει τὰ χεῖλη τοῦ θνήσκοντος.

Ἐν τούτοις, ὁ θάνατος δὲν ἔχει πάντοτε μηχανικῶς προκαθορισθῆ ἀπὸ τὴν φυσιολογικὴν κατάστασιν. Εἶναι ἐνίοτε ἡ ἔκβασις ἐνδὸς «λυσσώδους ἀγῶνος» μεταξὺ διαφόρων δυνάμεων διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Συμβαίνει τὸ τέλος, τὸ ὁποῖον ἤδη ἐγγίζει ἢ περιπίπτει ἢ ἀκόμη — ὑπὸ μίαν ἀποψιν — ἔχει ἤδη «φθάσει», ν' ἀναβάλλεται δι' ἀργότερον, ἀνακληθὲν ἐπὶ ὀρισμένον χρόνον. Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, ὁ Ἄγγελος τοῦ θανάτου πλησιάζει ἔτοιμος νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἔργον του καὶ δὲν ἀναμένει παρὰ τὸ ἔσχατον ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος. Συμβαίνει, ἐπίσης, νὰ ἴσταται ἐπὶ μακρὸν πλησίον τοῦ θνήσκοντος, διότι ἡ μάχη, ἐνεργουμένη μέχρι τῆς ὑψίστης εὐθύνης, συνεχίζεται. Εἴτε αὕτη διαρκέση, πολὺν εἴτε ὀλίγον χρόνον, αἱ δυνάμεις τῆς ζωῆς τὸν κατακοῦν καὶ ὁ ἀγγελιαφόρος τοῦ θανάτου» ὀφείλει ν' ἀπομακρυνθῇ ἢ ν' ἀποχωρήσῃ, χωρὶς νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἔργον διὰ τὸ ὁποῖον ἦλθεν. Ὁ ἀσθενής, ἀναρρώσας ἢ ἐν ὑφέσει τῆς ἀσθενείας εὐρισκόμενος, πολλὰκις λησμονεῖ τὸ ὄραμά του. Ἡ σκιά αὐτῆ τῆς λήθης εἶναι μία ἐστιακῶδης συμπεριφορᾶ τοῦ ὁργανισμοῦ του, διὰ νὰ τὸν ὑποχρεώσῃ ν' ἀποσιωπήσῃ ὅ,τι εἶδεν. Παρὰ ταῦτα, εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις ἡ ἀνάμνησις διατηρεῖται, ἰδίως ὅταν καὶ ἐφ' ὅσον ὁ ὁργανισμὸς δὲν ἔχει ἀναλάβει τὰς δυνάμεις. Τότε ἐπ' εὐκαιρίᾳ μιᾶς ἐξομολογήσεως ἢ ἀπλῶς μιᾶς φιλικῆς καὶ ἐμπίστου συζητήσεως, δέχεται τις τὴν ἐκμυστήρευσιν ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ «ἀγγελιαφόρου». Συχνότατα τὸν ἀποκαλοῦν «ὁ θάνατος» ἢ χρησιμοποιοῦν ὑποκοριστικὸν τι (*smertouchka*). Αἱ περιγραφαὶ διαφέρουν, ἀλλὰ ἡ πραγματικότης μένει ἡ ἴδια. Ὁμοιάζει μὲ τὴν μορφήν τοῦ «μακαβρίου χοροῦ» καὶ μὲ ἄλλας εἰκόνας. Εἶναι εἰς σκελετός, ὀλίγον ἢ πολὺ κεκαλυμμένος ἀπὸ λεπτότατον δέρμα, περιτυλιγμένος μέσα εἰς ἓν σάβανον, φέρων ἐνίοτε θώρακα, πεζὸς ἢ ἔφιππος ὅπως εἰς τὸν Dürer, καὶ πάντοτε ἀρματωμένος παρ' ὅτι αἱ ἐμφανίσεις του ποι-

κίλλουν. Μοῦ φαίνεται ἀπολύτως ἀναμφισβήτητον ὅτι ὅλαι αἱ παραστάσεις τῆς τέχνης, παλαιᾶς ἢ συγχρόνου, αὐτοὶ οἱ μακάβριοι χοροί, ἐκεῖνοι οἱ θρίαμβοι τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πολέμου κλπ. προέρχονται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τοιαῦτα ὄραματα, δηλ. ὅχι μόνον ἀπὸ διηγήσεις, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον ἀπὸ μίαν ἄμεσον πείραν, ἴσως ἀκόμη συγκεχυμένην, τοῦ καλλιτέχνη.

Διὰ νὰ εἶμεθα συγκεκριμένοι, ἰδοὺ ἓν παράδειγμα. Ἐν ὄραμα τοῦ Ἄγγελου τοῦ θανάτου. (Γεγονότα σύγχρονα ἀπόδοσις συντεταγμένη, τοῦ πρωτοτύπου χειρογράφου).

«...Ὁ π. Διόδωρος, ἱερομόναχος τῆς Λαύρας τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ὢν αὐτόπτης μάρτυς, δὲν ἠδυνήθη νὰ μοῦ διηγηθῇ, χωρὶς δάκρυα, τὸ ἀκόλουθον γεγονός.

«Ὅπως γνωρίζετε, ἤρχισεν ὁ π. Διόδωρος, κατὰ τὸν Ρῶσσο - Ἰαπωνικὸν πόλεμον ἀπεστάλην εἰς τὴν Μαντζουρίαν, δυνάμει τοῦ ὄρκου ὑπακοῆς. Ὁ ἱερατικὸς προϊστάμενος μ' ἔτοποθέτησεν ὡς ἱερέα εἰς ἓν στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον. Κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν καθηκόντων μου, ὅπως διηρχόμην ἀπὸ τὰς αἰθούσας, ἐπρόσεξα μίαν φορὰν — ὅπως καὶ μίαν ἄλλην — ὅτι εἰς μικρὸς στρατιώτης, βαρέως τραυματισμένος, μὲ παρηκολούθει μὲ βλέμμα ἰδιαιτέρως ἐρωτηματικόν.

Συγκεκριμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν βουβὴν ἐκκλήσιν τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν πλησιάζω καὶ τὸν ἐρωτῶ : «Ἐχεις ἀνάγκην, καλὸ μου παιδί, μιᾶς ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν θὰ ἤμποροῦσα νὰ σοῦ προσφέρω ;».

Ὁ ἄλλος διστάζει, δὲν κατορθώνει ν' ἀποφασίσῃ καὶ ἐκφράσῃ τι. Καὶ ὅμως, ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ἐπιθυμεῖ τι ἀπὸ ἐμέ.

— Ὅχι, θὰ ἀναμένω ἀκόμη.

Ὁ π. Διόδωρος προσπαθεῖ νὰ τὸν πείσῃ νὰ ἐξομολογηθῇ, ἀλλὰ ἀνεπιτυχῶς.

Τὴν ἐπομένην, μία νοσοκόμος τρέχει καὶ μοῦ λέγει: «Γρήγορα, γρήγορα, πάτερ, πηγαίνετε πλησίον τοῦ ἀσθενοῦς ἐκείνου μὲ τὸν ὁποῖον εἶχατε ἐπὶ μακρὸν συνομιλήσει προχθές. Σὰς ζητεῖ νὰ τὸν ἐξομολογήσῃτε καὶ κοινωνήσετε».

Παίρνω τὰ Ἅγια Δῶρα καὶ τρέχω. Βλέπων με ὁ ἀσθενής μοῦ λέγει : «Γρήγορα, γρήγορα, ἔλα νὰ με κοινωνήσῃς. Ἀπεμάκρυνα τὴν νοσοκόμον καὶ ἤρχισα νὰ τὸν ἐξομολογῶ. Μοῦ ἀπεκάλυψεν ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον πολὺ μεγάλα, βαρῆα ἁμαρτήματα. Κατόπιν τοῦ μετέδωσα τὰ Ἅγια Μυστήρια. Μόλις τὰ ἔλαβε, καθισμένος εἰς τὸ κρεβάτι του, μοῦ λέγει: «Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ, πάτερ μου. Αἰσθάνομαι πολὺ καλὰ τώρα... Καὶ ἰδοὺ ὁ θάνατος ποῦ ἔφθασε», προσέθεσε παρατηρῶν πλαγίως.

— Ποῦ εἶναι ; Δὲν τὸν βλέπω.

— Μὰ ἐκεῖ εἶναι, ἰδοὺ, εἶπε δεικνύων πρὸς τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν.

— Ἐ, λοιπόν, ἀντίο, εἶπεν ἐν συνεχείᾳ. Λέγων ταῦτα, καταπίπτει εἰς τὸ προσκέφαλον καὶ παραδίδει τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Θεόν.

Αὐτὸ μὲ συνεχίησε τόσον, ἐμέ πτωχὸν ἁμαρτωλὸν — ὥστε ἤρχισα νὰ κλαίω, σχεδὸν μὲ λυγμούς...».

Τοιοτοτρόπως ὁ π. Διδώωρος ἐτελείωσε τὴν διήγησίν του, χύνων δάκρυα.

Ἀποθανὼν ὁ π. Πατάπιος τῷ 1897, μοναχὸς τῆς μονῆς τῆς Γεθσημανῆ, τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του, εἶδε «τὸν θάνατον», ὁ ὁποῖος ἴστατο εἰς τὸ παράθυρον τοῦ κελλίου του. Τοῦτο ἀνέφερεν εἰς τὸν ἀδελφὸν ποῦ τὸν ὑπηρέτει καὶ ὁ ὁποῖος τοῦ παρεστάθη κατὰ τὴν ἀσθενειάν του, τὸν Κοσμᾶν Ἀλαντίνο (σήμερον π. Κύριλλον).

Εἰς τὸν βίον τῆς μακαρίας ἀδελφῆς Θεοδώρας ἀναφέρεται: «Ὁ θάνατος» ἰδοῦ ἦλθεν, μ' ὄψιν πολὺ παράδοξον, μ' ἐμφάνισιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ χωρὶς σῶμα, μὲ ὅστ' ἄ χωρὶς σάρκα...».

«4 Αὐγούστου 1916, ἱερομόναχος Κάλλιστος τῆς Γεθσημανῆ». Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὸ δῶρον τῆς διπλῆς ὁράσεως βλέπουν ἐνίοτε τὸν θάνατον ἐξ ἰδίας των πρωτοβουλίας, χωρὶς ν' ἀπειλῆ τὴν ζωὴν των. Αὐτὸ ποῦ ὀνομάζουν εἰκονογραφημένην φαντασίαν εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα ἔν ὠρισμένον μέτρον συγκεχυμένον ἐκ τῆς διπλῆς ὁράσεως. Δὲν εἶναι σπάνιον φαινόμενον νὰ κατέχουν τὰ παιδιὰ μίαν τοιαύτην ἰκανότητα καὶ εἶναι γινωστὰ ἄπειροι διηγήσεις διὰ τὸν «θάνατον» τὸν ὁποῖον εἶδον.

*

Τοιοτοτρόπως, τὸ συνεχὲς τῆς ζωῆς διασχίζεται ἀπὸ τὴν ὀπτασίαν τοῦ θανάτου. «Ὄθεν, ὁ πιστεύων εἰς τὸν Χριστόν, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόσχεσίν του, δὲν θὰ ἀποθάνῃ καὶ δὲν θὰ ἴδῃ τὸν θάνατον εἰς τοὺς αἰῶνας. Πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμεν κατὰ γράμμα. Ὁ θάνατος δὲν θὰ ἐμφανισθῇ κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ θανάτου του. Συνήθως δὲν ἔρχεται χωρὶς σκοπὸν ἐπομένως ἐὰν δὲν ἐμφανίζεται, τοῦτο συμβαίνει διότι ἡ παρουσία του δὲν εἶναι ἀπαραίτητος. Ἐν τοιαύτῃ περπτώσει, ἡ ψυχὴ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παραληφθῆ καὶ νὰ εἶναι κεκαλυμμένη μὲ σάβανον. Τοῦτο δὲν ἤμπορεῖ νὰ σημαίη εἰ μὴ τὸ ἐξῆς: ὅτι ἔχει γεννηθῆ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν εὐρισκομένη ἀκόμη ἐντὸς τοῦ σώματος ἀναπνέει τὸν ἀέρα τοῦ ἄλλου κόσμου. Ἡ ψυχὴ αὕτη δὲν διαθέτει πλέον τὸν ὀμφάλιον λῶρον, ὁ ὁποῖος τὴν συνδέει μὲ τὸν κόσμον ἐδῶ κάτω καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ διακοπὴ δημιουργεῖ εἰς τὸν ἀνθρώπον τὴν μεγίστην ἀγωνίαν καὶ ἓνα ἐστικτώδη ἀγῶνα ὅλου τοῦ εἶναι του. Ἐγκαταλείπουσα λοιπὸν αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τὴν ἄλλην, δὲν ἐπιχειρεῖ ἄλλα τι ἐκ τῆς ποιοτικῆς διαφορᾶς τῶν δύο κόσμων. Πρὶν ἀκόμη πραγματοποιήσῃ αὐτὴν τὴν ἐγκατάλειψιν, διακρίνει, ὡς ἀπὸ παραθύρου, τὸν ἄλλον κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον δύναται νὰ ὑπάγῃ καὶ νὰ πετάξῃ. Εἰς ἄνεμος, ποῦ ἤδη ἦτο ἡ ἀναπνοὴ τῆς, τὴν ἀερίζει. Ὄταν τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον μέχρι στιγμῆς ἀνέπνεε καὶ ἐτράφη ἀπὸ τὴν μητέρα του καὶ τὸ ὁποῖον δὲν συμμετέσχε ἐξ ἑαυτοῦ εἰς τὰς ζωϊκὰς δραστηριοτήτάς του, γεμίζει διὰ πρώτην φοράν τοὺς πνευμονάς του μὲ ἀέρα καὶ καταπίνη νερὸ ἢ γάλα δημιουργεῖται μίση τομὴ εἰς τὴν ὑπαρξίν του. Ἰκανότητες νέαι ἐμφανίζονται ὡς καὶ δυνατότητες, αἱ ὁποῖαι παρ' ὅτι εἶχον προ-

καθορισθῆ ἀπὸ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ὑπάρξεώς του, ἔμμενον παθητικαὶ μέχρι στιγμῆς, ἐνῶ αἱ προηγουμέναι ἐξαφανίζονται μόλις ἀκριβῶς χωρισθῆ τῆς μητρὸς του. Ἐξωτερικῶς, δὲν εἶναι σχεδὸν δυνατὸν νὰ διακρίνωμεν τὸ παιδί ποῦ δὲν ἐβγάλεν ἀκόμη τὴν πρώτην του κραυγὴν ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ βλέπομεν ὀλίγα λεπτὰ ἀργότερον. Εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι ὅπως διάφορα, διότι ἀπὸ τὸ πρῶτον κλάμα τὸ παιδί δὲν εἶναι πλέον ἐν μέρος τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς μητρὸς, γίνεται ἔν ἀνεξάρτητον ὄν ποῦ ζῆ ἐξ ἑαυτοῦ, ὅποιαδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀδυναμία του· ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς μετεδόθη ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην ἀπὸ τὴν μητέρα του εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιο. Ἀποῦ τὸ παιδί ἐπλησίασε μίαν φλογερὰν λαμπάδα καὶ ἡ λαμπὰς ἀνεφλέγη, δὲν χρησιμοποίησεν πλέον παθητικῶς τὴν θερμότητα τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ μεταδίδει ἰδίαν θερμότητα καὶ φῶς. Ἰδοῦ διατὶ ἡ πρακτικὴ τῆς ἀστρολογίας, ἡ ὁποία τοποθετεῖ τὴν γέννησιν εἰς τὸ πρῶτον κλάμα τοῦ παιδιοῦ, ἔχει ἰσχυρῶς θεμελιωθῆ. Ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν πρωταρχικὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ παιδί ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ἔξω κόσμου καὶ καθίσταται ἔν ἀνεξάρτητον μέλος τοῦ σύμπαντος.

Ἡ γέννησις εἶναι μία πτώσις ἢ μία πτήσις αἴφνιδια, (τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τί θεωροῦμεν ὡς οὐσιώδες). Ἄν ἡ τροφοδοσία καὶ ἡ ἀναπνοὴ μέσῳ τοῦ μητρικοῦ ἔνστικτου εἶναι τὸ οὐσιώδες, ἡ γέννησις εἶναι μία ἀπώλεια καὶ ἄρα μία πτώσις. Ἐὰν τὸ παιδί εἶχε θέσει εἰς τὸ μέσον αὐτὸ τῆς ὑπάρξεώς του ὅλας του τὰς ἐλπίδας, ἡ γέννησις θὰ ἦτο δι' αὐτὸ «μία μέλαινα τρύπα κατὰ Τολστόϊ», εἰς τὴν ὁποίαν χάνει ἀπολύτως τὰ πάντα. Ἀντιθέτως ἂν ἠγνόει τὸ προνόμιον καὶ τὴν χαρὰν ν' ἀναπνέῃ δροσερὸν ἀέρα καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ τὴν ὠραιότητα μιᾶς δύσεως τοῦ ἡλίου, θὰ ἠσθάνετο ἀγαλλίασιν διὰ τὴν ἐξοδὸν του ἐκ τοῦ μητρικοῦ κόλπου, παρὰ τὸ ὀδυνηρὸν ταύτης, ὅπως διὰ μίαν ἀπελευθέρωσιν καὶ θὰ ἀντίκρουζεν ἐκεῖ μίαν πτήσιν. Ἀλλὰ εἴτε μὲ τὸν ἓνα εἴτε μὲ τὸν ἄλλον τρόπον, ἡ ἐξοδος αὕτη θὰ ἦτο ποιοτικῶς νέον τι, ἔν κεφάλαιον τῆς βιογραφίας του ἀποτόμως ἀνοιγόν.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, νέον κεφάλαιον, καὶ μάλιστα σπουδαιότερον τῆς βιογραφίας μας, εἶναι ὁ θάνατος. Καὶ ἡμεῖς, ἡ πλειονότης τῶν ἀνθρώπων, πίπτομεν ἢ πετώμεν μὲ ὀρμὴν, συμφώνως μὲ τὴν ἀξίαν τὴν ὁποίαν ἀποδίδομεν εἰς τὴν ἐπίγειον ζωὴν.

*

Ὁ θάνατος, εἴτε χαρὰ εἴτε λύπη εἶναι, δὲν εἶναι ἐν τούτοις τὸ μόνον μέσον διὰ ν' ἀποθάνῃ τις. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «ἄλλα» εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν μίαν χωρὶς ἐμπόδιον διάβασιν. Αὕτη ὑπάρχει, τὴν αἰσθάνεται τις ὡς νὰ πλησιάσῃ ἓνα τόπον, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίζεν ἀπὸ πολὺ παλαιότερον. Πρόκειται τότε διὰ μίαν ταχεῖαν (εἰσοδὸν εἰς τὴν πόλιν), τὴν ὁποίαν ὁ ταξιδιώτης ἐβλεπεν ἀπὸ μακροῦ ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ λόφου, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς του, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη μεταφέρει τὰς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματά του. Διέκρινεν ἐκεῖ ἀπὸ μακρὰν τὰ προσφιλή του πρόσωπα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐκεῖ τὴν κατοικίαν των καὶ μὲ τὰ ὁποῖα εἶ-

χεν συνομιλήσει όταν τὸν εἶχαν ἐπισκεφθῆ. Παρ' ὅτι εἶχεν εὐρεθῆ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, εἶχεν ἐνεργῶς συμμετάσχει εἰς τὴν ζωὴν τῆς. Ἰδοὺ ὅμως αὐτοὶ πλησίον τῶν θυρῶν τὸν ὑποδέχονται. Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐξῆλθον πρὸς συνάντησίν του δὲν τοῦ εἶναι ξένοι, ὥστε ἡ ἐσωτερικὴ τῶν ζωῶν νὰ τοῦ φαίνεται ἀκατανόητος, ἀλλὰ ἄνθρωποι ὅμοιοί του.

Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν, διὰ τὰ Ἐλευσίνα μυστήρια, ὅτι τὸ νόημά των ἦτο νὰ διδάξουν τὴν γεωγραφίαν τοῦ ἄλλου κόσμου, ὥστε ὅταν φθάσῃ ἡ ψυχὴ ἐκεῖ νὰ μὴ χάνῃ τὸν δρόμον, ἀλλὰ νὰ εἰσέρχεται ὅπως εἰς γνωρίμους τόπους. Χρήσιμον εἶναι νὰ ἐμβαθύνωμεν καὶ τονίσωμεν τὴν ιδέαν αὐτήν. Ἡ πνευματικὴ ἀγωγὴ δὲν ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ προμηθεύσῃ τὸν χάρτην τοῦ ἄλλου κόσμου· ὀφείλει νὰ ἐνδυναμώσῃ τὰς ζώσας σχέσεις μετ' αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος τὸν ὅποιον ἤγγισεν ὁ θάνατος, μετὰ τὴν πτώσιν του, δὲν ἤμπορεῖ νὰ μὴ αἰσθάνεται τεταραγμένος, χαμένος. Ἐὰν ἔχῃ καλὰ δεδομένα, θὰ εὐρῆ εἰς τὸν ἑαυτὸν του ἐνδείξεις, κατὰ τὸ ἥμισυ ἀκόμη συνειδητάς, εἰς τὰς ὁποίας θὰ δυνηθῆ νὰ μεταφέρῃ τὴν νέαν ζωὴν, τὴν ὁποίαν μετὰ θαυμασμοῦ θεωρεῖ καὶ γρήγορα ἢ ἀργὰ θὰ εἰσέλθῃ ἐκεῖ. Ἀλλὰ ἂν τοιαῦτα πνευματικαὶ προτάσεις δὲν ἔχουν ἐντὸς του σχηματισθῆ, ἢ ἔτι χειρότερον, ἐὰν ὁ ἴδιος ἔχῃ καταστρέψει ἐντὸς του τὰς φυσικὰς ἰκανότητάς, τὰς ὁποίας ἔλαβε κατὰ τὴν γέννησίν του, δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ δημιουργήσῃ σχέσεις μετὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Ὅχι μόνον θὰ ἀδυνατῆ νὰ τὰς πραγματοποιήσῃ, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ τὸ ἐπιθυμῆ παραμένων ξένος ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν ζωὴν, κλειόμενος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς αὐτήν, εἰς ὑποκειμενικὰ ὄνειρα ποὺ τοῦ ἔγιναν δευτέρα φύσις. Ἐνῶ θὰ περιβάλλεται ἀπὸ τὸν πνευματικὸν κόσμον, δὲν θὰ ἔχῃ συνειδησὶν τοῦ γεγονότος καὶ ἐπομένως θὰ μείνῃ ἔξω, ἐκτὸς αὐτοῦ.

Ἀλλὰ ὁ ταξιδιώτης, ὁ ὅποιος ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἔχει εἰσέλθει εἰς τὴν ἄλλην, δὲν θὰ ὑποστῆ σύγχυσιν εἰς τὴν συνειδησίν του. Ἀντιθέτως, θὰ αἰσθάνεται, κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του, ἐν πλήρει διαυγείᾳ καὶ βεβαιότητι, ὅπως εἰς γεωγράφος μέσα εἰς μίαν χώραν, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχε μελετήσῃ ἀπὸ μακροσυσμένον τοπίον καὶ ἀπὸ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ποὺ θὰ εἶχεν ὀδηγήσῃ νὰ παρατηρήσῃ. Ἐπὶ πλέον, θ' ἀποκοιμηθῆ διὰ νὰ ζυπνήσῃ εἰς τὸ ἄλλο βασίλειον. Πρόκειται ἐδῶ ὄχι διὰ τὴν ἐξαφάνισιν ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶναι ὀλίγον πνευματικοί, ἀλλὰ διὰ τὰ φυσικὰ καὶ ψυχολογικὰ σύνορα, τὰ ὁποία χωρίζουν τοὺς δύο κόσμους. Θὰ ἐξυπνήσῃ ὡς τις ὁ ὅποιος ἔφθασεν εἰς γνωστήν χώραν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός· δὲν θὰ ἐκπλαγῆ, θὰ εἶναι περιχαρής.

Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ εἰπώμεν δι' αὐτὸν ὅτι δὲν εἶδε τὸν θάνατον; Ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ οἱ ρευστοὶ δεσμοί, σηπτοὶ καὶ ἀδρανεῖς ποὺ τὸν συνεκράτουν εἰς τὴν ζωὴν, ἐκονιορτοποιήθησαν. Ὁ θάνατος δὲν ἔχει πλέον τι ν' ἀποκόψῃ εἰς αὐτόν. Δὲν ἀπέθανεν, ἀπεκοιμήθη. Ἡ γλῶσσα (Σ. Γάλλου Μετ. ἢ ρωσικὴ ἢ ὁποία εἶναι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἢ ἴδια μετὰ τὴν βυζαντινὴν λειτουργικὴν, διέκρινε πολὺ παλαιότερον τὰ δύο αὐτὰ εἶδη θανάτου — τὸν θάνατον καὶ τὴν κοίμησιν — ὡς δύο πράγ-

ματα βαθέως διακεκριμένα καὶ ὅταν ἀκόμη θὰ ἐφαινοῦτο ὅμοια κατὰ τὴν ἐπιφανειακὴν καὶ φυσιολογικὴν παρατήρησιν. Ἐξωτερικῶς, δυσκόλως δύναται νὰ διαχωρισθοῦν, δηλαδή δι' ἐκεῖνον ὁ ὅποιος ὑπάρχει χωρὶς νὰ εὐρίσκειται ὁ ἴδιος εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ ἐκ τῶν ἔσω, διὰ τὴν συνειδησὶν ἐκείνου ὁ ὅποιος βαθέως ἐνδιαφέρεται δι' ὅ,τι συμβαίνει, εἶναι δύο πορεῖαι κατὰ βάθος διάφοροι. Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι «ἀπέθανον» κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς των καὶ οἱ ὅποιοι ἤδη ἐγνώρισαν τὴν μυστηριώδη γέννησιν δὲν βλέπουν τὸν θάνατον καὶ δὲν ἀποθνήσκουν.

*

Ὅταν ὁ θάνατος ἐγγίξῃ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὄχι πολὺ πνευματικοί, ἀρχίζουν νὰ ζοῦν μετὰ διαφορετικὰς ἰκανότητας ἀπὸ ἐκείνας ποὺ χαρακτηρίζουν τὸν συνήθη ψυχισμόν. Δέχονται τὴν ἐπίσκεψιν συγγενῶν των, τῶν φίλων των, τῶν προστατῶν των, ἐνίοτε ἀγγέλων, ἀγίων, τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ. Ἀντικρῦζουν τὸ μέλλον ὅπως ἤδη τὸ παρόν, τὸ μακρὰν ὅπως τὸ ἐγγύς. Ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ βλέπουν τὸ ἴδιον τὸ φέρετρόν των καὶ τὸν ἑαυτὸν των ἐντὸς τούτου. Παρευρίσκονται εἰς τὴν κηδεῖαν των, παρατηροῦν τὸ συγκεντρωθὲν πλῆθος. Ἡ πλειονότης τῶν θνησκόντων ἐκφράζουν τὴν διάθεσίν των ν' ἀναχωρήσουν διὰ τὴν πατρίδα των, νὰ ἐπιστρέψουν σπῆτι των, εἰς τοὺς γονεῖς των. Μία τοιαυτὴ ὑπερβάσις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου εἶναι ὁ κανὼν καὶ ὄχι ἡ ἐξαιρέσις. Παρατηρεῖται τὸ ἴδιον καὶ εἰς τοὺς πλέον κοινούς ἐκ τῶν ἀνθρώπων. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκπλησσεταί τις, διότι πρόσωπα μιᾶς ὑψηλοτέρας πνευματικότητος, ἔχοντα συνηθίσει ἤδη ἀπὸ τὴν ὄλην των ζωὴν νὰ ὑπερβαίνουν τὴν αἰσθητὴν πείραν, εὐρίσκονται κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κρίσεως ταύτης πλέον προχωρημένα εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς ἀπὸ τοὺς κοινούς ἀνθρώπους; Ἐπίσης, διότι δεικνύουν σημεῖα ἐνδὸς ὀράματος μακρυτέρου ἀπὸ τὰ μέλλον, αὐτοὺ ποὺ μὲν εἶναι ἀπρόσιτοι εἰς ὀφθαλμοὺς ὀλίγον πνευματικούς, ἐνδὸς ὀράματος διαυγεστέρου, ἀκριβεστέρου καὶ σταθερωτέρου; Ὄφειλομεν νὰ ἐκπλαγώμεν, διότι τοιαῦτα φαινόμενα ἐχαρακτήρισαν τὸ τέλος τοῦ πατρὸς Ἀλεξίου; Θὰ ἦτο ἐκπληκτικὸν καὶ ἀπίστευτον νὰ μὴ εἶχον συμβῆ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, αὐτὴ εἶναι ἡ γνώμη ἐκείνων ποὺ εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν γνωρίσουν.

Εἰς τὸ χειρόγραφόν μας, ἐκεῖνος ποὺ τὸ ὑπέγραψε μετὰ τὸ ἀρχικὸν Α, περιγράφει τὸν πατέρα Α. ἐξῆπλωμένον ἐντὸς τοῦ φερέτρου του. Δὲν πρόκειται ἐδῶ διὰ μίαν γενικὴν ιδέαν τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ διὰ μίαν εἰκόνα ἐξ ὀλοκλήρου συγκεκριμένην, τῆς ὁποίας ἕκαστον χαρακτηριστικὸν ὀρίζεται δι' ἀπ' εὐθείας θεωρίας. Ὑπάρχουν τρεῖς τρόποι πρὸς περιγραφὴν τοῦ πίνακος τούτου: Ἡ νὰ ἐκκινήσωμεν ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις. Τοιαῦτα ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχουν εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν. Ἡ νὰ τὸν ἴδωμεν ὡς μίαν καλλιτεχνικὴν φανταστικὴν δημιουργίαν. Θὰ ἦτο ὅμως ἐξ ἴσου ἀπίθανον νὰ φαντασθῶμεν ἕνα *starets* τόσοσιν ταπεινὸν καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ὑπῆρξε πλήρης αὐταπαρνήσεως, προσπαθοῦντα εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ

θανάτου του να ἀντιληφθῆ δι' εἰκόνων πῶς θὰ ἦτο μετὰ θάνατον. Τέλος, δύναται τις νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν πίνακα ὡς τὸ σαφέστατον ὄραμα ἐνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου· ὄραμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχὺς τὸν ὑπεχρέωσε νὰ τὸ καταγράψῃ παρὰ τὴν φυσικὴν ἀδυναμίαν του. Ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει, ἡ μόνη πηγὴ τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, εἶναι ἀκριβῶς ἐν ὄραμα πού ἐνεφανίσθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν βλέμμα τοῦ π. Ἀλέξιου καὶ τὸ ὁποῖον τὸν ὥθησε νὰ συντάξῃ τὸ κείμενόν του ἔξω ἀπὸ ὁποιαδήποτε προδιάθεσιν ἢ λογισμόν. Ἴσως δὲ παρὰ τὰς συνηθείας τοῦ χαρακτήρος του, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ εἴπωμεν ὅτι αὐτὰ ἠδυνήθησαν ν' ἀντιδράσουν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁράματος τούτου, ὅπως καὶ καθ' ὅλας τὰς τελευταίας ἡμέρας πού εὐρίσκετο εἰς τὴν γῆν, ὁ π. Ἀλέξιος εἶχε μεταφέρει τὸ ἐγὼ του, εἰς τὸν ἄλλον κόσμον μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀδυνατῆ πλέον νὰ σκεφθῆ τὸν «γέροντα» πού ἔκειτο εἰς τὴν κλίνην τοῦ θανάτου ὡς τὸ ἐγὼ τὸ ἰδικόν του ἢ πρᾶγμα τι μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε συνδεθῆ.

Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἰκανὸς δι' ἀ ν τ ι κ ε ι μ ε ν ι κ ῆ ν σκέψιν. Θεωρεῖ ἐπίσης ἀντικειμενικῶς τὴν γῆν ὑπαρξίν του, ὄχι ἀπὸ πνευματικὴν εὐπρέπειαν συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὴν ἀπλήν ἀλήθειαν. Δὲν εἶναι χωρὶς σημασίαν τὸ γεγονός ὅτι ἡ πρακτικὴ μορφή τῆς πνευματικότητος ἀπαγορεύει τὴν χρῆσιν τῆς ἀνωθυμίας τοῦ ἀ' προσώπου. Ἐξ ἄλλου, οἱ κανόνες καλῆς συμπεριφορᾶς δὲν μᾶς ἐνθαρρύνουν νὰ κάμωμεν κατάρχησιν. Εἰς ἐν ὑψηλότερον ἐπίπεδον ἀντικειμενικότητος, ἡ σκέψις αὐτοῦ τούτου τοῦ γῆνιου ὄντος γίνεται τόσον ἀδέκαστος καὶ ὑφίσταται τοιαύτην ἀποσύνδεσιν ἀπὸ τὸ ἐγὼ, ὥστε συν-οδεύεται ἀπὸ συγκατάβασιν, συμπόνοιαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἅγιος Σεραφεῖμ τοῦ Σαρον καὶ ἄλλοι ἀσκηταὶ λέγουσιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐργάζεται τις κατ' οὐδενὸς οὔτε ἐναντίον τῶν ἰδίων του ἐλαττωμάτων καὶ ὅτι ἀρμόζει νὰ εἶναι ἀπέναντί των ὑπομονετικὸς. Συνιστοῦν ἐπίσης νὰ μεριμνήσωμεν μέχρι ἐνὸς ὀρισμένου σημείου διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς μας. Γενικῶς, ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἔχει διὰ τὴν σκέψιν του ἐν σημείον στηρίγματος ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Τοιοῦτοτρόπως δύναται νὰ ὁμιλῆ διὰ τὸ ἄτομόν του ὅπως καὶ δι' ἐν ἄλλο.

Εἰς ἐν ἐπίπεδον ἀντικειμενικότητος ἀκόμη ὑψηλότερον ἐμφανίζεται καὶ ἡ δυνατότης νὰ ἐπαινήσῃ τις τὸν ἑαυτὸν του μὲ ἕνα τρόπον ἀνιδιοτελεῆ, νὰ σημειώσῃ ἀντικειμενικῶς τὰς ἀρετὰς του, ἀλλὰ μὲ ἡρεμίαν καὶ χωρὶς συναίσθημά τι κατοχῆς. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φθάσῃ τις μίαν βαθμίδα ἀντικειμενικότητος, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει νὰ σημειωθῆ ἢ σπουδαϊότης τοῦ βάρους ἢ τοῦ ὕψους του, ἢ φυσικὴ ἰσχὺς του, κατόπιν τὸ κανονικόν των χαρακτηριστικῶν του καὶ ἡ καλῆ συμμετρία τοῦ σώματός του. Ὅλα αὐτὰ ἐσημειώθησαν μὲ τὴν ἰδίαν ἀμεροληψίαν μὲ τὴν ὁποίαν θ' ἀνεφέροντο καὶ τὰ ἀντίθετα. Δηλαδή ὡς γεγονός τι ἐν τῷ κόσμῳ, θετικόν γεγονός, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον δὲν περιποιεῖ ἰδιαιτέρων τιμῆν εἰς ἐκεῖνον περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος.

Εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον εἶναι δυνατόν νὰ ἐπισημανθῆ

μία καλὴ μνήμη, ἡ ἰκανότης διὰ λογαριασμούς ἢ διὰ νὰ λύῃ τις σύνθετα προβλήματα. Μακρύτερον, θὰ ὑπάρχῃ ἡ νοημοσύνη, ἡ κλίσις, ἡ διείσδυσις, ἔπειτα ἠθικὰ προσόντα π.χ. ἡ τιμιότης (θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν τινα κομπάζοντα, διότι τυγχάνει τίμιος, διότι ἐκπληροῖ τὸ καθήκον του), ἡ καλωσύνη κλπ. κλπ. Κατὰ τὸ μέτρον τῆς προόδου μας, ἡ ἰδέα περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας γίνεται ὄλον καὶ περισσότερον ἀντικειμενικὴ καὶ χωρὶς ἀδιαφορίαν ἢ ἀπάθειαν, ἐν τούτοις, χωρὶς ματαιοδοξίαν ἢ φιλαυτίαν, ὁ ἄνθρωπος μαθαίνει ν' ἀποδίδῃ ὅλα αὐτὰ εἰς Ἐκεῖνον, ὄχι εἰς τὸ Ἐγὼ.

Ἀκόμη ἐν βῆμα καὶ ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸν θεωρεῖ, δὲν τὸν διανοεῖται ἐκ τῶν ἔξω. Τότε, χωρὶς ψευδοταπεινώσιν, δύναται νὰ ἐπαινήσῃ ἐκεῖνο πού ἀξίζει καὶ νὰ συγκληθῆ ἀπ' ἐκεῖνο πού δύναται νὰ προκαλέσῃ λύπην. Ὅμιλεῖ λοιπὸν ὄχι διὰ τὸν ἴδιον, ἀλλὰ διὰ τινα Ν.Ν. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ν.Ν. συμπίπτει μὲ τὸ πρόσωπόν του δὲν εἶναι παρὰ μία ἰδιαιτέρα περιστασις πού δὲν ἐλκύει τὴν προσοχὴν του. Τὸ σπουδαῖον δὲν εἶναι ὅτι μέσῳ αὐτοῦ τοῦ Ν. Ν. εἶμαι ἐγὼ ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ ἢ ὠμίλησεν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέγχθη ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀλήθειαν. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ν.Ν. ὑπῆρξεν εἶναι οἰκοδομητικόν καὶ ἀποτελεῖ χαρὰν διὰ τὸν κόσμον.

Διατὶ λοιπὸν δὲν θὰ ὤφειλεν ὁ π. Ἀλέξιος, τὴν στιγμὴν πού ἐγκαταλείπει τὸν κόσμον τοῦτον, νὰ ἐπισημάνῃ τοῦτο τὸ γεγονός; Διατὶ νὰ μὴ τὸ ἐξηγήσῃ; Διατὶ νὰ μὴ διηγηθῆ τὸ ὄραμά του εἰς τὸν κόσμον; Ἀπὸ ψευδοταπεινώσιν; Ἡ ἐρώτησις ἡ τελευταία πριέχει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν ἀπάντησιν. Ἡ ψευδοταπεινώσις, ὡς πᾶν ὅ,τι εἶναι ψευδές, πρέπει νὰ ἐκλείψῃ.

*

Οἱ μάρτυρες τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ π. Ἀλέξιου λέγουσιν, ὅτι εἶχεν ἀποθάνει ὡς πρὸς τὸν κόσμον ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἠθικὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως, ἀλλὰ ἀκόμη μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ φυσικόν του σῶμα εἶχε πλήρως ἀπονεκρωθῆ καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὠμοιάζεν νεκρός. Μόνον οἱ φωτεινοὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐδείκνυσαν ὅτι ἀπὸ φυσικῆς ἀπόψεως ζῆ ἀκόμη. Συχνότατα, μία τοιαύτη κατάστασις ἐπέρχεται ἐξαίφνης. Δὲν πρέπει νὰ τὴν ἐρμηνεύσωμεν ὡς μίαν βαθμιαίαν ἐξασθένησιν τῶν ὀργανικῶν δυνάμεων. Εἶναι πιθανὸν νὰ μὴ φθάνῃ τις εἰς μίαν τοιαύτην κατάστασιν εἰ μὴ διὰ μιᾶς ρήξεως ἀποτόμου καὶ ὀριστικῆς. Ὁ π. Σέργιος, υἱὸς τοῦ ἐκλιπόντος, πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὴν ὑποψίαν μου, ὅτι ἰδιαιτέρων τι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε συμβῆ εἰς τὸν π. Ἀλέξιον εἰς μίαν δεδομένην στιγμὴν πρὸ τοῦ θανάτου του, μοῦ διηγῆθη τὴν ἔξοδον τὴν ὁποίαν ὁ π. Ἀλέξιος εἶχεν πραγματοποιήσει. Τοῦτο συνέβη δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του. Συμφώνως πρὸς ὅλα τὰ δεδομένα πού διαθέτομεν, ὁ ἐπικήδειος ἐγράφη μετὰ τὸ γεγονός αὐτό. Ὁ π. Ἀλέξιος ὠμίλησεν ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἔξοδον ταύτην. Εἶδεν αἴφνης τὸν ἑαυτὸν του περιπατοῦντα εἰς τὸν κῆπον καὶ κατεπλάγῃ βλέπων τὸ σῶμα του ἐξηπλωμένον ὡς νεκρὸν ἐπὶ τῆς κλίνης του. Ὅπως φαίνεται, τὸ γεγονός αὐτὸ τὸν ἀπεμάκρου-

νεν ὀριστικῶς ἀπὸ οἰανδήποτε μεροληψίαν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἀντικειμενοποίησεν πλήρως τὸ γήινον πρόσωπόν του. Μὲ τοιοῦτον ἄνθρωπον, ὥστε ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης διὰ τὸν ἴδιον εἶχεν ἐξ ὀλοκλήρου καταστῆ αὐτός. Δι' αὐτοῦ λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ σκεφθῆ καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλήσῃ χωρὶς οὐδεμίαν προσποίησιν, χωρὶς πάθος καὶ ἐπομένως χωρὶς ψευδοταπεινώσιν—ποῦ ἐπίσης εἶναι πάθος καὶ μεροληψία ἀλλὰ ὑποκριτικῆ με σκοπὸν νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγράφη τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κείμενον. Ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν αὐθεντικότητά του;

Μολαταῦτα, αἱ ἀνωτέρω σκέψεις ἀφοροῦν εἰς τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου. Καὶ ὁ ἐπικηδεῖος τοῦ π. Ἀλεξίου παρ' ὅτι μαρτυρεῖ περὶ τούτου, εἶναι ἐν ζήτημα ζωῆς, προωρισμένον διὰ τὴν ζωὴν, ἀκόμη καὶ δι' ἐκείνους ποῦ δὲν ἔμαθον μέχρι στιγμῆς νὰ βλέπουν τὸν ἑαυτὸν των ἀντικειμενικῶς. Ὁ π. Ἀλέξιος ἐγνώριζε καλῶς, αὐτὸς ποῦ τόσους ἀνθρώπους εἶχεν ἴδει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του καὶ εἶχεν δεχθῆ τοσάκις ἐν τῇ καρδίᾳ του τὴν ἐκμυστήρευσιν τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς ἀπελπισίας, ἤξευρεν καλῶς ὅτι ὁ ἐπικηδεῖος του θὰ ἦτο μία αἰτία ἀναταραχῆς διὰ πολλοὺς ἀνθρώπους, ἴσως δι' ὅλους ἐκείνους οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον εἰσδύσει εἰς τὸ μυστήριον τοῦ πνευματικοῦ θανάτου. Ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει, διατὶ νὰ μὴ μεταδώσῃ τὸ μήνυμα τοῦτο περὶ τῆς καταστάσεως τῆς συνειδήσεώς του, ἢ ὅποια ὅπως δὴποτε θὰ ἦτο ὑψηλοῦ ἐπιπέδου; Τέλος, ἀκόμη καὶ ἂν ὁ ἐπικηδεῖος οὗτος δὲν εἶχεν καταστῆ μία πέτρα σκανδάλου, πῶς νὰ ἀντιληφθῆ τις ὅτι ὁ συντάξας τοῦτον τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του ὑπῆρξέ τις ὁ ὅποιος οὐδέποτε εἶχεν ἀσχοληθῆ μετὰ τὸν γραπτὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐμπειρίας του καὶ τῶν συγκινήσεών του καὶ ὁ ὅποιος μάλιστα

εἶχεν ἀποφύγει νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του, παρὰ τὰς παρακλήσεις τῶν οικείων του; Πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχε πλήρη συνείδησιν· δὲν εἶναι ἐπομένως δυνατόν νὰ ὑποψιασθῆ τις ὅτι τὸ κείμενον τοῦτο ἀποτελεῖ φαντασιοπληξίαν ἐνὸς ἀσθενοῦς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀπέδιδε μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὸ κείμενον αὐτό, ὅτι ἔβλεπεν εἰς αὐτὸ μίαν τελείωσιν τοῦ ἔργου τῆς ζωῆς του, ποῦ ἀνέμενε νὰ τὸ καθορίσῃ.

Ἄρα ἡ πλευρὰ ἐκείνη τοῦ ἐπικηδεῖου ποῦ δημιουργεῖ μίαν ἀνησυχίαν, μᾶς φαίνεται ὅχι πλέον ὡς μία τυχαία ἀπερισκεψία, ἀλλὰ ὡς μία πράξις ἐλευθερά. Τὸ κείμενον συνετάχθη ἀπὸ χεῖρα σταθεράν, ὑπὸ μεταφορικὴν ἔννοιαν, καὶ πρέπει νὰ συμπεριληφθῆ μετὰ τῶν ἄλλων δημιουργικῶν πράξεων τῶν ἐπιτελεσθεισῶν ὑπὸ τοῦ π. Ἀλεξίου. Ἐπι πλέον, περιέχει συμπετυκνωμένως τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τῆς ζωῆς του. Ἀντιπροσωπεύει τὴν κατακλιθεῖδα του, τὴν λυδίαν λίθον, ἢ ὅποια θὰ δοκιμάσῃ ὅσους πιστεύουν ὅτι ἀκολουθοῦν τὸν π. Ἀλέξιον ἢ πορεύονται τὸν αὐτὸν δρόμον. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ π. Ἀλέξιος τοὺς θέτει ὑπὸ ἐξέτασιν. Αὕτη συνίσταται εἰς τὸ νὰ εἰμεθα εἰς θέσιν νὰ κατανοήσωμεν τὸν παραχώδην χαρακτῆρα τοῦ ἐπικηδεῖου του ὡς μίαν ἐσωτερικὴν ἀναγκαιότητα ἐν τῷ ὑψηλῷ γεγονότι τῆς ζωῆς του. Πρόκειται ὅχι περὶ μιᾶς μετὰ συγκαταβάσεως ἐρμηνείας, προκειμένου νὰ μὴ παρεξηγηθῆ, ἀλλὰ διὰ μίαν ἐπιδοκιμασίαν ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Ὁφείλου οἱ ἀκροαταὶ νὰ εἰπουν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των, ὅτι χωρὶς τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἢ ζωὴ τοῦ π. Ἀλεξίου θὰ εἶχεν αὐτοστερηθῆ ἀπὸ τὴν τελικὴν τῆς ἐπικύρωσιν καὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σχολιασθῆ ἀδίκως.

Ἀπόδοσις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ
ΑΑ. Β. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ

PAUL FLORENSKY

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ*

Ἡ ὁμορφιά καὶ ἡ οἰκειότης καὶ ἡ ἐσωτερικὴ θερμότης τῆς πατριαρχικῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τί πλοῦτο συνθέτουν! Ὁλόκληρος ὁ κόσμος τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν ἀξιών ἀποκαλύπτεται ἐδῶ, σ' αὐτὴ τὴν οἰκογενειακὴ θερμότητα, σ' αὐτὴ τὴ χորταστικὴ πολιτιστικὴ παράδοσι, σ' αὐτὸ τὸ ζωντανὸ κόσμον τοῦ παρελθόντος. Αὐτὸς ὁ ἡρεμὸς καὶ σταθερὸς δυναμισμὸς τῆς ἀκμαιότητος καὶ τῆς νεότητος βλαστάνει ἀπὸ τὴς παληῆς ἐκεῖνης ρίζης καὶ τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴς ζωντανῆς πηγῆς, οἱ ὁποῖες κυλοῦν στὸν ἡσυχὸν κόσμον τῆς οἰκογενειακῆς παραδόσεως καὶ τὸν ἐμπνέουν. Οἱ σπῆροι πέφτουν καὶ βλαστάνουν καὶ κάποτε - κάποτε διακρίνουμε - δὲν βλέπουμε μὲ μίαν τὸ πυκνὸ φύλλωμα - τὴ βλάστησι τῶν σπῆρων καὶ τὰ πρῶτα φύτρα καὶ τὸ δέσιμον τοῦ καρποῦ. Μετὰ ὅμως ἀπολαμβάνουμε πλούσιον καρπὸν καὶ ἐσοδεῖα. Ὁ Α. Κ. Χομιάκωφ, σὲ προχωρημένη ἡλικία ὡμολογοῦσε ὅτι ὅλες τὴς πνευματικῆς του κατευθύνσεις τὴς χρωστᾶται στὴ μητέρα του. Ὁ φιλόσοφος πρίγκηψ Εὐγένιος Τρουμπητσκόϊ, στὰ ἀπομνημονεύματα τῆς παιδικῆς του ἡλικίας δείχνει πῶς, καὶ πάνω στὰ μικροεπεισόδια, ἐπιδρούσε ἡ μητέρα τους στὴς ἐπιδεκτικῆς παιδικῆς ψυχῆς. Ἦταν τέτοια ἡ ἐπίδρασίς της, ὥστε σ' ὀλόκληρη τὴ ζωὴ ἔμενε βθεῖα χαραγμένη μέσα του ἡ ἠθικὴ ἀπαγόρευσι νὰ βλάβῃ τοὺς ἀδυνάτους, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἄλλη, ἡ ὄχι λιγώτερον σπουδαία συναίσθησι: ὅτι τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ βρίσκεται παντοῦ καὶ τὰ βλέπει ὅλα. «Δὲν θυμάμαι τί ἔλεγε γι' αὐτὸ ἡ μητέρα. Θυμάμαι μόνον ὅτι, ἀπὸ τὴ στιγμὴ, κατὰ τὴν ὁποῖαν φύτευε στὴν ψυχὴ μου τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα, αὐτὸ γινόταν γιὰ μένα, μιά γιὰ πάντα, ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ κεντρικὰ--τὸ δυνατώτερον--αἰσθηματα. Τέτοιο ἦταν τὸ συναίσθημα, πού μου ἔμεινε, γιὰ τὸ καθαρὸ καὶ φωτεινὸ Μάτι τοῦ Θεοῦ, πού διασχίζει τὸ σκοτάδι καὶ εἰσχωρεῖ στὴν ψυχὴ καὶ στοὺς βαθύτερους κόσμους της, χωρὶς νὰ μπορῆς πουθενὰ νὰ κρυφτῆς ἀπὸ τὸ βλέμμα του. Οἱ παρόμοιες ἐπιδράσεις ἀποτελοῦν τὴν πιὸ θεμελιακὴν διαπαιδαγώγησι καὶ ἡ μητέρα, ὅσο κανένας ἄλλος, εἶχε τὴ δύναμι νὰ τὴς πραγματοποιήῃ».

Καὶ τί μνημεῖο εὐγνωμοσύνης ἔστησε ὁ Λέων Τολστόϊ σ' ἐκείνη, πού μὲ αὐταπάρησι πρόσφερε σ' αὐτὸν καὶ στοὺς ἀδελφούς του καὶ στὴν ἀδελφὴ του τὴν ἀγάπη, στὴ μητέρα! (Τὴ μητέρα τὴ στερήθηκε ἀπὸ τὴν τρυφερὴν του ἡλικία): «Ἡ θειοῦλα Τατιάνα Ἀλεξάντροβνα ἀσκοῦσε τὴ μεγαλύτερη ἐπιρροὴ στὴ ζωὴ μου. Ἡ ἐπίδρασίς της φανερώθηκε πρῶτα-πρῶτα στὸ ὅτι ἀκόμα ἀπὸ τὴν παιδικὴν μου

ἡλικία μὲ δίδαξε τὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην, τὴν ἀγάπην. Αὐτὸ δὲν μοῦ τὸ δίδαξε μὲ λέξεις. Ἀλλὰ μ' ὅλο τὸ «εἶναι της» μοῦ μετέδωσε τὴν ἀγάπην. Ἐβλεπα, αἰσθανόμουν πόσο τῆς ἦταν καλὸ νὰ ἀγαπάη, καὶ κατενόησα τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀγάπης...».

Ἔτσι οἰκοδομεῖται ἡ ζωὴ, ἔτσι γίνεται τὸ μεγάλο ἔργον τῆς πνευματικῆς γονιμοποιήσεως, ἔτσι κυλάει, συχνὰ ἀόρατον, συχνὰ λίγο ὀρατό, ὅμως πάντα τεράστιον πνευματικὸν χεῖμαρρον, τὸ δυναμικὸν ρεῦμα τῆς ζωῆς, σχηματίζοντας τὸ ὄχυρόν τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ, τὴ ρίζαν του, τὸ δεσμὸν, πού τὸν ἐνώνει μὲ τοὺς προγόνους του καὶ τοὺς ἀπογόνους του.

★

Τὸ φόντον--γνήσιον τροφοδοτικὸν θεμέλιον καὶ κατ' ἐξοχὴν γαλήνιον, ἀδιαπέραστον ἀτμόσφαιραν καί, μαζὴ μ' αὐτά, δημιουργὸς τῆς θερμῆς ρωσικῆς οἰκογενείας--εἶναι ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ, τὸ ρεῦμα τῆς πίστεως, πού κυλάει μέσα ἀπὸ τὰ ἄδυστα τοῦ Ναοῦ, γεμᾶτον μὲ γαληνοφῶρα κι' εὐεργητικὴν θερμότητα. Πόσο κοντὰ ἦταν αὐτὴ ἡ οἰκογένεια στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πόσο ἦταν συνυφασμένη ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ ζωὴ τῆς οἰκογενείας, εἶναι ἔκδηλον καὶ στὴς πρωταρχικῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίης καὶ στὰ μητρικὰ τραγούδια, πού τροφοδοτοῦνται καὶ γεμίζουσιν ἀπ' αὐτὸ τὸ εὐλογημένον ρεῦμα, καθὼς ἐπίσης καὶ στὴς πολυτιμημένους οἰκογενειακῆς τελετῆς. Καί, τέλος, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ διακρίνη μελετῶντας ὀλόκληρη τὴν οἰκογένειαν στὴς ἐκκλησιαστικῆς τῆς ἀκολουθίης καὶ στὴς νηστείης καὶ στὴς ἀργίης καὶ στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς χορούς. Ὁλόκληρος ὁ ἴστος τῆς ζωῆς ἦταν ὑφασμένος μ' αὐτά: μὲ τὴν εὐλογία τῶν γονέων, μὲ τὴς κοινῆς προσευχῆς, μὲ τὴς κληρονομικῆς πατρογονικῆς εἰκόνες, πού περιέρχονταν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ ἢ π.χ. μὲ τὴς εἰκόνες, πού ἔταζαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ παιδιοῦ, μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἀναστήματός του, καὶ πού ἀποτελοῦσαν τὸ «μέτρον» τοῦ ὕψους τῶν παιδιοῦν στὴ γέννησί τους. Τὴν τελευταίαν αὐτὴ συνήθειαν, πού εἶναι πολὺ παλῆα καὶ φτάνει σὲ βάθος μέχρι τὴ Ρωσία τοῦ Πέτρου, τὴ συναντοῦμε καὶ στὰ οἰκογενειακὰ ἔθιμα τῶν τσάρων τοῦ XVII αἰῶνος. Ἔτσι π.χ. στὴς ἀρχαῖες σημειώσεις τοῦ Πολεμικοῦ Ἀνακτόρου τῆς Μόσχας τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μιχαήλοβιτς διαβάζομε: «17 ἔτ. (1666 ἔτ.) 19 Σεπτεμβρίου. Ὁ σταυροφόρος Θωμᾶς Βορίσωφ ἔφερε στὸ πολεμικὸν ἀνάκτορον ξύλινον εἰκόνα ὕψους ἀκριβῶς ἕντεκα βερσκά* καὶ πλάτους τεσσάρων βερσκά...».

Ἔτσι καὶ στὴ δικὴν μας οἰκογένειαν, π.χ. μέχρι σήμερον παραμένει μιά μεγάλη εἰκόνα: ἡ εἰσοδος

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. С. Арсениев: «Из Русских культурно-и творческих традиций» (Ἀπὸ τὴ ρωσικὴ πολιτιστικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παράδοσι).

* Ὁ ρωσικὸς πῆχυς ἔχει 16 βερσκά.

τοῦ Κυρίου στὰ Ἱεροσόλυμα, ὁ ὅσιος Σέργιος Ραδονέζσκυ καὶ ἡ ὁσία Μαρία ἡ Αἰγυπτία, πού εἶχε γίνει στὸ ἀνάστημα τοῦ νεογέννητου παιδιοῦ, τοῦ Σεργίου, τοῦ πατέρα μου, τὸ ἔτος 1854. Ὁ πατέρας μου γεννήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, πού συνέπιπτε κατὰ τὸ 1854 μὲ τὴν ἑορτὴ τῆς εἰσόδου τοῦ Κυρίου στὰ Ἱεροσόλυμα. Τέτοιες λοιπὸν εἰκόνες, στὸ ἀνάστημα τῶν νεογεννητῶν—τῶν γιαγιάδων ἢ τῶν προγιαγιάδων ἢ τῶν προπαππούδων—ἔχουν διασωθῆ καὶ μέχρι τὶς μέρες μας, π.χ. στὴν οἰκογένεια Στολίπινσκ καί, παράλληλα, σ' ἄλλες οἰκογένειες.

Ἡ εὐλογία τῶν γονέων στὰ παιδιά εἶναι ὁ ἀκλόνητος κ' ὀδηγητικὸς φάρος στὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν σ' ὅλες τὶς περιστάσεις τοῦ βίου : Στὴ συνηθισμένη, καθημερινὴ δημιουργία τῆς οἰκογενειακῆς θερμότητος καὶ οἰκειότητος, καθὼς ἐπίσης καὶ στὸν ἀποχαιρετισμὸ καὶ στὶς στιγμὲς τῶν ἀποφασιστικῶν γεγονότων τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν. Αὐτὲς οἱ εὐλογίες δίνονται πρὶν ἀπὸ τὶς ἀναχωρήσεις, τοὺς ἀποχωρισμούς, ἰδιαιτέρως πρὶν ἀπὸ τὴ θεμελίωσι ἐκ μέρους τῶν παιδιῶν νέας οἰκογενείας καί, τέλος, πρὶν ἀπὸ τὸν προθανάτιο ἀποχαιρετισμὸ τῶν γονέων μὲ τὰ παιδιά. Ἡ εὐλογία τῶν παιδιῶν ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἢ ἡ ἀμοιβαία εὐλογία ὄλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας προτοῦ νὰ κοιμηθοῦν, εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν γνησίων πατριαρχικῶν ρωσικῶν οἰκογενειῶν, ἀκόμα καὶ μέχρι τὶς μέρες μας. Φυσικά, μιλῶ γιὰ κείνες τὶς οἰκογένειες, πού μπόρεσαν νὰ διατηρήσουν μέχρι τὴν ἐποχὴ μας τὸ ζωντανὸ θησαυρὸ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς προσευχῆς τῶν παιδιῶν μὲ τοὺς γονεῖς τους. Ἀπ' τὴ θερμότητα τῶν συγκινήσεων τῶν οἰκογενειακῶν «ἐσπερινῶν» κ' ἀπὸ τὴ νοσταλγία γι' αὐτοὺς, ἀνάβλυσε τὸ φημισμένο ποίημα τοῦ Α.Κ.Χομιάκωφ.

*Κάποτε, σὲ βαθειὰ μεσάνυχτα, μικρὰ μου, νὰρχόμουν
να νὰ σὰς καμαρώσω.
Νὰ κάνω σὲ σὰς τὸ σημάδι τοῦ σταυροῦ π' ἀγάπῃ.
Νὰ προσευχηθῶ, νὰ εἶναι μὲ σὰς ἡ εὐλογία
κι' ἡ ἀγάπη τοῦ Παντοκράτορα Θεοῦ (ἔτ. 1838).*

Κατὰ τὴν εὐλογία τοῦ ἀποχωρισμοῦ, συνήθως κάθονταν μαζῆ, χωρὶς νὰ μιλοῦν καὶ ἔκαναν σιωπηλὲς προσευχὲς πρὶν ἀπ' τὴν ἀναχώρησι. Ἡ σκληρότης τοῦ ἀποχωρισμοῦ μαλακώνει μὲ τὸ ρίξιμο ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα, πού μένουν καὶ στὰ πρόσωπα πού φεύγουν, τῆς γεφύρας τῆς εὐλογίας καὶ τῶν προσευχῶν. Γιὰ τὰ παιδιά, πού μετανάστευαν σὲ ξένες χῶρες, καὶ γιὰ τοὺς γυιούς πού ἔφευγαν γιὰ τὸν πόλεμο εἶχαν ἰδιαιτέρη σημασία ἡ εὐλογία καὶ οἱ προσευχὲς. Τόσο πολὺ ἀντηχοῦσαν στὸ δρόμο τους καὶ τόσο μεγάλη σημασία εἶχαν κατὰ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ οἱ διηγήσεις γι' αὐτές, ὅπως γιὰ τὴ μητρικὴ «εὐλογία»—τὸ εἰκονισματάκι, πού πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησι ἦταν κρεμασμένο στὸ μητρικὸ λαιμὸ—ὥστε παραμέριζαν τὶς ἀνεπιθύμητες σφαῖρες. Τὸ εἰκονισματάκι ἔτρεχε μαζῆ τους κ' ἡ σφαῖρα ἀπομακρυνόταν. Ἐδῶ ἐγγιζοῦμε τὸ πιὸ ἱερὸ καὶ πολὺ-

τιμὸ καὶ ἐσωτερικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς τῆς οἰκογενείας. Ἐδῶ βλαστάνουν ἐκεῖνες οἱ ἀόρατες δυνάμεις, οἱ ὅποιες κάνουν τὴν οἰκογένεια ἓνα πνευματικὸ ὄργανισμὸ καὶ δίνουν τόση θερμότητα καὶ χάρι στὸν ἐσωτερικὸ τῆς χῶρο. Κάτι περισσότερο : Δίνουν τόση βαθύτητα καὶ θρησκευτικὴ ἀξία στὴ ζωὴ τῆς, ὥστε τὴν καθιστοῦν ἓνα ἀπὸ τοὺς πιὸ ὑψηλοὺς ἀνθρώπινους δεσμούς, τὴν κάνουν μιὰ «κατ' οἶκον ἐκκλησία», μιὰ ἐκκλησία τοῦ γένους, πού ζῆ «κατενώπιον Κυρίου». Ὁ πιὸ μεγάλος καλλιτέχνης τοῦ ἠθους τῆς ρωσικῆς πατριαρχικῆς οἰκογενείας, ὁ Λ. Ν. Τολστόϊ, πέτυχε, ὅσο κανένας ἄλλος, νὰ παρουσιάσῃ τὴν ὁμορφιά αὐτοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ περιεχομένου τῆς οἰκογενείας, ἰδιαιτέρως στὸ ἔργο του «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη». Σὰν ἀντιπροσωπευτικὴ τῆς πιὸ ἁγίας πτυχῆς τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων γράφτηκε ἀπὸ τὸν Τολστόϊ ἡ σκηνὴ τῆς εὐλογίας τῆς πριγκιπίσσης Μαρίας στὸν ἀδελφὸ Ἄνδρέα, πού ξεκινούσε γιὰ τὸ μέτωπο : «Ἀντίθετα μὲ τὸ θέλημά σου, εἶθε Ἐκεῖνος νὰ σὲ σώσῃ καὶ νὰ σὲ ἐλεῆ καὶ νὰ σὲ μεταστρέφῃ πρὸς τὸν Ἐαυτὸ του, γιὰτὶ σ' Αὐτὸν καὶ μόνο ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ γαλήνη», εἶπε ἡ Μαρία μὲ τρεμάμενη ἀπὸ τὴ συγκίνησι φωνή, κρατῶντας μὲ ἱεροπρεπῆ χάρι στὰ δυὸ τῆς χέρια, μπρὸς στὸν ἀδελφὸ τῆς, τὸ ἀρχαιότατο ὄβελ εἰκονισματάκι τοῦ Σωτῆρος μὲ τὴ μαυρισμένη ὄψι. Μετὰ σταυροκοπήθηκε, ἀσπάστηκε τὸ εἰκονισματάκι καὶ τὸ ἔδωσε στὸν Ἄνδρέα.—«Παρακαλῶ, γιὰ χάρι δική μου...». Ἀπὸ τὰ μεγάλα μάτια τῆς ἔλαμπαν οἱ ἀκτίνες ἐνὸς φωτός, πού ἦταν ταυτόχρονα γενναῖο καὶ φοβισμένο. Οἱ ἀκτίνες αὐτὲς φώτισαν ὀλόκληρο τὸ ἀρρωστημένο καὶ ἰσχνὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔκαναν ὑπέροχο. Ὁ ἀδελφὸς θέλησε νὰ πιᾶσῃ τὸ εἰκονισματάκι, ἀλλ' ἐκείνη τὸν σταμάτησε. Ὁ Ἄνδρέας κατάλαβε. Σταυροκοπήθηκε πρῶτα καί, μετὰ, ἀγκάλιασε τὸ μικρὸ εἰκονισμα...».

Αὐτὴ ἡ σκηνή, εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴ παράδοσι τῆς οἰκογενείας τοῦ Τολστόϊ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸν προπαπποῦ τοῦ Λ. Νικολάεβιτς, τὸν πρίγκηπα Σέργιο Φιόντοροβιτς Βολκόνοσκυ, κατὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμο, τὸν υπεράσπισε τὸ μικρὸ εἰκονισμα τῆς Εὐλογίας τῆς μητέρας του.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἥρωας τοῦ πατριωτικοῦ πολέμου τοῦ 1812, ὁ στρατηγὸς Δ.Ι. Νταχτούρωφ γράφει στὴ γυναῖκα του στὴ Μόσχα ἀμέσως μετὰ τὴ μάχη τοῦ Μπαραιντίνσκυ, στὴν ὁποία εἶχε τὸ πρόσταγμα τῆς ἀριστερῆς φάλαγγος, ἀντικαθιστώντας τὸν θανάσιμα πληγωμένο Παγκράτιο : «Χάρι σὲ σένα, ἡ ψυχὴ μου εἶναι μὲ τὴν εἰκόνα, κ' ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τὴν κράτησα κοντά μου. Ὅλοζώντανά βλέπω νὰ εἶναι μαζῆ μου ὁ ἐλεήμων Θεὸς καὶ νὰ μὲ σώζῃ στοὺς τρομεροὺς κινδύνους. Εὐχαριστῶ τὸν Πανῦπιστο».

Στὶς σημειώσεις τοῦ Α. Μ. Τουγκιένεφ (1772-1863), πού γράφτηκαν τὸ ἔτος 1848, γίνεται περιγραφή τοῦ πῶς οἱ γονεῖς του τὸν ἔστειλαν, δεκατετράχρονο ἀγόρι (τὸ 1786) στὴ βασιλικὴ ὑπηρεσία,

στό Πέτερμπουργκ : «Πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησί μου, οἱ γονεῖς μου μὲ εὐλόγησαν μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος, ποῦ ὀνομάζεται ἀχειροποίητος. Πάνω ἀπ' αὐτή, ἡ μητέρα ἔβαλε στὸ λαιμό μου μικρὸ ζωοπάρχο σταυρὸ καὶ μοῦ ἔδωσε ἕνα σακκουλάκι μὲ μισὰ καπίκια κι' ἄλλα νομίσματα, μὲ τὴν αὐστηρὴ ἐντολή, νὰ μὴ ξεχάσω ὅτι πρέπει νὰ ἐλεῶ τοὺς φτωχοὺς χάριν τοῦ Χριστοῦ».

Ὅταν, κατὰ τὸ 1854, ὁ Κωνσταντῖνος Λεόντιεφ ἀναχώρησε γιὰ τὸν πόλεμο τῆς Κριμαίας, ἡ μητέρα του τοῦ ἔδωσε στὸ δρόμο μιὰ κληρονομικὴ χρυσὴ λειπανοθήκη, σὰν οἰκογενειακὴ εὐλογία.

Ἡ ἀρχαία ρωσικὴ ἐποποιεῖα σκιαγραφεῖ τὴν εὐλογία τῶν γονέων στὸν ἥρωα, ποῦ ξεκινᾷ γιὰ τὰ ἀνδραγαθηματὰ του :

Δὲν ἔγειρε ἡ ὕψη ἀλυσίδα στὴ γῆ.

Δὲν ἔπεσαν χάριττα φυλλαράκια.

Ἔπεσε ὁ γυῖος μπροστὰ στὸν πατερούλη καὶ ζητάει τὴν εὐλογία.

ὦ, ἂν εἶσαι σὸ ὁ καλός, ἀγαπημένος πατερούλης, δός μου τὴν εὐλογία σου...

Ἄπαντάει ὁ γέροντας χωρικός Ἰβάν Τιμοφέγιεβιτς :

*Σοῦ δίνω εὐλογία γιὰ τὰ καλὰ ἔργα,
ἀλλὰ τὰ ἔργα τὰ πονηρὰ δὲν τὰ εὐλογῶ...*

(Ἀπὸ τὴν ἐποποιεῖα γιὰ τὸν Ἡλία Μουρόμτσε).

Καὶ στὴν ἐποποιεῖα γιὰ τὸν Ντιούκ Στεφάνοβιτς διαβάζουμε :

*Σ' αὐτὴ τῇ μητέρα καὶ γεννήτρια,
τὴν ἀγνή Ἀμαλθία Τιμοφέγιεβνα
Μιλᾷει ὁ Ντιούκ, ὅταν μὲ τρεμάμενα γόνατα
ζητᾷ ἀπ' αὐτὴν τὴν εὐλογία νὰ πάη στὸ Κίεβο.*

Ἄκόμα κι' ὁ ὄρμητικὸς Βάσιβκα Μπουλάεφ μὲ ὑποταγὴ ζητᾷ τὴ μητρικὴ εὐλογία :

*Σκέφτηκε ὁ Βάσιβκα νὰ πάη στὰ Ἱεροσόλυμα
καὶ πῆγε νὰ ζητήσῃ ἀπ' τὴν μητέρα του εὐλογία,
τὸ ἀτίθασσο κεφάλι μέχρι τὴν ὕψη γῆ
σκόβει σὰν λευκὸ μπουνκέτο.*

*Δὲν ἀπλώθηκαν κάτω τριχένια φύλλα,
ὁ Βάσιβκα ὑποκλίνεται μπρὸς στὴν μητέρα.*

Ἡ καινούργια ζωὴ, ἡ νέα οἰκογένεια ἀρχίζει ἀπὸ τὴν εὐλογία, ποῦ δίνουν οἱ γονεῖς στοὺς μηστευμένους καὶ στοὺς νεόνυμφους. Ἡ εὐλογία εἶναι τὸ θεμέλιο, ποῦ ὑποβαστάζει «τὴν ἐστία τοῦ σπιτιοῦ». Π.χ. στοὺς γνήσια ρωσικοὺς πληθυσμούς, καθὼς καὶ στοὺς πληθυσμούς τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, τὸ ἔθιμο τοῦτο διατηρήθηκε ἰσχυρὸ μέχρι τοὺς τελευταίους καιροὺς—μέχρι τὴν Ἐπανάστασι, καὶ ἀκόμη παραπέρα. Στὴ συνειδητὰ θρησκευτικὴ παράδοσι τῶν ἰσχυρῶν ρωσικῶν οἰκογενειῶν, ποῦ μετανάστευσαν, π.χ. σὲ πολλὰς οἰκογένειες ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὰ παλιὰ ρωσικὰ πολιτισμένα στρώματα, αὐτὸς ὁ κεντρικὸς ρόλος τῆς εὐλογίας τῶν γονέων

στὴν οἰκοδομὴ τοῦ νέου σπιτιοῦ, διατηρήθηκε ἀκόμα καὶ μέχρι σήμερα. Τὴν ἀξία τῆς εὐλογίας τὴ μαρτυρεῖ ἡ δύναμι τοῦ οἰκογενειακοῦ ἔθιμου, καθὼς καὶ ἡ ζωηρὴ, χαρούμενη διάθεσις, ποῦ μορφοποιεῖ τὴν καινούργια ζωὴ τῆς ρωσικῆς νεολαίας, στὶς περιοχές, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὶς δάσεις τοῦ ρωσικοῦ πατριαρχικοῦ πολιτισμοῦ—ὅπως εἶναι τὸ Κλάμαρ, κοντὰ στὸ Παρίσι καὶ τὸ Σίκλιφ κοντὰ στὴ Νέα Ὑόρκη καὶ πολλοὶ ἄλλοι τόποι τῆς ρωσικῆς διασπορᾶς.

Νὰ μερικὰ σχεδιάσματα ἀπὸ τὴν τελετὴ τῆς εὐλογίας τῶν νεόνυμφων, ποῦ περιέχεται στὶς συνήθειες τῶν ρωσικῶν χωρικῶν τῶν μέσων καὶ τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Τερεστοένκο συνεκέντρωσε πολλὴ καὶ ἀξιόλογο ὕλικὸ στὸ περίφημο βιβλίον του «Ἔθιμα τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ».

Στὴν περιοχὴ τῶν Σμόλενσκ οἱ πατέρες, ὁ γεννήτορας κι' ὁ πεθερός, καὶ ἡ μητέρα ἀρχίζουν νὰ εὐλογοῦν τὸ γαμπρό. Αὐτὸς πέφτει στὸ πόδια τους. Καὶ οἱ καλεσμένοι τραγουδοῦν :

Δὲν σκάβει τὴ γῆ μὲ τὸ νύχι του κάποιον βαρῶνον ἄλλο

Ὁ νεαρὸς πρίγκηπας ζητᾷ τὴν εὐλογία

ἀπὸ τὸν πατερούλη, ποῦ τὸν γέννησε,

ἀπ' τὸν πατερούλη, ποῦ τὸν εὐλογεῖ,

ἀπ' τὴν μανούλα, ποῦ τὸν γέννησε,

ἀπ' τὴν μανούλα, ποῦ τὸν εὐλογεῖ.

Στὴν περιοχὴ τοῦ Νιζεγκόραντ, ὅταν ὅλα ἔχουν ἐτοιμαστῆ γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς νεαροὺς μελλονύμφους δέχεται τὴν εὐλογία τῶν γονέων του μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο : Τοποθετοῦν στὴ γωνία, κάτω ἀπὸ τὸ εἰκόνισμα, ἕνα τραπέζι καὶ τὸ σκεπάζουν μὲ λευκὸ κάλυμμα. Μετὰ, βάζουν στὸ τραπέζι σικάλινο ψωμί καὶ ἄλατι, τηγαλίτα καὶ λευκὸ ψωμί, ἀνάβουν κεριὰ καὶ λαμπάδες κάτω ἀπὸ τὰ εἰκόνισματα κι' ὅλοι οἱ οἰκιακοὶ καὶ οἱ γονεῖς προσεύχονται μὲ τὸ νυμφευμένο. Ὑστερα, ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα τὸν ντύνουν μὲ γούνες μὲ γυρισμένο τὸ μαλλί πρὸς τὰ ἔξω κι' ὁ νουνὸς πιάνει μὲ μὲ τὸ ἕνα του χέρι τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ γαμπροῦ, ἐνῶ τὸ ἄλλο τὸ ἔχει ἀκουμπημένο στὴ γούνα. Τὸ δεύτερο χέρι τοῦ γαμπροῦ τὸ κρατᾷ ἕνας φίλος ἢ ὁ ἀδελφὸς καὶ ἔτσι τὸν ὀδηγοῦν μπρὸς στοὺς γονεῖς, οἱ ὁποῖοι στέκονται κοντὰ στὸ τραπέζι, κρατῶντας ὁ πατέρας τὴν εἰκόνα καὶ ἡ μητέρα τὸ ψωμί. Τότε ὁ φίλος λέει : «Ἀγαπημένε πατερούλη, εὐλόγησε τὸ νέο βλαστὸ σου, νὰ πάρῃ τὸ χρυσὸ στεφάνι καὶ νὰ γεντῆ τὸν καρπὸ ἀπ' τὸ δέντρο τοῦ παραδείσου». Αὐτὲς τὶς λέξεις τὶς ἐπαναλαμβάνει τρεῖς φορές. Κι' ὁ γαμπρὸς τρεῖς φορές πέφτει στὰ πόδια τοῦ πατέρα του, πάνω σὲ μιὰ ἀπλωμένη γούνα, τὴν ὁποία ἐτοίμασε ὁ προξενητής. Μετὰ, ὁ πατέρας εὐλογεῖ τὸ γυιό του μὲ τὴν εἰκόνα σταυρωτὰ τὴν ἀσπάζεται πρῶτα αὐτὸς ὁ ἴδιος, μετὰ τὴ δίνει νὰ τὴν ἀσπαστῆ ὁ γυῖος του καὶ, τέλος, τὴν ἀσπάζονται ὅλοι. Ἀκριβῶς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο εὐλογεῖ ἡ μητέρα τὸ γυιό καί, μετὰ, ὁ πατέρας κι' ἡ μητέρα τὸν εὐλο-

γούνη, ἀλληλοδιαδόχως, με τὸ ψωμί καὶ τὸ ἀλάτι καὶ τὸν ἕξαποστέλλον γιὰ τὸ στεφάνωμα.

Μὲ ἀνάλογο τρόπο γίνεται αὐτὴ ἡ τελετὴ τῆς εὐλογίας καὶ στὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς Ρωσίας. Ἀπὸ τὴν ὄγδοη δεκαετία τοῦ 19ου αἰῶνος προέρχεται ἡ ἀκόλουθη περιγραφή τῆς προγαμιαίας εὐλογίας τῶν χωρικῶν τοῦ Ἐλάτομ, στὸ ἰδίωμα τοῦ Ταμ-πόσκοϊ:

Μὲ τὸ τελείωμα τοῦ γεύματος ὁ φίλος παίρνει ἕνα πακέτο καὶ τὸ βάζει στὸ μέσον τοῦ δωματίου. Μετὰ ὁ φίλος ὀδηγεῖ ἐκεῖ τὸ γαμπρό, στέκεται ὁ ἴδιος στὸ πλάι του, μπροστὰ στοὺς γονεῖς καὶ ζητάει ἀπ' αὐτὸν τὴν εὐλογία:

*Πατερούλη γενάρχη,
Εὐλόγησε τὸ γυιὸ πὸν γέννησες,
νὰ σταθῆι στὸ βῆμα τοῦ Θεοῦ,
νὰ πάσῃ τὸ χρυσὸ στεφάνι,
νὰ ἀσπαστῆ τὸ ζωοπάρχο Στανρό...
Ὅπως ἀξιώθηκαν οἱ ἅγιοι πατέρες,
ἔτσι νὰ ἀξιωθῶμε καὶ μεῖς οἱ ἁμαρτωλοί.*

«Εὐλόγησε, πατερούλη», συμπληρώνει ὁ γαμπρός καὶ τρεῖς φορές πέφτει στὰ πόδια του ζητῶντας συγγνώμη.

«Ὁ Θεὸς νὰ σὲ εὐλογήσῃ», λέει ὁ πατέρας καὶ τὸν ἀσπάζεται τρεῖς φορές καὶ τὸν ἐγγίζει με τὸ εἰκόνισμα τῆς εὐλογίας. Μετὰ ὁ γαμπρός στέκεται μπροστὰ στὴ μητέρα. Καὶ ὁ φίλος, με τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο, τῆς ζητάει νὰ εὐλογήσῃ τὸ γυιὸ της. Ὁ γαμπρός ζητάει ἀπ' αὐτὴ τὴ συγγνώμη καὶ παίρνει ἕνα δευτέρο εἰκόνισμα.

Ἰδιαίτερα πανηγυρική ὑπῆρξε ἡ τελετὴ τῆς εὐλογίας κατὰ τὸν ἑορτασμό τῶν γάμων τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Φιόντοροβιτς, τὴν 5 Φεβρουαρίου τοῦ 1626.

Ὁ ἄρχοντας παρακολούθησε τὴν πρωϊνὴ Λειτουργία καί, μετὰ, δέχτηκε τὴν εὐλογία τοῦ πατέρα του, τοῦ ἁγίου πατριάρχου, τὸν ὁποῖο καὶ προσεφώνησε με τούτα τὰ λόγια: «Μεγάλε ἄρχοντα, πατέρα μου, Φιλάρετε Νικίτιν, ἀγιώτατε πατριάρχα Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας. Μὲ τὴν εὐτυχῆ συγκατάθεσι τὴ δική σου καὶ τῆς μητέρας μου, τῆς μεγάλης ἀρχόντισσας Μάρθας Φιοντόροβνας ὠρίστηκαν οἱ γάμοι μου κατ' αὐτὴ τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεώς μου. Ἀγιώτατε πατριάρχα, εὐλόγησε τὸ γυιὸ σου». Ὁ πατριάρχης, εὐλογῶντας τὸ γυιὸ, εἶπε: «Ὁ Παντοδύναμος καὶ ἀνέκφραστος σὲ ἀγαθότητα, αὐτὸς πού σὲ ὠδήγησε στὸ βασιλικὸ θρόνο, αὐτὸς νὰ σὲ εὐλογήσῃ. Εἶθε νὰ δώσῃ σὲ σένα καὶ στὴ σύζυγό σου μακροήμερεσι καὶ πλήθος ἀπογόνων. Νὰ καμαρώσῃς στὸ θρόνο τοὺς υἱοὺς τῶν υἱῶν σου καὶ τὶς θυγατέρες τῶν θυγατέρων σου. Καὶ νὰ σὲ ὑπερασπίζῃ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐχθροὺς σου καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴ δυναστεία σου ἀπὸ τὴ μιὰ θάλασσα μέχρι τὴν ἄλληλιν κ' ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς μέχρι τὶς ἄκρες τοῦ σύμπαντος». Ὑστερα, ὁ πατριάρχης τὸν εὐλόγησε με τὸ εἰκόνισμα τῶν ἁγίων προπατόρων.

Αἰσθητοὶ φορεῖς τῆς εὐλογίας τῶν γονέων—κάτι περισσότερο, ἱερά σύμβολα, καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ

γιὰ τὴν οἰκογένεια, τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ—εἶναι οἱ οἰκογενειακὲς εἰκόνες. Αὐτὲς μεταβιβάζονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, σὰν ἕνας ἑνσαρκωμένος πνευματικὸς δεσμός, σὰν μιὰ πνευματικὴ διαδοχὴ πατέρων καὶ παιδιῶν. Στὶς ἀναρίθμητες δυνατὲς ρωσικὲς οἰκογένειες, ἀπλοϊκὲς ἢ διάσημες, τὶς ἐσπερημένες ἀπὸ ἀνέσεις ἢ τὶς πλούσιες καὶ εὐπορες, ὑπῆρχαν αὐτὲς οἱ κληρονομικὲς οἰκογενειακὲς εἰκόνες τῆς εὐλογίας τῶν πατέρων ἢ τῶν παππούδων. Μερικὲς ἀπὸ τὶς οἰκογενειακὲς αὐτὲς εἰκόνες σὰν νὰ ἐνσωμάτωσαν στὸν ἑαυτό τους τὴ ζωὴ τῆς γενεᾶς, τὴν ἱστορία τῆς οἰκογενείας ἢ τοῦ γένους ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ πατέρα ἢ τῆς μητέρας. Ἔτσι, π.χ. σ' ἕνα ἀπὸ τοὺς κλάδους τοῦ γένους Γκαλιντσίνσκιι διασώθηκε, σὰν οἰκογενειακὸς δεσμός, μιὰ πολὺ ἀρχαία εἰκόνα, τὴν ὁποία ὁ Μένσικοφ, ὅταν ἔπεσε σὲ δυσμένεια καὶ ἐξωρίστηκε, τὴν ἐπῆρε μαζὴ του στὴ Σιβηρία καὶ μετὰ τὴν ὁποία εὐλόγησε στὸ Μπερεσόφ τὴ θυγατέρα του, τὴν πριγκίπισσα Γκαλιτσίνα, ὅταν παντρεύτηκαν. Στὴν οἰκογένεια τῶν Ἑρμολόβιι διασώθηκε ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ ἡ εἰκόνα τῶν μνήστρων τῆς Μαρίας Χλαπαβοῖ (ἡ ὁποία πρέπει νὰ προερχόταν ἀπὸ τὸ βασιλεῖα Μιχαὴλ Φιόντοροβιτς, πρόπαππο τῶν Ἑρμολόβιι). Στὸν ἀρχαιότατο κλάδο τοῦ γένους τῶν Νταλγορουκόβσκιι διασώθηκε, σὰν ἕνας μεγάλος δεσμός, μιὰ εἰκόνα, ἡ ὁποία ἦταν συνδεδεμένη με τὸ μνημεῖο τῆς ἡρωίδος καὶ δραστηρίας πριγκίπισσας Ναταλίας Μπαρίσοβνας Νταλγκαροῦκοῖ, τῆς χήρας τοῦ τραγικοῦ θησαυροφύλακος Ἰβάν Νταλγκαροῦκοῖ, ἡ ὁποία ὕστερα ἔγινε μοναχὴ. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ ὑπῆρξε πατριαρχικὴ εὐλογία στὸ μικρὸ γυιὸ τοῦ πριγκίπισπος Ἰβάν. Αὐτὰ εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ παραδείγματα, τὰ ὁποία ἐπῆρα στὴν τύχη ἀπὸ τὶς γνωστὲς μου οἰκογένειες. Στὶς οἰκογένειες μετὰ τὶς παλιὰς παραδόσεις καὶ εἰδικὰ μετὰ τὸ ἀρχαῖο τελετουργικὸ ὑπῆρχαν πολλὲς τέτοιες ἀρχαῖες κληρονομικὲς οἰκογενειακὲς εἰκόνες. Γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ γιὰ τὰ ἐγγόνια αὐτὲς ἦταν γεμάτες μετὰ τὸ χεῖμαρρο τῆς εὐλογίας καὶ τῶν προσευχῶν τῶν γονέων καὶ τῶν παππούδων.

Στὸ ἀρχαῖο ρωσικὸ σπίτι ἢ «κόκκινη γωνία» μετὰ τὶς εἰκόνες, τὸ προσευχητάρι ἢ τὸ ἐκκλησάκι τοῦ σπιτιοῦ ἦταν τὸ κέντρο τῆς θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τῆς οἰκογενείας...

Ὅταν ὁ παλαιορῶσος ἔμπαινε στὸ σπίτι, πρὶν ἀπ' ὅτιδῆποτε ἄλλο ἀναζητοῦσε μετὰ τὰ μάτια τὶς εἰκόνες. Στὴν ἀρχὴ ἔσκυβε γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸ σεβασμὸ του μπροστὰ σ' αὐτὲς καὶ μόνο ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ὑποκλινόταν μπροστὰ στοὺς νοικοκυρέους καὶ σ' ὅλους τοὺς ἄλλους παρευρισκομένους. Ἔτσι μᾶς διηγοῦνται οἱ ξένοι πού βρέθηκαν κατὰ τὸ 16 καὶ 17 αἰῶνα στὴ Μοσχοβίτικη Ρωσία, π.χ. ὁ Γκέμπερστεϊν, ὁ ὁποῖος πῆγε στὴ Μόσχα στὰ χρόνια τοῦ Βασιλείου τοῦ τρίτου κατὰ τὸ 1517 καὶ 1526 καὶ ὁ Μείερμπερ, ὁ ὁποῖος πῆγε κατὰ τὸ 1660-63 ὡς αὐτοκρατορικὸς πρέσβυς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρο Μιχαήλοβιτς. Ἀλλὰ καὶ πόση αὐθεντικότης ὑπάρχει σ' ἐκείνη τὴ σκηνὴ τῶν Δεκεμβριστῶν (τοῦ ἀτέ-

λειωτου μυθιστορήματος του Λέοντος Τολστόϊ) κατά την όποίαν ή άφελής χωρική γερόντισσα πήγε από τό μακρινό της χωριό στη Μόσχα με τὰ πόδια, για νά συναντήσει τὰ άφεντικά της, τούς Τσερνισέβι, και νά τούς παρακαλέση για τόν άντρα της, που από την άπερισκεψία του, χωρίς νά κάνει κανένα λάθος, ρίχτηκε στη φυλακή. Φοβισμένη μπαίνει στη θορυβώδη και γεμάτη με άνθρώπους αίθουσα του Μοσχοβίτικου άρχοντικού των Τσερνισέβι. Ἄλλά, μολονότι ταραγμένη, δέν χάνει τό θάρρος της. Προσηλωμένη στο όρθό άγροτικό έθιμο, πρώτα κάνει τό σταυρό της και ύποκλίνεται μπρός στη γωνιά με τὰ εικόνισματα, χωρίς νά πάθη σύγχυσι μέσα στην άγνωστη γι' αυτήν επίπλωσι. Και μετά άπ' αυτό ύποκλίνεται έμπρός στους παρευρισκομένους. Πόσο σ' αυτή την εικόνα, τή γραμμένη έκ του φυσικού, έκφράστηκε καθαρά ή λεπτότης του χαρακτήρος, που έχει τις ρίζες της στην πατριαρχική συμπεριφορά των παλαιών εικόνων και άφελών ανθρώπων!

Τό φως της λαμπάδας μπιστά στην εικόνα συνδεόταν μυστικά με άξέχαστες άναμνήσεις για τή μητέρα, με τις καλύτερες άναμνήσεις της παιδικής ηλικίας για τόν Κωνσταντίο Λεόντιεφ. Ὅλα τὰ οικογενειακά ρωσικά έθιμα, στην αυθεντική τους μορφή, ζούν μ' αυτές τις άναμνήσεις και φωτίζονται από αυτές. Με άφθονία έτρεχε ή ζωή της προσευχής στους κόλπους της οικογενείας. Ἡδη σ' αυτόν τόν «Νταμαστρόγιε» του Σίλβεστρ διαβάζουμε στο 12ο κεφάλαιο: «Ὁ άντρας με την γυναίκα και τούς σπιτικούς πώς προσεύχονται στο σπίτι τους! Ὅλόκληρη την ήμέρα και τό βράδυ ο άντρας με τή γυναίκα και με τὰ παιδιά και με τούς σπιτικούς ψάλλουν—όσοι άπ' αυτούς ξέρουν γράμματα—τόν έσπερινό, τό άπόδειπνο, την όλονυχτία, με σιωπή και με προσευχή και με χαριτωμένη στάσι και με προσευχή και με μετάνοιες. Ψάλλουν στοχαστικά, μ' ένα στόμα. Μετά τόν κανόνα όμως ούτε ψάλλουν ούτε τρών ούτε κάνουν θόρυβο... Ἄλλά πλαγιάζουν να κοιμηθούν, άφοϋ ο κάθε Χριστιανός βάλη μπιστά στο Θεό τρεις μετάνοιες κατά γής. Και τὰ μεσάνυχτα πάντοτε σηκώνονται ήσυχα για να προσευχηθούν στο Θεό θερμά και με δάκρυα για τὰ άμαρτήματά τους. Και τό πρωϊ επίσης σηκώνονται γεμάτοι δύναμι και πόθο. Κάθε Χριστιανός προσεύχεται για τὰ πλημμελήματά του και για την άφεισι των άμαρτιών του».

Φυσικά, αυτή—ή εξιδανικευμένη σκιαγραφία, αυτό που ο συγγραφεύς του «Νταμαστρόγιε» εκθέτει σαν ιδεώδες, δέν τό έφάρμοζαν όλοι κατ' αυτό τόν τρόπο. Ἄλλά ή σπουνδύλωσι της προσευχής άποτελοϋσε τή δύναμι της άρχαίας ρωσικής οικογενείας. Ὁ κίνδυνος για την παλαιορωσική ευλάβεια βρισκόταν, όπως έμεις νομίζουμε, στο θρησκευτικό φορμαλισμό, στο να δοθῆ σε μερικές έκδηλώσεις άντι της έξωτερικής, τελετουργικής δευτερευούσης, πρωτεύουσα σημασία και μ' αυτό τόν τρόπο να ύλιστικοποιηθῆ ή θρησκεία, να μεταποιηθῆ σε σκληρό

τελετουργικό νόμο, σ' έκδηλώσεις που καταντοϋν τό μοιραίο αίτιο του σχίσματος, που δέν άργεί να ρθῆ και δέν είναι εύκολο να ύπερνηκηθῆ. Ἄλλά και ή έσωτερική, βαθειά θεώρησι της πίστεως ζούσε, όπως τό είδαμε ήδη, στις πατριαρχικές ρωσικές οικογένειες και τις ένέπνεε με την πνοή της και έδινε σ' αυτές δύναμι για τόν άγώνα της ζωής κι' έσωτερικό φως και θερμότητα σ' όλες τις έκδηλώσεις της. Πόσες προσωπικότητες θρησκευτικά στερεές, ήθικα

Ὁ όσιος Ἰώβ, ήγούμενος της ι. Μονῆς του Ποτσάεβ.

δυνατές, φωτεινές, τίμιες κι' εύτυχισμένες, που άκτινοβολοϋν με ήρεμο φως άγάπης και καλωσύνης, άλλες γνωστές κι' άλλες, πολύ περισσότερες, άγνωστες, οι όποιες ίσως άποτελοϋν τή μεγαλύτερη όμορφιά της έθνικής ρωσικής ζωής, βγήκαν από τούς κόλπους της άγνης ρωσικής οικογενείας κι' άναπτύχθηκαν έχοντας στενό σύνδεσμο μ' αυτό τό έθιμο!

Μετάφρ. έκ του ρωσικού
Ἄρχιμ. Νικοδήμου Γκατζιρούλη

N. ΑΡΣΕΝΙΕΦ

Η ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΡΩΣΙΑΝ*

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀρχαίου Ρώσου ὠκοδομεῖτο συμφῶ-
ως πρὸς τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀντιλήψεις,
τὰς διατάξεις τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας, τὰς ἀπαι-
τήσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱεροτελεστιῶν, τὰς νο-
θεσίας τῶν πνευματικῶν πατέρων. Ἰδιαιτέρως ἰσχυ-
ρὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἀρ-
χαῖον Ρῶσον κατὰ τὸν χρόνον τῆς προετοιμασίας
του διὰ τὴν ἐξομολόγησιν καὶ τὴν ἀξίαν μετάληψιν
τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Εἰς τὰς ἀρχαίας ρωσικὰς πηγὰς ἰσχύει ὡς νόμος
ἡ γενικὴ ὑποχρεωτικὴ ἐξομολόγησις. Τὸ Τυπικὸν τοῦ
μητροπολίτου Γεωργίου (α' αἰῶν) λέγει: «Ἐὰν κα-
νεὶς ἐξομολογηθεὶς ἀποθάνῃ, νὰ ψάλλωνται ἐν ἀμ-
φίοις καὶ αἱ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας δεήσεις ὑπὲρ
αὐτοῦ» (Κανὼν 72). Συνεπῶς, ὁ ἀποθανὼν ἄνευ ἐξο-
μολογήσεως ἐκινδυνεύει, ἐξ Ἰσοῦ, μὲ τὸς ἀφωρισμέ-
νους, νὰ στερηθῇ τῆς χριστιανικῆς ταφῆς καὶ τοῦ μνη-
μοσύνου. Ἄλλος κανὼν τοῦ αὐτοῦ Τυπικοῦ λέγει:
«Κανεὶς χριστιανός, ἀνὴρ ἢ γυνή, μικρός ἢ μέγας,
νέος ἢ γέρων, δὲν πρέπει νὰ ἀποθάνῃ χωρὶς νὰ ἐξομολο-
γηθῇ καὶ χωρὶς νὰ μεταλάβῃ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων,
εἴτε τὴν νύκτα εἴτε τὴν ἡμέραν» (Κανὼν 9).
Ὁ μητροπολίτης Φώτιος, εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς
τὸν κλῆρον τοῦ Πσκόφ (ιε' αἰῶν), ἀναφέρει τὸν ἀφορι-
σμὸν ὡς συνέπειαν τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἐξομολογήσεως:
«Ὅσοι δὲ ἀνθρώποι ζοῦν ἄνευ μετανοίας καὶ δὲν ἀκο-
λουθοῦν τὸν πνευματικὸν πατέρα, καὶ εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν ἂν ἔρχονται, νὰ μὴ γίνονται δεκτοὶ αἱ προσφοραὶ
των πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς δὲ τὰ πνευματικὰ σας
τέκνα νὰ ἀπαγορευέτε μὲ τοιοῦτους νὰ τρώγουν, νὰ
πίνουν, νὰ τοὺς προσκαλοῦν εἰς τὰ σπίτια των καὶ νὰ
πηγαίνουν εἰς αὐτούς, διότι μόνοι των ἀφωρίσθησαν
ἀπὸ τὸ ποιμνιον τῶν λογικῶν προβάτων τοῦ Χριστοῦ.
Καὶ ὅση δύναμις, οἱ τοιοῦτοι νὰ ὀδηγοῦνται εἰς τὴν
ἐξομολόγησιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ νὰ γίνονται δεκτοὶ
μὲ χαράν». Ὁ πατριάρχης Ἀδριανός, ἀξίω ὅπως τὰ
τέκνα τῆς Ἐκκλησίας ἀθεραπεύουν τὰς πνευματικὰς
ἀσθενείας διὰ τῆς συχνῆς ἐξομολογήσεως τῶν ἁμαρ-
τιῶν των εἰς τὸν πνευματικὸν πατέρα, ταυτοχρόνως
προσθέτει: «Ὁ δὲ παραμελῶν ταῦτα, ἂν ἀποθάνῃ, εἶ-
ναι ἀνάξιος τῆς χριστιανικῆς ταφῆς»¹. Τοιαύτην ἀδιαμ-
φισβήτητον σημασίαν εἶχεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν
τὸ μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως.

Ἀναλόγως τῆς σημασίας τοῦ μυστηρίου τούτου,
καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ πνευματικοῦ ἐτιμᾶτο τότε μεγάλως.
Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν δέκατον καὶ τοὺς μετέ-
πειτα αἰῶνας μόνον μοναχοὶ ἠδύνατο νὰ εἶναι πνευ-
ματικοί. Οἱ ἔγγραφοι ἐνοριακοὶ ἱερεῖς δὲν εἶχον ἀξιω-
θῆναι αὐτοῦ τοῦ ὑψηλοῦ λειτουργήματος καὶ δὲν ἐτέλουν τὸ
μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως. Ἡ συνήθεια αὕτη

ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι πᾶς ἱερεὺς δὲν ἤμπορεῖ
νὰ εἶναι πνευματικός, τοῦτέστιν ἔμπειρος πνευματικὸς
ιατρός, ἱκανὸς νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐσωτερικὴν
κατάστασιν τῶν μετανοούντων καὶ νὰ τοὺς παρέχῃ τὴν
πρόπουσαν πνευματικὴν ἴασιν. Ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς
Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας μετεδόθη εἰς τὴν Ρωσικὴν
Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μὲ ὠρισμένας παρεκκλίσεις. Λόγω
ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς ἀριθμοῦ ἱερομονάχων, εἰς τὴν
ἀρχαίαν Ρωσίαν ἤσκουν χρέη πνευματικοῦ καὶ ἔγ-
γαμοὶ ἱερεῖς, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγοι. Ἡ ὑπεροχὴ ἐδίδετο
εἰς τοὺς μοναχοὺς. Μεταξὺ τῶν πνευματικῶν τῆς ἀρ-
χαίας Ρωσίας δύναται κανεὶς νὰ ἀναφέρῃ μεγάλους
ἀσκητὰς: τὸν ὅσιον Θεοδόσιον Πετσέρσκου, τὸν ἡγού-
μενον Δανιήλ, τὸν ὅσιον Ἀβραάμιον τοῦ Σμολένσκ,
τὸν Νίκωνα τοῦ Ραντόνιεζ, τὸν Παφνούτιον Μπορόβ-
σκου, τὸν Ἰωσήφ Βολοκολάμσκ. Εἰς τοὺς μοναχοὺς ἐ-
ξομολογοῦντο καὶ λαϊκοὶ — ἄνδρες καὶ γυναῖκες.
Ὁ ὅσιος Θεοδόσιος εἶχε πνευματικὰ τέκνα λαϊκοῦς,
ὁ Ἀβραάμιος τοῦ Σμολένσκ ἐδέχετο πρὸς ἐξομολό-
γησιν τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως μὲ τὰς γυναῖκας
καὶ τὰ παιδιά.

Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, ἀπὸ τὸν πνευματικὸν
ἀπηροῦντο, πλὴν τοῦ φωτεινοῦ νοῦ, μεγάλα πνευμα-
τικὰ καὶ ἠθικὰ προσόντα. «Ἄν δὲν ἤμπορῆς νὰ διδά-
ξῃς — λέγει μία ἀπὸ τὰς παλαιὰς ρωσικὰς διδασκὰς —
καλύτερον εἶναι νὰ μὴ δέχεσαι εἰς ἐξομολόγησιν,
διὰ νὰ μὴ ὀδηγήσῃς εἰς ἀπώλειαν καὶ αὐτοὺς καὶ τὸν
ἑαυτόν σου. Θὰ κολασθῇ δεινῶς ὁ ἀπερίσκεπτος πα-
πᾶς»². «Ὅταν προσέρχονται εἰς τὴν πνευματικὴν
πατέρα πρὸς ἐξομολόγησιν, ὁ ἱερεὺς πρῶτον συνομιλεῖ
μετ' αὐτῶν ψυχωφελῶς, μὲ προσήκειαν, ἐρωτῶν ἕκα-
στον, ποῖος εἶναι, ἀπὸ ποίαν τάξιν προέρχεται. Ὁ ἱε-
ρεὺς πρέπει νὰ εἶναι συνετός, ἀναλόγως τοῦ βίου νὰ
θεραπεύῃ»³. «Πρέπει νὰ ἀναζητῇ κανεὶς πνευματικὸν
πατέρα ἀγαθόν, φιλόθεον καὶ εὐγενῆ καὶ ὄχι πολὺ ἐπι-
εικῆ, οὔτε μέθυσον, οὔτε φιλάργυρον, οὔτε ὀργίλον»
— διδάσκει τὸ βιβλίον «Ντομοστρού» (= Οἰκονομία).

Ὁ ἀρχαῖος Ρῶσος πνευματικὸς ἤσκει μέγα παι-
δαγωγικὸν ἔργον. Τότε διέκριναν τὴν «μετανοοῦσαν»
οἰκογένειαν ἀπὸ τὴν φυσικὴν οἰκογένειαν. Ὁ πνευμα-
τικὸς ἐκαλεῖτο πατήρ, ὁ δὲ ἐξομολογούμενος τέκνον
του «γεννηθέν ἐν πνεύματι»⁴. Τὴν «μετανοοῦσαν» οἰ-
κογένειαν ἐχώριζεν ἀπὸ τὸν πνευματικὸν πατέρα
μόνον ὁ θάνατος αὐτοῦ. Ἀκόμη καὶ τὰ βοῶντα ἐλατ-
τώματα τοῦ πνευματικοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαλλά-
ξουν αὐτοῦ τὸ πνευματικὸν τέκνον. «Ἐὰν κανεὶς ἀρχί-
σῃ νὰ φέρεται πρὸς τὸν μετανοοῦντα σκληρῶς ἢ βα-

2. Ἄ λ μ ε ζ ω φ, Τὸ Μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως,
ἔτος ἐκδόσεως 1894, τόμ. Α'. σελ. 267.

3. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξομολογήσεως τῶν λαϊκῶν. Κατὰ τὴν
τάξιν ἐξομολογήσεως ιε' αἰῶνος.

4. Διδαχὴ πρὸς τὰ πνευματικὰ τέκνα. Κατὰ τὴν συλλο-
γὴν χειρογράφων ιστ' αἰῶνος.

* Ἄρθρον δημοσιευθὲν εἰς τὸ «Περιοδικὸν Πατριαρχείου
Μόσχας», τεύχος Ζ' (1956), σελ. 54-57.

1. Ἐπιστολὴ πρὸς πάντας, κεφ. 21.

ναύσω, νὰ παρακληθῆ νὰ τὸν ἀφήσῃ καὶ ἄλλοῦ νὰ ἐξομολογηθῆ, ἐὰν ὅμως δὲν τὸν ἀφήσῃ, οὗτος δὲν δύναται νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ»⁵. Τὸ νὰ ἔχη κανεὶς πλείονας πνευματικούς πατέρας ἐσήμαινεν, ὅτι στερεῖ τὴν ἐξομολόγησιν πάσης δυνάμεως. Κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ πνευματικὸς ἔφερεν ὅλην τὴν εὐθύνην διὰ τὸν μετανοοῦντα. Ὁ πνευματικὸς, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις αὐτάς, ἦτο ὄχι μόνον μάρτυς, «αὐτήκοος» τοῦ μετανοοῦντος, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ὑπεύθυνος διὰ τὰς ἀμαρτίας του. Αἱ ἀμαρτίαι τοῦ μετανοοῦντος, αἱ ἐξαγορευθεῖσαι πρὸς τὸν πνευματικὸν πατέρα κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν, ἐγίνοντο κοιναὶ ἀμαρτίαι των. Εἰς τὰς ἀρχαίας ρωσικὰς ἀκολουθίας τῆς Ἐξομολογήσεως ἡ σκέψις αὕτη ἔχει ἔντονον ἐκφρασιν. Ἀφοῦ ἤκουε τὴν ἐξομολόγησιν καὶ ἀνεγίνωσκε τὰς εὐχὰς ἐπὶ τοῦ κύπτοντος μετανοοῦντος, ὁ πνευματικὸς τὸν ἐσῆκωνεν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, ἔθετε τὴν δεξιάν του χειρὰ ἐπὶ τοῦ τραχήλου του καὶ ἔλεγεν: «ἐπὶ τοῦ τραχήλου μου τὰ ἀμαρτήματά σου, τέκνον· καὶ νὰ μὴ σὲ τιμωρήσῃ δι' αὐτὰ Χριστὸς ὁ Θεός, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ Του κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κρίσεως»⁶.

Τὰ πνευματικὰ τέκνα ὀφείλουσαν ὑπακοὴν εἰς τὸν πνευματικὸν τὸν πατέρα. «Ἐὰν κανεὶς δὲν ἀκούῃ τὸν πνευματικὸν τοῦ πατέρα, — ἀναγινώσκωμεν εἰς ἐν παλαιὸν βιβλίον ἐπιτιμίων —, τότε ἔχει ἀπομακρυνθῆ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν μετάνοιαν, ἀλλ' εἶναι ἕξενος πρὸς τὸν χριστιανισμόν»⁷. Εἰς ἕτερον χωρίον, ὁ πνευματικὸς ἀπευθύνεται πρὸς ὑψηλὸν μετανοοῦν τέκνον: «Καὶ τῆς ταπεινότητος ἡμῶν, κύριε, μὴ ἐπιλάβου· τίμα καὶ ἄκουε ἡμᾶς ἐν πᾶσι»⁸. Τὰ πνευματικὰ τέκνα ὀφείλουσαν νὰ μὴ διστάζουσιν νὰ ἐρωτοῦν τὸν πνευματικὸν πατέρα («καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τί εἶναι ἄκαλὸν νὰ πράττῃ ὁ χριστιανὸς») καὶ «νὰ τρέφουσιν πρὸς αὐτὸν μεγάλην ἀγάπην καὶ πίστιν»⁹. Ἡ θέλησις τοῦ πνευματικοῦ εἰς τὴν ἠθικοθρησκευτικὴν σφαιρὰν ἦτο νόμος διὰ τὰ πνευματικὰ τέκνα. Ἡ ἀμαρτία τῆς ἀνυπακοῆς εἰς τὸν πνευματικὸν πατέρα κατετάσσετο μετὰ τὴν ἀμαρτίαν τῆς «ὀλιγωρίας» τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν ἦτο συνήθεια νὰ μεταδίδῃ εἰς τὸν πιστὸν τὰ Ἀρχαῖα Μυστήρια ὁ ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξομολόγησε, τοῦτέστιν ὁ πνευματικὸς πατήρ. Ὁ ἕξενος ἱερεὺς ἐκοινωνεὶ ἀλλότριον πνευματικὸν υἶδον μόνον κατόπιν παραγγελίας τοῦ πνευματικοῦ τοῦ πατρός. Ἀπηγορεύετο ἀπολύτως («ἡ κρίσις κατὰ τοῦ πνευματικοῦ πατρός»¹⁰, τοῦτέστιν οἰαδήποτε ἐπίκρισις τῶν συμβουλῶν τοῦ πνευματικοῦ.

Βάσιμος εἶναι ἡ ὑπόθεσις, ὅτι εἰς τὴν ἀπωπύτην ἀρχαιότητα τῆς Ρωσίας ἐξομολογοῦντο καὶ ἐκοινώ-

νουν τρεῖς τοῦ ἔτους, κατὰ τὰς νηστείας τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Φιλίππου. Εἰς ἀρχαῖος Ρῶσος ἱεροκήρυξ λέγει: «ὦ ἄνθρωπε, δὲν ἠμπορεῖς νὰ ἱκανοποιῆς τὴν σάρκα, νὰ στερεῖσαι τῆς ἀγιότητος, διότι ἐὰν ὁ χριστιανὸς δὲν κοινωνῇ τρεῖς τοῦ ἔτους, ζῆ κρηνωδῶς, δὲν φροντίζει διὰ τὴν ψυχὴν»¹¹. Ἡ νηστεία τοῦ Δεκαπενταυγουσίου καθιερώθη εἰς τὴν Ρωσίαν μόλις τὸν ἰδ' αἰῶνα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὀρίζεται νὰ νηστεύῃ κανεὶς τετράκις τοῦ ἔτους. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν ὡς χρόνος προετοιμασίας διὰ τὴν μετάληψιν τῶν Ἀρχάντων Μυστηρίων ἐχρησίμευεν ὁλόκληρος ἡ νηστεία.

Θεμελιώδης βάσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο ἡ μετάνοια, ἦτο ἀκριβῶς ἡ νηστεία. Εἰς τὰς διδαχάς, τὰς συγκεντρωμένας εἰς τὰς συλλογὰς «Χρυσορρέας», «Σμάραγδος», «Χρυσαῖ ἀλύσεις», λέγεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον λέξεις διὰ τὸ ἐγκώμιον τῆς νηστείας: «Ἡ νηστεία τὴν ψυχὴν καθαρίζει, καὶ τὸ σῶμα φωτίζει, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάγει, καὶ ποιεῖ ἴσον τοῖς ἀγγέλοις, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν προσάγει, καὶ εἰς τὸν ἅγιον παράδεισον εἰσάγει». Ὡσαύτως, εἰς τὰς συλλογὰς αὐτάς λέγεται, ὅτι ἡ νηστεία δὲν εἶναι ἀρετὴ ἀφ' ἑαυτῆς καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἠθικὴν σημασίαν ἔχει ἄνευ τῶν ἄλλων ἀρετῶν: «Ἡ νηστεία ἄνευ ἀγαθῶν ἔργων δὲν εἶναι εὐάρεστος». «Ποία ἡ ὠφέλεια διὰ τὸν ἄνθρωπον νὰ νηστεύῃ σωματικῶς καὶ νὰ πεθαινῇ εἰς τὴν πραγματικότητά». «Ἄν κανεὶς δὲν πίνῃ ποτὰ καὶ δὲν τρώγῃ κρέας, ἀλλὰ διατηρεῖ πᾶσαν κακίαν, δὲν πράττει πλέον τι τοῦ ζώου, διότι πᾶν ζῶον δὲν τρώγει κρέας καὶ δὲν πίνει ποτὰ». Ἡ νηστεία εἶναι ἀχώριστος τῶν ἀρετῶν. «Διὰ τοῦτο καὶ αὐτάς τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας ὤρισε πρὸς καθαρισμόν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας μας, ἵνα ἀπὸ τὰ ὅσα τυχόν ἀμαρτήματα διεπράξαμεν καθ' ὅλον τὸ ἔτος καθαρισθῶμεν κατ' αὐτάς τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας, καταπονοῦντες τὸ σῶμα μας διὰ τῆς νηστείας καὶ δι' ἀγρυπνίας καὶ προσευχῶν πλησιάζοντες τὸν Θεόν, διὰ δακρύων ἀποπλύνοντες τὰς ἀμαρτίας μας καὶ δι' ἐλεημοσύνης τὰς πύλας τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν ἀνοίγοντες, εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἔχοντες ἐν ἀλλήλοις». Ὁ Μητροπολίτης Φώτιος διδάσκει: «Καὶ τὴν ἐρχομένην νηστείαν νὰ τηρῆτε ἐντίμως καὶ ἀμώμως καὶ ἐπιμελῶς διερχόμενοι αὐτὴν διὰ μετάνοιας, ἐξομολογήσεως καὶ δακρύων καὶ θερμῆς φλεγούσης πίστεως καὶ θερμῶν ἀναστεναγμῶν καὶ δι' ἐλεημοσύνης καὶ ἀγάπης κερδίζοντες ὁ εἰς τὸν ἄλλον»¹².

Τοιοῦτοτρόπως, ἡ νηστεία εἶναι ἀποτελεσματικὴ μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐσπλαγγίας, τῆς μετάνοιας, τῆς ἐλεημοσύνης, τῆς ἠθικῆς τελειοποιήσεως. Εἰς τὸ σύνολον τῆς νηστείας καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῶν συνίστατο ἡ ἀξία προετοιμασίας τοῦ πιστεύοντος ἀνθρώπου διὰ τὴν ἐξομολόγησιν καὶ τὴν μετάληψιν τῶν Ἀρχάντων Μυστηρίων. Ἡ ἀπόκτησις ἀρετῶν βάσει τῆς νηστείας

5. E. E. Γκολομπίνσκυ, Ἱστορία τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, τόμ. Α', σελ. 513—514.

6. Εὐχολόγιον ἰσ' αἰῶνος.

7. Ἀ. Ἀλμάζωφ, τόμ. Β', σελ. 452.

8. «Διδασκαλία πνευματικοῦ πρὸς τὰς γυναῖκας—πριγκίπισσας καὶ βογιαρίνας», ἰσ' αἰῶνος.

9. «Ἡ διδασκαλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, πῶς νὰ ζοῦν οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοί», ἰσ' αἰῶνος.

10. Εὐχολόγιον ἰσ' αἰῶνος.

11. Σ. Ι. Συμυρνώφ, Πῶς προητοιμάζοντο εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν διὰ τὴν θεῖαν μετάληψιν, Ἀγία Πετρούπολις 1901, σελ. 10.

12. Ρωσικὴ ἱστορικὴ βιβλιοθήκη, τόμ. ΣΤ', σελ. 493.

ἀπετέλει τὸ οὕτω καλούμενον «γοβιένιε». Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐνοοῦνται αἱ ἀσχολίαι καὶ ἡ ἀντίστοιχος πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς μετανοίας διάθεσις. Ἐξωτερικῶς, τὸ «γοβιένιε» εὐρίσκει τὴν ἔκφρασίν του εἰς τὴν παρακολούθησιν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, εἰς τὴν ἀποχήν ἀπὸ ὄλας, ἀκόμη καὶ τὰς ἀσημάντους ἀπολαύσεις καὶ ἀπὸ τὴν περιττὴν τροφήν, εἰς τὴν ἡρεμον διάθεσιν τοῦ πνεύματος καὶ εἰς τὴν ἀποφυγὴν ὄλων τῶν ἀμαρτωλῶν πράξεων καὶ λογισμῶν, εἰς τὴν σαφῆ συναισθησὶν ὄλων τῶν διαπραχθεισῶν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς τὴν μεταμέλειαν διὰ τὰς ἀμαρτίας.

Ἡ κυρία περίοδος προετοιμασίας διὰ τὴν μετάληψιν ἦτο εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν ἡ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή. Αὕτη ἐτηρεῖτο πολὺ αὐστηρῶς καὶ προηγεῖτο αὐτῆς ἰδιαιτέρα τελετὴ συγχωρήσεως. Καὶ τώρα διατηρεῖται εἰς τὴν χώραν μας τὸ ἔθιμον τῆς συγχωρήσεως κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου, ἡ ὁποία μέχρι σήμερον ὀνομάζεται Ἡμέρα Συγχωρήσεως. Εἰς ξένος περιηγητῆς, ἐπισκεφθεὶς τὴν Μόσχαν τὸν 19^ο αἰῶνα, περιγράφει ὡς ἐξῆς τὸ ἔθιμον αὐτό. Τὴν Ἀπόκρεω οἱ Ρῶσοι ἐπισκέπτονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἀσπάζονται, συγχωροῦνται, συμφιλιώνονται, ἂν ἐλύπησεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον λόγῳ ἢ ἔργῳ, καὶ συναντῶμενοι εἰς τὸν δρόμον, — ἔστω ἂν δὲν εἶχον προηγουμένως ἰδωθῆ ποτὲ, — ἀσπάζονται ψιθυρίζοντες: «Συγχώρησόν με, ἐλέησον!». Ὁ ἄλλος ἀπαντᾷ: «Ὁ Θεὸς νὰ σὲ συγχωρήσῃ». Εἰς τὴν αὐλὴν τῶν ἡγεμόνων τῆς Μόσχας τὸ ἔθιμον τῆς συγχωρήσεως ἀπετέλει ὀλόκληρον περίπλοκον τελετὴν, ἀπαρεγκλίτως τηρουμένην. Ἀπὸ τὰ μέσα τῆς Ἀπόκρεω ὁ τσάρος ἐπεσκέπτετο τὰ μοναστήρια τῆς Μόσχας, ἐζήτηε συγχώρησιν ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, ἐνίοτε μετέβαινεν εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος. Μετὰ ταῦτα ἐζήτηε συγχώρησιν ἀπὸ τὴν βασιλίτισσαν. Τὴν Κυριακὴν τῆς Ἑβδομάδος τῆς Τυροφάγου, μετὰ τὴν Λειτουργίαν, ὁ Πατριάρχης ἐπεσκέπτετο τὸν τσάρον, καὶ εἰς τὴν αὐλὴν ἐτελεῖτο τὸ ἔθιμον τῆς συγχωρήσεως μετὰ τοὺς αὐλικούς καὶ τοὺς στρατιωτικούς. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας ἡ συγχώρησις ἐτελεῖτο «κατὰ τὴν τάξιν» εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως, ἐκεῖθεν δὲ ὁ τσάρος ἐπεσκέπτετο τὸν Πατριάρχην συνοδείᾳ τοῦ προσωπικοῦ τῆς αὐλῆς. Ἐδῶ ἔπινον τὸ ποτήριον συγχωρήσεως. Ἀπὸ τὸν πατριάρχην ὁ τσάρος μετέβαινεν εἰς τοὺς ἐν Κρεμλίνω ναοὺς τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὅπου ἐζήτηε συγχώρησιν ἀπὸ τὰ ἱερά λείψανα καὶ τοὺς τάφους τῶν γονέων. Τὴν Ἡμέραν Συγχωρήσεως οἱ τσάροι τῆς Ρωσίας ἐτήρουν ἀκόμη ἐν ἀξιοσημειώμετον ἔθιμον: Τὸ πρωτὶ ἢ τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας αὐτῆς οἱ προϊστάμενοι τῶν ὑπηρεσιῶν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων ἀνέφερον εἰς τὸν τσάρον «περὶ τῶν δεσποτικῶν, οἱ ὅποιοι κρατοῦνται πολλὰ ἔτη». Μετὰ τὴν ἀναφορὰν αὐτὴν ὁ τσάρος ἀπληλευθέρωνε πολλοὺς ἐγκληματίας, ἰδίως ἐκείνους οἱ ὅποιοι «ἦσαν φυλακισμένοι δι' ὄχι μεγάλα παραπτώματα».

Κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς, εἰς τὴν Μόσχαν, πρωτεύουσιν τῆς Ρωσίας, ἐνέκρωνεν ἡ θορυβώδης ζωὴ. Σχεδὸν κανεὶς δὲν ἐφαίνετο εἰς τοὺς δρόμους, πλὴν τῶν μεταβαίνοντων εἰς

τὰς ἐκκλησίας πρὸς παρακολούθησιν τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν. Κατὰ τὰς πρώτας τρεῖς ἡμέρας ἢ καὶ καθ' ἑλὴν τὴν πρώτην ἑβδομάδα, παρέμειναν κλειστὰ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα. Κατὰ τὰς ἐπομένους ἑβδομάδας τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς, εἰς τοὺς δρόμους ὑπῆρχον περισσότεροι ἄνθρωποι, ὅλοι ἐφόρου σειμὰς ἐνδυμασίας, ὅπως κατὰ τὸ πένθος, τὸ ἐμπόριον ἐπανελαμβάνετο. Ἀλλὰ ὅλα τὰ καπηλεῖα ἦσαν κλειστὰ καὶ σφραγισμένα καθ' ἑλὴν τὴν διάρκειαν τῆς νηστείας.

Ἡ προετοιμασία διὰ τὴν θεῖαν μετάληψιν κατὰ τὰς ἄλλας νηστείας διεξήγετο μετὰ ὀλιγωτέραν αὐστηρότητα, ἀλλὰ ἐν πλήρει ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Τυπικοῦ.

Οἱ μοναχοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν ὄφειλον νὰ τηροῦν ἐπακριβῶς τὰς διατάξεις τοῦ Τυπικοῦ τῆς Μονῆς Στουδίου. Διὰ τοὺς λαϊκοὺς ἡ τήρησις τοῦ Τυπικοῦ αὐτοῦ εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς δυσβάστακτος, καὶ τοῦτο ἐφηρμύζετο δι' αὐτοὺς μετὰ πολλὴν ἐπιείκειαν. Ἐνεφανίσθησαν τὰ οὕτω καλούμενα «τυπικὰ ἄρθρα», ἐκ τῶν ὁποίων μερικὰ περισσώθησαν μέχρι σήμερον. Τὰ ἄρθρα αὐτὰ περιεῖχον διασκευὴν τοῦ Τυπικοῦ τῆς Μονῆς Στουδίου συμφώνως πρὸς τὴν κοσμικὴν ζωὴν. Κατὰ τὰ ἄρθρα αὐτά, αἱ προθεσμῖαι τοῦ «γοβιένιε» (προετοιμασίας διὰ τὴν θεῖαν μετάληψιν), τῆς ἐξομολογήσεως καὶ τῆς κοινωνίας τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἔνεκα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, μετεβλήθησαν καὶ δὲν ἐτηροῦντο. Διεσώθησαν ὑποδείξεις ὅτι, ἔνεκα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, ἐπετρέπετο εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ κοινωνοῦν ἅπαξ τοῦ ἔτους, κατ' ἐξοχίαν τὴν Μεγάλῃν Τεσσαρακοστήν. Τὸ βιβλίον «Ντομοστρού» (=Οἰκονομία) θεωρεῖ ὑποχρεωτικὴν τὴν προετοιμασίαν διὰ τὴν θεῖαν μετάληψιν εἰς οἵανδ' ὅτε τῶν νηστειῶν. Ἄγνωστος ἱεροκλήρῳ, συγκαταβαίνων πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, σκέπτεται ὡς ἐξῆς: «Πᾶς χριστιανὸς πρέπει τρεῖς τοῦ ἔτους νὰ κοινωνῇ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ, διὰ δὲ τὴν ἀδυναμίαν μας, ἔστω καὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους, τὴν Μεγάλῃν Τεσσαρακοστήν»¹³. Συνέβαινον καὶ πολὺ σπουδαιότεραι παραβιάσεις τοῦ ἀρχαίου ρωσικοῦ θεσμοῦ τῆς μετανοίας. Ἡ χαλάρωσις τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ συνετελεῖτο βαθμηδόν. Γενικῶς παραδεδεγμένη αἰτία τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἦτο «ἡ ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν». Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος οἱ Ρῶσοι ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ προητοιμάζοντο διὰ τὴν θεῖαν μετάληψιν εἰς οἵανδ' ὅποτε ἑβδομάδα τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς.

Ἐκτὸς τῶν ἀναφερθεισῶν γενικῶς καθιερωμένων προθεσμιῶν μετανοίας, εἰς ὄλας τὰς ἐποχάς, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν καὶ τώρα εἰς τὴν χώραν μας, ὁ ὀρθόδοξος Χριστιανὸς προσήρχετο καὶ προσέρχεται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως εἰς περιπτώσιν ἰδιαιτέρας ἀνάγκης αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ἰάσεως.

Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς μετανοίας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν ἦτο αὐστηρὸς καὶ ὑψηλός. Οἱ ἀρχαῖοι Ρῶσοι ἐβλεπον τὸ μυστήριον τῆς Ἐξομολο-

13. Σ. Ι. Σμυρνῶφ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 14.

Ο ΣΤΑΡΕΤΣ ΣΙΛΟΥΑΝΟΣ ΤΟΥ ΑΘΩ*

Ὁ Σιλουανὸς ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὸ Κυβερνεῖον τοῦ Ταμπὼβ καὶ ἀπέθανε τὴν 24ην Σεπτεμβρίου 1938. Εἰς τὸν Ἄθω μετέβη κατὰ τὸ 1892 καὶ ἔμεινε ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του. Παρέμεινε ἀπλοῦς μοναχός. Μετὰ ἀπὸ σύντομον διάστημα μονήρους ζωῆς, εἰσῆλθε ὀριστικῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινότητος τῆς μεγαλυτέρας ρωσικῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Ὁρους, τῆς ἀφιερωμένης εἰς τὸν ἅγιον Παντελεήμονα. Εἰργάζετο εἰς τὸν μύλον τοῦ κτήματος, κυρίως ὅμως ὑπηρετοῦσε ὡς οἰκονόμος. Ἡ ζωὴ του ἦτο ἡ συνήθης ζωὴ ἀπλοῦ μοναχοῦ. Ἡ ἔλλειψις ἐξωτερικῶν γεγονότων καὶ ἡ ἀπλότης τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς του ἔγιναν αἰτία, ὥστε οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς του νὰ μὴ ἐπωφεληθοῦν πλήρως ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀνόδου του ἐν ὅσῳ ἔζη.

Τὸ πλέον παράδοξον εἰς τὴν ζωὴν του εἶναι ἀκριβῶς ἡ πνευματικὴ αὐτῆ ἐρίμανσις. Ἀπλοϊκὸς χωρικὸς τῆς κεντρικῆς Ρωσίας, ἐγνώρισε τὰς παρεκτροπὰς, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὸσον τὴν κοινωνίαν ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔζη, ὅσον καὶ τὴν ἡλικίαν του. Διέ-

* Αὐτοτελὲς ἀπόσπασμα τοῦ βιβλίου τοῦ BARSOTTI DIVO, «LE CHRISTIANISME RUSSE», Ἐκδ. CASTERMAN, 1963, σελ. 169—184.

γήσεως μὲ εὐλάβειαν καὶ δέος. Τῆς ἐξομολογήσεως καὶ τῆς μεταλήψεως τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων προηγεῖτο μεγάλη ἠθικὴ προετοιμασία τῶν ὀρθοδόξων ἀνθρώπων διὰ παρατεταμένης νηστείας, ἀποχῆς, καθημερινοῦ ἐκκλησιασμοῦ, θερμῶν προσευχῶν καὶ πάσης ἀγαθοεργίας. Πρὸς τὸν πνευματικόν των ἐφέροντο ὅπως τὰ πιστὰ ἀγαπῶντα τέκνα πρὸς τὸν πατέρα των καὶ μαζὶ του ἀπετέλου στενῶς συνδεδεμένην πνευματικὴν «μετανοοῦσαν» οικογένειαν, ἀνάλογον πρὸς τὴν καλὴν φυσικὴν χριστιανικὴν οἰκονομία. Τὰ πνευματικὰ τέκνα ἐξετέλου ὅλας τὰς ὁδηγίας τοῦ πνευματικοῦ καὶ πάντοτε ἐξεδήλου πρὸς αὐτὸν ὑπακοὴν καὶ σεβασμόν. Καὶ οἱ πνευματικοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν εἶχον ὑψηλὰ ἠθικοθρησκευτικὰ προσόντα καὶ ἀξιόλογον μόρφωσιν. Μὲ τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν τῶν ὑποχρεωτικῶν προσόντων οὗτοι ἠδύνατο ἐπιτυχῶς νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὰς ψυχικὰς δοκιμασίας τῶν πνευματικῶν των τέκνων καὶ νὰ τοὺς παρέχουν πρᾶγματικὴν πνευματικὴν ἴασιν.

Ὁ ὑψηλὸς θεσμὸς τῆς μετανοίας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν ὀμιλεῖ εὐγλώττως, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ρῶσοι πρόγονοί μας μετ' ἀξιεπαίνου εὐσυνειδησίας ἐθήρουν τὰς χριστιανικὰς ὑποχρεώσεις, τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐπρέπειαν καὶ τὰς διατάξεις τῶν Τυπικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐθίμων, καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν μᾶς παρέχουν βαθέως ἐποικοδομητικόν, ἄξιον μιμήσεως, παράδειγμα.

Μετὰφρασις ἐκ τοῦ ρωσικοῦ
Τ. Κώστις

Π. ΧΑΡΛΑΜΩΦ

φθειρε μίαν νεαρὰν κόρην καί, ἐπειδὴ ἐτυφλώθη ἀπὸ θυμὸν ὅταν εἰς τῶν συντρόφων του τὸν εἰρωνεύετο, τὸν ἐκτύπησε τόσον κτηνωδῶς, ὥστε ὁ τελευταῖος οὗτος ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἐβδομάδας. Ἄν καὶ δυνατός, βίαιος καὶ φιλήδονος, ἐν τούτοις ἤκουσε ἀπὸ τὴν νεότητά του τὴν κλήσιν τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντισταθῆ πρὸς αὐτήν. Ὁ Θεὸς ἦτο περισσότερον ἰσχυρὸς ἀπ' αὐτὸν καὶ δὲν τοῦ ἔδωσε ἀνάπαυσιν ἕως ὅτου, εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν, μίαν ἐβδομάδα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν ἀστικὴν ζωὴν, ἐγκατέλειπε τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ μεταβῆ εἰς τὸ ὄρος Ἄθω. Ἡ πορεία του πρὸς τὸν Θεὸν εἶχε χαραχθῆ διὰ σταθμῶν καθωρισμένων, δι' ἐπεμβάσεων ὑπερφυσικῶν. Πρῶτη τοιαύτη ἦτο ὁ λόγος τῆς Θεομητορος, ὁ ὁποῖος τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν βόρβορον καὶ τοῦ ἐνέπνευσεν ἀκαταμάχητον φρίκην κατὰ τῆς ἀμαρτίας, ὡς καὶ πόνον ἀνυπέβλητον ἐμπροσθεν τῆς προσβολῆς, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρὸς τὸν Θεόν, μέχρι τοῦ σημείου νὰ νομίζῃ, ὅτι ἐκαίετο εἰς τὸ πῦρ τῆς κόλασεως. Κάποιαν ἡμέραν, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ τὸν στρατόν, ἐξύπνησεν ἀναπηδῶν ἔχων τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι κατέπιε ἓνα φίδι, ἐνῶ τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἤκουσεν ἐντὸς του τὰς ἐξῆς λέξεις: «Αἰσθάνεσαι ἀποστροφήν, διότι εἰς τὸν ὕπνον σου κατὰπιες ἓνα φίδι, καὶ ἐγὼ αἰσθάνομαι τὴν ἰδίαν φρίκην βλέπων ὅ,τι κάμνεις».

Ἐκτοτε ἐπάλασε κατὰ τῆς ἀμαρτίας καὶ ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ μοναχός, διὰ νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὴν κόλασιν. Πρὶν ἐγκαταλείψῃ τὸν στρατόν, μετέβη εἰς τὴν Κρονστάνδην, διὰ νὰ συναντήσῃ ὀνομαστὸν πατέρα Ἰωάννην. Τὸν παρεκάλεσε νὰ εὐδοκῆσῃ νὰ προσεύχεται δι' αὐτόν, ὥστε νὰ ἐμμεῖνῃ εἰς τὴν κλήσιν του. Εἰς τὸ ὄρος Ἄθω, μετὰ τὴν πρώτην, τὴν γεμάτην ζῆλον περίοδον, ἐγνώρισε τὴν ἀγωνίαν τῆς μονασσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας. Ἐως τότε εἶχε προστατευθῆ ἀπὸ ἓνα ζωηρότατον αἰσθημα μετανοίας: τὰ ἀμαρτήματά του τὰ εἶχεν ἀδιακόπως ἐμπρὸς του καὶ ἠσθάνετο κυκλωμένος ἀπὸ τὰς φλόγας τοῦ Ἄδου. Ἐκτοτε ὅμως ὅλα αὐτὰ ἔληξαν. Ἀπὸ τὰ βάθη του ἀνέβλυζον ἀκαταπαύστως ἔνοχαι σκέψεις καὶ εἰκόνες. Ὁ πνευματικὸς ἀγὼν ἤρχισε δι' αὐτόν. Ἡ ὑποχρέωσις τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε δὲν ἤρκει πλέον, οὔτε καὶ ἡ προσευχὴ του. Ὁ Θεὸς ἦτο ἀπών. Ἡ προσπάθειά του δὲν ἐχρησίμευεν εἰς οὐδέν. Ὁ Θεὸς ἐσιώπη, δὲν ἐνδιεφέρετο οὐδὲν δι' αὐτόν. Ὁ Σιλουανὸς ἐνόμισεν, ὅτι ἀπέτυχεν. Ἐπλησίαζε τὰ ὄρια τῆς ἀπελπισίας, τῆς βλασφημίας καὶ ἴσως τῆς τρέλλας. Ἐβλεπε τοὺς δαίμονας, οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε τὸν ἐκολάκευον καὶ ἄλλοτε τοῦ ἐπετίθεντο μετὰ μανίας. Τοὺς εἶχε περίξ αὐτοῦ, τοὺς εἶχεν ἐμπρὸς του. Τὸν ἠμποδίζον νὰ προσευχηθῆ, τοῦ ἀφῆρουν τὴν εἰρήνην. Δὲν ἐκοιμᾶτο πλέον, ἔτρωγεν ἐλάχιστα καὶ ἡ σκληρὰ ἐργασία τοῦ μύλου τὸν ἐβάρυνεν. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ κάτι ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἐβυθίζετο εἰς σκοτὸς. Εἰς αὐτὴν ἀκρι-

βῶς τὴν ἐσχατιὰν ὁ Θεὸς τὸν ἐβοήθησεν. Ὁ Ἰησοῦς ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν καὶ ὁ Σιλουανὸς εἰς ὀλόκληρον τὴν ζωὴν του δὲν ἐλησμόνησε τὸ ἀνεκφράστως γλυκὺ βλέμμα τοῦ Χριστοῦ. Τότε «ἐγνώρισε» τὴν γεμάτην ἄπειρον ἔλεος ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀμφιβολία ἐξέλιπε καὶ ἡ ἀπελπισία κατενικήθη ὀριστικῶς. Ἐκτοτε ἡ ψυχὴ του εἶχε πλημμυρίσει ἀπὸ φῶς. Μία ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ εὐαισθησία τὸν διετήρησεν ἐν ἐπιφυλακῇ ἔναντι πάσης ἀτελείας, τὸν ἔκαμνεν ἀγρυπνον καὶ προσεκτικὸν καὶ τὸν ἐκάλει εἰς συνεχῆ προσευχὴν. Ἐξ ἑνὸς ταπεινόν, ἐντατικὸν πόθον, μίαν συνεχῆ ἀνάτασιν πρὸς τὸν Θεόν. Αἱ δοκιμασίαι ὅμως δὲν ἔληξαν. Ἐσχέφθη νὰ ἐμπιστευθῆ τὴν ψυχὴν του εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς πατέρας τῆς μονῆς καὶ ἀνεζήτησεν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τοῦ ἐφαίνετο ὁ πλέον ἐμπειρος εἰς τὰς πνευματικὰς κατευθύνσεις. Εἰς αὐτὸν ἤνοιξε μὲ εἰλικρίνειαν τὴν ψυχὴν του.

Ὁ πνευματικὸς ἐξεπλάγῃ βλέπων ἕνα νεαρὸν μοναχὸν περισσότερον ἐμπειρον ἀπὸ τὸν ἴδιον, παρὰ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν τῆς θρησκευτικῆς του ζωῆς. Ἡ ἐκπληξίς ἐκεῖνου ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ τὸν καθοδηγήσῃ εἰς τὴν πνευματικὴν πορείαν, ἀντὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ ἀντιληφθῆ ὁ Σιλουανὸς ὅτι ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ τὸν διατηρήσῃ εἰς τὴν μόνωσίν του, ἐδημιούργησεν ἐκ νέου θύελλαν ἐντὸς του. Ἄρα ἦτο τέλειος. Μολονότι λαϊκὸς καὶ πολὺ νέος ἀκόμη, εἶχεν, ἐν τούτοις, τόσον προχωρήσει εἰς τὴν πνευματικὴν ὁδὸν, ὥστε νὰ ὑπερβαίῃ καὶ τοὺς πλέον ἡλικιωμένους μοναχοὺς τοῦ Ἄθω. Ἐν τῇ ἀλαζονείᾳ του, δὲν ἀντεστάθη εἰς τὰς ὑποβολὰς τοῦ πνεύματός του καὶ εἶχεν, εἴτε τοῦ ἐφαίνετο ὅτι εἶχεν, ὁ π τ α σ ί α ς. Ὁ οὐρανὸς ἠνοιγετο ἄνωθεν αὐτοῦ, ἤκουε τὸ ἄσμα τῶν ἀγγέλων, ἀπεθαύμαζε τοὺς ἁγίους καὶ ἤδη ἠσθάνετο τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἕνα ἐξ αὐτῶν. Ἀποτόμως, κατὰ τὴν νύκτα, ἕνα φῶς τὸν ἐθάμβωσε καὶ δὲν κατόρθωνε πλέον ν' ἀγωνίζεται μὲ ἐπιμονὴν καὶ δύναμιν, ἀλλ' ἀφήνετο εἰς αὐτὴν τὴν διαδοχὴν τῶν ἐσωτερικῶν ἐμπειριῶν, αἱ ὁποῖαι τὸν ἐνεθουσίαζον, διὰ τὰ τὸν ἀφήσουν μετ' ὀλίγον ἐκμηδενισμένον. Ἐνίοτε ἡ ὀπτασία ἐτελείωνε μὲ μίαν παράξενην σαραμπάντα*, μὲ καγχασμὸν σατανικόν. Ὁ Σιλουανὸς ἰκέτευε τὸν Κύριον νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του, ἀπώθει τὸν πειρασμόν, ἐκάλει τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἐπεκαλεῖτο κλαίον.

Κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆν περίοδον τοῦ πνευματικοῦ του ἀγῶνος ἡ ψυχὴ του ποτὲ δὲν ἀπηλπίσθη, ποτὲ δὲν ἀμφέβαλε διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, δὲν ἤξευρεν ὅμως νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς ἐνοχλητικὰς ὑποβολὰς, αἱ ὁποῖαι τὸν κατεπόνουν καὶ δὲν τὸν ἀφῆσαν ἡσυχον. Μίαν νύκτα παρεπονέθη δι' αὐτὸ εἰς τὸν γλυκύτατον Κύριόν του καὶ ἔλαβεν, ἐπὶ τέλους, τὴν ἀπάντησιν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία τὸν ἐγκατέστησεν ὀριστικῶς ἐντὸς τῆς εἰρήνης, τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς σιγῆς. «Μεῖνε ἐν ἐπιγνώσει εἰς τὴν κόλασιν, τοῦ εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ μὴ ἀπελπίζεσαι». Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἦτο διαταγή, συγχρόνως ὅμως ἦτο καὶ ἡ ἔκφρασις τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ μοναχοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶχε καθοδηγήσει εἰς τὴν τελείωσιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης.

* Σημ. μεταφρ. Χορὸς ἰσπανικὸς, βραδὺς καὶ σεμνός.

Ἐκτοτε ὁ Σιλουανὸς εἶχεν ἐπιτύχει τὴν πλήρη πνευματικὴν ὠριμότητα. Παρέμεινε τ α π ε ι ν ὸ ς, ἀ π λ ο ῦ ς, γ α λ ῆ ν ι ο ς μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐξωτερικῶς τίποτε δὲν ἤλλαξε. Τὸν ἐξετίμων καὶ τὸν ἠγάπων ὅλοι. Οἱ μοναχοὶ προησθάνοντο τὴν ἀγιότητα του, δὲν εἶχεν ὅμως πραγματικὸν ὀπαδὸν καὶ παρέμεινε σιωπηλὸς μέχρι τοῦ θανάτου του. Καὶ αὐτὸς ὁ θάνατός του ἦτο σιωπηλός. Ἀφοσιωθείς εἰς τὸν Θεόν, ἔγινε (καθὼς λέγει ὁ μακάριος Θωμᾶς τοῦ Celano διμιλῶν διὰ τὸν Φραγκῖσκον τῆς Ἀσίτζης), π ρ ο σ ε υ χ ῆ ζ ῶ σ α. Ἡ πνευματικὴ ἀνοδὸς του τὸν ἀπεμόνωσεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐδημιούργησε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν μίαν ζώνην προστασίας καὶ ἀμύνης. Παρὰ τοῦτα ἔγινεν ὅλος ἀγάπη, ἀκριβῶς ὅπως ἔγινε καὶ ὅλος προσευχῆ. Ἠγάπα τοὺς ἀδελφούς του καὶ τοὺς ἐσέβετο ὡς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ. Ἐπασχε διὰ τοὺς ἐργάτας μὲ τοὺς ὁποίους ἠσχολεῖτο, δι' ἐργάτας ἀπλοῦς, οἱ ὁποῖοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς οἰκογενεῖάς των διὰ νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὴν Μονήν. Ἐπασχε δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδιαιτέρως δι' ὅλους ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν ἐγνώριζον τὸν Θεόν. Εἰς τὴν καρδίαν του ὑπῆρχε μόνον ἀπέραντος πραότης καὶ ἀπέραντος ἀγάπη. Παρέμεινε σχεδὸν ὀλοκλήρους νύκτας εἰς προσευχὴν, προσευχόμενος εἰς τὸν Κύριον μετὰ δακρύων καὶ μὲ πολὺ ἔντονον τὸ αἶσθημα τῆς πνευματικῆς πτωχείας του, τὸ ὀδυνηρὸν αἶσθημα τῆς ἀφορίας του, τῆς ψυχρότητός του. Κυρίως ὅμως προσήυχετο διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Εἶχε διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ εἰς τὴν καρδίαν του τοὺς πόνους των, τὰ ἁμαρτήματά των καὶ εἶχε διαπερασθῆ ἀπ' αὐτά. Ἐστέναζεν ἡρέμως πρὸς τὸν Θεόν, ἰκετεύων αὐτὸν δι' ὅλους. Κατερχόμενος εἰς τὸν βυθὸν τῆς ταπεινώσεως, εἰς τὰ βάθη τῆς ὑπάρξεώς του, ἔγινεν ἀλληλέγγυος μετ' ὀλοκλήρου τῆς δημιουργίας. Δὲν ἦτο πλέον ὁ Σιλουανὸς, ἀλλ' ἦτο «ὁ ἄνθρωπος», ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπολέσει τὸν Θεόν καὶ τὸν ἀνεζήτη μετὰ κόπου, ἀλλὰ καὶ μετ' ἀνυπομονησίαν ὀλοκλήρου τῆς παραπληθείσεως ἀνθρωπότητος, περιπλανώμενος εἰς τὴν ἐρημίαν τοῦ κόσμου, ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ, τυφλός, ἀλλὰ διατηρῶν τὴν εἰρήνην.

Μία ἐκ τῶν ὠραιότερων σελίδων τοῦ Σιλουανοῦ εἶναι ἴσως ἐκεῖνη, τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν «θρῆνον τοῦ Ἀδάμ». Τὸ σκληρὸν συναίσθημα τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐπιθυμία ἡ ὁποία τὸν κατέκαιε διὰ νὰ τὸν ἀποκτήσῃ ἐκ νέου, μίαν ὀδυνηρὰ ἀνάγκη θείας οἰκειότητος, δίδουν εἰς τὰς παρὰ ταῦτα τόσον ἀπλᾶς καὶ τόσον κοινὰς λέξεις, ἕνα τόνον ὀδυνηρόν, μίαν δραματικότητα γεμάτην πάθος, μίαν ὠραιότητα, φθάνουσαν ἐνίοτε τὴν ποιήσιν.

«Ὁ Ἀδάμ, ὁ πατὴρ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν ἦτο εἰς τὸν παράδεισον, ἐγνώρισε τὴν μακαριότητα, τὴν ὁποίαν δίδει ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὑπέφερε πικρῶς ὅταν ἡ ἁμαρτία τὸν ἐξώρισε μακρὰν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ. Ἐγέμιζε τὴν ἐρημίαν μὲ τὸν θρῆνον του καὶ τὸν ἐβασάνιζεν ἡ σκέψις: Προσέβαλα τὸν πολυαγαπημένον Κύριόν μου. Ἐλυπεῖτο ὀλιγώτερον διὰ τὸν παράδεισον καὶ τὴν ὠραιότητά του

Ὁ ἱερός ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῆς ἐν Ζαγκύρῳ Ἁγίας Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σεργίου.

καὶ περισσότερο διότι ἀπώλεσε τὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία συνεχῶς ἐλκύει τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν Θεόν. Πᾶσα ψυχὴ, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐγνώρισε τὸν Θεὸν ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ἀπώλεσε κατόπιν τὴν χάριν, αἰσθάνεται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠσθάνετο καὶ ὁ Ἀδάμ. Εἶναι ἀσθενὴς καὶ θλιμμένη, διότι ἐλύπησε τὸν Κύριον.

Ὁ Ἀδάμ ἐκλαίει πικρῶς. Ἡ γῆ δὲν τὸν ἔτερπε πλέον καὶ ὁ θρῆνος του ἐγέμιζε τὴν ἔρημον: «Ἡ ψυχὴ μου ἐπιθυμεῖ τὸν Κύριον καὶ τὸν ἀναζητεῖ μετὰ δακρῶν. Πῶς νὰ μὴ ἀναζητῶ τὸν Κύριον; Πλησίον Αὐτοῦ ἡ ψυχὴ μου ἦτο χαρούμενη καὶ εἰρηνικὴ καὶ ὁ ἐχθρὸς δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν ἐπ' ἐμοῦ. Τώρα, ἀντιθέτως, τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ ἔχει ἐξουσίαν ἐπ' ἐμοῦ καὶ ἡ ταραττομένη ἐξ αὐτοῦ ψυχὴ μου ἐγίνεν ἀστατος. Ἰδοὺ διατὶ ἡ ψυχὴ μου νοσταλγεῖ τὸν Κύριον καὶ τὸν ἐπιθυμεῖ μέχρι θανάτου. Τὸ πνεῦμα μου στρέφεται πρὸς τὸν Θεόν, τίποτε πλέον δὲν μετέρει ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τίποτε δὲν ἔμπορεῖ νὰ παρηγορήσῃ τὴν ψυχὴν μου. Ἐπιθυμῶ νὰ ἴδω τὸν Κύριον καὶ εἰς Αὐτὸν νὰ ἀναπαυθῶ. Δὲν ἔμπορῶ νὰ τὸν λησμονήσω καὶ εἰς τὸν βαθὺν πόνον μου κραυγάζω: Θεέ, Θεέ μου, ἐλέησόν με, ἐλέησον τὸ δημιούργημα Σου, τὸ ὁποῖον ἐξέπεσε».

Τοιουτοτρόπως ἐθρῆνει ὁ Ἀδάμ. Τὰ δάκρυα ἔρρεον εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ κατέβρεχον τὴν γῆν εἰς τοὺς πόδας του. Ὁλη ἡ ἔρημος ἤκουσε τὸν ὄδυρόν του καὶ τὰ πετεῖνα ἐσιώπων.

Ἡ εἰρήνη ἐγκατέλειψε τὴν γῆν. Ὅταν εἶδε τὸν Ἀβελ φονευόμενον ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του τοῦ Κάιν δὲν ἔμπορεσε πλέον νὰ συγκρατήσῃ τὸν πόνον του καὶ κλαίων ἐκραύγαζε: «Ἀπὸ ἐμένα θὰ γεννηθοῦν λαοὶ καὶ θὰ πολλαπλασιασθοῦν, θὰ ζήσουν ὅμως ὡς ἐχθροὶ καὶ θὰ ἀλληλοφονεῦνται».

Ὁ πόνος του ἦτο βαθὺς ὡς ἡ θάλασσα. Μόνον ὅστις ἐγνώρισε τὸν Κύριον καὶ τὴν ἀγάπην του δύναται νὰ τὸν ἐννοήσῃ. Ἐγὼ ἐπίσης ἀπώλεσα τὴν χάριν καὶ ὡς ὁ Ἀδάμ ἀναφωνῶ: «Ἐλέησόν με, Κύριε. Δῶσε μου τὸ πνεῦμα τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Σὲ ποθῶ καὶ σὲ ἀναζητῶ μετὰ δακρῶν. Ἀπεκαλύφθης εἰς ἐμὲ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, καὶ ἐν αὐτῷ σὲ ποθεῖ ἡ ψυχὴ μου».

Ὁ Ἀδάμ ἐκλαίει λέγων: «Ἡ ἔρημος δὲν μοῦ εἶναι οἰκεία, δὲν ἀγαπῶ τὰ ὑψηλὰ ὄρη, οὔτε τὰ λειβάδια, οὔτε τὰ δάση, οὔτε τὸ κελάδημα τῶν πτηνῶν. Ἡ ψυχὴ μου πενθεῖ—προσέβαλα τὸν Θεόν. Ἐὰν ὁ Θεὸς μὲ ἀνεκάλει εἰς τὸν παράδεισόν Του, θὰ ἐκλαίον καὶ θὰ παρέμεινον εἰς τὴν θλίψιν, διότι ἐλύπησα τὸν Θεόν τὸν ὁποῖον ἀγαπῶ». Ὁ Ἀδάμ, μακρὰν τοῦ παραδείσου, ὑπέφερε καὶ ἔχνε δάκρυα πόνου. Κατὰ παρόμοιον τρόπον στενάζει πᾶσα ψυχὴ, ἡ ὁποία ἐγνώρισε τὸν Κύριον: «Ποῦ εἶσαι, Κύριε, ποῦ εἶσαι Φῶς μου; Ἀπέκρυψες τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Τί ἐμποδίζει νὰ κατοικήσῃς ἐντὸς τῆς ψυχῆς μου;».

«Εἶναι διότι μοῦ λείπει ἡ ταπεινοφροσύνη τοῦ Χριστοῦ, εἶναι διότι δὲν ἔχω εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἀγάπην διὰ τοὺς ἐχθρούς».

Ὁ Ἀδάμ ἐκλαίει διὰ τὸ ἀμάρτημά του καὶ ἡ λύπη ἐγέμιζε τὴν καρδίαν του. Τὰ δάκρυά του ἐστείρειον, τὸ

πνεῦμα του ἐφλέγετο διὰ τὸν Θεόν καὶ, περισσότερο τῆς ὠραιότητος τοῦ παραδείσου, τὸν εἴλαυνεν ἡ δύναμις τῆς θείας ἀγάπης.

ἌΩ Ἀδάμ, τὸ βλέπεις, τὸ ἀδύνατον πνεῦμα μου δὲν ἔμπορεῖ νὰ χωρήσῃ τὸν πόθον σου διὰ τὸν Θεόν καὶ οὔτε νὰ ἀναλάβῃ τὸ βάρος τῆς μετανοίας σου. Βλέπεις πόσον ἐγὼ, ὁ υἱὸς σου, ὑποφέρω ἐπὶ τῆς γῆς. Μέσα μου ἡ φωτιὰ τῆς ἀγάπης εἶναι ὀλίγη—σχεδὸν ἐσβησεν. Ἀδάμ, ψάλε μας τὸν ὕμνον τοῦ Κυρίου, ὥστε ἡ ψυχὴ μας ν' ἀνυψωθῇ διὰ νὰ Τὸν ὑμνήσῃ καὶ νὰ Τὸν δοξάσῃ, ὅπως τὸν ὕμνον εἰς τὸν οὐρανὸν τὰ χερουβείμ, τὰ σεραφεείμ. Ἐτσι Τὸν ὑμνεῖ ὁλόκληρος ὁ χορὸς τῶν ἀγγέλων διὰ τοῦ τρισαγίου ὕμνου. Ἀδάμ, πατέρα μας, ψάλε μας τὸν ὕμνον τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁλόκληρος ὁ κόσμος καὶ ὅλα τὰ τέκνα σου νὰ ὑψώσουν τὸ πνεῦμα των πρὸς τὸν Θεόν, νὰ ἐνισχυθοῦν ἀπ' τὸν οὐράνιον ὕμνον καὶ νὰ λησμονήσουν τὸν ἐπίγειον πόνον των. Ὁμίλησέ μας διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν βλέπεις, ὀμίλησέ μας διὰ τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξήγησέ μας πῶς ἐδοξάσθη καὶ ἠυλογήθη εἰς τὸν οὐρανόν. Διηγῆσου μας τὴν χαρὰν τῶν ἁγίων τοῦ οὐρανοῦ, πῶς οὗτοι παρίστανται ταπεινῶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀκτινοβολοῦντες ἐντὸς τῆς χάριτος. Ἀδάμ, πατέρα μας, εἴμεθα περίλυποι ἡμεῖς οἱ εὐρισκόμενοι ἐπὶ τῆς γῆς, ἡμεῖς τὰ τέκνα σου, τὰ ὁποῖα σὺ λησμονεῖς. Παρηγόρησε καὶ ἐνίσχυσε τὰς θλιμμένας ψυχὰς μας. Ἰδέσθι, ὁλόκληρος ἡ γῆ ὑποφέρει. Εἰς τὴν πληρότητα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ δὲν ἔμπορεῖς νὰ μᾶς ἐνθυμηθῆς; Βλέπεις τὸν πόνον μας, εἰπέ εἰς ἡμᾶς λόγους παρηγορίας».

Ὁ στάρετς βλέπει εἰς τὸν ἀπομακρυνθέντα τοῦ παραδείσου Ἀδάμ τὴν θέσιν ἐκάστου ἀνθρώπου. Ὅθεν ὁ θρῆνος τοῦ Ἀδάμ εἶναι καὶ θρῆνος ἐκάστου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος στενάζει διὰ τὸν Θεόν, διότι τὸν ἀπώλεσεν. Ἡ πεποίθησις τοῦ στάρετς ἦτο, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ ἀγαπήσῃ τὸν Θεόν, ἐὰν δὲν τὸν ἔχη γνωρίσει. Ἐκαστος ἀνθρώπος φέρει, εἰς τὰ ἐσώτατα τοῦ ἑαυτοῦ του, τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀπολεσθέντος παραδείσου. Ἀκριβῶς ἡ ἀνάμνησις αὕτη προκαλεῖ εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅταν ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτόν, τὴν τόσον ζωηρὰν καὶ ὀδυνηρὰν νοσταλγίαν διὰ τὸν Θεόν.

Ἡ πνευματικὴ διδασκαλία τοῦ Σιλουανοῦ εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ. Τὴν ἀπεκόμισεν ἐκ τῆς προσεκτικῆς μελέτης τῆς Φιλοκαλίας, ἰδίως ὅμως ἐκ τῆς ζώσης παραδόσεως τοῦ ὄρους Ἄθω. Ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἡ διδασκαλία αὕτη καταρτίζει μοναχοὺς, δὲν εἶναι διδασκαλία θεωρητικῆ τῶν βιβλίων τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ μαρτυρία μιᾶς βαθείας ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἀνακαλύπτομεν ὡς νέον σπουδαῖον καὶ ἀληθῶς μεγάλον εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σιλουανοῦ, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οὗτος εἶναι, ἴσως εἰς ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ, ὁ τελειώτερος ἐκ πρόσωπος μιᾶς ὁλοκληρωμένης πνευματικῆς παραδόσεως.

Ἄλλοι ἐπιμένουν εἰς αὐτὴν ἢ εἰς ἄλλην μορφήν τοῦ μοναχισμοῦ, τὸν ζοῦν καὶ μαρτυροῦν περὶ αὐτῆς

κατὰ τρόπον ἐξαιρετικῶς ἐπιτυχημένον. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος καὶ ὁ ἅγιος Σέργιος εἶναι οἱ ἅγιοι τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς πραότητος· ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ εἶναι ὁ ἅγιος τῆς πασχάλιου χαρῆς. Τὰ θέματα τῶν φώτων, τῆς μεταμορφώσεως, τῆς θεικῆς ἐπενεργείας τοῦ Πνεύματος εἶναι βασικά εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ. Τὸ θέμα τῆς ἀγάπης τῶν ἐχθρῶν, μιᾶς παγκοσμίου ἀγάπης, εἶναι βασικὸν εἰς τὴν ζωὴν σχεδὸν ὅλων τῶν ἁγίων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδιαίτερος τῶν ρώσων ἁγίων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ θέμα τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς.

Εἰς τὴν ζωὴν ὅμως καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σιλουανοῦ τοῦ Ἁθῶ εὐρίσκωμεν ἴσως πληρέστερον μιὰν τελείαν σύνθεσιν τῶν θεμάτων τούτων παρ' ὅ,τι εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄλλων ἁγίων. Δὲν εἶναι τυχαῖον ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ Σιλουανοῦ, ἡ ὁποία ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου, ἀποτελεῖ μελέτην καὶ συστηματικὴν ἐκθεσιν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ταπεινότης καὶ ἡ ἀπλότης τῶν λόγων τοῦ Σιλουανοῦ δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐξαπατήσουν. Ἐὰν ἀποκλείουν διαλεκτικὴν ἐπίδοσιν, γλῶσσαν τεχνικῶς φιλοσοφικὴν, δὲν ἀποκρύπτουν ὅμως ἐξ οὐδενὸς τὸ πραγματικὸν καὶ ἐντυπωσιακὸν βάθος μιᾶς πνευματικῆς ἐμπειρίας, σπανίας καὶ ἴσως μοναδικῆς. Καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς ἐμπειρίας συνετελέσθη μία θαυμασία σύνθεσις, ἡ ὁποία εἶναι δύσκολον ν' ἀναλυθῆ λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἐξαιρετικῆς πυκνότητος αὐτῆς. Ἐὰν, ἀναμφισβητήτως, εἶναι ὀλιγώτερον θεολογικὸν πολλῶν ἄλλων συγγραμμάτων καὶ μυστικιστῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι ἐν τούτοις σαφές, ὅτι ὁ Σιλουανός, καὶ ἂν ἀκόμη ἐξηφανίζοντο ὅλα τὰ πνευματικὰ ἔργα τῶν Πατέρων, θὰ ἠδύνατο νὰ διαβεβαιώσῃ ὅτι εἰς τὸ ὅρος Ἁθῶ θὰ ὑπάρχουν πάντοτε ψυχαι ἱκαναὶ νὰ γράψουν ἐκ νέου τὰ ἴδια αὐτὰ ἔργα. Ὁ Σιλουανός δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὁμιλήσῃ παρὰ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἡσθάνετο βεβαίως ὅτι ὅλα τὰ ἔργα του ἦσαν ἀπλῆ μαρτυρία τῆς βαθείας ζωῆς του, δὲν ἔλεγον τίποτε περισσώτερον ἀπὸ ὅ,τι ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ἀπὸ ὅ,τι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τὸν ἐβοήθει νὰ πραγματοποιήσῃ. Πρὸ παντὸς ἄλλου, γνωρίζει τὴν σκληρότητα τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος, ὀφείλει ν' ἀπαλλαγῆ ἐκ τῆς κυριαρχίας τῶν παθῶν καὶ νὰ τὰ δαμάσῃ, ὀφείλει ν' ἀποσπασθῆ ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἐχθροῦ, πρέπει συνεχῶς νὰ ἐπαγρυπνῆ διὰ νὰ μὴ γίνῃ λεία εἰσηγήσεων περισσώτερον ἐντέχνων καὶ ὑπόβλων. Ὄφειλει νὰ ζητῆ τὸν φωτισμὸν τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ διακρίνῃ τὰς παραπλανήσεις καὶ τὰς ἀπάτας τοῦ ἐγωϊσμοῦ, νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ τὸν ἀποκαλύπτῃ. Ἡ πίστις καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη θὰ ἀποτελέσουν τὰ κύρια ὄπλα του. Ὁ ἀγὼν εἶναι σκληρός, ἀκατάπαυστος. Ἡ ψυχὴ, διὰ νὰ σωθῆ, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν τῆς ἐν ἀσφαλείᾳ. «Οἱ ἅγιοι ἐπάλαιον δραστηρίως κατὰ τῶν δαιμόνων, ἐνήστειον, προσήχοντο καὶ ἐθριάμβευον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ διὰ τῆς ταπεινώσεώς των». Ὁ Σιλουανός γράφει ἐπίσης: «ὁ ὑπερόπτης φοβεῖται τοὺς δαίμονας, μᾶλλον ἔγινεν ὁ ἴδιος δαιμονισμένος. Ὅσον δι' ἡμᾶς, πρέπει νὰ φοβούμεθα τὴν ματαιοδοξίαν καὶ τὴν ὑπεροψίαν καὶ ὀχι

τοὺς δαίμονας, ἄλλως χάνομεν τὴν χάριν. Δὲν πρέπει νὰ παραμένωμεν μετὰ κακὰ πνεύματα, δὲ νὰ μὴ μολυνθῆ ἡ ψυχὴ μας. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παραμένει εἰς τὴν προσευχὴν, θὰ ἔχῃ τὸν φωτισμὸν τοῦ Κυρίου».

Ἄ ὁ ἀγὼν αὐτὸς εἶναι σκληρὸς καὶ ἄγριος, ἀλλὰ μόνον διὰ τοὺς ὑπερόπτας καὶ τοὺς ματαιοδόξους· ἀντιθέτως εἶναι εὐκόλος διὰ τοὺς ταπεινοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀγαποῦν τὸν Κύριον. Εἰς αὐτοὺς ὁ Κύριος δίδει ἕνα ὄπλον ἰσχυρόν, τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οἱ ἐχθροὶ μας φοβοῦνται τοιαῦτα ὄπλα, τὰ ὁποῖα τοὺς κατακαίουν. Ἰδοὺ ἡ πλέον σύντομος καὶ εὐκόλος ὁδὸς πρὸς τὴν σωτηρίαν: νὰ εἴσαι ὑπάκουος καὶ ἀγνός, νὰ μὴ κρίνης, νὰ προφυλάττῃς τὸ πνεῦμα σου καὶ τὴν καρδίαν σου ἀπὸ κακῶς σκέψεις, νὰ σκέπτεσαι ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι καλοὶ καὶ ὅτι ὁ Κύριος τοὺς ἀγαπᾷ.

Τὰ ὄπλα εἶναι πολλά: ἡ νηστεία, ἡ ἐπαγρύπνησις, ἡ προσευχή. Τὸ πλέον ἀποτελεσματικὸν ὅμως ὄπλον εἶναι καὶ πάλιν ἡ ταπεινοφροσύνη. Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι τὸ ἐξ ὀλοκλήρου ἀποτελεσματικὸν ὄπλον. «Ὁ ταπεινός ἔχει ἤδη νικήσει τὸν ἀντίπαλον». Εἰς τὸ θέμα τῆς ταπεινοφροσύνης ὁ Σιλουανός εἶναι ἀνεξάντλητος. Φαίνεται δύσκολον ὅτι εἰς τὸν πλοῦτον μιᾶς δογματικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἔχει πάντοτε ἐπιμένει εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην ὡς τὴν πλέον χαρακτηριστικὴν ἀρετὴν τοῦ μοναχοῦ, θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ προσθέσῃ ὅτι εἶναι καὶ ἡ πλέον ἀναγκαία ἀρετὴ, ὁ Σιλουανός ὅμως ἐγνώρισε τὴν ταπεινοφροσύνην εἰς τὸ γλυκὺ βλέμμα τοῦ Ἰησοῦ, ἐγνώρισε τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς διὰ μέσου τῶν βαθυστοχάστων λόγων, τοὺς ὁποῖους μιὰν ἀλησιμόνητον ἡμέραν τοῦ ἀπηύθυνεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. «Ὅταν ἔλαβον τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐγνώριζα ὅτι ὁ Θεὸς μοῦ συνεχώρησε τὰς ἀμαρτίας μου. Ἡ χάρις του ἦτο δι' ἐμὲ μαρτυρία καὶ ἐνόμιζον ὅτι πλέον δὲν εἶχα οὐδεμίαν ἄλλην ἀνάγκην. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ σκεπτόμεθα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἄν καὶ αἱ ἀμαρτίαι μας ἔχουν πλέον συγχωρηθῆ, ὀφείλομεν ὅμως νὰ τὰς ἐνθυμούμεθα εἰς ὅλην τὴν ζωὴν μας, διὰ νὰ μετανοοῦμεν δι' αὐτάς. Ἐγὼ, ἐπειδὴ δὲν τὸ ἔκαμα, ἐστερούμην τὸ εὐεργέτημα τῆς μετανοίας καὶ εἶχα νὰ ὑπομένω πολλοὺς δαίμονας. Δὲν ἤμπορούσα νὰ καταλάβω τί μοῦ συνέβαινε. Ἡ ψυχὴ μου ἐγνώριζε τὸν Κύριον, καθὼς καὶ τὴν ἀγάπην του. Διατί λοιπὸν μοῦ ἤρχοντο κακαὶ σκέψεις; Ὁ Κύριος ὅμως με ἐλυπήθη καὶ μοῦ ἔδειξε τὴν ὁδὸν τῆς ταπεινοφροσύνης: «Μεῖνε ἐν ἐπιγνώσει εἰς τὴν κόλασιν καὶ μὴ ἀπελπίζου». Ἐτσι ἤμποροῦμεν νὰ νικήσωμεν τὸν ἐχθρόν. Ἐὰν ἀντιθέτως ἀπομακρυνθῶ καὶ ἀφήσω τὴν συνείδησίν μου νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως, αἱ κακαὶ σκέψεις ἀποκτοῦν ἐκ νέου δύναμιν».

Καὶ ὁ Σιλουανός ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Κύριον τὴν ταπεινοφροσύνην με ἀστέρητα δάκρυα. Τὴν ἠγάπησε καὶ ἐπὶ τέλος τὴν ἐγνώρισεν ὡς χαρὰν ἀγνήν, μυστικὴν. Ὡς ταπεινοφροσύνη τοῦ Χριστοῦ, σὺ δίδεις εἰς τὴν ψυχὴν χαρὰν ἀπερίγραπτον. Σὲ διψῶ, διότι εἰς σὲ ἡ ψυχὴ λησμονεῖ κάθε τι γῆϊνον καὶ θερμότερα στρέφεται διαρκῶς πρὸς τὸν Θεόν. «Ἐὰν ὁ κόσμος κατενόει τὴν

δύναμιν τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ: « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ τὴν πραότητα καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην », θὰ ἐγκατέλειπε δι' αὐτὴν κάθε ἄλλην γνώσιν». «Οἱ ἄνθρωποι ἀγνοοῦν τὴν δύναμιν τῆς ταπεινοφροσύνης τοῦ Χριστοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἐπιθυμοῦν τὰ γήινα ἀγαθὰ. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν δύναμιν τῶν λόγων αὐτῶν ἄνευ τῆς βοήθειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅστις τοὺς ἀντελήφθη, δὲν ἠμπορεῖ νὰ τοὺς λησμονήσῃ καὶ ἂν ἀκόμη τοῦ προσφέρουν ὅλους τοῦ θησαυροῦς τοῦ κόσμου».

Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ ἰδία ἢ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ. Διὰ τὸν Σιλουανὸν μόνον ὁ ταπεινὸς ἠμπορεῖ νὰ ἴδῃ τὸν Θεόν. Καὶ δι' αὐτόν, καθὼς καὶ διὰ τὸν Φραγκίσκον τῆς Ἀσίτζης, ὁ Θεὸς εἶναι ταπεινοφροσύνη. «Τίποτε δὲν εἶναι περισσότερο μεγαλειώδες ἀπὸ τὸ νὰ μανθάνωμεν τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ταπεινὸς ζῆ τυφλὸς καὶ ἱκανοποιημένος, εἰς τὴν καρδίαν του ὅλα εἶναι ἀπλᾶ. Μόνον οἱ ταπεινοὶ βλέπουν τὸν Κύριον ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ. Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι τὸ φῶς ἐντὸς τοῦ ὁποίου βλέπομεν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι φῶς: «Ἐν τῷ φωτὶ Σου ὀψόμεθα φῶς». Ἡμποροῦσε ἡ ψυχὴ νὰ ζητήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς κάτι περισσότερο μεγαλειώδες; Ὑπάρχει μεγαλειώδεςτερον καὶ θαυμασιώτερον; Εὐθὺς ἡ ψυχὴ γνωρίζει τὸν Δημιουργόν της καὶ τὴν ἀγάπην του δι' αὐτήν. Ἡ ψυχὴ θαυμάζει τὸν Κύριον, βλέπει πόσον εἶναι πρᾶος καὶ ταπεινὸς καὶ δὲν ἔχει πλέον παρὰ ἓνα πόθον: ν' ἀποκτήσῃ τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Χριστοῦ. Ἐφ' ὅσον θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν γῆν, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀκατάληπτον αὐτὴν ταπεινοφροσύνην». Τίποτε δὲν ἀποκαλύπτει καλλίτερον τὴν ἀγιότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ Ἀπόλυτον Ὄν, διὰ νὰ φανερωθῇ, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν καθαρότητα αὐτῆν, ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν αὐτῆν ἀπογύμνωσιν, ἢ ὁποῖα δὲν ἀποκρύπτει τὸν Θεόν, καὶ δὲν ἐπιβάλλει οὔτε ὅρια, οὔτε μέτρον εἰς τὸ φῶς Του. Ὁ Σιλουανὸς ἀντιλαμβάνεται καλῶς ὅτι μόνον ἐν ταπεινώσει δὲν ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ ζῆ ἐντὸς του, νὰ εἶναι παρὼν εἰς τὴν ζωὴν του, συγχρόνως ὅμως ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ ταπεινώσις, τὴν ὁποῖαν τόσο ποθεῖ, εἶναι ἀπρόσιτος, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Θεός, καὶ τὴν ζητεῖ, τὴν ἐκλιπαρεῖ ἀπὸ τὸν Κύριον. «Ὁ ταπεινοφροσύνη τοῦ Χριστοῦ, σὲ γνωρίζω, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ σὲ ἀποκτήσω. Οἱ καρποὶ σου εἶναι γευστικοὶ καὶ γλυκεῖς, διότι δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου!». «Ἡ ψυχὴ τοῦ ταπεινοῦ εἶναι ὅπως ἡ θάλασσα: ἂν ρίψωμεν ἓνα λίθον εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος ταράσσεται πρὸς στιγμὴν καὶ ἔπειτα ὁ λίθος βυθίζεται ἐντὸς αὐτοῦ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ πόνος βυθίζεται εἰς τὴν καρδίαν του ταπεινοῦ, διότι ἐντὸς της ὑπάρχει ἡ ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ».

Ἡ προσευχὴ τοῦ Σιλουανοῦ γίνεται ἄσμα: «Ποῦ εἶσαι, ὦ ψυχὴ ταπεινὴ; Ποῖος κατοικεῖ ἐντὸς σου; Μὲ ποῖον νὰ σὲ παρομοιάσω; Φλογίζεσαι λαμπρὰ ὡς ὁ ἥλιος, ἀλλὰ δὲν καταναλίσκεσαι. Ἀντιθέτως μάλιστα θερμαίνεις τὰ πάντα διὰ τῆς θερμότητός σου. Ἡ γῆ τῶν πρᾶων σου ἀνήκει, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου. Ὁμοιάζεις

μὲ κῆπον ἀνθέων, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ λαμπρὰ κατοικία τοῦ Θεοῦ. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ σὲ ἀγαποῦν. Οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, οἱ προφῆται, οἱ ἅγιοι, οἱ μακάριοι σὲ ἀγαποῦν. Οἱ ἄγγελοι, τὰ χερουβείμ, τὰ σεραφεῖμ σὲ ἀγαποῦν. Ἡ πάναγνος Μήτηρ τοῦ Κυρίου σὲ ἀγαπᾷ. Ὁ Κύριος σὲ ἀγαπᾷ καὶ εἶσαι ἡ χαρὰ του. Ὁ Κύριος δὲν ἀποκαλύπτεται εἰς τοὺς ὑπερόπτας. Ὁ ὑπερόπτης δὲν θὰ γίνῃ ποτὲ κάτοχος τοῦ Θεοῦ καὶ ἂν ἀκόμη κατέχῃ ὅλην τὴν γνώσιν τῆς γῆς. Εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ὑπερόπτου δὲν ὑπάρχει θέσις διὰ τὴν εὐλογία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Ἐγγίζω τὸ βάθος τῆς ταπεινοφροσύνης, ἐγκαταλείπω τὸν ἑαυτόν του ἀκόμη περισσότερο εἰς τὸ συναισθημα τῆς πλήρους ἀναξιοτήτός του, ὥστε ἐν ἐπιγνώσει νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν «κόλασιν», ὁ Σιλουανὸς δὲν ἔγινε μόνον ἀλληλέγγυος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐταυτίσθη μὲ ὀλοκληρὸν τὴν ἀνθρωπότητα: διότι εἰς τὴν «ταύτισιν» του μετὰ παντὸς ἀνθρώπου ἔγινε ταυτοχρόνως ἓνα μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Συνεπῶς ἡ βαθυτάτη ταπεινώσις εἶχε γίνῃ διὰ τὸν Σιλουανὸν ὅρος καὶ τὸ μέτρον διὰ τὴν στενωτάτην ἔνωσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων.

Αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῆς ἐνώσεως μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Σιλουανοῦ, τὸ ὁποῖον τὸν κάμνει νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὰ κείμενά του ἀδιακόπως εἰς τὸ θέμα τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Ἡ ἀγάπη τοῦ ταπεινοῦ εἰς τὴν ἐξομολόγησιν του πρὸς τὸν Χριστὸν δὲν ἀνέχεται κανένα χωρισμόν, δὲν γνωρίζει πλέον παρὰ μόνον τὴν ἀγάπην, μιαν ἀγάπην παγκόσμιον, ἢ ὁποῖα ἀπαιτεῖ τὴν ὀλοκληρωτικὴν δωρεάν τοῦ ἑαυτοῦ της. Ὅταν ὁ Σιλουανὸς προσεύχεται διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ προσευχῆ του δὲ εἶναι μία πρᾶξις, ἔστω ἢ πλέον ἅγια τῆς ἡμέρας του, οὔτε ἓνα καθήκον, ἔστω τὸ πλέον σπουδαῖον, ἀλλὰ συνίσταται εἰς τὸ «νὰ δίδῃ τὸ αἷμα τῆς καρδίας του».

Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς τὴν ταπεινώσιν, ἀπολαμβάνει ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν χάριν του καὶ τότε προσεύχεται διὰ τοὺς ἐχθρούς του, ὅπως καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν του, προσεύχεται δι' ὅλον τὸν κόσμον μετὰ δακρύων καυστικῶν».

Δὲν πρόκειται δὲ μόνον διὰ προσωπικὴν ἀγάπην τῶν ἐχθρῶν. Ἡ ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν διὰ τὸν Σιλουανὸν εἶναι ἡ ἀπαίτησις τοῦ νὰ ὑπερνικήσωμεν ὅλας τὰς διαιρέσεις, ὅλας τὰς ἀντιθέσεις, τὰς ὁποίας τὸ μῖσος δύναται νὰ δημιουργήσῃ μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Δι' αὐτῆς τῆς ἀγάπης ἐπιθυμεῖ νὰ θριαμβεύῃ ἐπὶ παντὸς ἐμποδίου, ἐπὶ πάσης σκληρότητος, καὶ νὰ πραγματοποιῇ τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς ἐνότητα, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἰησοῦς εἶχε προσευχηθῆ τὴν προηγουμένην τοῦ πάθους Του. Ἡ ἀγάπη αὐτὴ εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε ὁ στάρτης εἰς τὴν προσευχὴν του ἐνοποιεῖται ἀκόμη καὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀναλαμβάνει τὴν ἀμαρτίαν των καὶ ἐκλιπαρεῖ δι' αὐτοὺς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὡσάν νὰ ἐπρόκειτο διὰ τὸν ἑαυτόν του. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι ἀκόμη περισσότερο ἀξιοθαύμαστον ἂν σκεφθῶ ὅτι ἡ τριακονταετηρικήν προσευχὴ τοῦ ταπεινοῦ μοναχοῦ ὑψοῦται εἰς στιγμὰς κατὰ τὰς ὁποίας οἱ ἐχθροὶ καταπιέζουσαν τὴν

Ἐκκλησίαν του, φονεύουν τοὺς ἱερεῖς τῆς καὶ μετὰ μανίας φροντίζουν νὰ ἀποσπάσουν τὸν Χριστὸν ἀπὸ τὰς ψυχὰς καὶ νὰ μεταβάλουν τὴν πατρίδα του εἰς γῆν ἀνευ Θεοῦ.

«Υπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι εὐχονται διὰ τοὺς ἐχθροὺς των καὶ διὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας τὰς ποιὰς καὶ τὰ βασανιστήρια τοῦ αἰωνίου πυρός. Αὐτοὶ δὲν γνωρίζουν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατέχει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Χριστοῦ, κλαίει καὶ προσεύχεται δι' ὅλον τὸν κόσμον. Ἴσως θὰ εἴπητε : ἀλλ' αὐτὸς εἶναι κακοποιός, πρέπει λοιπὸν νὰ καίεται εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ. Σὰς ἀπευθύνω ὅμως τὴν ἐρώτησιν : Ἄς δεχθῶμεν ὅτι ὁ Κύριος σὰς δίδει μίαν θέσιν εἰς τὸ βασίλειόν του· ἐάν λοιπὸν ἐβλέπατε εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ ἐκεῖνον διὰ τὸν ὅποιον εἴχατε εὐχρηθῆ αἰώνια βασανιστήρια, δὲν θὰ ἠσθάνεσθε οἶκτον δι' αὐτὸν καὶ ἂν ἀκόμα ἦτο ἐχθρὸς τῆς Ἐκκλησίας ; Ἴσως ἔχετε καρδίαν σκληράν· εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν δὲν ὑπάρχει θέσις διὰ τὰς σκληρὰς καρδίας. Ἐκεῖ χρειάζεται ἡ ταπεινώσις καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία οἰκτείρει τοὺς πάντας». Καὶ ὁ Σιλουανὸς καταλήγει μὲ τὴν ἀκόλουθον προσευχὴν : «Κύριε, Σὺ προσηυχῆθης διὰ τοὺς ἐχθροὺς σου, δίδαξον καὶ ἡμᾶς νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ νὰ προσευχώμεθα μετὰ δακρύων δι' αὐτούς. Δι' ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἶναι δύσκολον αὐτό, ἐάν δὲν ἔχωμεν τὴν χάριν Σου».

Ὅλα τὰ κείμενα τοῦ Σιλουανοῦ ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἰδίαν αὐτὴν προσευχὴν : «Θεὸς τοῦ ἐλέους, δῶσε τὴν χάριν Σου εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς... Κύριε, δῶσε εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τὴν ἀρετὴν τῆς χάριτός Σου, ὥστε νὰ Σε ἀναγνωρίζουν ἐντός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ Σε ἐγκωμιάζον μετὰ χαρᾶς, ἀφοῦ καὶ εἰς ἐμέ, τὸν ἄθλιον καὶ ἀκάθαρτον, ἔδωσες τὴν χαρὰν νὰ Σε ποθῶ καὶ νὰ φλεγεταὶ ἡ ψυχὴ μου διὰ Σε ἡμέραν καὶ νύκτα μετὰ ἀγάπην ἀκόρεστον... Ἁγίασε διὰ τοῦ πνεύματός Σου ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ εἶθε νὰ ἐκτελεῖται τὸ θέλημά Σου ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως ἐκτελεῖται καὶ εἰς τὸν οὐρανόν».

Ἡ ὀρθοσκευτικὴ ἐμπειρία τοῦ Σιλουανοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ ἐμπειρία μιᾶς ἀκορέστου ἀγάπης, μιᾶς ἀνησυχίας, μιᾶς ἀνάγκης ὀδυνηρᾶς διὰ τὴν παγκόσμιον σωτηρίαν. «Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μᾶς διδάσκει νὰ ἀγαπῶμεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἔχωμεν οἶκτον δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πλανῶνται καὶ νὰ προσευχώμεθα διὰ τὴν σωτηρίαν των».

Με ὑπέροχον ἀπλότητα γράφει : «Ἡ καρδία μου πάσχει διὰ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν. Πῶς θὰ ὑποστῇ τὴν παγκόσμιαν κρίσιν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὸν Δημιουργόν του ; Ποῦ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ καταφύγῃ, διὰ νὰ κρυβῇ ἀπὸ τὴν ὄψιν τοῦ Θεοῦ ;» Ἐπειδὴ ζῆ συνεχῶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἔχει ἐμπρὸς του καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Στρέφεται πρὸς αὐτούς καί, ἐν τῇ ἀγάπῃ του, τοὺς ἐκλιπαρεῖ νὰ ἔχουν οἶκτον πρὸς τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτούς των. «Προσεύχομαι εἰς τὸν Θεὸν διὰ σὰς, ὥστε νὰ σωθῆτε ὅλοι σας καὶ νὰ εὐφρανθῆτε μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων...».

«Πολλοὶ ἄνθρωποι ἀγνωστὸν πόσον ἄπειρον εἶναι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ : δὲν μετανοοῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας

των, καὶ δὲν θέλουν νὰ προβοῦν εἰς μετάνοιαν. Ἡ ψυχὴ μου εἶναι περίλυπος καὶ κλαίει δι' αὐτούς, διότι βλέπει τὴν καταδικὴν των». «Ὅταν ὁ ἄνθρωπος γίνῃ κάτοχος, ἔστω καὶ ἐλάχιστος, τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κλαίει δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔχει οἶκτον ἰδίως δι' ὅσους δὲν ἐγνώρισαν τὸν Θεὸν καὶ ἐναντιοῦνται πρὸς Αὐτόν».

Ἡ ἐπενέργεια τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ψυχὴν, ἡ παρουσία Του, ἔχουν ὡς σημεῖον ἀλάνθαστον τὴν παγκόσμιον αὐτὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία ποτὲ δὲν γνωρίζει ἤτταν καὶ ὁμοιάζει ὡς νὰ θέλῃ νὰ νικήσῃ καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Θεόν. Ὁ Σιλουανὸς ἀναφέρει ἕνα ἀρχαῖον ἀνέκδοτον τῶν Πατέρων. Ἡ ἀρχαία σωφροσύνη, ἡ ἀγιότης τῶν ἀναχωρητῶν τῶν πρώτων αἰώνων ἐναντιοῦται εἰς τὸν ταπεινὸν αὐτὸν μοναχόν, τὸν σύγχρονον μὲ ἡμᾶς. «Ὁ ἅγιος Παῖσιος προσήχετο δι' ἕνα μαθητὴν του, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸν Χριστόν. Ὁ Κύριος, ἐπιθυμῶν νὰ παρηγορήσῃ τὸν δοῦλόν Του, ἐνεφανίσθη εἰς αὐτόν καὶ τοῦ εἶπε : «Παῖσιε, προσεύχεσαι δι' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μὲ ἀπηρνήθη ;» Ὁ ἅγιος, ὅμως, παρὰ ταῦτα, δὲν ἔπαυσε νὰ προσεύχεται διὰ τὸν πλανηθέντα. — «ὦ Παῖσιε, ἔφθασες, λοιπόν, εἰς τὴν ἰδικὴν μου φιλευσπλαχνίαν ; τοῦ εἶπεν ὁ Κύριος. «Εἶμαι γέρον, λέγει ὁ Σιλουανός, εἶμαι πλησίον τοῦ θανάτου. Γράφω τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ καρδία μου πονεῖ. Ἄν ἠμποροῦσα νὰ βοηθῆσω, ὥστε νὰ εὔρῃ τὴν σωτηρίαν ἔστω καὶ εἰς ἄνθρωπος, θὰ ἤμουν αὐθιγῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ ψυχὴ μου ὅμως πονεῖ δι' ὅλοκληρον τὸν κόσμον, προσεύχομαι καὶ κλαίω δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ μετανοήσουν καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὸν Θεόν».

Ἡ ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν, διὰ τὸν Σιλουανὸν δὲν ἦτο μία φυσικὴ διάθεσις τῆς καρδίας, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις — ἡ ἀπερίγραπτος — τῆς ἐξομωσέως του μετὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν ἠδύνατο νὰ χωρισθῇ ἀπὸ οὐδένα, δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ μαρτυρίαν παρὰ διὰ τὸ σύνολον. Εἰς τὴν ζωὴν του, εἰς ἐκάστην πρᾶξιν του, ὅλη ἡ ἀνθρωπότης ἔζη τὸν πόνον του, ὅλη ἡ ἀνθρωπότης ἔζη τὴν ἀνάτασιν του πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου : «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν», περισσότερον πάσης ἠθικῆς ἐπιταγῆς ἐγίνετο διὰ τὸν Σιλουανὸν ἡ ἔκφρασις μιᾶς πραγματικῆς ὄντολογικῆς ἐνότητος. Θὰ ἠδύνατο ὅμως νὰ γίνῃ ἐν μετὰ ὅλους, ἐάν ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε ζήσει ἐντός του, ὁ Χριστὸς, δηλαδὴ Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν νίκην τῆς ἁμαρτίας ἀποκατέστησε τὴν ἐνότητα διὰ τοῦ θανάτου Του ; Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Σιλουανὸς ἔζη εἰς ἐνότητα μετὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὁ Ἰησοῦς τοῦ ἔδωκε τὸ πνεῦμα Του, διότι ἔζη ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Τὰ κείμενά του τὸ μαρτυροῦν. Ὁ Σιλουανὸς εἶχε συνείδησιν ὅτι ἔζη ἐντός τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἐγνώρισε τὸν Θεὸν ἐντός τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἐνήργει ἐντός αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Πνεύματος. «Εἶμαι ἀπαίσσιος καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Κυρίου περισσότερον ἀποκρουστικὸς ἀπὸ ἄθλιον σκύλον ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν μου. Ἐζήτησα ὅμως ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ μοῦ τὰς συγχωρήσῃ καὶ ὄχι μόνον μοῦ ἔδωκε τὴν συγχωρημὴν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀνεγνώρισα τὸν Θεόν». «Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα

εἶναι ὡς ἡ μήτηρ ἡ ὁποία ἀγαπᾷ τὸ τέκνον τῆς καὶ συμπερίζεται τοὺς πόνους του. Ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς κατὰ τὴν ταπεινὴν πρесеυχὴν μας, ὑποφέρει μεθ' ἡμῶν καὶ συγχωρεῖ, θεραπεύει καὶ παιδαγωγεῖ. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μᾶς κάμνει ἀδελφοὺς τοῦ Κυρίου. Ἐὰν αἰσθάνεσαι τὴν θεῖαν εἰρήνην καὶ ἀγάπην δι' ὅλους, ἡ ψυχὴ σου ἤδη ὁμοιάζει πρὸς τὸν Κύριον».

Μετὰ τὴν ἀπλότητα μιᾶς γλώσσης, ἡ ὁποία δὲν ἐξαιπατᾷ, ὁ Σιλουανὸς δίδει μαρτυρίαν μιᾶς ὑπερέχου μυστικῆς ἐμπειρίας. Οἱ λόγοι του, ἐν τῇ πτωχείᾳ των, ἔχουν κάτι τὸ ἀπόλυτον, ἐρμηνεύουν τὸ ἀνεκφράστον. «Ἡ ψυχὴ αἴφνης ἀντικρύζει τὸν Κύριον καὶ τὸν ἀναγνωρίζει! Τὴν χαρὰν αὐτὴν καὶ τὴν παρηγορίαν ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὴν περιγράψῃ; Ὁ Κύριος ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπενεργεῖ ἐπὶ παντός ἀνθρώπου, ἐπὶ τοῦ πνεύματός του, ἐπὶ τῆς ψυχῆς του, ἐπὶ τοῦ σώματός του. Τοιοῦτοτρόπως ἀναγνωρίζεται ὁ Θεὸς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Κύριος, ἐν τῇ ἀπειρῶ Του ἀγαθότητι, ἔδωκεν αὐτὴν τὴν χάριν εἰς ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλόν». «Ἡ ψυχὴ, γοητευμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, παραμένει εἰς σιγὴν καὶ θὰ ἤθελε νὰ σιωπᾷ ἀδιακόπως. Θεωρεῖ τὸ θεῖον μεγαλεῖον, ἀποῦσα ἐκ τοῦ κόσμου καὶ ἄνευ ἐπιθυμιῶν. Οἱ ἄνθρωποι δὲν γνωρίζουν ὅτι αὕτη θεᾶται τὸν Κύριον, ὅτι ἐγκατέλειψεν ὀπισθεν αὐτῆς καὶ ἐλησμόνησε τὸν κόσμον, μὴ εὐρίσκουσα πλέον εἰς αὐτὸν οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν. Ἡ ψυχὴ, ἡ ὁποία ἐδοκίμασέ τὴν χαρὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔχει πληρωθῆ ἀπὸ τὴν θεῖαν ἀγάπην. Ὡ Κύριε, δῶσε τὴν ἀγάπην αὐτὴν εἰς καθένα ἀπὸ ἡμᾶς, δῶσε τὴν εἰς τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Ἅγιον Πνεῦμα, κάτελεθε εἰς τὴν ψυχὴν μας, ὥστε μαζὶ νὰ αἰνοῦμεν τὸν Δημιουργόν, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱόν, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα!».

Τοιαῦτα κείμενα θὰ ἔπρεπε νὰ μελετῶνται πλειστάκις. Ἐντὸς τῆς ἀγιότητος καὶ ταπεινότητος των διατηροῦν μίαν ὁριαιότητα ἡ ὁποία τὰ φέρει π λ η σ ί ο ν τ ὼ ν π ε ρ ι φ η μ ο τ ἔ ρ ω ν κ ε ι μ ἔ ν ω ν τ οῦ χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ οῦ μ υ σ τ ι κ ι σ μ οῦ. Διὰ τὸν Σιλουανὸν τὸ πᾶν γίνεται ἀπλοῦν καὶ ἄνετον. Βαδίζει ἐντὸς τοῦ φωτός. Μετὰ φυσικότητος, ἡ ὁποία καταπλήττει ἡμᾶς τοὺς ζῶντας τόσο μακρὰν τοιαύτης ἐνότητος μετὰ τοῦ Θεοῦ, βεβαιώνει τὴν ἰδικὴν του ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν ὡς κάτι τὸ πολὺ ἀπλοῦν καὶ κοινόν. «Ὅπως ὁ ζῶν ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐὰν κρυώῃ ἢ θερμαίνεται, τοιοῦτοτρόπως ὅστις ἐγεύθη τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γνωρίζει πότε ἡ χάρις ἐπισκέπτεται τὴν ψυχὴν του καὶ πότε τὸ κακὸν Πνεῦμα τὴν μολύνει». «Οἱ ἄνθρωποι δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ τὸ μυστήριον αὐτό, ὁ ἅγιος ὅμως Ἰωάννης, ὁ Εὐαγγελιστής, τὸ ἐκφράζει σαφῶς: Θὰ γίνωμεν ὅμοιοί Του. Καὶ αὐτὸ ὄχι μόνον μετὰ θάνατον, ἀλλὰ ἀπὸ τῶρα, διότι ὁ Κύριος ἔστειλε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὁ ἴδιος εἶναι παρὼν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας».

Ὁ σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ἔλεγεν ὁ Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωβ, εἶναι νὰ συναντήσωμεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· ὁ Σιλουανὸς ὅμως ἔζη πλέον τὴν εἰρηνικὴν καὶ γλυκεῖαν κατοχὴν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον τὸν εἶχε διαπεράσει ὁλόκληρον καὶ μετεμόρφωσεν ἐκάστην τῶν πράξεών του. Ἐκάστη τῶν πράξεών του ἐγένετο προσευχὴ, θερμὴ ἀνάτασις πρὸς τὸν Θεόν, ταπεινὴ ἐγκατάλειψις εἰς Αὐτόν, ἀγνὸς αἶνος ἀγάπης. Ὅλη ἡ ζωὴ του ἦτο προσευχὴ. Ἀνεζήτησε τὸν Θεόν, διότι τὸν κατεῖχε, δὲν ἀνεζήτησε παρὰ μόνον Αὐτόν, δὲν ἠτένιζε παρὰ πρὸς Αὐτόν. «Γλυκεῖα εἶναι ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἄπειρος εἶναι ἡ ἀγιότης τοῦ Κυρίου. Αἱ λέξεις εἶναι ἀνίσχυροι νὰ τὸ περιγράψουν. Ἡ ψυχὴ τείνει πρὸς Αὐτὸν ἀκόρεστος, κατακτηθεῖσα ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ πλημμυρισθεῖσα ὁλόκληρος ἀπ' Αὐτόν. Εὔρεν εἰς Αὐτόν τὴν ἀνάπαυσίν της καὶ ἐλησμόνησε παντελῶς τὸν κόσμον. Ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους δὲν χορηγεῖ πάντοτε τὴν χάριν αὐτὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον· ἀντιθέτως συχνὰ τοῦ δίδει τὴν ἀγάπην τοῦ κόσμου. Τότε ἡ ψυχὴ ἀπέρχεται κλαίουσα ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ ἰκετεύει τὸν Παντοδύναμον νὰ χορηγήσῃ τὴν χάριν Του εἰς κάθε ψυχὴν καὶ νὰ τὴν συγχωρήσῃ ἐν τῇ εὐσπλαχνίᾳ Του».

Ὁ στεναγμὸς τοῦ Σιλουανοῦ εἶναι νοσταλγία τοῦ οὐρανοῦ, εἶναι ἡ δίψα του νὰ εἰσαχθῆ ἐκεῖ, νὰ αἰσθανθῆ τὸν ἑαυτὸν του πλημμυρισμένον καὶ κατακλυσθέντα ἀπὸ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ. Ἐλυωνε ἀπὸ τὴν ἀγάπην. Ἡσθάνετο ἀπέραντον οἶκτον δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀκόρεστον πόθον διὰ τὸν Θεόν. Δὲν μετέπιπτεν ἀπὸ ἐνὸς συναισθήματος εἰς ἄλλο, ἀπὸ μίαν θέσιν εἰς ἄλλην. Ὁ οἶκτος εἶναι πόθος καὶ ὁ πόθος εἶναι οἶκτος. Τὰ πάντα γίνονται ἀπλᾶ, σαφῆ. Ὅλα σμικρύνονται εἰς τὴν ἐνότητα μιᾶς ζωῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μίαν παρουσίαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὅλοι αἱ σκέψεις, ὄνειροπολήσεις, ἀναμνήσεις παύουν νὰ τροφοδοτοῦνται καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκλείπουν ἐκ τῆς καρδίας του. Ἡ ζωὴ του βυθίζεται εἰς τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ.

Ὁ θάνατός του εἶναι ἀποκαλυπτικὸς αὐτῆς τῆς προοδευτικῆς καταδύσεώς του ἐντὸς τῆς ἀνεκφράστου σιγῆς. Ταπεινῶς, χωρὶς θόρυβον, ἀπῆλθεν ἡρέμως, παραμένων ἐξ ὁλοκλήρου ἀφωσιωμένος εἰς τὴν προσευχὴν, πιστὸς εἰς τὴν κλήσιν του, εἰς τὴν σιγὴν καὶ τὴν εἰρήνην. Ἐξέλιπε χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῆ οὐδεὶς. Ὁ θάνατος συνεπλήρωσε τὴν μετάβασίν του ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Θεόν. Τὴν παραμονὴν τοῦ πολέμου, ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀναταραχῆς τῶν πνευμάτων, ὁ στάρης Σιλουανὸς ἀπέθανε ἐντὸς μιᾶς γλυκυτάτης ἐγκαταλείψεως εἰς τὸν Θεόν.

D. BARSOTTI

Ἀπόδοσις ΛΕΩΝΤΟΣ ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΡΩΣΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΚΑΣΤΑΙ ΤΟΥ*

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1964, ὁ νέος Ρώσος ποιητὴς Λέων Μπρόντσκι, 25 ἐτῶν, γνωστότατος εἰς τοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους, συνελήφθη εἰς τὸ Λένινγκραντ, κατηγορούμενος διὰ παρασιτισμὸν καὶ κατεδικάσθη εἰς πέντε ἐτῶν καταναγκαστικὰ ἔργα. Κατόπιν τῆς διαμαρτυρίας πολλῶν ἐξεχόντων συγγραφέων καὶ τῆς δημοσιεύσεως εἰς τὴν ἐβδομαδιαίαν γερμανικὴν ἐφημερίδα Die Zeit τῶν στενογραφηθέντων πρακτικῶν τῆς δίκης του, διεδόθη ὅτι ὁ Μπρόντσκι ἀφέθη ἐλεύθερος. Δυστυχῶς ὅμως, ἡ εἰδησις αὕτη δὲν ἀληθεύει καὶ ὁ Μπρόντσκι ἐξακολουθεῖ νὰ ἐργάζεται ὑπὸ δυσχερεστάτας συνθήκας εἰς ἀγροτικὴν ἐπιχείρησιν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Μούρμανσκ.

Κατωτέρω παραθέτομεν ἀπόσπασμα τῶν στενογραφηθέντων πρακτικῶν τῆς δίκης, ἐνδεικτικὸν τῆς πάλης τοῦ πνεύματος ἐναντίον τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἐπιζητοῦν νὰ τὸ ἐξαλείψουν.

18 Φεβρουαρίου: Πρώτη ἀνάκρισις

Ἡ Δικαστῆς Σαβέλιεβα: Ποῖον εἶναι τὸ ἐπάγγελμά σας;

Μπρόντσκι: Γράφω ποιήματα, κάμνω μεταφράσεις. Ὑποθέτω...

Δικαστῆς: "Ὅχι (ὑποθέτω). Σταθῆτε ὅπως πρέπει. Μὴ στηρίζεσθε εἰς τὸν τοῖχον. Στραφῆτε πρὸς τὸ δικαστήριον. Καὶ ἀπαντᾶτε ὅπως ἀρμόζει. Ἔχετε μίαν ὀρισμένην ἀπασχόλησιν;

Μπρόντσκι: Νομίζω ὅτι αὐτὸ εἶναι μία ὀρισμένη ἀπασχόλησις.

Δικαστῆς: Ἀπαντήσατε μὲ ἀκριβείαν.

Μπρόντσκι: Γράφω στίχους. Ἐνόμιζα ὅτι θὰ ἐξεδίδοντο. Ὑποθέτω...

Δικαστῆς: Τὰ «ὑποθέτω» σας δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν. Ἀπαντήσατε, διατὶ δὲν ἐργάζεσθε;

Μπρόντσκι: Ἔχω ἐργασθῆ. Ἔχω γράψει ποιήματα.

Δικαστῆς: Αὐτὸ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει. Μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ μάθωμεν μὲ ποίους ὀργανισμοὺς συνδέεσθε.

Μπρόντσκι: Εἶχα συμβάσεις μὲ ἓνα ἐκδοτικὸν οἶκον.

* Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Le Messenger Orthodoxe», No 26, II—1964, σελ. 13-14.

Δικαστῆς: Τότε, ἀπαντήσατε: εἶχατε τόσας συμβάσεις, ὥστε νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας σας; Ποῖος εἶναι ὁ ἀριθμὸς των, αἱ ἡμερομηνία των καὶ τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων τὰ ὁποῖα ἐξεπροσώπουν;

Μπρόντσκι: Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς. Ἀλλὰ ὅλαι αἱ συμβάσεις μου εὐρίσκονται εἰς τὸν συνήγορόν μου.

Δικαστῆς: Σᾶς ἐρωτῶ.

Μπρόντσκι: Εἰς τὴν Μόσχαν ἐδημοσιεύθησαν δύο βιβλία ἀπὸ τὰς μεταφράσεις μου.

Δικαστῆς: Ἀπὸ πότε ἐργάζεσθε;

Μπρόντσκι: Κατὰ προσέγγισιν...

Δικαστῆς: Αἱ προσεγγίσεις δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν.

Μπρόντσκι: Ἀπὸ πέντε ἐτῶν.

Δικαστῆς: Εἰς ποῖαν παραγωγικὴν ἐργασίαν ἔχετε ἐργασθῆ; Καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον;

Μπρόντσκι: Ἐνα ἔτος, ὡς τορνευτῆς.

Δικαστῆς: Ἀλλά, γενικῶς, ποῖα εἶναι ἡ εἰδικότης σας;

Μπρόντσκι: Λυρικός ποιητῆς, μεταφραστῆς λυρικῶν ἔργων.

Δικαστῆς: Καὶ ἔχετε διδαχθῆ πῶς νὰ κάμνετε αὐτὴν τὴν ἐργασίαν;

Μπρόντσκι: Νὰ κάμνω τί;

Δικαστής: Νὰ εἶσθε ποιητής. Δὲν ἐπεδιώξατε νὰ παρακολουθήσετε μίαν ἀνωτέραν σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν διδάσκονται αὐταὶ αἱ ἐργασίαι ἢ προσφέρεται μία μὲρφωσις;

Μπρόντσκυ: Ὁχι, δὲν νομίζω ὅτι θὰ ἔμπο-

ροῦσα νὰ γίνω ποιητής διὰ τῶν σπουδῶν.

Δικαστής: Ἀλλὰ τότε πῶς;

Μπρόντσκυ: Νομίζω, ὅτι αὐτὸ προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ...

Μετάφρ. Μ.Δ.Σ.

M. MERTSALOV

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

Μαύρη τὴν εὐτυχίαν θέλουν οἱ μαῦροι Ἀφρικανοί,
κίτρινη στὴν Ἀσία.
Ἄσπρη τὴν εὐτυχία θέλουν οἱ ἄσπροι Ἀμερικανοί,
σιωπὴ εἰς τὴν Ρωσσία.

Αὐτῆναι ἢ εὐτυχία,
αὐτῆναι ἢ ρωσικὴ ζωὴ:
σιωπὴ, σιωπὴ, σιωπὴ.

Στὸ πλήθος ἀπ' τὶς λέξεις ποὺ βουίζουν,
μὲ ζῆλο γιὰ τὸ κόμμα καμωμένες,
λέξεις καὶ πάλι λέξεις ποὺ τσακίζουν
μ' ἄφθοно αἷμα πληρωμένες.

Λέξεις ποὺ πιά δὲν τὶς φοβάμαι,
λέξεις ποὺ στέλνουν στὸ μαρτόριο,
λέξεις γεμάτες ψέμα, δηλητήριο.
Καὶ γι' αὐτὲς καρδιὲς δοθήκαν
ἀπ' τὸν ἦχο ζαλισμένες
καὶ παλαῦραν καὶ χαθῆκαν
σ' ἓνα ψέμα στρατευμένες.

Λέξεις ποὺ μὲ ξεγελάσαν
καὶ μοῦ στοίχισαν πολὺ,
λέξεις ποὺ μὲ κατεβάσαν
στὴν ὑπόγεια φυλακὴ.

Ἀπόδοσις Α. Ι. Ζ.

ANNA AKHMATOVA (1889-1965)

ΣΤΑΥΡΩΣΗ

«Μὴ ἐποδοῦρον μου, Μῆτερ,
καθωρῶσα ἐν τάφῳ...»

Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν Χερουβείμ
τὴν θεία τελειώνουν λειτουργία
καὶ φλέγονται οἱ οὐρανοὶ
σὲ πῦρ καταναλίσκον.

«Ὡὸ Ἡλί, λαμὰ σαβαχθανί»,
λέγει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα
καὶ στὴ θλιμμένη λέγει Παναγία,
«μὴ κλαῖς γιὰ μέ, καλὴ Μητέρα».

Ὁ πόνος τὸν ἀγαπημένο Μαθητὴ
σὲ ἄγαλμα τὸν ἔχει ἀπολιθώσει.
Κλαίει, σπαράζει μὲ λυγμοδς
καὶ ἡ Μαγδαληνὴ ἀπελπισμένη.

Κανεὶς δὲν στρέφει ὄμωσ πρὸς τὰ κει,
ὅπου ἡ Μάνα μένει σιωπηλή,
κι' οὔτε τολμᾷ τὰ μάτια του
πρὸς τὰ δικὰ της μάτια νὰ ὑψώσει.

Ἀπόδοσις Ε. Μ.

ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

ΠΙΣΤΕΥΩ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ*

Πιστεύω εις τὸν Θεόν. Οἱ φίλοι μου, ὅταν τὸ μαθαίνουν, ἀποροῦν : πῶς εἶναι δυνατόν ἕνας ἰνέος ἄνθρωπος, τελειόφοιτος Γυμνασίου, νὰ πλανᾶται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ;

Αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ θὰ εἶναι ἀποφασιστικὴ διὰ τὸ μέλλον μου, διότι εὐρίσκομαι εἰς μίαν διασταύρωσιν καὶ δὲν γνωρίζω πῶς ὁδὸν νὰ ἀκολουθήσω.

Θὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν. Τότε ἔμαθα, διὰ πρώτην φοράν, ὅτι ὑπάρχει ἕνας παντοδύναμος Θεός, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω νὰ ἀπευθύνω τὰς προσευχάς μου καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἡ εὐτυχία μας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λβῶφ, τὸ 1940. Ἀπὸ τὸν πατέρα μου διατηρῶ μόνον μίαν ἀμυδρὰν ἀνάμνησιν : ἐφονεύθη εἰς τὸν πόλεμον, ὅταν ἦμουν τεσσάρων ἐτῶν. Ἡ μητέρα μου ἔμεινε μόνη μετὰ τὰ παιδιὰ (τὴν ἀδελφὴν μου καὶ ἐμέ). Διὰ νὰ ἐξασφαλίξῃ τὴν συντήρησίν μας, ἐξενοδοῦλεν ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν.

Ἄλλὰ, μετ' ὀλίγον ἡ ζωὴ ἔγινε ἀνυπόφορος. Οἱ μπεντερόβτσου (οὐκρανοὶ ἀντισοβιετικοὶ ἐθνικισταὶ) ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν μας, διότι ὁ πατέρας μου εἶχε ἀποθάνει ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας. Δὲν εἶχομεν πλέον ποῦ νὰ διανυκτερεύσωμεν, οἱ γείτονες μᾶς παρετήρουν μετὰ ἀδιαφορίαν, αὐτὴν τὴν ἐποχὴν οἱ κακοποιοὶ ἦσαν ἰσχυροί.

Διὰ νὰ εὐρεθῇ μία διέξοδος εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἡ μητέρα μου ἀπέφασκε νὰ κάμῃ δευτέρον γάμον μετὰ τὸν πρώτον ὁ ὁποῖος συγκατετέθη νὰ νυμφευθῇ μητέρα δύο παιδιῶν. Ὁ θετός μου πατέρας ἦτο ἄνθρωπος σκληρὸς καὶ οἰνοπότης. Ὅ,τι ἐκέρδιζε, τὸ διέθετε διὰ τὸ ποτόν καὶ συνέβαινε ἀκόμη νὰ πωλῇ δι' αὐτὸ καὶ τὰ πράγματά μας. Πάντοτε ἐπέστρεφεν εἰς τὸ σπίτι μεθυσμένος καὶ δὲν ἔπαυε νὰ ὑβρίζει τὴν μητέρα μου : «Σὲ ἀνέσυρα ἀπὸ τὸν βόρβορον, τρέφω τὰ παιδιὰ σου». Ὅταν ἡ μητέρα μου ἐπεχειρεῖ νὰ τοῦ ἀπαντήσῃ, τὴν ἔδερε ἀνιλεῶς, μέχρις αἵματος. Δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ πῶς ὤρμησε, κάποτε, ἐπάνω εἰς τὴν αἱματωμένην μητέρα μου φωνάζων : «Θὰ σὲ σκοτώσω». Ἐπεσα τότε ἀνάμεσα τῶν θρηγόντων : «Μὴ σκοτώσῃς τὴν μαμὰ, μὴ τὴν σκοτώσῃς». Τοιουτοτρόπως, εἰς ἡλικίαν ἕξ ἐτῶν, εἶχα ἀντικρῦσαι καὶ εἶχα ἐπιχειρήσει νὰ ἐννοήσω ὅ,τι θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ μὴ γνωρίσω ποτέ.

Ἡ μητέρα μου, διὰ νὰ παρηγορηθῇ ἀπὸ τὰς θλίψεις τῆς, ἐπήγαινε συχνὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκεῖ προσηύχετο καὶ ἔκλαιε ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Ὅταν ἐπέστρεφε, ἦτο ἐντελῶς διαφορετικὴ, εἰρηνικὴ, καὶ ἡ

ὄψις τῆς ἔλαμπεν ἀπὸ χαρὰ. Αὐτὰς τὰς στιγμὰς αἰσθανόμενον νὰ με παρηγορῇ ἢ στοργῇ τῆς μητέρας μου. Ἡ μητέρα μου με ἔμαθε νὰ προσεύχωμαι. Αὐτὴ μοῦ ὠμιλοῦσε διὰ τὸν Θεόν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔτρεφα ἕνα βαθύτατον σεβασμόν. Ἐπίστευσα εἰς Αὐτόν, διότι ἔβλεπα ὅτι ἡ μητέρα μου ἦτο χαρούμενη καὶ εὐτυχὴς μετὰ τὴν προσευχὴν. Κι' ἐγὼ προσευχόμενον ἐπίσης θερμῶς εἰς τὸν Θεόν, διὰ νὰ παύσῃ ὁ θετός μου πατέρας νὰ δέρνῃ τὴν μητέρα μου καὶ νὰ μὴ μᾶς λείψῃ ἡ τροφὴ καὶ ἡ θέρμανσις.

Μετ' ὀλίγον χρόνον ἡ μικρὴ μου ἀδελφὴ ἐκρουλόγησε καὶ ἀπέθανε. Ἐπειτα ἡ μητέρα μου ἔφερε εἰς τὸν κόσμον ἕνα ἀγόρι. Ὁ θετός μου πατέρας μᾶς ἐγκατέλειπε. Ἐμείναμε πάλι τρεῖς. Ἡ μητέρα μου εἰργάζετο ἀπὸ πρωίας μέχρι νυκτός. Ἐγὼ ἠσχολούμην μετὰ τὸν ἀδελφόν μου, ἐνῶ συγχρόνως ἐπήγαινα εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ ζωὴ μου κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν δὲν ἦτο ζωὴ ἐνός παιδιοῦ. Τὸ πρῶτ' (ἡ μητέρα μου ἔφευγε πολὺ ἐνωρίς) ἔδιδα εἰς τὸν ἀδελφόν μου νὰ φάῃ, κατόπιν ἔκλεινα τὴν οἰκίαν καὶ ἔτρεχα εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐκεῖ ἔμεινα τέσσαρας ὥρας. Ἐπειτα ἐπέστρεφα κατ' εὐθείαν εἰς τὸ σπίτι, ὅπου με ἀνέμενε κλαίων καὶ πεινῶν ὁ μικρὸς μου ἀδελφός. Ὅταν ἐκοιμᾶτο, ἔγραφα καὶ ἐμελετοῦσα τὰ μαθήματά μου. Ἡ μητέρα μου εἰργάζετο τόσον σκληρῶς, ὥστε ἡ ὑγεία τῆς ἐκλονίσθη. Ἐγινε νευρικὴ καὶ με ἐτιμῶρει διὰ τὴν παραμικρὰν αἰτίαν. Παρεπονείτο διὰ κάθε τι ποῦ ἔκαμνα. Μᾶς κατηράτο ἀκόμη, ἐμᾶς τὰ παιδιὰ τῆς, διότι εἶχαμε καταστρέψει τὴν ζωὴν τῆς.

Κάθε βράδῃ ἤρχιζα νὰ φοβοῦμαι τὴν ἐπιστροφὴν τῆς μητέρας μου. Ἐγνώριζα ὅτι θὰ με τιμωρήσῃ καὶ θὰ κλαίω. Δὲν τὸ ἠθελα, ἐλυπόμουν τὴν δυστυχίαν τῆς ζωῆς τῆς. Ἄλλὰ τί ἤμποροῦσα νὰ κάμω ; Ἐζητοῦσα ἀπὸ τὸν Θεόν με περισσοτέραν θέρμην νὰ βελτιωθῇ ἡ θέσις μας. Ἦδη εἶχα διαβάσει τὴν Βίβλον καὶ πολλὰ ἄλλα θρησκευτικὰ βιβλία καὶ ἡ πίστις μου εἰς τὸν Θεόν εἶχε γίνῃ βαθύτερα.

Εἰς τὸ σχολεῖον, αὐτὴν τὴν ἐποχὴν (1954), ἐδίδετο ἐλαχίστη προσοχὴ εἰς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν μαθητῶν. Ἐνεγράφη εἰς τὸ κομσομολ μετὰ ἡσυχον συνείδησιν, διότι ἐνόμισα ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ ἦτο ἰδίᾳ μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς θρησκείας : ἐντιμὸς ζωὴ, ἀλληλοβοήθεια, καλὴ ἐργασία, κ.λ.π.

Ἡ μητέρα μου ἀπέθανε εἰς τὴν ἀγκάλην μου. Πρὸ τοῦ θανάτου τῆς μοῦ ἔκαμε αὐτὴν τὴν σύστασιν : «ἐὰν πιστεύῃς εἰς τὸν Θεόν καὶ ζῆς κατὰ τὰς ἐντολάς του, θὰ εἶσαι εὐτυχὴς». Ἡ στιγμὴ αὐτὴ ἦτο φοβερὰ δι' ἐμέ. Ἐκτοτε παρήλθον πολλὰ ἔτη, ἀλλὰ δὲν ἤμπορεσα νὰ τὴν λησμονήσω. Καὶ ὁσᾶκις συμβῇ νὰ ἀμφιβάλλω διὰ τὴν θρησκείαν, ὑψοῦ-

* Μετεφράσθη ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Le Messager Orthodoxe», Νο 26, II-1964, σελ. 43-45, ὅπου ἀνεδημοσιεύθη ἐκ τοῦ ὄργανου τῆς Κομμουνιστικῆς Νεολαίας Κομσομολσκαῖα Pravda τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1963.

ΔΙΑΤΙ ΑΡΝΗΘΗΚΑΤΕ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΠΙΣΤΙΝ;

(Ἄνοικτη ἐπιστολή πρὸς Νταρμάνσκυ)

Τὸ παρὸν κείμενον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν τῶν Ρώσων τῆς διασπορᾶς «Ὁ Ὁρθόδοξος ἀγγελιαφόρος» (Le Messenger Orthodoxe; No26, II 1964). Εἶναι τὸ κείμενον μιᾶς χειρογράφου ἀπαντήσεως εἰς ἓνα ἱερέα τοῦ Λένινγκραντ ὀνόματι Παῦλον Νταρμάνσκυ, ὁ ὁποῖος ἀπηνήθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἤρχισε διὰ τοῦ ραδιοφώνου, δι' ἄρθρων, διὰ βιβλίων νὰ κάμνη ἀντιθρησκευτικὴν προπαγάνδαν. Εἰς ἀπάντησιν τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Νταρμάνσκυ κυκλοφοροῦν σήμερα πολλοὶ παρόμοιοι χειρόγραφοι ἀπαντήσεις εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἑνωσιν.

Κύριε, δῶσε τὴν εὐλογία σου! Δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῦ νὰ ἀρχίσω, πῶς νὰ ἀπευθυνθῶ σὲ σᾶς. Ἐτυχε πρὸ καιροῦ νὰ ἀκούσω ὅτι κάποιος ἱερεὺς ἀπὸ τὸ Λένινγκραντ εἶχε μιλήσει εἰς τὸ ραδιόφωνον ὅτι ἦτο ἱερεὺς, ἀλλὰ δὲν ἐπίστευε πλέον εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἔλεγε ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι ψέματα. Οἱ πιστοὶ ἀνέφεραν τὰ λόγια του με λύπην καὶ ἀγανάκτησιν. Ἠρώτησα ποῖος ἦτο ὁ ἱερεὺς; καὶ ἔμαθα ὅτι δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ σᾶς, Νταρμάνσκυ. Ἐμείνα κατάπληκτος. Διότι σᾶς ἐνθυμοῦμαι πολὺ καλά. Ἦσασθε εἰς τὸ δεῦτερον καὶ τρίτον ἔτος τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας, ὅταν ἐγὼ ἤμουν ἀκόμη εἰς τὴν ἱερατικὴν σχολήν. Εἶχα—εἶχαμε ὅλοι τότε—τὴν καλυτέραν γνώμην γιὰ σᾶς.

«Τί σοῦ συνέβη» διηρωτώμην· «τί τὸν προσέβαλε; Ποία ἄραγε νὰ εἶναι ἡ πραγματικὴ αἰτία μιᾶς πνευματικῆς καταστροφῆς τόσοσ τρομερᾶς;». Ἡ ὅλη ὑπόθεσις μοῦ ἐφαίνετο αἰνιγμα.

ταὶ ἐμπρὸς μου ἡ εἰκὼν τῆς ὠχρᾶς καὶ ἐξασθημένης μητέρας μου με τὰ σθησμένα μάτια καὶ μοῦ λέγει με χεῖλη πού μόλις κινοῦνται: «ἀγαπητό μου μικρὸ παιδί, μὴ λησμονῆς ποτὲ τὸν Θεόν. Προσεύχου, προσεύχου διὰ τὴν τόσοσ σύντομον καὶ δυστυχῆ ζωὴν μου, προσεύχου καὶ ὁ ὕπνος μου εἰς τὸν ἄλλον κόσμον θὰ εἶναι ἀναπαυμένος».

Νομίζω ὅτι, ἐὰν ἀδιαφορήσω διὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἐπιθυμίαν τῆς μητέρας μου, θὰ βασανίζωμαι ἀπὸ τὴν συνειδησίην μου εἰς ὀλόκληρον τὴν ζωὴν μου.

Ἡ θρησκεία μοῦ εἶναι προσφιλές. Μόνον αὐτὴ παρηγόρει τὴν μητέρα μου καὶ τῆς ἔδιδε χαράν. Ἄλλ' ὀφείλω ἐξ ἴσου πολλὰ εἰς τὸ komsomol. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητέρας μου, τὸ komsomol με ἐβοήθησε νὰ ἀποκτήσω ἓνα ἐπάγγελμα, μοῦ ἐπρομήθευσεν ἐργασίαν καὶ ἔτσι κατώρθωσα νὰ τελειώσω τὸ γυμνάσιον.

Δὲν ἠμπορῶ πλέον νὰ ζήσω κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐγκαταλείψω τὸ komsomol, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκω ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἄνευ τοῦ ὁποῖου ἡ ζωὴ μου εἶναι ἀδιανότητος. Ἄλλὰ συγχρόνως ἡ ἀνάμνησις τῆς μητέρας μου με τυραννεῖ.

Τί νὰ κάμω;

Μετάφρασις Μ. Δ. Σ.

B. V.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη.

Εὐρήκα εἰς τὸ τέλος τὸ ἄρθρο σας. Τὸ ἐδιάβασα, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσα νὰ εὔρω εἰς αὐτὸ κανένα σοβαρὸν ἐπιχείρημα. Διότι τέλος πάντων, τί σημασία ἔμπορεῖ νὰ ἔχη διὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν λ.χ. τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὸ βιβλίον τῆς «Ἐσθήρ» δὲν ἀναφέρεται ἡ λέξις Θεός; Ὁ Θεὸς εἶναι με τοὺς ταπεινοὺς, με ὅλους ἐκείνους πού παραμένουν πιστοὶ εἰς τὴν πίστιν των. Αὐτὸ βλέπει κανεὶς εἰς αὐτὸ τὸ βιβλίον...

Ἄλλὰ καὶ τὸ «Ἄσμα Ἀσμάτων» καὶ ὁ «Ἐκκλησιαστής» δὲν σᾶς ἱκανοποιοῦν. Παραδέχομαι ὅτι αἱ ἀμφιβολίαι σας εἶναι εἰλικρινεῖς καὶ σοβαραὶ. Ποίαν σημασίαν, ὅμως, ἔμπορεῖ νὰ ἔχουν διὰ τὴν πίστιν μας εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν αἱ οἰαδιῆποτε ἀτέλειαι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης; Τὴν Παλαιάν Διαθήκην τὴν μελετοῦμεν ἀναδρομικῶς, ὡς τὴν ἱστορικὴν διήγησιν τῶν ὅσων συνέβησαν πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ Κυρίου... Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μᾶς ἐξηγεῖ ὅτι ὁ Θεὸς «διὰ τοῦ Χριστοῦ» μᾶς ἤξιώσε νὰ γίνωμεν διάκονοι μιᾶς νέας Διαθήκης, τῆς Διαθήκης ὅχι πλέον τοῦ γράμματος, ἀλλὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Β' Κορ. γ' 5-6).

Ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Ὅμιλεῖτε κατόπιν διὰ τὰς διαφορὰς πού ὑπάρχουν εἰς τὰ Εὐαγγέλια, σχετικῶς με τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' αὐτό, ὅπως ὅλοι αἱ ἄλλαι διαφοραὶ πού ὑπάρχουν εἰς τὰς εὐαγγελικὰς διηγήσεις, ἀποτελεῖ μίαν μαρτυρίαν ἐξαιρετικῶς πολυτίμον τῆς γνησιότητος τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἀγιότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐδέχθη τὰ Εὐαγγέλια εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν γραμμένα, χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἀλλοίωσιν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μᾶς παροτρύνει νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐννοήσωμεν κάπως τὴν «χάριν», τὴν ἀπερίγραπτον γενναιοδωρίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος, μολονότι ἦτο πλούσιος, «δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν» (Β' Κορ. η' 9). Πράγματι, ὁ Χριστὸς ἔγινεν ἄνθρωπος πρὸς χάριν μας, ὅχι διὰ νὰ μᾶς θαμβώσῃ ἢ διὰ νὰ μᾶς συνθλίψῃ με τὴν ὑπερφυσικὴν δόξαν του, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἐλευθέρως εἰς τὴν θεϊαν ζωὴν. Καὶ δὲν ἔγινε ἄνθρωπος ἀπλῶς κατὰ τὰ φαινόμενα. Ἐγινεν ἄνθρωπος πραγματικὸς, ὅπως

ἡμεῖς. Δι' αὐτὸ ἡ μαρτυρία του—ὅπως καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν ἄλλων περὶ Αὐτοῦ—ὑπόκεινται εἰς τοὺς συνήθεις ἱστορικούς νόμους τῆς μεταβιβάσεως τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Τὰ Εὐαγγέλια δὲν εἶναι στενογραφημένα πρακτικὰ οὔτε συστηματικὰ ἀναφοραὶ εἶναι ἀναμνήσεις αὐτοπτῶν μαρτύρων καὶ ὑπομνήματα γραμμένα πρὸς χάριν τῶν πιστῶν. Αἱ διαφοραὶ λοιπὸν συναντῶνται εἰς αὐτὰ δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς αἰτία ἀπιστίας, ἀλλ' ἀντιθέτως πρέπει νὰ εἶναι αἰτία εὐσεβοῦς ἀνατάσεως τῆς ψυχῆς. Διότι εἶναι καὶ αὐταὶ ἀποδείξεις τῆς φιλανθρώπου καὶ τρισευλογημένης «πτωχείας» τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶναι λοιπὸν ὅλα αὐτὰ λόγος διὰ νὰ παύσωμεν νὰ τὸν ἀγαπῶμεν καὶ διὰ νὰ ἀρχίσωμεν νὰ εἰρωνευώμεθα τὸν «πτωχὸν χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ», δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν;

Οἱ ἅγιοι Πατέρες.

Ἄλλ' οὔτε οἱ ἅγιοι Πατέρες σᾶς ἱκανοποιοῦν. «Διατί δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος ὁμοφωνία μεταξὺ τῶν;» ἐρωτᾷτε. Δὲν ἡμπορῶ νὰ πιστεύσω ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ σκέπτεσθε σοβαρῶς ὅτι ὅλοι οἱ Πατέρες θὰ ἔπρεπε νὰ λέγουν τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Γνωρίζετε ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι εἶχον διαφορετικὰς ἀπόψεις ἐπὶ διαφορῶν θεμάτων. Ὅπως ἔχει λεχθῆ, ἡ ἀπόλυτος ὁμοφωνία βασιλεύει μόνον εἰς τὰ νεκροταφεῖα.

Ἄγανακτεῖτε ἐπειδὴ ἡ Ἁγία Γραφή ὀνομάζει τὸν οὐρανὸν «δέρριν» (=σκηνήν, τένταν) ἢ ἐπειδὴ εἰς τὰ ὄραματα τῆς Ἀποκαλύψεως οἱ ἀστέρες πίπτουν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλά, τότε, διατί δὲν ἐπαναστατεῖτε καὶ κατὰ τῶν συγχρόνων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι γράφουν «ὁ ἥλιος ὑψώνεται», «ἡ σελήνη λάμπει», «ὁ οὐρανὸς ἐκτείνεται» κ.ο.κ.; Ὅλα αὐτὰ, κατὰ τὴν γνώμην σας, ἀντιφάσκουν πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὅμως μᾶς προειδοποιεῖ: «Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιᾶζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε» (Α' Κορ. ιδ' 20).

Ἐπιστήμη καὶ Θρησκεία.

Ὅταν διαβάζη κανεὶς ὅσα γράφετε διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν θρησκείαν, ἀναγκάζεται νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ἢ ὅτι στερεῖσθε γνώσεων ἢ ὅτι εἴσθε κακῆς πίστεως. Ἀφ' ὅτου ἤρχισεν ὁ 20ὸς αἰὼν, ἔγιναν, περισσότερον ἀπὸ μίαν φοράν, ἔρευναι μεταξὺ τῶν διαπρεπεστέρων ἐπιστημόνων ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου, διὰ νὰ μάθωμεν ποῖα εἶναι ἡ στάσις τῶν ἑναντι τῆς θρησκείας. Καὶ κάθε φοράν αἱ ἔρευναι αὐταὶ ἀπέδειξαν ὅτι οἱ σοφοὶ καὶ οἱ ἐπιστήμονες εἶναι, κατὰ συντριπτικὴν πλειοψηφίαν, πιστοί. Διὰ νὰ ἐπαληθεύσῃ κανεὶς αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἔχει παρὰ νὰ πάρῃ μερικὰ ἐγχειρίδια τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ νὰ μάθῃ τί ἐσκέπτοντο ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι συνέβαλαν σημαντικώτερον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης.

Θὰ ἀνακαλύψῃ τότε ὅτι οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἐπίστευαν εἰς τὸν Θεόν. Κάποιος παρουσίασε αὐτὸ τὸ πρόβλημα κατὰ τρόπον συγκεκριμένον· εἶπεν ὅτι, ἐὰν ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὰ ἐγχειρίδια τῶν μαθηματικῶν, τῆς ἀστρονομίας, τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας, τὰς σελίδας ποὺ ἔχουν γραφῆ ἀπὸ πιστοῦς, δὲν θὰ ἀπομείνουν παρὰ μόνον τὰ ἐξώφυλλα αὐτῶν τῶν ἐγχειριδίων! Μοῦ ἔρχεται ἰδιαίτερος εἰς τὸν νοῦν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῆς συγχρόνου ἀστρονομίας, τοῦ Κοπερνίκου, ὁ ὁποῖος ἔγινε ἱερεὺς ὅταν ἦτο πλέον ἡλικιωμένος καὶ ἱερουργούσε μὲ μεγάλην εὐλάβειαν καὶ ζῆλον. Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ Ἰσαὰκ Νεύτωνος ὁ ὁποῖος—κατὰ τὸν Λαάρπ—ἦτο «τὸ μεγαλύτερον καὶ εὐτυχέστερον τῶν πνευμάτων, διότι ἀνεκάλυψε τὸ σύστημα τοῦ σύμπαντος, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ εἶναι ἓνα καὶ μοναδικόν, δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀνακαλύψῃ παρὰ μόνον μίαν φοράν». Ὁ Νεύτων λοιπὸν, αὐτὸς ὁ μέγας μεταξὺ τῶν μεγάλων, εἶχε μίαν τόσοσιν ζωντανὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, ὥστε κάθε φοράν ποὺ ἦτο ὑποχρεωμένος, εἰς μίαν συζήτησιν, νὰ προφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἔβγαζε ἀπὸ εὐλάβειαν τὸ καπέλλο του. Ὁ Νεύτων προσεπάθησε καὶ αὐτὸς νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως· καὶ τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὰ ὄραματα, ποὺ περιγράφει αὐτὸ τὸ βιβλίον, οἱ ἀστέρες πίπτουν ἐπὶ τῆς γῆς, δὲν τὸν ἐνωχλοῦσε καθόλου. Ὁ μέγας Κέπλερ, ἐξ ἄλλου, τελειώνει τὸ ἀστρονομικὸν ἔργον του μὲ μίαν προσευχὴν εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεόν.

Καθὼς γνωρίζομεν, τὸ ἔτος 1608 ἐνεφανίσθη ἓνας νέος ἀστήρ, ἐξαιρετικὰ λαμπρός. Ἦτο ὁ συνδυασμὸς τῆς λάμπειας τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Κρόνου, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν τροχίαν. Ὁ Κέπλερ, λοιπὸν, μὲ ἀναδρομικοὺς ὑπολογισμούς, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ θέσις τῶν δύο πλανητῶν ἦτο ἡ ἴδια μὲ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκοντο κατὰ τὰ ἔτη τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, αὐτὸ ἦτο τὸ «ἄστρον» τῶν Χριστουγέννων, περὶ τοῦ ὁποῖου ὀμιλεῖ τὸ Εὐαγγέλιον: «Εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστὲρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἠλθομεν προσκυνήσαι αὐτῷ» (Ματθ. β' 2).

Ὁ πατὴρ τῆς μικροβιολογίας, ὁ Λουὶ Παστέρ, ἔλεγε: «Ὅσον περισσότερον μελετῶ τὴν φύσιν, τόσοσιν περισσότερον μὲνω κατάπληκτος ἐνώπιον τοῦ ἔργου τοῦ Δημιουργοῦ. Προσεύχομαι κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐργασίας μου· προσεύχομαι εἰς τὸ ἐργαστήριόν μου. Ἐχω πολὺ μελετήσῃ, δι' αὐτὸ πιστεύω ὅπως πιστεύει ἓνας χωρικός».

Οἱ κάτοικοι τοῦ Λένινγκραντ ἐνθυμοῦνται ὅτι ὁ μέγας φυσιολόγος μας, ὁ Παυλώφ, ἔκαμε πολλὰς ἐκκλήσεις καὶ διαβήματα πρὸς τὴν σοβιετικὴν Κυβέρνησιν διὰ νὰ ἀποφευχθῇ τὸ κλείσιμο τῶν ἐκκλησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος ἐπήγαγε τακτικὰ νὰ προσευχηθῇ. Παρομοίως καὶ ὁ συμπατριώτης σας, ὁ περίφημος ὀφθαλμολόγος Φιλᾶτωφ, ὁ ὁποῖος ἐπίστευεν ἐπίσης εἰς τὸν Θεόν.

Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀπλῶς ἓνα ἐλάχιστον μέρος τῶν ὄσων γνωρίζομεν. Τὰ ἀναφέρω ὅμως ἐπει-

δὴ εἶναι ζωνταναὶ μαρτυρίαι πραγματικῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης.

Ὁ σοφός, ποὺ πιστεύει εἰς τὸν Θεόν, ἀντιλαμβάνεται ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς τὴν Θεότητα μὲ μόνην τὴν διάνοιαν. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνακαλύψωμεν τὸν Θεὸν μέσα εἰς τὴν φύσιν, διότι ὁ Θεὸς — ἐκφράζομαι μὲ τρόπον συμβατικόν — εὐρίσκεται «ὕψηλότερα ἀπὸ τὴν φύσιν». Ἄλλωστε, ἡ ἰδίᾳ ἡ φύσις εἶναι ἀπείρως μυστηριώδης. Ὁ μέγας Νεύτων ἔλεγεν ὅτι εἶχε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι ἓνα μικρὸ παιδάκι εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ἀπεράντου ὠκεανοῦ τῆς ἀληθείας. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀπεραντοσύνη τῆς φυσικῆς γνώσεως μᾶς δίδει κάποιαν ἰδέαν τοῦ ὑπερφυσικοῦ μυστηρίου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίσῃ μόνος τοῦ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Δι' αὐτὸ, ὅσον περισσότερο εὐρύνονται εἰς τὰς ἡμέρας μας τὰ ὄρια τῆς ἐπιστήμης, τόσον περισσότερο ἀναπτύσσεται μέσα μας τὸ αἶσθημα τοῦ μυστηρίου τοῦ κόσμου, πρᾶγμα ποὺ ἐνίοτε μᾶς βασανίζει σκληρὰ.

Τὸ πρόβλημα τῆς πίστεως.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδείξωμεν «ἐπιστημονικῶς» τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη περισσότερο ἀδύνατον νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ἀνυπαρξίαν του. Ἡ ἐκλογή μας εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἐλευθέρᾳ. Καὶ τί ἀπεράντος ἐλευθερία! Πρέπει νὰ τὸ καταλάβωμεν καλά: ἀποφασίζομεν ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεὸς ὄχι μὲ τὴν λογικὴν, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστιν. Ἄς προσπαθῶμεν ὅμως νὰ φαντασθῶμεν ἓνα κόσμον χωρὶς Θεόν. Θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἓνα ἀπύθμενον βράθρον, ἓνας τόπος ὅπου θὰ βασιλεύῃ ὁ φρικτὸς παραλογισμὸς τοῦ θανάτου, μιά τυφλὴ πορεία χωρὶς ἀρχὴν καὶ χωρὶς τέλος, ἀντίθετος πρὸς κάθε κανὸνα λογικῆς: Ἰσως, αὐτὸ τὸ σύμπαν νὰ «μεταμορφωθῇ» κάποτε εἰς κάτι ἄλλο; Ἄλλὰ ὄχι, σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψιν τοῦ ἀθέου ὕλιστου ἢ πορεία αὐτὴ εἶναι ἡ ἰδίᾳ ἀπὸ τὰ βᾶθη τῶν αἰώνων· ὅ,τι γίνεται δηλαδὴ μέσα εἰς τὸ σύμπαν εἶναι αἰώνιον· ἔχει γίνῃ καὶ, τώρα, ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνεται καὶ θὰ ἐπαναλαμβάνεται αἰώνίως. Εἶναι ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ κανεὶς πλήρως τὸν ἐφιάλτην καὶ τὴν ἀφάνταστον φρικτὴν μιᾶς παρομοίας λύσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ σύμπαντος.

Τὸ νὰ μὴ πιστεῦῃ κανεὶς εἰς τὸν Θεὸν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ πιστεῦῃ ὅτι ὁ κόσμος μας εἶναι χωρὶς λόγον καὶ νόημα. Καὶ κανεὶς ἄνθρωπος προικισμένος μὲ λογικὴν δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ παραδεχθῇ κάτι τέτοιο. Ὅχι, εἶναι ἀδύνατον ἡ οὐσία τῆς ζωῆς νὰ εἶναι τόσον ἀπελπιστικὴ, τόσον παράλογος. «Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεὸς» (Ψαλμ. ιγ' 1). Ἰδοὺ πῶς κρίνεται ἡ ἀθεΐα ἀπὸ τὴν λογικὴν.

Ἡ ὑπαρξὶς τοῦ Θεοῦ.

Ἐρωτᾷτε: Ἐάν ὁ Θεὸς μᾶς ἔχη σώσει ὅλους, τότε διατί πρέπει ὁ καθένας μας νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν σωτηρίαν του; Ἄν ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι

ὑποχρεωμένος νὰ προσπαθῇ νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του μὲ τὶς ἰδικές του δυνάμεις, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔχει σώσει κανένα. Μία ἄλλη ἀντίρρησης σας εἶναι: Διατί πρέπει ἡ πίστις νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τοῦ λόγου; Ἐάν ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του, τότε ἡ ἀνθρωπίνη κρίσις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη γνώσις θὰ πρέπει νὰ εἶναι πράγματα πολὺ σπουδαιότερα ἀπὸ τὴν πίστιν, διότι ὅπως λέγει ἡ Ἐκκλησία, ὁ Θεὸς τὰ γνωρίζει ὅλα, ἀλλὰ δὲν πιστεύει εἰς ὅλα.

Θὰ προσπαθῶ νὰ σᾶς δώσω τὴν ἀπάντησιν τῆς καρδιάς μου. Ἐάν τὸ θέλω, ὁ Χριστὸς θὰ μὲ σώσῃ ἀπὸ τὸ κακόν. Ἐάν θέλωμεν ἐλευθέρως νὰ ἀποκητήσωμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὁ Χριστὸς θὰ μᾶς χάριση αὐτὴν τὴν αἰώνιον, τὴν θεϊαν ζωὴν. Αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία εἶναι ἡ ἐνεργὸς πίστις, ἡ «πίστις ἡ δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» (Γαλ. ε' 6). Ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰ πάντα. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἡμπορεῖ νὰ γνωρίσῃ, χάρις εἰς τὴν διάνοιάν του, ὅλα ὅσα εἶναι κατώτερα ἀπὸ αὐτόν. Τὴν πραγματικότητά ὅμως τὴν ἀνωτέραν ἀπὸ αὐτόν, δὲν ἡμπορεῖ νὰ τὴν συλλάβῃ χωρὶς τὴν γεμάτην ἀπὸ ἀγάπην πίστιν. Ἄν δὲν τὸ καταλάβωμεν αὐτό, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταλάβωμεν τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας, ποὺ ἔχει τόσον κεντρικὴν θέσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ πιστεῦσῃ εἰς τὸν Θεὸν ἢ νὰ μὴ πιστεῦσῃ, νὰ τὸν λατρεύσῃ ἢ νὰ μὴ τὸν λατρεύσῃ. Ἡμποροῦμεν λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἐάν ὁ Θεὸς παρουσιάζετο εἰς ἡμᾶς, χωρὶς ἡμεῖς νὰ τὸν πλησιάσωμεν μὲ τὴν πίστιν, θὰ κατέστρεφε τὴν ἐλευθερίαν μας. Διότι τότε θὰ εἴμεθα ἀναγκασμένοι, εἴτε τὸ θέλομεν εἴτε δὲν τὸ θέλομεν, νὰ τὸν ἀναγνωρίσωμεν. Φαίνεται ἀνθρωπίνως σωστόν, νὰ παρουσιασθῇ ὁ Θεὸς διὰ νὰ πιστεύσωμεν εἰς αὐτόν. Ἄλλὰ ὁ Θεὸς δὲν θέλει νὰ μᾶς κἀνὴ σκλάβους του. Μᾶς θέλει ἀκεραίους εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν μας. Ἐπιθυμεῖ νὰ γίνωμεν «θείας κοινωνοὶ φύσεως» (Β' Πέτρ. α' 4), νὰ κληθῶμεν καὶ νὰ εἴμεθα πραγματικῶς τέκνα του (Α' Ἰωάν. γ' 1-2).

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς ἀπογυμνωμένος ἀπὸ κάθε δόξαν, χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἐξωτερικὴν δύναμιν, ποὺ θὰ ἡμποροῦσε νὰ παραβιάσῃ τὴν ἐλευθερίαν μας καὶ νὰ μᾶς καταστήσῃ σκλάβους του. Συγχρόνως ὅμως ἔρχεται στολισμένος μὲ τὴν φρικτὴν μεγαλοσύνην μιᾶς ἀπεριγράπτου πνευματικῆς ὁμορφιάς. Ἡ θεία ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ ἀπευθύνεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν μας, ὑποφέρει ὅταν συναντᾷ τὴν σκληρότητα τῆς καρδίας μας. Ὁ Χριστὸς ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας ἀπογυμνωμένος ἐντελῶς καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ μᾶς κάμνει νὰ ἐγγίσωμεν τὴν οὐσίαν τῆς θείας Ζωῆς, τὴν οὐσίαν τῆς Ἀγάπης του. «Διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται πατήρ, ἀδελφός, φίλος τοῦ ἀνθρώπου» (Ν. Μπερντιάεφ). «Πιστεύω» σημαίνει ἀγαπᾶν τὸν Θεόν· ἐπιθυμῶ νὰ εἶναι πανταχοῦ παρών, νὰ βασιλεύῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ Βασιλεὺς

τῶν οὐρανῶν σέβεται τὴν ἐλευθερίαν μας καὶ ἀναζητεῖ τὴν ἀγάπην μας. Δὲν θέλει νὰ γίνῃ ὁ βασιλεὺς τῆς ζωῆς μας, παρὰ μόνον ἔαν ἡ καρδιά μας τὸν ἐκλέξῃ ἐλευθέρως. Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ ἐλευθερία. « ἀκάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες » (Ἰωάν. κ' 29).

Εἶναι ὁμως δυνατὸν νὰ φθάσωμεν εἰς μίαν τοιαύτην πίστιν μὲ τὰς πτωχὰς δυνάμεις μας ; Ναί, διότι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἔρχεται νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ γνωρίσωμεν καὶ νὰ δεχθῶμεν τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν πίστιν. Ὁ Θεὸς ὑπάρχει καὶ ἡ ὑπαρξις του κυβερνᾷ τὴν θρησκευτικὴν μας συνείδησιν. Αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ λογικῶς, φανερώνεται ὁμως μυστηριωδῶς εἰς τὴν πείραν τῆς ζωῆς, εἰς τὰς μυστικὰς κινήσεις τῆς καρδίας, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἰδίας τῆς ἐλευθερίας μας : « Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα » (Ψαλμ. μβ' 2).

Ἡ ἀδυναμία τῶν Χριστιανῶν.

Ἄκομη ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἄρθρον σας. Γράφετε : « Δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὰ πλαίσια ἐνὸς ἄρθρου ἐφημερίδος νὰ ἐκθέσω εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅσα μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ἴδω, νὰ ἀκούσω, νὰ ζήσω καὶ νὰ σκεθῶ, κατὰ τὰ τρία ἔτη ποὺ εὐρισκόμουν μεταξὺ τῶν λειτουργῶν τῆς θρησκείας. Ἡμπορῶ νὰ βεβαιώσω κατηγορηματικῶς ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς, ὅπως τὸν φαντάζονται ἐν τῇ εὐσεβείᾳ των οἱ πιστοί, δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· οὔτε, ἄλλωστε, ὑπῆρξε ποτέ, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ζωντανὸς παρὰ μόνον εἰς τὰ βιβλία τῆς θεολογίας καὶ εἰς τὰ χεῖλη τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας· μεταξὺ ὁμως λόγων καὶ ἔργων, ὑφίσταται χάσμα τεράστιον ».

1. Ἐάν ἡμεῖς οἱ κληρικοὶ συμπεριφερόμεθα ἀναξίως, αὐτὸ ἀποδεικνύει, ἀπλούστατα, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ θησαυροῦ τῆς πίστεως, ὁ ὁποῖος εἶναι βαθεῖα ἀγκυροβολημένος καὶ τὸν ὁποῖον ἡ κακὴ διαγωγὴ μας δὲν εἶναι ἰκανὴ νὰ ξεριζώσῃ τελειῶς ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ. Τόσον ὁμως σεῖς ὅσον καὶ ἐγὼ γνωρίζομεν πολλοὺς ἱερεῖς, τοὺς ὁποῖους προσβάλλετε μὲ τοὺς αὐθαιρέτους αὐτοὺς ἰσχυρισμούς σας.

2. Ἐάν πάρωμεν τὴν ἱστορίαν εἰς τὸ σύνολόν της, καὶ σεῖς ὁ ἴδιος ἀκόμη εἴσθε ὑποχρεωμένος νὰ παραδεχθῆτε ὅτι αὐτὰ ποὺ γράφετε δὲν εἶναι ἀληθῆ. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν, φυσικά, νὰ ἀρνηθῆτε ὅτι ὑπῆρξαν μάρτυρες καὶ ἅγιοι τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ ὅλας τὰς ἐποχάς.

3. Ὁ σύγχρονος Χριστιανισμὸς εἶναι ζῶν καὶ ἐνεργός. Ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος καὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς ἀνθρωπισμὸς. Παντοῦ ὅπου ἐμφανίζεται, ἀποκαλύπτεται τὸ θεῖον φῶς. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνομισθῇ μέσα εἰς τὰ βιβλία· ὑπάρχει καὶ φανερώνεται εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν μητρότητα ἢ ὁποῖα εἶναι ἅγια, εἰς τὴν ἀόρατον, πεζὴν, καθημερινὴν προσπάθειαν τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν, εἰς τὸ θάρρος μὲ τὸ ὁποῖον ὁ πιστὸς ὑποφέ-

ρει τὰ βάσανα καὶ τὰς θλίψεις του, εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν πιστότητα, τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ δημιουργήσῃ τὴν ὁμορφίαν καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ψυχῆς διὰ μέσου τῶν νόμων ποὺ διέπουν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ μέσου ὅλων ὅσα εἶναι ἅγια καὶ ἀγαπητὰ εἰς ἡμᾶς εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν.

Ὁ Χριστιανισμὸς, τὸ ὄξυγόνον τῆς ζωῆς.

Ὅλοι αἱ μεγάλοι ἰδέαι τῆς ἀνθρωπότητος ἔχουν ἐκπηγάσει ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ χωρὶς τὸν Χριστιανισμὸν εἶναι ἀδιανόητοι καὶ παράλογοι. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τὸ « ἄλλας τῆς γῆς », τὸ ὄξυγόνον καὶ ὁ ἀέρας ποὺ ἀναπνέομεν χωρὶς κἂν νὰ τὸν ἀντιλαμβανώμεθα. Κατηγορεῖτε μὲ πικρίαν τὸν Χριστιανισμὸν, ἐπειδὴ δὲν ἀκτινοβολεῖ, μὲ ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν πληρότητά του εἰς τὴν πρακτικὴν ζωὴν κάθε Χριστιανοῦ. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ διαφορετικὰ. Αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν θεῖαν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὑπῆρξεν ἓνας ἄνθρωπος, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποῖου ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο κατὰ τὸν πλέον ἀναμφισβήτητον καὶ συγκεκριμένον τρόπον θεός. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός. Ὅλοι ὅσοι ἐλευθέρως ἀγαποῦν τὸν Χριστὸν εἰς τὴν ταπεινώσειν καὶ τὴν πτωχείαν του, εἰς τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρὸν του, γίνονται παντοτεινοὶ φίλοι καὶ οἰκεῖοι του. Ἡ ἀγάπη δὲν γνωρίζει ὄρια οὔτε περιορισμούς· εἶναι ζῶσα, θαυματουργός. Χάρις εἰς αὐτὴν, ἡ θεία δόξα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ κτῆμα ὅλων μας, θησαυρὸς ὅλων ἐκείνων ποὺ πιστεύουσιν εἰς τὴν ταπεινώσειν του. Διὰ τῆς ἀγάπης αὐτῆς εἰς μίαν οἰκογένειαν ἠνωμένην, οἱ μὲν ὑποφέρουν διὰ τοὺς δέ, ὁ ἓνας ἀδιακόπως συγχωρεῖ τὸν ἄλλον καὶ ἀλληλοθεραπεύονται. Ἡ οἰκογένεια αὐτῆ, ἡ λυτρωμένη ἐν Χριστῷ, εἶναι ἡ Ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ἐθεμελίωσεν ἐν τῷ αἵματι του καὶ ἡ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὸ μυστικὸν καὶ ἀθάνατον σῶμα του. Ὅποιος εἶναι μέλος τῆς Ἐκκλησίας κατέχει ἤδη ἀπὸ τὸν παρόντα κόσμον τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἰδοὺ τὸ βαθύτατον μυστήριον τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, τὸ ὁποῖον ἀρνεῖσθε.

Διατὶ ἀπεκηρύξατε τὸν Χριστιανισμὸν ; Ποῖα εἶναι ἡ βαθυτέρα αἰτία ; Ζηναδιαβάσατε τὸ ἄρθρον σας. Νομίζω ὅτι ἡμπορεῖ κανεὶς εἰς αὐτὸ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἐξήγησιν. Καὶ ἡ ἐξήγησις αὐτῆ εἶναι, ὅτι δὲν εἴχατε καταλάβει ποτέ τί εἶναι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία.

Δὲν ἔχετε γευθῆ τὸν Χριστιανισμὸν!

Ἐπιστεῦατε ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ἀπλῶς ἓνας ἄνθρωπος, ἓνας κοινὸς ἰδρυτῆς θρησκείας· ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος· ὅτι εὐρισκόμεθα ἀκόμη ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· ὅτι ἡ Ἀγία Γραφή δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἐγχειρίδιον φυσικῆς ἱστορίας, ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι μία τέντα, ὅτι ὁ διάβολος ἔχει οὐρανὸν κ.ο.κ. Ἡ θρησκεία σας, μὲ ἄλλα λόγια, ἦτο ἡ θρησκεία τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγνοίας. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐκπληκτικὸν ὅτι κατέρρευσε. Οἰαι-

δήποτε όμως και ἂν ἦσαν αἱ λογικαὶ πλάναι τῆς σκέψεώς σας, ἐὰν εἶχατε πράγματι γευθῆ κάτι ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν, θὰ εἶχε ἀσφαλῶς αὐτὸ ἀφήσει ἴχνη εἰς τὴν ψυχὴν σας. Θὰ διατηρούσατε, τουλάχιστον, μίαν ἀνάμνησιν ἀπείρως φωτεινὴν καὶ ἀγαπητὴν. Δὲν εἶναι σπάνιον νὰ χάνη κανεὶς τὴν πίστιν του πρὸς στιγμήν, εἰς ὠρισμένους μάλιστα περιπτώσεις, θὰ ἔλεγα, ὅτι εἶναι ἴσως χρήσιμον διὰ τὴν πνευματικὴν μας ὠρίμανσιν, ἀλλὰ ποτέ, ποτέ ἕνας ἄνθρωπος δὲν ἀρχίζει νὰ ἐμπτύη ἐναντίον ἐκείνου, πού τοῦ ἦτο πράγματι ἱερόν. Καὶ αὐτὸ ἔχετε κάνει σεῖς.

Ἡ προπαγάνδα τῆς δειλίας.

Ἰσχυρίζεσθε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀκρωτηριάζει τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ μὲ τὴν διαγωγὴν σας παρουσιάζετε ἕνα ζωντανὸν παράδειγμα ἀκρωτηριασμοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν ἀθεισμόν. Γνωρίζομεν πολλοὺς ἀνθρώπους ἀθέους πού εἶναι ἄξιοι σεβασμοῦ. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι αὐτὸ πού εἶπατε τοὺς ἔχει προσβάλει. Ἐνεργεῖτε τώρα, ὡς ἐντολοδόχος τῆς ἀθεϊστικῆς ἠθικῆς. Κρίνατε ὅμως ἀντικειμενικὰ τὴν συμπεριφορὰν σας, ὅπως αὐτὴ παρουσιάζεται εἰς τὴν ὁμολογίαν σας, τὴν ὁποίαν ἐδημοσιεύσατε εἰς τὴν ἐφημερίδα. Ἐκεῖ ἐμφανίζεσθε ἕνας ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἄθεος καὶ αἰσθάνεται, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους του, ὄχι ἀπλῶς μίαν ἀπογοήτευσιν, ἀλλὰ ἕνα μῖσος ἀπέναντι τῆς θρησκείας. Παρὰ ταῦτα, ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκπληρῶνῃ τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερέως μέσα εἰς μίαν ἐκκλησίαν, ἀπατᾷ τὸν λαόν, καὶ ἐνεργεῖ οὕτω ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1957 ἕως τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1958, δηλαδὴ κατὰ τὸ διάστημα ἐνὸς ὀλοκλήρου ἔτους. Ἀποφασίζει τέλος νὰ ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Θὰ ἠμποροῦσε ἴσως νὰ τὸ κάνῃ, ὑπολογίζοντας ὅμως τὰ αἰσθήματα τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων, θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀρχίσῃ νὰ ἐργάζεται μέσα εἰς τὴν κοινωσίαν, νὰ φύγῃ μακριά, ἢ δὲν ξέρω τί ἄλλο νὰ κάνῃ. Ὅμως δὲν κάνει κάτι τέτοιο. Ἀλλὰ δημιουργεῖ ἕνα δημόσιον σκάνδαλον, γράφει τὴν διακήρυξίν του εἰς μίαν ἐφημερίδα, ἐκθέτει ἐνώπιον ὄλων ὄχι μόνον τὴν πτωχὴν του ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς προσώπων, τὰ ὁποῖα εἶναι ξένα καὶ ἀθῶα, καὶ τὰ ὁποῖα εἶχαν τὴν δυστυχίαν νὰ τὸν συναντήσουν. Μίαν νέαν γυναῖκα, τῆς ὁποίας ἀναφέρει καὶ τὸ ὄνομα, τὸν σύζυγόν της, τοὺς διδασκάλους της, τοὺς ἐξομολόγους της. Εἰρωνεύεται τὸν θησαυρὸν τοῦ λαοῦ του, πού ἦτο ἕνας ἰδικὸς του θησαυρὸς ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια. Καυχᾶται ὅτι ἐχειροτονήθη ἱερεὺς μέσα εἰς ἕνα καθεδρικὸν Ναόν, ὅτι ἐτελείωσε τὴν Ἀκαδημίαν μὲ ἐπιτυχίαν, ὅτι ἐπῆρε τὸ δίπλωμα τοῦ καθηγητοῦ, δίδει ἀκόμα καὶ τὸν τίτλον τοῦ διπλώματός του, καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ σκοπὸν αὐστηρῶς καθωρισμένον, νὰ δώσῃ μεγαλυτέραν ἀξίαν εἰς τὴν ἀποστασίαν του.

Ἄραγε αὐτὸ εἶναι ἠθικὴ ; Ὁ ρωσικὸς λαὸς σᾶς ἐδέχθη καὶ σᾶς ἐπῆρε ἐξ ὀλοκλήρου ἐπάνω του, μὲ τὸ νὰ σᾶς ἔχη ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη εἰς ἕνα θεολογικὸν σχολεῖον. Καὶ κανεὶς ποτέ δὲν σᾶς ὑπεχρέωσε νὰ γίνετε ἱερεὺς. Σεῖς ὁ ἴδιος τὸ ἐζητήσατε, καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε

νὰ σπεύσετε, ἀλλὰ νὰ ἀκούσετε προηγουμένως τὰς καλὰς συμβουλὰς καὶ νὰ σχηματοποιήσετε κατ' ἀρχὴν μίαν ἀντίληψιν περὶ τοῦ κόσμου. Σᾶς ἐπίστευσαν. Σεῖς ὁ ἴδιος γράφετε ὅτι σᾶς ἐδόθη τὸ πᾶν. Καὶ εἰς ἀντάλλαγμα ὄλων αὐτῶν ἐπτύσατε εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων. Ναί, ἀκόμη καὶ τῶν ἀπίστων, διότι αὐτὸ σᾶς ὑποτιμᾷ ὄχι μόνον ὡς ἱερέα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ὡς ἄθεον. Ἐξ ἄλλου, ἐγνωρίσατε πολὺ καλὰ, ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι καθ' ὃν χρόνον θὰ ἐκατηγορούσατε τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ Ἐκκλησία θὰ εἰσιώπα. Ὅτι ὁ Μητροπολίτης Νικόλαος, ὁ νέος Χρυσόστομος, ἢ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κοζλόφ, ὁ ὁποῖος ἀκόμη καὶ μέσα εἰς τὴν ἀγανάκτησίν του καὶ τὴν ὀργὴν του γνωρίζει νὰ εἶναι συμπαθῆς, ἢ ἀκόμη καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς διδασκάλους ἢ φίλους σας, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἐπίθεσιν καὶ νὰ ἀπαντήσῃ. Αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅτι εἴσθε ἀπολύτως ἀνεξέλεγκτος, ὅταν ἐκτοξεύετε κατηγορίας ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἠναγκασμένης νὰ σιωπᾷ, εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ ἀπεχθέστερον σημεῖον τῆς ὄλης συμπεριφορᾶς σας. Νὰ εἴσθε βέβαιος ὅτι ἀκόμα καὶ οἱ ἄθεοι θὰ ἐπικρίνουν καὶ θὰ καταδικάσουν αὐτὴν τὴν προπαγάνδαν τῆς δειλίας ἐν ὀνόματι τοῦ ἀθεισμοῦ...

Ὅμως μὴ ἀπελπισθῆτε ποτέ!

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πιστοὺς, αὐτοὶ ὑπέφεραν καὶ ὑποφέρουν πολὺ ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν σας. Ἴδου τί ἔγραφε ἕνας ἐξ αὐτῶν διὰ τὸ ἄρθρον σας εἰς μίαν ἰδιωτικὴν του ἐπιστολήν: «...ἀσφαλῶς θὰ γνωρίζετε αὐτὸν τὸν δυστυχισμένον. Ἐγὼ ἐπέρασα μιὰ νύχτα ὀλοκλήρῃ κλαίγοντας γιὰ λογαριασμό του. Ἀγαπητέ μου, ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν συμβῆ, ἄς ἰκετεύωμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς κρατῆ κοντὰ του». Αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποῖους ἔχετε κάνει νὰ ἀγανακτήσουν.

Ὡ νεαρέ μου, τί ἔχετε κάμει ! Μὲ καταλαμβάνει φόβος, ὅταν σκέπτομαι πόσον θὰ ὑποφέρετε ὅταν ἀρχίσετε νὰ ἀντιλαμβάνεσθε τὴν ἔκτασιν τῆς δυστυχίας σας.

Γράφετε μὲ πολλὴν εἰρωνείαν ὅτι οἱ γονεῖς σας σᾶς ἐδίδασκαν, ὅταν ἦσασθε παιδί: «Πρόσεχε, ὁ Θεὸς τὰ βλέπει ὅλα, ὁ Θεὸς θὰ σὲ τιμωρήσῃ». Θὰ ἰδῆτε μίαν ἡμέραν πόσον εἶχαν δίκαιον. Ἐχετε ὅμως πάντοτε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι ἡ «τιμωρία» τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι καταδίκη ἢ ἐκδίκησις. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὁ «Θεὸς παιδεύει» σημαίνει ἀπλοῦστατα «ὁ Θεὸς διορθώνει, διδάσκει, παιδαγωγεῖ».

Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ μὴ χαρῶ μὲ τὴν δυστυχίαν σας, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἐξ ἴσου ὑπεύθυνον τὸ κακὸν σύστημα τῶν σχολείων μας καὶ τῆς θεολογίας μας. Σᾶς ἰκετεύω λοιπόν, ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν συμβῆ, νὰ μὴ ἀπελπισθῆτε ποτέ. Ὑποφέρατε μὲ ὑπομονὴν ὁ,τιδήποτε χρειασθῆ νὰ ὑποφέρετε καὶ πιστεύετε πάντοτε ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄπειρος, ὅτι ἡ καρδιά του εἶναι μείζων τῆς ἰδικῆς μας.

Μετάφρασις Δ. Γ.Κ.

Ἡ εἰκὼν τῆς Θεομήτορος (Βλαδιμήρσκαγια).

“ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΘΑΡΡΟΥΣ, (1962)

Ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ Ποτσάεβ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως προέρχεται ἡ ἐπιστολὴ πού ἀκολουθεῖ. Τὰ μεγάλα ξένα πρακτορεῖα εἰδήσεων, πού τὴν ἐσχολίασαν, τὴν ὀνομάζουν «δραματικὴν ἐκκλήσιν». Ἴσως δὲν ἔχουν ἄδικον. Ἄλλὰ τὸ ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ τὴν ὀνομάζουμε «μνημεῖον θάρρους». Γραμμένη καὶ ὑπογεγραμμένη ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τῆς ἐκεῖ Μονῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ ἀπὸ πλῆθος εὐλαβῶν ἀνθρώπων τῆς περιοχῆς, ὑψώνεται σὰν ἓνα ἐπιβλητικὸν μνημεῖον γενναιότητος καὶ παρρησίας, ἀγωνιστικότητος καὶ πίστεως.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου καὶ Ποτσάεβ εἶναι τόπος προσκυνήματος τῆς Οὐκρανίας ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Τὰ πλήθη τῶν προσκυνητῶν τὰ τελευταῖα χρόνια μεγαλύνουν συνεχῶς. Τὸ φαινόμενον ἀνησύχησε τοὺς τοπικοὺς κομμουνιστικοὺς παράγοντας, οἱ ὅποιοι καὶ ἤρχισαν νὰ ἐνεργοῦν μὲ κάθε τρόπον, διὰ νὰ σταματήσουν τὸ ρεῦμα. Τὰ τελευταῖα χρόνια, τὰ μέτρα τῶν ἀρχῶν κατήντησαν πολὺ σκληρὰ. Αὐτὸ ἠνάγκασε τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ τῆς περιοχῆς τοῦ Ποτσάεβ νὰ γράψουν μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ν. Κρούτσεφ καὶ ταυτοχρόνως νὰ τὴν θέσουν εἰς εὐρύτεραν κυκλοφορίαν. Δημοσιεύομεν τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος της, λόγω τῶν ἔξαιρετικῶν στοιχείων πού περιέχει. Αὐτὸ ἄς ἀποτελέσῃ καὶ μίαν προσφορὰν τιμῆς καὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ὁμολογητὰς τοῦ Ποτσάεβ.

«Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. Νικήτα Σεργκέγεβιτς Κρούτσεφ. Πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς ὑπευθύνους καὶ κυβερνήτας τῆς ἐλευθέρας χώρας μας.

Ἄπευθυνόμεθα σὲ σᾶς, γιὰ νὰ σᾶς παρακαλέσωμε νὰ θέσετε τέρμα στὶς καταδιώξεις, τὶς ὁποῖες ὑφιστάμεθα ἡμεῖς οἱ πιστοὶ ἐκ μέρους τῶν Ἀρχῶν.

Ζοῦμε σὲ μιὰ Χώρα, ὅπου ἡ ἐλευθερία κατοχυρώνεται ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, τὶς ἀποφάσεις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὸ Διάταγμα τὸ σχετικὸ μὲ τὸν χωρισμὸ Κράτους καὶ Ἐκκλησίας. Δυστυχῶς ὅμως ὅλα αὐτὰ φαίνεται νὰ ἰσχύουν μόνο στὰ χαρτιά. Ὑφιστάμεθα κατατρεγμούς, ἐξευτιλισμούς, προπηλακισμούς, ἀπειλὲς παντὸς εἴδους. Θεωρούμεθα ἐκτὸς νόμου. Δηλαδή ὁ καθένας μπορεῖ νὰ μᾶς κάνῃ ὅ,τι θέλει. Τὰ παράπονά μας δὲν φθάνουν στὴν Κυβέρνησι. Κι' ἄλλωστε σὲ ποιὸν νὰ παραπονεθοῦμε; Οἱ Ἀρχές, οἱ δημόσιοι Ὄργανισμοί, οἱ ὄργανωμένοι ἄθεοι ἔχουν υἱοθετήσῃ μεθόδους σκληρᾶς ἀντιδράσεως ἐναντίων τῶν πιστῶν. Καταστρέφουν τὸν θρησκευτικὸν μας πολιτισμὸν, καταργοῦν καὶ βεβηλῶνουν τοὺς ἱεροὺς μας τόπους. Οἱ λενινιστικὲς ἀρχές, οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἐλευθερία θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ὅπως καὶ οἱ νόμοι περὶ ἀνεξιθρησκείας, αὐτοὶ πού ἀφοροῦν τοὺς Ὀρθοδόξους πιστοὺς, περιφρονοῦνται, καταπατοῦνται, κουρελιάζονται.

Οἱ ταπεινώσεις καὶ ὁ κατατρεγμὸς ἔχουν ὑπερβῆ τὰ ὅρια τοῦ ἀνεκτοῦ. Ἐδῶ ἔχουμε μίαν ὀπισθοδρομησιν στοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν, τοὺς ὁποῖους ὑφίσταντο οἱ Χριστιανοὶ στοὺς πρώτους αἰῶνας, στὴν ἐποχὴ τῶν αὐτοκρατόρων Μαξιμιλιανοῦ καὶ Διοκλητιανοῦ.

Στὸν τόπο μας, στὸ Ποτσάεβ, ἐπυρπόλησαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ νεκροταφείου. Τὸ μοναστήρι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ οἱ μοναχοὶ τοῦ ὑφίστανται τὰ πάνδεινα, ὅπως στοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, σὲ σημεῖο ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἀποκαλῆ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ὑπηρεσιῶν ἀσφαλείας—ὀνόματι Μαξιμῶβ—Μαξιμιλιανό, καὶ τὸν ἀρχηγὸ

Ἄσφαλείας τοῦ Τερνοπόλ—ὀνόματι Δανίλωφ—Διοκλητιανό.

Ἄλλὰ οἱ διωγμοί, οἱ ἐξευτιλισμοί, οἱ ταπεινώσεις τῶν πιστῶν ἐδῶ στὸ Ποτσάεβ, δὲν ἀπορρέουν μόνον ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο ὑπευθύνους. Ὅλοι οἱ ὑπεύθυνοι, ὅπως καὶ οἱ διάφοροι ὄργανισμοί—κομματικοὶ ἢ κρατικοί—τοῦ Ποτσάεβ καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Τερνοπόλ, συμμετέχουν σ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσι. Καὶ πιὸ συγκεκριμένα, οἱ τοπικὲς ὑπηρεσίαι τῆς πολιτοφυλακῆς τοῦ Ποτσάεβ, μὲ τὰ τεράστια μέσα καὶ δυνάμεις πού ἔχουν καὶ μὲ τοὺς βοηθητικοὺς ἀστυνομικοὺς.

Ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια, αὐτὲς οἱ δυνάμεις ἀσφαλείας ἀπαγορεύουν σχεδὸν καθημερινῶς στὸν πληθυσμὸν νὰ πηγαίνῃ στὸ Μοναστήρι, γιὰ νὰ προσευχηθῇ. Ἐγκαθιστοῦν ὑπηρεσίαι βοηθητικῶν ἀστυνομικῶν στὴν εἴσοδο τοῦ Μοναστηρίου, οἱ ὁποῖες σταματοῦν διὰ τῆς βίας τοὺς προσκυνητὰς. Τοὺς φορτῶνουν ἐν συνεχείᾳ σὲ μεγάλα φορτηγὰ αὐτοκίνητα καὶ τοὺς μεταφέρουν, γιὰ νὰ τοὺς ἐγκαταλείψουν στὸ πυκνὸ δάσος τοῦ Μπροντὴ καὶ τοῦ Σμύσκοε καὶ ἄλλων τόπων, ἀπειλῶντας τοὺς ὅτι, ἂν ξαναεμφανισθοῦν στὰ περὶχωρα τοῦ Μοναστηρίου, θὰ ὑποστοῦν τὴν ποινὴν πενταετοῦς φυλακίσεως...

Ἐπίσης ἔχει ἀπαγορευθῆ στὰ δημόσια μέσα μεταφορῶν νὰ μεταφέρουν προσκυνητὰς. Ἐὰν ἓνας ὁδηγὸς αὐτοκινήτου δὲν τηρήσῃ αὐτὴ τὴν ἐντολή, χάνει τὴν δουλειά του καὶ μερικὲς φορὲς καὶ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἐτσι ὅλοι οἱ προσκυνηταὶ ἔρχονται μὲ τὰ πόδια, ὅπως καὶ πρὸ δυὸ αἰώνων. Παρὰ ταῦτα, ὁ κόπος δὲν τοὺς φοβίζει προκειμένου νὰ φθάσουν καὶ νὰ προσκυνήσουν τὰ ἅγια Λείψανα, πού φυλάσσονται στὴ Μονὴ τοῦ Ποτσάεβ, καὶ νὰ εὐλογηθοῦν καὶ νὰ πάρουν τὸ ἀγίασμα ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς Παναγίας.

Ἐν τούτοις κι' αὐτοὺς τοὺς προσκυνητὰς, πού ἔρχονται μὲ τόσο κόπο, δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ φθάσουν στὴ Μονή. Τοὺς σταματοῦν, τοὺς κρατοῦν τὰ χρήματα, τοὺς ταλαιπωροῦν, ἀκόμη—ἀκόμη καὶ τοὺς δέρνουν.

Εἶναι ἀδύνατο κανεῖς νὰ βρῆ ἡσυχία τόσο τὴν ἡμέρα ὅσο καὶ τῆ νύχτα... Καθημερινὰ μία ἢ δύο φορές, ἰδίως τὶς ἡμέρες τῶν ἑορτῶν, οἱ βοηθητικοὶ ἀστυνομικοὶ, ὠδηγημένοι ἀπὸ τὸν διευθυντὴ τοῦ γραφείου διαβατηρίων, μπαίνουν στὰ σπίτια τῆς περιοχῆς μας γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν, ὅτι οἱ προσκυνηταὶ δὲν ἔχουν ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ. Ἐὰν βροῦν σὲ κάποιο σπίτι ἐγκατεστημένο προσκυνητὴ, ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τιμωρεῖται μὲ πρόστιμο, τὸ ὁποῖο φθάνει τὰ 50 νέα ρούβλια (1.700 περίπου δραχμές), ποσὸ πολὺ μεγάλο γιὰ ἓνα ἐργαζόμενο ἀνθρώπο. Καὶ δὲν εἶναι μόνο τὸ πρόστιμο. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἀπειλὴ ἐκτοπισμοῦ σὲ περίπτωσι ἐπαναλήψεως τῆς φιλοξενίας προσκυνητῶν. Στὸν πληθυσμὸ τοῦ Ποτσάεβ ἔχει ἀπαγορευθῆ νὰ πηγαίνει στὸ Μοναστήρι μὲ τὴν ἀπειλὴ στερήσεως ἐργασίας καὶ ἐκτοπισμοῦ.

Ὅλα αὐτὰ τὰ καταπιεστικὰ μέτρα ἐπιδιώκουν τὸν ἴδιο σκοπὸ : νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ τὴ Θεία χάρι, πού αὐτὸς λαμβάνει στὶς λατρευτικὲς εὐκαιρίες τῆς Μονῆς, νὰ στερήσουν τοὺς μοναχοὺς ἀπὸ τὴν ὑποστήριξι καὶ ἐνίσχυσι τοῦ λαοῦ καὶ νὰ τοὺς διώξουν ὡς ἀχρήστους.

Ποῦ ὑπάρχει μέσα σ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἐλευθερία θρησκευτικῆς πεποιθήσεως ; Ποῦ εἶναι ἡ ἐλευθερία συνειδήσεως ; Στὴν πράξι τὰ πάντα ἔχουν καταπατηθῆ καὶ μαζῆ τοὺς καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ γήρατος, ἡ ἀγάπη τῆς νεότητος, ἡ ὠραιότης τῆς ἐφηβείας.

Οἱ τοπικὲς ἀρχὲς ἐδήμευσαν ὅλα τὰ οἰκοδομήματα, πού ὑπάρχουν στὸν περίβολο τοῦ μοναστηριοῦ. Ἐδήμευσαν ἀκόμη καὶ ἐκεῖνα πού ἦσαν κάπως ἀνεξάρτητα, ὅπως τὸ κοιμητήριο, τὰ προπύλαια, τὴν ἐγκατάστασι ἀντλήσεως νεροῦ, τὴν ἐγκατάστασι παροχῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος. Ἐπίσης ἔχουν ἐπιτάξει τὰ φορτηγὰ αὐτοκίνητα καὶ τὰ κάρα, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ νὰ γίνῃ καμιὰ μεταφορὰ. Ἐχουν κάμει κατὰσχέσι τῶν διαφορῶν μεταλλικῶν ἀντικειμένων, ἔχουν πάρει τὸν κῆπο καὶ τὸ λαχανόκηπο. Ἐτσι οἱ μοναχοὶ δὲν ἔχουν τόπο νὰ κάνουν οὔτε ἓνα βῆμα ἔξω ἀπ' τὸ κτίριο τοῦ μοναστηριοῦ. Ἄλλὰ οἱ ἀρχὲς δὲν ἰκανοποιούνται μὲ τὸ νὰ δημεύσουν μόνο τὰ κτίρια ἢ τὰ κτήματα τοῦ μοναστηριοῦ. Κυττάζουν νὰ πάρουν καὶ τὰ ἀντικείμενα λατρείας καὶ νὰ ἀπαγορεύσουν τὴν κίνησι στὴν βιβλιοθήκη, στοὺς ναοὺς καὶ τὰ κελλιά τῶν μοναχῶν.

Βεβαίως, δὲν ὑπάρχει διάταγμα συγκεκριμένο, πού νὰ ἐντέλλεται τὸ κλείσιμο τῆς μονῆς τοῦ Ποτσάεβ. Ἄλλὰ οἱ ἀρχὲς χρησιμοποιοῦν ἓναν ἄλλο τρόπο : Προσπαθοῦν νὰ διώξουν σιγά-σιγά τοὺς μοναχοὺς, ὥστε τελικῶς νὰ μείνῃ ἄδειο τὸ μοναστήρι καὶ ἐπομένως οἱ πιστοὶ νὰ μὴ συναντοῦν ἀνθρώπους, ὅταν ἔρχονται γιὰ νὰ προσκυνήσουν. Αὐτὴ ἡ προσπάθεια ἐκδιώξεως τῶν μοναχῶν πραγματοποιεῖται μὲ μεθόδους σκληρῆς καὶ ἀπάνθρωπες : κάθε ἡμέρα τὰ τελευταῖα δύο χρόνια, οἱ μοναχοὶ καλοῦνται στὶς ὑπηρεσίες τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀσφαλείας τοῦ Κράτους. Ἐκεῖ τοὺς ὑβρίζουν, τοὺς εἰρωνεύονται, τοὺς βασανίζουν, τοὺς κτυποῦν καὶ ἀπαιτοῦν ἀπ' αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλεί-

ψουν τὴ Μονή. Ἐτσι τὸν τελευταῖο χρόνο ἐκτύπησαν τὸν φύλακα τοῦ μοναστηριοῦ, μοναχὸν Ἰσίδωρον Λιχτσινιούκ, ἐβασάνισαν στὴν φυλακὴ τὸν Γρηγόριο Οὔνκα, ἔδειραν τὸν μοναχὸ Στάνκιεβιτς καὶ ἄλλους. Ἐν τούτοις οἱ πιὸ πολλοὶ δέχονται τὰ μαρτύρια καὶ ἀρνοῦνται, μέχρι θανάτου, νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ μοναστήρι.—«Ἄς μᾶς βασανίσουν, λένε, δὲν θὰ φύγουμε». Ἐμπρὸς εἰς αὐτὴ τὴν ἀρνησι οἱ ἀρχὲς καταφεύγουν σὲ σκληρότερα μέτρα : καλοῦν τοὺς δοκίμους, πού ἦταν ἀκατάλληλοι γιὰ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, στὸ στρατό. Ἐν συνεχείᾳ, τοὺς ἀπολύουν πάλιν—ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνάπηροι—ἀλλὰ τοὺς ἀπαγορεύουν νὰ ξαναγυρίσουν στὸ μοναστήρι. Τέτοια, παραδείγματος χάριν, ὑπῆρξε ἡ περίπτωσις τοῦ Λικιτένκο καὶ τοῦ Πιλέτοκι. Γιὰ τοὺς πιὸ ἡλικιωμένους μοναχοὺς κάνουν κάτι ἄλλο : τοὺς ζητοῦν νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιον ἰατρικῶν ἐπιτροπῶν, οἱ ὁποῖες γνωματεύουν, ὅτι πάσχουν ἀπὸ ἓνα πλήθος ἀσθενειῶν καὶ τοὺς ἐξαναγκάζουν διὰ τῆς βίας νὰ πᾶνε σὲ νοσοκομεῖα. Τὸ περασμένο ἔτος ἐκράτησαν ἐπὶ μακρὸ διάστημα στὸ ψυχιατρεῖο τοῦ Ποτσάεβ ἓνα ἀριθμὸ μοναχῶν, πού ἦταν ἐντελῶς ὑγιεῖς καὶ δὲν εἶχαν ποτὲ ὑποφέρει ἀπὸ κάτι. Τοὺς μοναχοὺς Γκολοβάνωφ, Χβορούκ, Νικητένκο καὶ Μιρτσούκιτς π.χ. τοὺς εἶχαν μαζῆ μὲ τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ ψυχιατρείου, τοὺς ἔκαναν φοβερῆς ἐνέσεις, οἱ ὁποῖες τοὺς ἐξήντησαν τελείως. Ἄλλους—ἀνθρώπους ἐντελῶς ὑγιεῖς—τοὺς ἔκλεισαν στὸ νοσοκομεῖο περισσότερο ἀπὸ δύο μῆνες.

Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται νὰ ὑποστοῦν κάτι ἀπ' ὅλα αὐτὰ, βασανίζονται μὲ ἄλλο τρόπο : τοὺς παίρνουν τὸ διαβατήριον ἢ τοὺς εἰσάγουν σὲ δίκη. Ἐτσι ὁ μοναχὸς Βασίλειος Σολόμκα καταδικάστηκε σὲ κράτησι ἑνὸς χρόνου, διότι ἀρνήθηκε νὰ δεχθῆ νὰ τοῦ κάνουν ἐνέσεις, ἐφ' ὅσον ἦταν ἐντελῶς ὑγιής. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ μὲ ἄλλους μοναχοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀφαιροῦν τὰ διαβατήρια.

Μὲ τίς μεθόδους αὐτές, πού χρησιμοποιήθηκαν τὸ 1961 καὶ τὸ 1962, οἱ ὑπηρεσίες Ἀσφαλείας κατάρθρωσαν, ὥστε ἀπὸ τοὺς 140 μοναχοὺς νὰ μὴ μείνουν τελικῶς παρὰ μόνο 36. Καὶ αὐτοὶ οἱ 36 δὲν θὰ μείνουν, διότι μία τελευταία ἀπὸ τίς γνωστὲς ἰατρικὲς ἐπιθεωρήσεις, εὔρηκε 23 ἀσθενεῖς, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴ γνωμάτευσί της, «ἔχουν ἀνάγκη ἐπείγουσης θεραπείας ἰατρικῆς εἰς νοσοκομεῖον». Ἐν τούτοις ὅλοι αὐτοὶ εἶναι πολὺ καλά, ἐκπληρῶνουν τὰ καθήκοντά τους καὶ κανένας δὲν ἔχει ἀνάγκη ἰατρικῆς περιθάλψεως. Κινδυνεύουν πάντως νὰ ὑποστοῦν τὰ ἴδια πού ὑπέστησαν ὅλοι οἱ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς βίας ἐξερριζώθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὸ μοναστήρι.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ διωγμοὶ εἶναι γνωστοὶ στὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὸν Ἐπίσκοπο τῆς περιοχῆς τοῦ Λβὸφ καὶ Τερνοπόλ, Γρηγόριο. Οἱ ἐκκλησιαστικὲς ὁμως ἀρχὲς εἶναι ἀνίκανες νὰ παρέμβουν, διότι τὸν λόγον ἔχουν οἱ ὑπηρεσίες Ἀσφαλείας καὶ ἡ Μυστικὴ Ἀστυνομία.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι πιστοὶ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ*

(Ἐγγραφή εἰς τὴν φυλακὴν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ
τῆς ἐκτελέσεώς του, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1922)

Κατὰ τὴν νεότητά μου ἐδιάβαζα τοὺς βίους τῶν ἁγίων καὶ με ἐνεθουσίαζεν ὁ ἥρωισμός των καὶ ἡ ἀγία ἔμπνευσις των, ἐλυπούμην δὲ με ὅλην τὴν ψυχὴν μου, διότι οἱ καιροὶ μας δὲν ὁμοιάζουν με ἐκείνους καὶ δὲν θὰ ἔχωμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ζήσωμεν αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐζοῦσαν ἐκεῖνοι. Οἱ καιροὶ ὅμως ἤλλαξαν καὶ μᾶς παρέχεται ἡ δυνατότης νὰ ὑπομένωμεν διὰ τὸν Χριστόν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους καὶ ἀπὸ τοὺς ἔξω. Εἶναι πολὺ βαρὺ τὸ νὰ πάσχωμεν, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὸ μέτρον τῶν παθημάτων μας ὑπερπερισεύει καὶ ἡ παράκλησις ἐκ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι δύσκολον νὰ διαβῶμεν αὐτὸν τὸν Ρουβίκωνα, αὐτὴν τὴν ὄχθην καὶ νὰ παραδοθῶμεν ὀλοκληρωτικῶς εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὅταν γίνῃ αὐτό, τότε ὁ ἄνθρωπος ὑπερπερισεύει ἀπὸ παρηγορίαν, δὲν αἰσθάνεται οὔτε τὰ δυσκολώτερα παθήματα, καὶ μέσα εἰς τὰ μαρτύρια, γεμᾶτος ἀπὸ ἐσωτερικὴν εἰρήνην, προσελκύει καὶ ἄλλους πρὸς τὸ μαρτύριον, διὰ νὰ αἰσθανθοῦν καὶ αὐτοὶ τὴν κατάστασιν αὐτῆν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὁ μακάριος μάρτυς. Περὶ αὐτοῦ ἔλεγον προηγουμένως εἰς ἄλλους, ἀλλὰ τὰ ἰδικὰ μου παθήματα δὲν εἶχον φθάσει στὸ πλήρες μέτρον. Τώρα φαίνεται ὅτι ὑποφέρομεν σχεδὸν τὰ πάντα: τὴν φυλακὴν, τὸ δικαστήριον, τὸν δημόσιον ἐμπυσμὸν, τὴν καταδίκην εἰς θάνατον, τὸν ἐμπαιγμὸν τοῦ ὄχλου, τὴν ἀνθρωπίνην ἀχαριστίαν, τὴν προδοσίαν, τὴν ἀστάθειαν καὶ τὰ ὅμοια, τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν εὐθύνην διὰ τὴν τύχην τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ μάλιστα δι' αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν.

* Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ πρωτοπρεσβύτερου Μ. Πώλσκυ «Νεομάρτυρες τῆς Ρωσίας» (ρωσιστί), τόμ. Β', σελ. 294 - 295, Jordanville, N. Y. 1957.

τοῦ τόπου μας ὑφίστανται πάρα πολλές κακομεταχειρίσεις ἀπὸ τοὺς διαφόρους ὀργανισμοὺς τοῦ Κόμμματος. Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Πατρίδος μας φθάνουν συνεχεῖς διαμαρτυρίες στὸ Κρούτσεφ, στὸ Μπρέζνιεφ, στὴν σύνταξι τῶν «Ἰσβέστια» κ.λ.π. Ἀλλὰ ὅλες αὐτὲς οἱ διαμαρτυρίες στέλλονται στὸ Τερνοπόλ καὶ ἐκεῖ μένουσιν χωρὶς ἀποτέλεσμα ἢ τὸ χειρότερον προκαλοῦν ἐπαύξησι τῶν διωγμῶν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, σᾶς παρακαλοῦμε, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπελπιστικῆς καταστάσεως στὴν ὁποία εὐρισκόμεθα, νὰ θέσετε τέρμα σ' αὐτὴν τὴν ἀπάνθρωπη καὶ σκανδαλώδη συμπεριφορὰ ἔναντι ἡμῶν τῶν πιστῶν καὶ νὰ μᾶς δώσετε τὴν δυνατότητα νὰ διαφυλάξωμεν τὸ ἅγιον Μοναστήρι μας.

Ἔπονται ὑπογραφαί.

Μετάφρασις Δ.Χ.Τ.

Τὰ μαρτύρια ἔφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον, ἀλλ' ἐμεγάλωσε καὶ ἡ παρηγορία. Εἶμαι χαρούμενος καὶ ἡρεμος, ὅπως πάντοτε. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ζωὴ μας, τὸ φῶς καὶ ἡ εἰρήνη. Μαζὶ με Αὐτὸν πάντοτε καὶ παντοῦ εἶναι καλά. Διὰ τὴν τύχην τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ δὲν φοβοῦμαι. Χρειάζεται περισσότερα πίστις καὶ περισσότεραν πρέπει νὰ ἔχωμεν ἡμεῖς οἱ ποιμένες. Πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃ κανεὶς τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν ἑαυτὸν του, εἰς τὸν νοῦν του, εἰς τὴν μόρφωσίν του καὶ εἰς τὰς δυνάμεις του, καὶ νὰ δώσῃ χώρον εἰς τὴν Χάριν τοῦ Θεοῦ.

Μερικοὶ σκέπτονται παραδόξως — ἴσως καὶ ἐξέχοντες ποιμένες, ὅπως ὁ Πλατώνωφ — ὅτι πρέπει νὰ φυλάξωμεν τὰς ζωτικὰς δυνάμεις, δηλαδὴ χάριν αὐτῶν νὰ ὑποχωρῶμεν εἰς τὰ πάντα. Τότε πρὸς τί ὁ Χριστός; Ὅχι, δὲν σώζουν τὴν Ἐκκλησίαν οἱ Πλατώνωφ, οἱ Τσεπουρίν, οἱ Βενιαμίν καὶ οἱ παρόμοιοι, ἀλλ' ὁ Χριστός. Ἡ ἀποψις τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζουν αὐτοὶ, εἶναι καταστροφὴ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄς μὴ φειδόμεθα τοῦ ἑαυτοῦ μας χάριν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄς μὴ θυσιάσωμεν τὴν Ἐκκλησίαν χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Τώρα εἶναι καιρὸς κρίσεως. Οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰς πολιτικὰς πεποιθήσεις των θυσιάζουν τὰ πάντα. Καὶ ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ καὶ μάλιστα οἱ Ἱερεῖς νὰ μὴ δεικνύωμεν παρομοίαν ἀνδρείαν μέχρι θανάτου, ἔστω καὶ ἂν ἔχωμεν ἑλαχίστην πίστιν εἰς τὸν Χριστόν καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος!

Εἶναι δύσκολον νὰ δίδῃ κανεὶς συμβουλὰς εἰς τοὺς ἄλλους. Οἱ ἀρχιερατικοὶ ἐπίτροποι δὲν πρέπει νὰ λύουν τὰ ζητήματα μόνοι των, καὶ μάλιστα τόσον μεγάλα ζητήματα. Δὲν ἔμπορουν νὰ δίδουν λόγον διὰ τοὺς ἄλλους... Ὅφείλουν νὰ περιορίζωνται εἰς τὰ ὅρια τῆς μικρᾶς ἐκκλησιαστικῆς των περιοχῆς καὶ νὰ εὐρίσκωνται εἰς πνευματικὴν κοινωνίαν με τὸν κανονικὸν ἐπίσκοπον. Τὸν νέον διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων δὲν ἔμπορῶ νὰ ἀναγνωρίσω ὡς κανονικόν. Ἡ συνείδησίς σας ὡς ποιμένος θὰ σᾶς ὑπαγορεύσῃ τί πρέπει νὰ κάμετε. Βεβαίως, τὸ νὰ παραμείνετε τώρα ὡς κανονικὸς ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος μᾶλλον δὲν εἶναι δυνατόν. Πρέπει νὰ εἴσθε μᾶλλον πνευματικὸς ὁδηγὸς ἄνευ διοικητικῆς θέσεως.

Τὴν εὐλογίαν μου εἰς τὸν κληρὸν! Γράφω ὅτι ἔχω εἰς τὴν καρδίαν μου. Αἱ σκέψεις μου εἶναι συνδεδεμέναι με τὰς δυσκόλους ἡμέρας πού διέρχομαι. Διὰ τοῦτο δὲν ἔμπορῶ νὰ ἐπιταθῶ εἰς ἄλλα πνευματικὰ ζητήματα.

† BENIAMIN

Μητροπολίτης Πετροπούλεως

Μετάφρ. ἱερομον. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΓΙΕΦΤΙΤΣ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑΙ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΟΥ*

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, εἰς τὴν πόλιν Πετούσκι, τῆς ἐπαρχίας τοῦ Βλαδιμήρου, ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος Σαχάρωφ. Μετὰ τὸν θάνατόν του, εὐρέθη ἐντὸς τοῦ ἀτομικοῦ του φακέλου καὶ τὸ κατωτέρω σημεῖωμα, τὸ ὁποῖον παραθέτομεν ἄνευ οὐδεμιᾶς τροποποιήσεως.

Ἐγεννήθη τὴν 2αν Ἰουλίου 1887.

Κατώτερον ἐκκλησιαστικὸν φροντιστήριον τοῦ Κούισκ (1896 - 1902).

Εἰς τὸ δεύτερον ἔτος : προαγωγικαὶ ἐξετάσεις.

Τρίτον ἔτος : ἀπερρίφθη.

Ἦρχισα νὰ βοηθῶ εἰς τὴν λειτουργίαν : πιθανῶς εἰς τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ Σαββάτου τῆς 21ης Αὐγούστου 1899.

Ἐκκλησιαστικὴ σχολὴ Βλαδιμήρου : 1902-1908.

Ἀναγνώστης : 6ην Μαΐου 1907.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διακοπῶν ἐπηρέτοιν εἰς τὰς ἀρχιερατικὰς λειτουργίας.

Ἐποδιάκονος : 1903-1906. Συνεχῶς : Αὐγούστος 1906—Σεπτέμβριος 1908.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἀκαδημία τῆς Μόσχας : 1908-1912.

Ἐκάστην μοναχὸς τὴν 12ην Ὀκτωβρίου 1912.

Ἐχειροτονήθη διάκονος τὴν 14ην Ὀκτωβρίου 1912.

Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς τὴν 17ην Ὀκτωβρίου 1912.

Καθηγητὴς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν σχολὴν Βλαδιμήρου : 1913-1918.

Μέλος τῆς τοπικῆς Συνόδου πάσης Ρωσίας, ἀντιπρόσωπος τῶν Μοναχῶν, βοηθὸς ἀναπληρωτοῦ : Ἰανουάριος - Σεπτέμβριος 1918.

Μέλος τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου Βλαδιμήρου, ἀντιπρόσωπος τῶν Μοναχῶν : 1918-1920.

Ἠγούμενος τῆς μονῆς τῆς Γεννήσεως Βλαδιμήρου : 1920-1921.

Προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιμανδριτοῦ : 20 Ἰανουαρίου 1920.

Ἠγούμενος τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Μπογκολόμωφ : 18 Ἰουνίου 1921.

Ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος τοῦ Κόβρωφ : 27 Ἰουνίου 1921.

Συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς τὸ δικαστήριον τῶν ἐπαναστατῶν : 17 Μαρτίου 1922.

Ἀπελύθη τὴν 18ην Μαρτίου 1922.

Συνελήφθη τὴν Μεγάλην Τετάρτην, 30 Μαρτίου 1922 (Μητροπολίτης Σέργιος, Ἀρχιεπίσκοπος Παῦλος, Ἐπίσκοπος Βασίλειος)¹.

Δίκη παραδειγματικὴ μὲ τὴν κατηγορίαν συνενοχῆς εἰς τὴν ὑπεξαίρεσιν ἐκκλησιαστικῶν ἀγαθῶν : 27 Μαΐου 1922.

Καταδικασθεὶς εἰς φυλάκισιν ἑνὸς ἔτους, ἀπελύθη δι' ἀμνηστίας : 28 Μαΐου 1922.

Συνελήφθη τὴν 15ην Ἰουλίου 1922 (ἐπίσκοπος Σεραφεῖμ, ἱερεὺς Μίριτ).

Ἀπελύθη τὴν 25ην Ἰουλίου 1922.

Συνελήφθη τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1922 (ἀρχιεπίσκοπος Νίκανδρος, ἀρχιεπίσκοπος Θαδδαῖος, ἐπίσκοπος Κορνήλιος, Ντομιώζ, Νικόλαος, Βασίλειος, πρωθιερεὺς Γκλαγκόλεφ, ἠγούμενος Φιλάρετος, ἱερεὺς Σ. Ντουρίλιν, Ντούλωφ, πρωθιερεὺς Μπλαγκοβεστένσκυ (Κόβρωφ), Κωνσταντῖνος (Σούσνταλ).

Καταδίκη : δύο ἐτῶν ἐξορία εἰς τὴν περιοχὴν Ζίριαν, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 14ης Νοεμβρίου 1922.

Φυλακαί : Βλαδιμήρου, Μόσχας, Ταγκάνκα (ἐπίσκοπος Θεοδόσιος), Βιάτκα.

Σταθμοὶ (ἐπίσκοπος Σεραφεῖμ, ἐπίσκοπος Νικόλαος) : 10 Σεπτεμβρίου 1922-15 Μαΐου 1923.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ζίριαν (Μητροπολίτης Κύριλλος, ἀρχιεπίσκοπος Θαδδαῖος, ἐπίσκοπος Νικόλαος, πρωθιερεὺς Μπογκντάνωφ, ἀρχιεπίσκοπος Νεόφυτος).

Ἐνώπιον τοῦ λαϊκοῦ δικαστηρίου ἐδικάσθη ἐκ νέου διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἔληξε κατόπιν ἐντολῆς : Ἀπρίλιος 1924.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ζίριαν—πέραν τῆς καταδίκης—ἄνευ δίκης : 14 Νοεμβρίου 1924-20 Ἰανουαρίου 1925.

Ἐπιστροφὴ εἰς Βλαδιμήρον : Φεβρουάριος 1925.

Συνελήφθη εἰς τὰ προάστεια τῆς πόλεως Γαβριήλ, τὴν 8ην Σεπτεμβρίου 1925, κατὰ τὴν διάρκειαν περιοδείας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν καὶ ὠδηγήθη εἰς Βλαδιμήρον δι' ἔλεγχον τῆς ταυτότητος τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1925.

Ἀπελύθη τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1925.

Συνελήφθη τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1926.

Ἀπελύθη τὴν 2αν Μαρτίου 1926.

Μοῦ προτείνεται νὰ ἐγκαταλείψω τὴν πόλιν Βλα-

* Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Le Messenger Orthodoxe», No 38, II - 1967, σελ. 35-39.

1. Ἐντὸς παρενθέσεως, ὁ Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους συνήγαγε εἰς τὰς φυλακάς. Ὁ Μητροπολίτης Σέργιος εἶναι ὁ μέλλον πατριάρχης, ὁ ὁποῖος περὶ τὸ 1920 ἦτο ἐπίσκοπος Βλαδιμήρου.

δίμηρον ἢ νὰ διακόψω τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπισκοπικῆς μου περιοχῆς. Ἄρνούμαι νὰ ἐγκαταλείψω τὴν ἐπισκοπήν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐνεπιστεύθη ἡ Ἐκκλησία : Δεκέμβριος 1926.

Συνελήφθη τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1927.

Ἐσωτερικὴ φυλακὴ τῆς Μόσχας 3 Ἰανουαρίου—30 Ἀπριλίου 1927.

Μυστικῶς μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Σεργίου ἀπὸ τῆς 23ης ἕως τὴν 28ην Ἀπριλίου.

Ἐπειδὴ ἀνήκον εἰς τὴν ομάδα τῶν ἀρχιεπισκόπων (ἀρχιεπίσκοπος Κορηλίου, ἀρχιεπίσκοπος Γρηγόριος καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Μητροπολίτης Σέργιος Σταρογκρόντσκι): τρία ἔτη εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν νήσων Σολόβκι.

Φυλακὴ διερχομένων Λένινγκραντ : Μάιος 1927.

Στρατόπεδα τῶν Σολόβκι, Ραζνοβόλοκα, ὁδὸς τοῦ Τσοῦρα, νῆσος Πόπωφ, πόλις Κέμ : φύλαξ, λογιστής, φύλαξ.

Συνελήφθη τὴν 23ην Δεκεμβρίου 1929.

Ἐστάλην εἰς τὰς νήσους Σολόβκι τὴν 24ην Δεκεμβρίου 1929.

Ἐπιστροφὴ εἰς τὴν νῆσον Πόπωφ : 1η Ἰανουαρίου 1930.

Ἡσθῆνσα ἐκ τύφου : Ἰανουάριος—Φεβρουάριος 1930.

Εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν Σολόβκι, καταδικασθεὶς : Ἰούνιος 1927—2 Ἰανουαρίου 1930.

Ἄνευ καταδίκης—πέραν τῆς ἐκτίσεως τῆς ποιῆς : 2 Ἰανουαρίου—23 Φεβρουαρίου 1930.

Ἐστάλην κατὰ διαστήματα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Τουρουχάνσκ διὰ τρία ἔτη.

Φυλακαί : «Οἱ σταυροὶ» τοῦ Λένινγκραντ, Νοβοσίμπιρσκ, Κρασνόιαρσκ (φυλακὴ διερχομένων καὶ φυλακὴ ἐσωτερικῆ) (Μητροπολίτης Κόριλλος) : 23 Φεβρουαρίου—23 Ἀπριλίου.

Πόλεις τοῦ Κρασνόιαρσκ, Γενισέϊσκ, Στάνκι, Τουρουχάνσκ, Μελνίτσοε, Σελιβάνιχα, Πούνκοβο 1930.

Συνελήφθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1930. Ἐφυλακίσθη εἰς Τουρουχάνσκ (δύο ἐβδομάδας) : Ἰανουάριος—Φεβρουάριος 1932.

Κατεδικάσθη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Τουρουχάνσκ : 30 Ἀπριλίου 1930—2 Ἰανουαρίου 1933.

Ἄνευ καταδίκης—πέραν τῆς ἐκτίσεως τῆς ποιῆς : 2 Ἰανουαρίου—6 Αὐγούστου 1933.

Ἐπιστροφὴ εἰς Βλαδίμηρον, ἐλεύθερος, ἀλλὰ ἄνευ δικαϊώματος νὰ ἱεουργῶ : 1935—18 Ἀπριλίου 1936.

Συνελήφθη (ἀρχιεπίσκοπος Σέργιος Γκρισίν, ἀρχιεπίσκοπος Φίλιππος Τούμ, Ἰουβενάλιος) : 18 Ἀπριλίου 1936.

Κατεδικάσθη εἰς πέντε ἔτων καταναγκαστικὰ ἔρ-

γα εἰς τὰ στρατόπεδα τῆς διώρυγος μεταξὺ Λευκῆς καὶ Βαλτικῆς θαλάσσης.

Φυλακαί : Βλαδίμηρον, Ἰβάνοφ (διερχομένων καὶ ἐσωτερικῆν), Γιάροσλαβ, Βολόγκντα, Λένινγκραντ (διερχομένων), στρατόπεδα τῆς Λευκῆς θαλάσσης (Νοέμβριος 1936—Ἰούνιος 1941).

Ἔργασία εἰσπράκτορος. Κατηγορηθεὶς διὰ κλοπὴν 100 ρουβλίων, ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσω τὸ ἄνωτέρω ποσὸν καὶ προσετέθη ἐν ἔτος καταναγκαστικῶν ἔργων : Δεκέμβριος 1936—Ἰανουάριος 1937.

Ἔργάζομαι εἰς τὴν κοπὴν δένδρων, εἰς τὴν κατασκευὴν μιᾶς ὁδοῦ.

Ἀρχηγὸς ομάδος κατασκευῆς ὑποδημάτων ἐκ φλοιῦ σημύδας.

Συνελήφθη ἄνευ οὐδεμιᾶς κατηγορίας. Δόξα τῷ Θεῷ, ἀπέφυγον μέγαν κίνδυνον καὶ ἐφυλακίσθη μυστικῶς. Αὐγουστος—Ὀκτώβριος 1937.

Ἀπελύθη καὶ ἐστάλην ἐκ νέου εἰς τὰ στρατόπεδα : τέλη Ὀκτωβρίου 1937.

Συλληφθεὶς ἄνευ κατηγορίας, ἐφυλακίσθη κρυφίως εἰς σωφρονιστήριον τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου 1937.

Ἀπελύθη τὸν Δεκέμβριον 1937.

Κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Μαΐου 1938 ἐφυλακίσθη κρυφίως εἰς σωφρονιστήριον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου ἔστάλην κατὰ διαστήματα εἰς τὰ στρατόπεδα τοῦ Ὀνεγκα—400 χιλ. περίπου πεζῆ : Ἰούνιος—Ἰούλιος 1941.

Συνελήφθη, κατόπι καταδίκης : 18 Ἀπριλίου 1936—18 Ἀπριλίου 1942 Ἄνευ καταδίκης, πέραν τῆς προθεσμίας : 18 Ἀπριλίου 1942—30 Ἰουνίου 1942.

Ἐξορία ἄνευ ὀρισμένης διαρκείας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ὀμσκ (Σοβχὸς Γκολοσμάνοβο).

Νοκτοφύλαξ μιᾶς φυτείας : Ἰούλιος—Νοέμβριος 1942.

Πόλις τοῦ Ἰσίμ : Δεκέμβριος 42—Νοέμβριος 1943.

Συνελήφθη τὴν 7 Νοεμβρίου 1943.

Φυλακαί : Ἰσίμ, Ὀμσκ, Μόσχας (ἐσωτερικῆ), Λεφότοβο, Μπούτνυκ, Κρασνοπρέσνια : Νοέμβριος 1943—Ἰούλιος 1944.

Εἰς τὰ στρατόπεδα τῆς Σιβηρίας, εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας : Αὐγουστος—Σεπτέμβριος 1944.

Συνελήφθη τὴν 30ὴν Αὐγούστου 1946.

Φυλακὴ διαλογῆς τοῦ Μαρτίνοκ, φυλακαὶ τῆς Μόσχας (ἐσωτερικῆ Μόσχας, Μπούτνυκ, Κρασνοπρέσνια) : Αὐγουστος—Σεπτέμβριος 1946.

Στρατόπεδον Τεμνίκωφ : κατασκευὴ ὑποδημάτων.

Στρατόπεδον Ντούμπρονο : Ἀνάπηρος—ἄνευ ἐργασίας.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΙΠΗΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ-ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ *

1. Βλαδίμηρος Μπογκοϊαβλένσκυ, μητροπολίτης Κιέβου, γεννηθείς τὸ 1848, δολοφονηθείς τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1918, ὄχι μακρὰν τῆς Λαύρας τῶν Κρυπτῶν. Πρῶτος μάρτυς τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας.

2. Ἀνδρόνικος Νικόλσκυ, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Πέρμ, δολοφονηθείς τὴν 4ην Ἰουνίου 1918.

3. Θεοφάνης Ἰλτσένσκυ, ἐπίσκοπος Σολικάμσκ, τοποτηρητῆς τοῦ προηγουμένου, πνιγείσ εἰς τὴν Κάμα τὴν 11ην Δεκεμβρίου 1918.

4. Βασίλειος, ἀρχιεπίσκοπος Τσερνίγκωφ, ὀρθοίς ὑπὸ τῆς πανρωσικῆς Συνόδου νὰ διενεργήσῃ ἔρευναν ἐπὶ τῆς δολοφονίας τῶν ἐπισκόπων τοῦ Πέρμ, ἐδολοφονήθη ἐντὸς τῆς ἀμαξοστοιχίας, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του, μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἐρεύνης.

5. Ἐρμογένης, πρῶην ἐπίσκοπος Σαρατόφ, ἐπεχείρησε νὰ ἀντιαχθῆ εἰς τὸν Ρασπούτιν καὶ ἐπαύθη. Διορισθεὶς μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐπίσκοπος Τομπόλσκ, συνελήφθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1918 καὶ ἐπνίγη εἰς τὴν Τούρα τὴν 16ην Ἰουνίου 1918 μετὰ τῶν μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν πιστῶν, ἐλθόντων νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν ἀπελευθέρωσίν του. Μεταξὺ τῶν μαρτυρησάντων ἐκπροσώπων ἦτο καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἐρμογένους.

6. Ἰσίδωρος Κολοκόλωφ, ἐπίσκοπος Μιχαίλωφ. ἀνασταυρωθεὶς εἰς Σαμάρα.

* Ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Nikita Struve : «Les chrétiens en U.R.S.S.», Ed. du Seuil, 1963, σελ. 354-358.

Ἐγκλειστος ὑπὸ καταδίκην : Ἰανουάριος 1943—9 Νοεμβρίου 1951.

Ἄνευ καταδίκης, πέραν τῆς προθεσμίας : 9 Νοεμβρίου 1951—18 Μαΐου 1954.

Εἰς τὸ ἴδρυμα Ἀναπήρων τοῦ Ζούμποβο—Πόλιανσκ—18 Μαΐου 1954· ἄνευ προθεσμίας ὠρισμένης.

Φυλακισμένοι : 3 ἔτη, 4 μῆνας, 22 ἡμέρας.

★

Τὴν 27 Ἰουνίου 1954, 33 ἔτη ἐπισκοπικῆς διακονίας.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν :

— εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπισκοπῆς : 33 μῆνας,

— ἐλεύθερος, ἀλλὰ ἐκτὸς ὑπηρεσίας : 32 μῆνας,

— εἰς ἐξορίαν : 76 μῆνας,

7. Ἀμβρόσιος Γκούντκο, ἐπίσκοπος Σαράπουλ, τυφεκισθεὶς εἰς Σβιάζσκ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1918.

8. Μητροφάνης Κρασνόπολσκυ, ἀρχιεπίσκοπος Ἀστραχάν, κρημνισθεὶς ἐξ ἐνὸς ὑψηλοῦ τεύχους.

9. Λεόντιος Βίμπφεν, ἐπίσκοπος Ἐνοτάεφ, βικάριος τοῦ Ἀστραχάν, μαρτυρήσας μετὰ πολλῶν ἱερέων τῆς ἐπισκοπῆς του.

10. Πλάτων Κούλμπους, ἐπίσκοπος Ρέβελ, δολοφονηθείς εἰς Γιούριεφ τὴν 14ην Ἰανουαρίου 1919.

11. Τύχων, ἀρχιεπίσκοπος Βορόνεζ, ἀπαγχονισθεὶς ἐντὸς ναοῦ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1919.

12. Ἰωακείμ Λεβίτσκυ, ἀρχιεπίσκοπος Νίζνυ—Νοβγκόροντ, ἀπαγχονισθεὶς εἰς Σεβαστούπολιν, ἐντὸς ναοῦ.

13. Νικόδημος Κονόνωφ, ἐπίσκοπος Μπέλγκοροντ.

14. Μακάριος Γκνεβούσεφ, ἐπίσκοπος Βιάζμα.

15. Λαυρέντιος Κνιάζεφ, ἐπίσκοπος Μπαλαχίν, βικάριος τοῦ Νίζνυ—Νοβγκόροντ.

16. Ποιμὴν, ἐπίσκοπος Βιέρνυ (Ἄλμα—Ἄτα).

17. Γερμανός, ἐπίσκοπος Καμυσίν, τυφεκισθεὶς εἰς Σαράτωφ ὡς ὄμηρος.

18. Βαρσανούφιος Βιχβέλιν, ἐπίσκοπος Κυρίλλωφ, βικάριος τοῦ Νοβγκόροντ.

19. Σύλβεστρος, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Ὀμσκ, ἀποθανὼν ἐντὸς τῆς φυλακῆς τῆς πόλεως.

— εἰς φυλακὴν καὶ εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα : 254 μῆνας.

Εἰς τὴν ζωὴν, γενικῶς : ὅσον περισσότερον διακεῖ ὁ χωρισμὸς, τόσον περισσότερον οἱ δεσμοὶ χαλαροῦνται. Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ἀλλάσσει αὐτὰ τὰ δεδομένα. Ὅσοι ἔχουν τὴν καλωσύνην νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ πρόσωπόν μου, ἐμπνεόμενοι ἐκ μιᾶς ἀγάπης ὄχι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλὰ χριστιανικῆς, ἀδξάνονται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Αἱ ἐκδηλώσεις τῶν φροντίδων καὶ τῆς μερίμνης των ἀδξάνονται, ἐπίσης καὶ αἱ προσφοραὶ των πολλαπλασιάζονται. Ἐνῶ εἰς τὸ διάστημα τῶν δύο πρώτων ἐτῶν καὶ τεσσάρων μηνῶν μοῦ ἐστάλησαν 72 δέματα (30 δέματα κατ' ἔτος), τὸ τελευταῖον ἔτος 1954 ἔλαβον 200. Ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐδσπλαχνίᾳ του ἀς μὴν ἐγκαταλείψῃ τοὺς ἐδεργέτας μου. Τὸ πιστεύω : μίαν ἡμέραν θὰ ἀκούσουν τὸ «δεῦτε οἱ ἐδλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου... ἐν φυλακῇ ἡμῶν, καὶ ἦλθετε πρὸς με».

Μετάρφ. Μ.Δ.Σ.

† Ἐπίσκοπος ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

20. Συμεών Σλέεφ, ἐπίσκοπος Οὐφα, φονευθεὶς εἰς τὴν κατοικίαν του τὴν 6ην Ἰουλίου 1921.
21. Ναζάριος, μητροπολίτης τοῦ Κουτάϊσι (Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας), τυφεκισθεὶς τὸ 1924.
22. Μεθόδιος Κρασνοπέρωφ, ἐπίσκοπος τοῦ Πετροπάβλοφσκ, φονευθεὶς τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1922.
23. Βενιαμὶν Καζάνσκυ, μητροπολίτης τοῦ Πετρογκράντ, ἐκτελεσθεὶς τὴν 12ην (;) Αὐγούστου 1922.
24. Φιλάρετος, ἐπίσκοπος τοῦ Κόστρομα, ἀποθανὼν ἐξ ἐξορίας εἰς Ἀρχανγκέλσκ τὸ 1923.
25. Σεραφεῖμ, ἐπίσκοπος Ἐλοτούτοβσκ, ἀποθανὼν εἰς φυλακὴν τῆς περιοχῆς τῆς Πέρμ τὸ 1925.
26. Ἱερόθεος Ἀφονίκ, ἐπίσκοπος—βικάριος τοῦ Βελίκυ—Οὐστίουγκ, φονευθεὶς τὸν Μάιον τοῦ 1928.
27. Πέτρος Ζβέρεφ, ἀρχιεπίσκοπος Βορονέζ, ἀποθανὼν εἰς τὰς νήσους Σολόβκι, τὴν 25 Ἰανουαρίου 1929.
28. Ἰλαρίων Τροΐτσκυ, ἐπίσκοπος βικάριος Μόσχας, ἔμπιστος συνεργάτης τοῦ πατριάρχου Τύχωνος, περίφημος θεολόγος, ἐξορισθεὶς κατὰ τὸ 1923 εἰς Σολόβκι, ἀποθανὼν εἰς φυλακὴν τοῦ Λένινγκραντ τὴν 15ην Δεκεμβρίου 1929.
29. Σέργιος, ἐπίσκοπος Ἐφρέμοβο, τυφεκισθεὶς εἰς Βουζουλούκ τὸ 1929.
30. Μάξιμος Ζιζιλένκο, ἐπίσκοπος Σερπούχωφ, ἰατρός, τυφεκισθεὶς εἰς Μόσχαν τὸ 1930.
31. Βασίλειος, ἐπίσκοπος Πριλούκι, φονευθεὶς εἰς Μόσχαν περὶ τὸ 1930—1931.
32. Σεραφεῖμ Μεσσεριάκωφ, μητροπολίτης Στάυροπόλ, μετὰ ἀπὸ ἐξορίας εἰς Σολόβκι, ἐτυφεκίσθη εἰς Ροστὼφ τὸ 1932 μετὰ 120 μελῶν τοῦ κλήρου.
33. Ἀγαπητὸς Βισνέβσκυ, ἀρχιεπίσκοπος Ἐκατερινοσλάβ, ἀποθανὼν εἰς φυλακὴν.
34. Ποιμὴν, μητροπολίτης Χάρκωφ, ἀποθανὼν εἰς φυλακὴν εἰς Κουπιάνσκι τὸ 1933.
35. Θεοδόσιος Βασνέτσωφ, ἐπίσκοπος Μοχίλεφ, ἀποθανὼν εἰς τὴν Σιβηρίαν τὸ 1933.
36. Νικόδημος, ἀρχιεπίσκοπος Σεμιρετσιέ, ἀποθανὼν εἰς ἐξορίαν ἢ τυφεκισθεὶς τὸ 1933.
37. Φώτιος Πουρλέβσκυ, ἐπίσκοπος Σεμιπαλατίνσκ, τυφεκισθεὶς τὸ 1933.
38. Πλάτων Ρούντνεφ, ἐπίσκοπος Μπογκορόντσκ, ἐξόριστος εἰς Σολόβκι, τυφεκισθεὶς τὸ 1933.
39. Ἀλέξανδρος Μπελοζέρωφ, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Πόντολσκ, ἀποθανὼν (τὸ 1934) ἀπὸ τὴν πείναν εἰς στέππην τοῦ Καζαχστάν.
40. Φίλιππος Γκουμιλέβσκυ, τυφεκισθεὶς ἐντὸς τῆς φυλακῆς τοῦ Κρασνόιαρσκ τὸ 1934.
41. Ἀρσένιος Ζαντανόβσκυ, ἀρχιεπίσκοπος Σερπούχωφ, τυφεκισθεὶς τὴν 30ὴν Ἰουνίου 1935.
42. Δανιὴλ Τροΐτσκυ, ἀποθανὼν ἐντὸς τῆς φυλακῆς τοῦ Μπρίανσκ τὸ 1935 (ἀδελφὸς τοῦ ἐπισκόπου Ἰλαρίωνος, ἀρ. 28).
43. Γερμανὸς Ριασέντσεφ, ἐμαρτύρησεν ἐν ἐξορίᾳ τὸ 1935.
44. Σεραπίων, ἐμαρτύρησεν ἐν ἐξορίᾳ τὸ 1935.
45. Θεόδωρος Ποζντέεφ, πρῶην πρύτανις τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Μόσχας. Ἐμαρτύρησεν ἐν ἐξορίᾳ τὸ 1935.
46. Δαμασκηνὸς Τσέντρικ, ἐπίσκοπος Γκλούχωφ, ἀποθανὼν ἐν ἐξορίᾳ τὸ 1936.
47. Βαρθολομαῖος Ρέμωφ, ἐπίσκοπος—βικάριος Μόσχας, τυφεκισθεὶς τὴν 26ην Ἰουνίου 1936, διότι εἶχε διευθύνει εἰς Μόσχαν μυστικὴν θεολογικὴν σχολήν.
48. Πέτρος Πολιάνσκι, μητροπολίτης Κρουτίτσυ, τοποτηρητὴς τοῦ πατριάρχου, ἀποθανὼν ἐν ἐξορίᾳ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1936.
49. Κωνσταντῖνος Ντιάκωφ, μέλος τῆς προσωρινῆς πατριαρχικῆς συνόδου, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Χάρκωφ ἀπὸ τοῦ 1923 ἕως τὸ 1935, μητροπολίτης Κιέβου καὶ τελευταῖος ἑξαρχὸς τῆς Οὐκρανίας πρὸ τοῦ πολέμου, τυφεκισθεὶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1937.
50. Παρθένιος, ἐπίσκοπος Ἀνανιέφ, μαρτυρήσας τὸ 1937.
51. Μάξιμος, ἐπίσκοπος Πολόν, τυφεκισθεὶς εἰς Ζιτομίρ τὸ 1937.
52. Μακάριος, ἐπίσκοπος τοῦ Οὐμαν, ὁμοίως.
53. Γεώργιος Ντελιέφ, ἐπίσκοπος Ἐκατερινοσλάβ, ὁμοίως.
54. Φιλάρετος Λιντσέβσκυ, ἐπίσκοπος Ζιτομίρ, ὁμοίως.
55. Λέων Τσερεπάνωφ, τυφεκισθεὶς τὸ 1937.
56. Προκόπιος Τίτωφ, ἐπίσκοπος Χερσῶνος, ὁμοίως.
57. Ἰουβενάλιος Μασλόβσκυ, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Κούρσκ, κατόπιν τοῦ Ριαζάν, ὁμοίως.
58. Γκλπέμπ Ποκρόβσκυ, ἀρχιεπίσκοπος Πέρμ, ὁμοίως.
59. Ἰγνάτιος Σαντκόβσκυ, ἐπίσκοπος Μπέλεφ, ὁμοίως.
60. Μητροφάνης Γκρίνεφ, ἐπίσκοπος Ἀκσαί, ὁμοίως.

61. Παῦλος Βεντένσκυ, ἐπίσκοπος Μελέκες, ὁμοίως.

62. Σεραφεῖμ Προτοπόπωφ, ἀρχιεπίσκοπος Βακού, ὁμοίως.

63. Σωφρόνιος Ἀρέφιεφ, ἐπίσκοπος Γιακουτί, ὁμοίως.

64. Κυπριανὸς Σολόβιεφ, ἐπίσκοπος Σεμιπαλατίνσκ, κατόπιν ἐπίσκοπος Βιάτκα, ὁμοίως.

Οἱ ἑννέα οὗτοι τελευταῖοι ἐπίσκοποι εἶχον ἐξορισθῆ εἰς τὰς νήσους Σολόβκι ἀπὸ τοῦ 1923.

65. Παχώμιος Κέντρωφ, ἐπίσκοπος Τσερνίγκωφ, τυφεκισθεὶς τὸ 1937.

66. Ἀβέρκιος Κέντρωφ, ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ἐπίσκοπος Ζιτομίρ, ὁμοίως.

67. Ἀμφιλόχιος, βικάριος τῆς περιοχῆς τοῦ Ἰενίσει ὁμοίως.

Ὁ ἱ. ναὸς τοῦ δικαίου Ἰῶβ τοῦ πολυπαθοῦς ἐν τῷ Νεκροταφείῳ τοῦ Λένινγκραντ.

68. Γκούρι Στεπάνωφ, ἀρχιεπίσκοπος Ἀλάτυρ, ἐν φυλακῇ ἀπὸ τοῦ 1918, ὁμοίως.

69. Στέφανος Ζισμερόβσκυ, ἀρχιεπίσκοπος Βολόγκντα, ὁμοίως.

70. Σεραφεῖμ Ἀλεξάντρωφ, ἀρχιεπίσκοπος Ἰβέρ, μέλος τῆς προσωρινῆς πατριαρχικῆς Συνόδου, ὁμοίως.

71. Νικόλαος Μπομπρονάβωφ, ἀρχιεπίσκοπος, ὁμοίως.

72. Ἰννοκέντιος Νικηφόρωφ, ἀρχιεπίσκοπος Κλίν, κατόπιν Ὁρελ, ὁμοίως.

73. Θεοφάνης Ἐλάνσκυ, βικάριος τοῦ Νίζνυ—Νόβγκοροντ, ὁμοίως.

74. Ἀμβρόσιος Λιμπίνσκυ, βικάριος Πέτρογκραντ, ὁμοίως.

75. Ἀλέξιος Μπούι, ὁμοίως.

76. Ραφαήλ (Γκουμίλεφ ;), ὁμοίως.

77. Τύχων Σαράπωφ, ὁμοίως.

78. Τάρας Χόρωφ, ὁμοίως.

79. Ἰῶβ (Ρογκοζίν ;), ὁμοίως.

80. Ἀντώνιος, ὁμοίως.

81. Ἰωσαφάτ, ὁμοίως.

82. Θαδδαῖος, ἀρχιεπίσκοπος Καλινίν, ἀποθανὼν ἐν φυλακῇ τὸ 1937.

83. Ἀνατόλιος Γκρισιούκ, μητροπολίτης Ὁδησσοῦ, μέλος τῆς προσωρινῆς πατριαρχικῆς Συνόδου, συλληφθεὶς διὰ δευτέραν φοράν τὴν 27ην Ἰουλίου 1936, ἀποθανὼν ἐν ἐξορίᾳ τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1938. Τὸ 1941, εἰς μνημόσυνόν του εἰς Ὁδησσόν, συνεκεντρώθησαν πολλαὶ δεκάδες χιλιάδες πιστῶν.

84. Μπόρις Σιπουλίν, ἐπίσκοπος Καμένετς—Ποντόλσκ, τυφεκισθεὶς τὸ 1938.

85. Βενέδικτος Πλοτνίκωφ, ἐπίσκοπος Κρονστάνδης, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον τὸ 1922 καὶ ἀμνηστευθεὶς, ἐποποθετήθη εἰς Νόβγκοροντ τὸ 1935 καὶ εἰς Καζάν τὸ 1936, τυφεκισθεὶς τὸ 1938.

86. Ἰωσήφ Πετρόβυχ, μητροπολίτης Λένινγκραντ, ἀρχηγὸς ομάδος τῆς δεξιᾶς, τυφεκισθεὶς τὸ 1938.

87. Δημήτριος Λιουμπίμωφ, ἀρχιεπίσκοπος Γκντόφκ.

88. Πιτιρίμ Κρύλωφ, ἀρχιεπίσκοπος Ντμίτρωφ, τυφεκισθεὶς τὸ 1938.

89. Νίκων Πουρλέβσκυ, ἐπίσκοπος Μπελγκόροντ, ἀδελφὸς τοῦ ἐπισκόπου Φωτίου (ἀρ. 37), ὁμοίως.

90. Νίκων Λεμπέντεφ, ὁμοίως.

91. Ἰαρίων Μπέλσκυ, βικάριος Σμόλνενσκ, ὁμοίως.

92. Ἀλέξανδρος Πετρόβσκυ, ἀρχιεπίσκοπος Χαρκώφ, ἀποθανὼν εἰς τὴν φυλακὴν τὸ 1939.

93. Μεθόδιος, ἀρχιεπίσκοπος Ἄπω—Ἀνατολῆς, ἐν συνεχείᾳ ἐπίσκοπος Πιατίγκορσκ, τυφεκισθεὶς τὸ 1939.

94. Εὐτύχιος, ὁμοίως.

95. Εὐγένιος Ζέρνωφ, ἀρχιεπίσκοπος τῆς περιοχῆς Ἄμουρ, ἐξορισθεὶς εἰς Σολόβκι, ἀργότερον τοποθετηθεὶς εἰς Κοτελνίκωβο καὶ εἰς Νίζνυ—Νοβγκόροντ, συλληφθεὶς τὸ 1937 καὶ ἔκτοτε ἐξαφανισθεὶς.

96. Θεόφιλος Μπογκοῖαβλένσκυ, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Κομπάν, ἐξαφανισθεὶς περὶ τὸ ἔτος 1932.

97. Νικόλαος, βοηθὸς—ἐπίσκοπος τοῦ Τσαρίτσιν, συλληφθεὶς τὸ 1933 καὶ ἐξαφανισθεὶς.

98. Παῦλος Κρατίρωφ, ἐπίσκοπος Νοβο—Μόσκβα, συλληφθεὶς περὶ τὸ 1935 καὶ ἔκτοτε ἐξαφανισθεὶς.

99. Παυλῖνος Κροσετσκίν, ἐπίσκοπος Ρίλσκ, συλληφθεὶς τὸ 1927 καὶ ἐξαφανισθεὶς.

100. Σεραφεῖμ, ἀρχιεπίσκοπος Σμολένσκ, συλληφθεὶς τὸ 1936 καὶ ἐξαφανισθεὶς ἔκτοτε.

101. Πέτρος Σίμπκωφ, ἀρχιεπίσκοπος Σαμάρα, συλληφθεὶς τὸ 1937 καὶ ἐξαφανισθεὶς ἔκτοτε.

102. Ἀρκάδιος Ὀστάλσκυ, βικάριος Πολτάβα, ἐξαφανισθεὶς τὸ 1937.

103. Κύριλλος Σμίρωνφ, μητροπολίτης Καζάν, ἀποθανών ἐν ἐξορία περὶ τὸ 1938 (ἐκ τῆς ὁμάδος τῶν ἀντιτιθεμένων).

104. Ἰωσαφάτ Οὐντάλωφ, ἐπίσκοπος Τσιστοπόλ, συλληφθεὶς διὰ τελευταίαν φορὰν τὸ 1937 καὶ ἔκτοτε ἐξαφανισθεὶς.

105. Σεραφεῖμ Σαμουλόβιτς, ἀρχιεπίσκοπος Οὐγκλίτς, ἀποθανών ἐν ἐξορία περὶ τὸ ἔτος 1935.

106. Βίκτωρ Ὀστρογκράντσκι, ἐπίσκοπος Γκλάσφ, ἐξαφανισθεὶς περὶ τὸ 1933.

107. Ὀνούφριος Γκαγκαλιούκ, ἐπίσκοπος Κούρσκ, ἐξαφανισθεὶς τὸ 1938.

108. Νικόδημος Κρότκωφ, ἐπίσκοπος Σιμφέροπολ, συλληφθεὶς διὰ τελευταίαν φορὰν τὸ 1936 καὶ ἐξορισθεὶς εἰς Κανταλάσκα, ὅπου καὶ θά ἔχη ἀποθάνει.

109. Θεοδόσιος, ἐπίσκοπος Πολτάβα, συλληφθεὶς τὸ 1938 καὶ ἐξαφανισθεὶς.

110. Ἰωάννης Μπουλίν, ἐπίσκοπος Πετσόρου, συλληφθεὶς τὸ 1941 καὶ ἐξαφανισθεὶς.

111. Δαμασκηνὸς Μαλιούτα, ἐπίσκοπος Καμένετς—Ποντόλσκ, συλληφθεὶς τὸ 1944 καὶ ἐξαφανισθεὶς.

112. Σεραφεῖμ Κουσνέρουκ, ἐπίσκοπος Χερσῶνος, συλληφθεὶς τὸ 1944 καὶ ἐξαφανισθεὶς.

113. Παγκράτιος, ἐπίσκοπος Κούρσκ, ὁμοίως.

114. Ἀντώνιος Μαρτσένκο, ἀρχιεπίσκοπος Τούλα, συλληφθεὶς τὸ 1949 καὶ ἔκτοτε ἐξαφανισθεὶς.

Ἐξ ἄλλου, δὲν ὑπάρχει οὐδεμία πληροφορία περὶ τῆς τύχης τῶ κατωτέρω ἐπισκόπων :

115. Χρυσόγονος Ἰβανόβσκι, χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Γιουριέφ τὸ 1930.

116. Σέργιος Βασίλιεφ, χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Ντεμιάν τὸ 1932.

117. Ἰωαννίκιος Πόπωφ, χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Καμυσίν τὸ 1932.

118. Ἀλέξανδρος Τορόπωφ, χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Κίνεσμα τὸ 1932.

119. Βιατσέσλαβ, χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Νοβγκόροντ—Βόλυνσκ τὸ 1932.

120. Βενιαμίν Ἰβάνωφ, χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Σταυροπόλ τὸ 1933.

121. Θεοδόσιος Κίρικ, χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Νικολάεφ τὸ 1933.

122. Ἰωάννης Σιρόκωφ, ἐπίσκοπος Βολοκολάμσκ.

123. Ὀνήσιμος, ἐπίσκοπος Τούλα.

124. Βασιανὸς Πιατνίτσκι, ἐπίσκοπος Τάμπωφ.

125. Νικήτας, ἐπίσκοπος Μποροβίτσι.

126. Ἀλέξανδρος Στσούκιν, ἀρχιεπίσκοπος Ὁρελ.

127. Νικόλαος Ποκρόβσκι, ἐπίσκοπος Πόλοτσκι—Βιτέμπσκι.

128. Δημήτριος Ντομπροσέρντωφ, ἐπίσκοπος Κοστρόμα.

129. Βασιανὸς Βερετεννίκωφ, ἐπίσκοπος Σάτκινσκ.

130. Οὐάρος, ἐπίσκοπος Λίπετσκι.

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΤΣΙΡΩΝΗ

Λένορμαν 185 — Ἀθήναι — Τηλ. 530.318

Ἵπεύθυνος Τυπογραφείου Δημήτριος Β. Δεσποτάκης
Λεωφόρος Ἡρώων 26, Περιστερί

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ἹΕΡΩΝΥΜΟΣ
† Ὁ Τρίκκης καὶ Σταγῶν ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ναῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν: Δρχ. 50, 75, 100 ἐτησίως
Λοιπῶν Ναῶν Ἐπικρατείας: 30 ἐτησίως
Ἐξωτερικοῦ: δολλάρια 3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Ἱερωνύμου, Σχέδιον ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπαντήσεις εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱεράς Συνόδου περὶ τῆς ἀντικανονικῆς ἀνακηρύξεως ὡς αὐτοκεφάλου τῆς αὐτοκαλουμένης «Μακεδονικῆς Ἐκκλησίας».

Ἀπαντήσεις εἰς τὰ Εἰρηνικὰ Γράμματα τοῦ Μακαριωτάτου.

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικά Χρονικά.

Προκηρύξεις ἐκλογῆς ἐφημεριῶν.

Βιβλιοκρισία: «Ἀπὸ τὴν 25ῃ ὥρᾳ στὴν αἰώνια ὄρα», Β. Γεωργίου, μετάφρ. ἀρχιμ. Εὐθύμ. Στόλιου. Ἐκδόσεις ΕΛΛΑΦΟΣ, Ἀθήναι 1967 (Γ.Π.).

Ἀρχιμ. Νικ. Γκατζιρούλη, Ὁ ἄρτος τῆς Θεολογίας εἰς τὰς πνευματικὰς στέππας τῆς Ρωσίας.

Θεοδοσίου Σπεράντσα, Πρὸ παντός ἡ Ἐκκλησία. Φιλαρέτου Μητροπολίτου Μόσχας, Λόγος περὶ ἀγάπης.

M.-J. GUILLOU, I. Κιρέγιβσκι, ὁ φιλόσοφος τῆς πληρότητος καὶ τῆς καθολικότητος. Μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Τούλας Γεωργίτσα.

E. BEHR-SIGEL, Οἱ στάρτες. Μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Σόνας Κονιόρδου.

Σ. Μπουλγκάκωφ, Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ. Μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Κ.Κ.

PAUL FLORENSKY, Περὶ τοῦ ἐπικηδείου τοῦ π. ALEXIS METCHEV. Ἀπόδοσις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Ἀλ. Β. Κοσμοπούλου.

N.C. ARSENIFF, Πνευματικὴ παράδοσις τοῦ ρωσικοῦ οἰκογενειακοῦ πολιτισμοῦ. Μετάφρ. ἐκ τοῦ ρωσικοῦ Ἀρχιμ. Νικόδημου Γκατζιρούλη.

Π. Χαρλάμωφ, Ἡ ἐξομολόγησις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν. Μετάφρ. ἐκ τοῦ ρωσικοῦ Τ. Κώστιτς.

D. BARSOTTI, Ὁ στάρτες Σιλουανὸς τοῦ Ἀθω. Ἀπόδοσις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Λέοντος Λεοντίδου.

Ὁ ποιητὴς καὶ οἱ δικασταὶ του. Μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Μ.Δ.Σ.

ANNA AKHMATOVA, Σταύρωση (ποίημα). Ἀπόδοσις Ε.Μ.

M. MERTSALOV, Οἱ λέξεις (ποίημα). Ἀπόδοσις Α.Ι.Ζ.

B.V., Πιστεύω εἰς τὸν Θεόν. Μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Μ.Δ.Σ.

Διατὶ ἀρνηθήκατε τὴν χριστιανικὴν πίστιν; Μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Δ.Γ.Κ.

«Μνημεῖον θάρρους». Μετάφρ. Δ.Χ.Τ.

Βενιαμίν, Μητροπολίτου Πετρούπολεως, Ἐπιστολή. Μετάφρ. ἐκ τοῦ ρωσικοῦ ἱεροῦ. Ἀθανασίου Γιάφτιτς.

Ἐπισκόπου Ἀθανασίου, Ἡμερομηνία καὶ σταθμοὶ τῆς ζωῆς μου. Μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Μ.Δ.Σ.

NIKITA STRUVE, Προσωρινὸς καὶ ἔλλιπής κατάλογος τῶν Ἐπισκόπων — μαρτύρων τῆς Ὀρθοδόξου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας.